

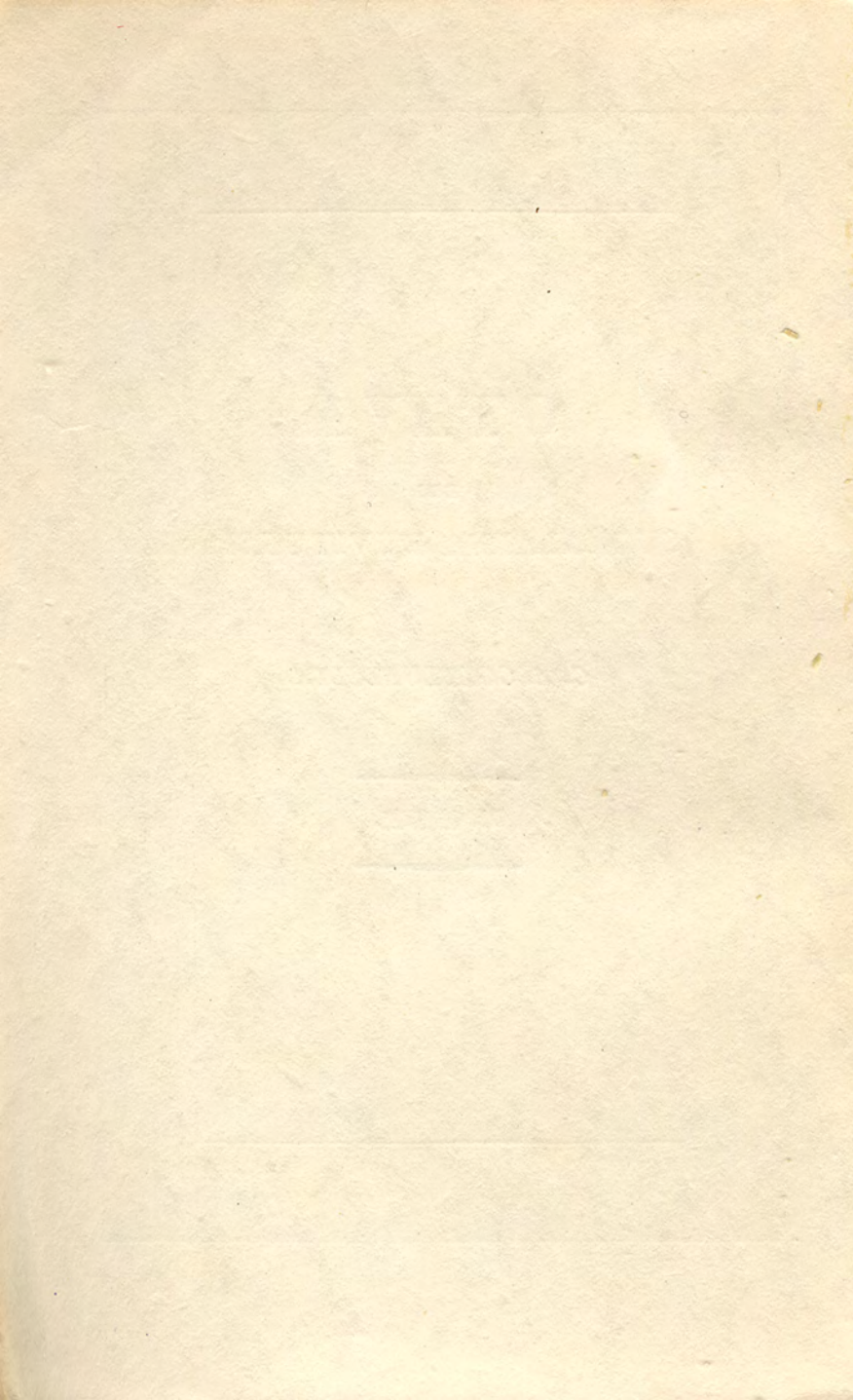
OTAVA

ELI

SUOMALAISIA HUVITUKSIA

C. A. GOTTLUNDILTA.

III. OSA.

SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURAN
TOIMITUKSIA 183. OSA

JULKAISTU C. A. GOTTLUNDIN OTAVAN
SATAVUOTISMUISTOKSI

A. R. Kurjen
Kirjastosta

Numeroiduissa kappaleissa 1—500 ovat *Mennanderin*
Hauta-varjo ja *Suomalaisten Jouhi-Kantele* Gottlundin
alkuperäisiä Otavaa varten painattamia kuvia.

OTAA
eli

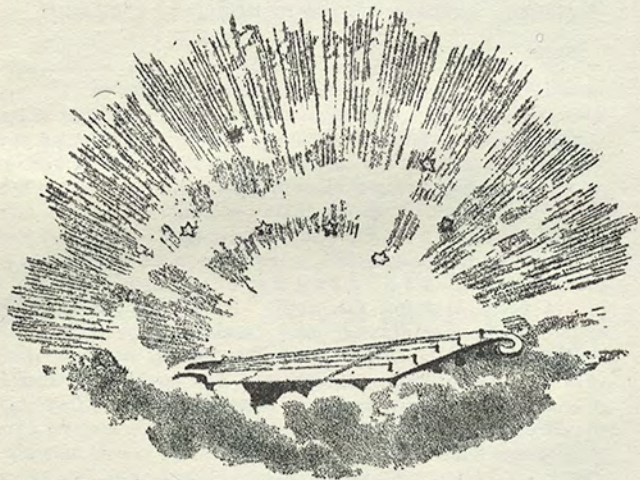
SUOMALAISIA

Huvituksia

C. A. Gottlundilta.

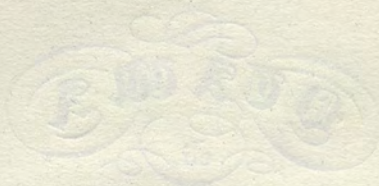
Oppiva!

3. OSA

SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURA

HELSINKI 1929

ARTAJÄRJESTYS

Ed. J. M. ...

1929

TAMPEREELLA 1929
TAMPEREEN KIRJAPAINO-OSAKEYHTIÖ

TIIJUSTUKSIA

NIITEN RUOTIN JA NORIN RAJOILLA
ASUVIEN

SUOMALAISTEN KIELESTÄ.

Koska olemme tässä juuri äsken puhuneet Venäjässä olevien Suomalaisten kielestä, niin sopii myös ehkä jotaik puhua Norissa ja Ruotissa asuvien miesten*) puheesta. Näijenkin suusta on jotaik oppiaksemme, voitoksi kielellemme.

Niin kuin jo mainittiin esipuheessamme, ensimmäiseen

*) Ihtesäk kuhtuuvat *Suomalaisiksi*, ja eroittaavat meitä sillä nimellä *Suomen suomalaisia*. Mehät kussa asuvat kuhutaan Ruotiksi, *Finmarf*, *Finſfog*; mutta Suomalaisilla ei ouk heille muuta nimee, jos kuhtuuvat heijätkin *Suomalaisiksi*, jollon sillä nimellä ymmärretään sekä moan että kansan. Niin e.m. eivät sanok millonkaan: "hään tuli Norin *S u o m a l a i s m e h ä s t ä* ja mäni Ruotin *S u o m a l a i s i s t a* ja mäni Ruotin *S u o m a l a i s i i n*." Samatek sanotaan, hään syntyi (t. kuoli) suomalaisissa, joka merkihtee: „han föddes (eller dog) på Finnsfogen“ (efter orden: „ibland finnerne“). Tämä sanantapa on jo itekseen merkillinen, ja toistaa heillä tänne tultuaan ei olleen vissiä perintö moata, eikä pysyväistä majan paikoa; mutta pois-sysättynä Ruohotalaisten tieltä, elänneen mehen korvessa, siihen aseuntuvia, kussa löysivät hyviä ruoka- eli syönen-maita; ja toistaa vielä nytkin sama tapaa, että eläävät ikään kuin Ruohotalaisten armolla, pavossa, heijän mehissään, koska ei ouk vieläkään oma nimi yhteisellä syntymä-moalla.

seen osaan, niin löytyy sekä Norissa että Ruotissa mahottomia mehtiä ja syvämmaita, kussa vielä tavataan selkeitä Suomalaisia, sekä puheistaan että tavoistaan; joihen vanhukset ovat tänne muuttaneet Suomesta nuon arvolta 300 vuotta sitten. *) Mutta näissä käypi vieläik vanha puheh **) Suomalaisia, jo ennen heitä, asuneen näissä maissa, joihen sukukunta enin osaltaan, ellei kokonaan, hävisi niinnä kauheinna rutto-aikoinna

1350

*) Milloinka läksivät Suomesta, eli millonkaan tulivat Ruohtiin ei tunnetak, muuten jos ei arvoamisella. Kaikki mitä heistä tiiätään, on ainoasti minä vuonna heijän talot ja tilat pantiin verollen. Mutta on muistettava, että olivat jo silloin olleet kauan tässä moassa (monikin jo teällä syntynyt), että olivat jo muuttaneet mehestä mehteen, asettaneet monta kylee Ruohtalaisilta poltettavaksi, ja moni jo poiskuollut, ennen kuin saivat jonkun paperin palaisen varjoksensa. Heijän *kuninkaan kirjat* (niin kuhtuvat niitä kirjoituksia, joita kuninkaan puolesta annettiin heillen turvaksi Ruohtalaisten vainoamista vastaan, jotka ussemmittain kirjutettunna pikkuisella paperin tilkulla, aina lopettauksen sillä sanalla, "ettei mahtanek yksikään hätyttää eli poiskaikotella heijät tiloiltaan, kuninkaallisen vihan uhkauksella") ovat annetut nuon 200 ja 300 aastaikoa siitten; muutamat myöhempänäkin, aina sitä myöten kuin ovat siitten tässä levitteneet ihtesek.

**) Eikä ainoastaan kuuluk puhe, mutt vielä löytyy ja näytetään, soilla ja järven rannoilla, isoja multapenkkeräitä vanhasta rautakuonasta, muinon sulattu jervänpohjista ja mu'asta, joihen peälle on jo kasvannut toista korttelia multoa, ja mullasta virunut aika honkia, joista moni on lahonut ja moanut hakona jo toista sataa vuotta. Niinikeän näytetään kankasmaita, kussa tavataan kivenraunioita heijän tuvan uunista, ja kuopia jossa ovat ennen muinoisat pyyttäneet hirviä, mutta jotka kumpaisetkin nyt kasvattaa hirsimehen.

1350 vuosiin luvulla, jollon tämä miesten surma tappoi toinen puoli koko ihmiskunnan Euroopassa. *) Jos sen-
tehän ei saatak nyt enään kirjallisella toistuksella selit-
täneeksi, koko Ruotin moan ennen muinon olleen Suo-
malaisilta asutettu (bebodd), jota nykyiset kirjan toi-
mittajat viisaussansa veittelöivät valeeksi, **) niin
tajan

*) Tämä hirmuinen rutto liikkui hullummasti vuonna 1315 muissa maissa, mutta 35 vuotta vasta myöhämpänä, eli 1350 kulki tämä katko Ruotissa, ja tappo Vermlannis-
sakin ihmisiä niin mahottomasti että monet pitäjät ja kihla-
kunnat jäivät varsin autioiksi ja syvämmaiksi. Niin e. m.
niin koko *Ferneboin* pitäjässä ei ollut muita jälellä jos yks
renki ja kaks piikkoa *Nordmarkin* rautapajassa (hytta) ja
muuan vanha akka *Yngen* rannoilla; *Gunnarskogin* pitä-
jässä eivät muita jäänneet eloon jos muutama henkee *Bortan*
ja *Ingersbyin* kylissä; eikä koko *Silbodalinkaan* pitäjässä
ollut muita henkissä kuin poikalapsi *Lysedin* kylässä ja
piika *Vikabotten* kylässä, joita vielä nytkin luetaan olleen
suurin osan näihen pitäjäläisten (Soctneboers) esivanhem-
mat. Pappein ja Seuralaisten (åhörare) puutoksessa,
kokountuivat ihmiset monesta kihlakunnasta *Vermskogin*
pitäjän kirkkoon pitämään Jumalanpalvellustansa. Kan-
san jo lisättyä sanotaan selitteäksensä haltiattomia maita,
Vermlannin Vuoristossa vieläik silloin olleen semmoisen
puutoksen kelpomiehistä, ettei Tuomari ollut hyvä soaha jos
10 miestä kaikkiaan lautamieheksensa, jos täytyi hänen
ottoa kaks naista heillen toveriksi, lakia istumaan, nimit-
tän vaimo *Karin Joxa Kallkytstä* ja vaimo *Val-
borg Nordmarkista* (*Fernow*, 186, 232, 242, 363,
571, p.). Kulkipa tuo rutto samana vuonna Suomessakin
(*Porth. Chr.* 759 p.)

**) Lue e. m. *I. Arwidsson*, *Riths*, 2:dra uppl. p. 9. D.
p. 164. *J. Hallenberg*, *Ann. öfwer Lagerbr. Hist.* p. 61—
113. Tämäkin kielteä Suomalaisia ennen (ensin) asun-
neen Vermlannissa, m. m. sillä perustoksella ettei enää
löyvyk niin nimeä heistä jälellä, joka muka toistais heijän
tässä olleen. Sillä tavoin lavertaavat Ruohtalaiset Tarin-

taijan kuitenkin saattaa toteen, tämän (nykyisten) Suomalaisten sukukunnan, vielä 200 vuotta sitten, viljeltäneen kolmanneksen osan koko Ruotin moata. Eli, jos laskettaisiin yhteen ne moat ja mannut, jotka ovat heiltä ensin tulleet ylös raivatuiksi, viljeltyiksi ja asutetuiksi, niin peittivät vielä silloin laveultaan koko Götha-riikin. Heijän esivanhemmat ovat tänne tuluan tulleet vihalla ja vainolla Ruhtalaisilta kohtatuiksi, ja toisesta paikasta toiseen pois-ajettuiksi julmuella, jota tuskin soatta sanoa. Heijän kylät valloitet-

tajat salataksensa voan ei selitteäksensä Suomalaisten oloa Ruotissa. Sillä kohta jos ei löyvyk suomalaisia nimiä karttoissa eikä kirjoissa, niin kenen se ouk syy, ellei Ruhtalaisten, jotka eivät suvaihtek suomalaisuutta niin missään — ei kuolemaksikaan. Sen tähän ovat myös uusilla Ruhtalaisilla nimillä kuolettanut ne vanhat suomalaiset, ettei pie haisuakaan heistä tuntuman. Niin ovat tehneet näinnä viimäisinnä vuosisatoinna, ja eiköön nuo niin lie tehneet vanhuessakin. Sillä jos ei nytkään löyvyk suomalaisia nimiä paperiloissa, niin löytyypähän heitä vielä kansan suussa, nimittäin sen kansan jota kioletään tässä löytyvän, vaikka vielä elää uhallakin, vastukseksi ka-tehtiöillen. Merkillinen on että tämä *Hallenberg*, joka kielteä Suomalaisten muinonkin asunneen Vermlannissa, (josta hään laviast lausuu p. 61—73) ei nimitäk niin sanalla näistä nykyisistä Suomalaisista, jotka vielä asutte-loovat hyvin puolen tätä Vermlannin moata; joista ei hään ollut tietävänäkään, ehkä kyllä tiesi, koska sanoi lukennee-sek *Fernowia*. Mutta kuin nyt tämäkin suku kerran kuolee, silloin ehkä paremmin käväistyisi heiltä tämä kieltäminen, ellei ja käsissämmö oisik toistuksia kyllä totuen paljastamiseksi. Tästä neätten jo mitenkä se on vaikia Ruhtalaisesta tarinamuksesta käsitteä jotaik ylösvalais-tukseksi meijän Suomalaiseen.

tettiin, heijän tuvat poltettiin, ja heijät ite hakattiin, haaskattiin ja tapettiin *) jota kaikki tehtiin Ruunun käskyllä soaha heitä pakenemaan, ja luopumaan omaisuestaan; jonka toiset ahnauella omistivat. Sillä tavalla heitä ajettiin kuin meten petoja korvesta korpehen, ehtimään itelleen uusia maja-paikkoja, joista heijät taas valmiiksi soatuan pois kajotettiin muuannek. Tällä lailla heijät viimen syöstettiin aina Ruotin moan perillen, Norin rajoa vasten, ja rajalta vielä Norihin. Toiset toas painuivat vielä isoimiin syvämmäihin mikä mihin, kuka kuhun Leänin rajoillen kaukana muista ihmistä,

*) Tästä saatten vastapäin kuulla kauheet asiat; sillä välillä osotetaan teijät *Mnemosyneen* 1821. p. 274. j. s. *Rühs* 2:dra D. p. 142 j. s. *Fernow* p. 567. Niissä Kuninkall. Asetoksissa jotka annettiin Suomalaisia vastaan heijän pahimmain vihamiesten (rautakaivajoihen ja keittäjoihen; *bergsmäns och bruksmäns*) paljaalla sanalla, suomalaisten olleen heillen vastukseksi, mainitaan kyllä: „j o s o v a t m o a k u n n a l l a v a s t u k s e k s i” etc. mutta nemät oli joutavat sanat, ainoasti korvan lumoamiseksi ja omatunnon rauhoittamiseksi; sillä se oli tietty, että olivat aina vastukseksi heillen jotka ahaili soahaksensa heijän kyliä ja taloja. *Aina susi syytä soapi, Lammaislauman raatelessa.* Kuninkasta ja valtakunnan seätyjä yllytettiin yhtenäen että vielä siitennik koventamaan näitä mahottomia asetuksia, joita Hallituksen häpiäksi ja surmaksi monen miehen, ei saatak enään tyhjäksi tehdä. Yllyttäjät istuivat ite herroinpäivillä, kussa ei ollut ykskään puhumassa Suomalaisten puolta. Minä olen uskaltanut tätä tehdä, luuessain, ettei nämät ajat olleet vanhoin aikoin verrattavinna; mutta työ kuulitthen sitä sohinata jota heijän riitamiehet (Vermlannin herroinpäivän miehet) jo ensi-alussa tästä nostivat, ja ovat aina siitä päivästä puuhaelleet. Ja niinpä se kävi kuin

sistä, kussa ne piilöitteliin meten ketkössä. Tällä tavoin on suurin osa Ruotin moata Suomalaisilta ensin ylösotettu, ja monaisti heijän verellä kostettu.

Kostoksi tästä ovat Ruohtalaiset jo vuosisatoja työkälleet, ja työskentelevät vielä tänäik päivänä, soahaksensa tämän suomalaisen suvun järkiän näistä pois häviämään, eli muuttumaan Ruohtalaiseksi. Tämä on ajan kululla myös monessa paikoin tapahtunut, jottei eneen tunnu heistä niin jälkeäkään; ja jos vanha puhe vielä joskus käypi, heijän ennen näissä olleen, niin moni tuosta jo nauraa, ja pitää sitä lorunna. Mutta monessakin paikassa, erinomattain synkissä syvänmaissa, kussa ovat, ikeän kuin mehän peitossa, olleet enemmän suojassa Ruohtalaisilta, tavataan heitä vielä tänäik niin perisuomalaisia, etteivät koko kylittäin ymmärräk Ruohtia niin sanoa, ja kuitenkin heijän täytyy piteä Jumalanpalveluksensa tällä ouvolla kielellä. Panetten ehkä kummaksi, jos uskallan sanoa vielä löytyvän toista sata pitäjätä kussa tavataan näitä suomalaisia tahi heijän jälkimmäisiä, joihen perättä teköö nuon arvoltaan 50,000 henkeä, joista heri toinen puoli vielä ymmerteä Suomea. *) Merkillinen on ettei niin missään

Ruohta-

kävikin: „lihainen kieli leikkaa luisen kaulan”. *Multorum obtreclatio devincit unius virtutem!*

*) Niin e. m. niin löytyy *Vestmannin-moassa* 8 pitäjätä kussa vielä tavataan Suomalaisia ja heijän sukullisia,

Ruohtalaisessa tarinamuksessa — ei sanallakaan mainitaan tästä isosta vieraasta väestöstä, joka kansautti heijän moat, aloitti heijän vuoristot (bergslag, bergsbjgd) ja ensin oivalsi pian kaikki heijän parahat hopia-, kupari- ja rauta-kaiviot (grufwor). Eipä Suomes-

mutta 13 pitäjätä kusta ovat jo katoneet; *Dalan-maassa* löytyy Suomalaisia vielä 15:nessä pitäjässä; 7:stä ovat jo hävinneet. *Gestrikin-moassa* heitä vielä löytyy 4:ssä pitäjässä, *Helsingin-moassa* tavataan heitä 13:nessä pitäjässä; *Medelpadissa* 11:nessä pitäjässä; *Jemtinmoassa* ainoasti yhdessä kappelissa, mutta *Ångermanninmoassa* löytyy vielä Suomalaisia 11:nessä pitäjässä, paihti 2:ssa pitäjässä *Åselen* Lapissa. *Norissa* tavataan Suomalaisia vielä 9:ssä pitäjässä, minun tietäkseni; mutta on uskottava heitä vielä löytyvän ussemmassakin (niistä jotka asuvat Pohjanperällä, jossa heitä tavataan sekä Ruotin että Norin puolla koko kihlakunta, ei puhutak tässä). *Vermlannissa* eli *Vermin-moassa* löytyy heijän perillisiä vielä 21:nessä pitäjässä, ilman niitä joista ovat jo katoneet. Ainoasti 6:n pitäjän näitä Vermlannin Suomalaisia Ruotin puolla, pyysivät herroinpäivillä v. 1823 yhdessä 7:men pitäjän Suomalaisen kanssa Norin puolta, soahaksensa omia kirkkoja ja pappia, m. m. joihen peret teki 10,000 henkee joista 2000 asuivat Ruohtalaisia lähempänä ja toisista niin kaukana, etteivät sopina yksiin pyytöksiin, josta vastapäin enemmin. Kaikkissa näissä ärinneissä moakunnis, puhutaan ja ymmärretään vielä suomea, erinomattain vanhoilta; mutta nuoret ovat tätä jo monessa kohin heittämissä, paihti näissä viimeks mainituissa seurakunnissa, kussa pienoisemmatkin lapset ovat paikka paikoin niin ummikko Suomalaiset etteivät ymmärräk Ruohin sanoa. Merkillinen on että kaikissa näissä erinnäisissä moakunnissa ei puhutak muuta kuin Savon Suomea; ja Savolaisia sukunimiäkin löytyy joka miehellä, paihti kahessa kylässä Dalanmaan Suomalaisissa, kussa olen tavannut Hämäläisiä. (Lue *Sw. Litt. Tidn.* 1817; 799 p.) Muistettava on vieläik, etteivät Suomalaiset niin missään asuk sekaisin Ruohtalaisten kanssa, mutta aina erillään, itekseen, isoilla runun

messakaan heitä tunnetak, jos ainoastaan ehkä puheen kautta eikä tiitätäk mistä ovat sieltä lähtäneet, eikä milloin.

Esipuheessamme ensimmäiseen osaan tämän Otavan, olen jo sanonut syytä, minkätehän minä rupeisin näistä

vanhoilla mehillä, vaikka arvattava han tuo on että muuttamat heistä saattaa olla Ruohtalaisia lähempänä, muutamia etempänä. Temmoinen mehtä saatta toisinaan olla toista kymmentä peninkuormoa pitkä, ja puolta tätä läviä, siinä saattaa asua Suomalaisia niin kuin kusiaisia, mutta ei kirkkoa, eikä pappia. Senpä tähän (koska heillä ei ouk annettu omat kirkot,) niin heitä jaetaan ja luetaan kuuluvia niihin ympärillä olevihin lähimmäisiin Ruohtalaisiin tai Norilaisiin kirkkoloihin, jotka kuitenkin ovat kaukana suomalaisista, nuon 2:hen, 3:men, 4:jän, 5:jen, ja toisinaan aina 10:nen peninkuorman peässä; sillä tavoin tuloo tämmöinen yhteinen suomalaismehtä kuulumaan toistakymmeneneen, erinnäiseen pitäjäseen. Senpä tähän eivät myös suomalaiset taija niin millonkaan omaa puoltansa pitää, eikä aikoin soata jotaik hyväkseen, sillä kukin pitäjän osa on kovin pieni yksinään muka ponnistamaan, kokonaisen Ruohtalaisen pitäjän vasta. Sillä viisalla on nyt asiat kaittaint; ja laki heille luettu ja laitettu. Herroin päivillä 1823, pyysin minä Suomalaisen puolesta, että koska koko heijä elämä laita oli luonnostaan toinen tykkänään kuin Ruohtalaisten, ja tarvihti omoa huolta-pitämistä, johtattamiseksi monen tuhannen ihmisten etua — että muka saisivat välillensä valittoo ja Tukhulmiin lähätteä pari miestä, istumaan herroinpäivillä talonpojallisessa seävyssä, valvoamaan parastansa. Mutta eipä tuosta ou vieläik mitään tullut, eiköhään nuojen täytyy eleä muillen orjina, niin kuin ennenkin.

Koska nyt nämät Suomalaiset asuuvat mehissänsä itekseen, kaukana muista ihmisistä, pisimmällä pitäjän pohjalla, eivätkä tullek kirkkoonkaan jos kerran eli kaksi vuussa ja silloinkin tuloovat ja mänöövät; niin ymmärretten minkätähän ei muu pitäjän väki (Ruohtalaiset) tunnek heitä muuten kuin nimeksään. Toisessa pitäjässä

näistä tiiustelevaan, ja tässä ilmoitan minkä tehän minä en ole jo ennen julistanut tietojani.

Niin kuin vanhoina aikoina heitä hätyteltiin Ruunun käskyllä, niin heitä vielä nytkin salassa kiusataan kennien tietämätäk, ja jos jollonkullon joutuuvat valituksineen Kuninkaan eteen, niin sielä on jo riitamiethet heijän eiten, ja koska heillä on sielä ystäviä ja tuttuja niin heijän puheet uskotak paremmin kuin näihen. Ja jos eivät laissa voitak, niin voittaavat kuitenkin lain juoksuttamisella ja toisten väsyttämisellä, koska näissä tyhmissä talonpojis ei ole asian ajajata eikä oikeuen kustentajata. Arvattavana han tuo on ainaik, että niitä pietään lapsipuolina, jotka ovat vieraasta moasta sukuperäisin, ja joill ei ouk turvajata pahoakaan. Minä luulin (ja luulen vieläik) että jos Hallitus tulisi oikeen

eivät sitäkään tunnek; ja kolmannessa ei kuuluk heistä niin puhetta. Se on tapahtunut jo monesti minullenkin, Ruohtalaisten pitäjäläisten (Сочнебор) kieltäneen täyvällä toella Suomalaisiakin heissä löytyvän; vaikka olin näitä jo puhuttellut, ja käynyt heijän luonansa. Ja tästä on selitettävä mitenkä Hallitus, mitenkä se valaistu Ruohtalainen kansa on aivan isossa ja häpiällisessä tietämättömyyessä tästä heijän omasta sikiöstään, niin että herroin päivilläkin veittivät tätä valheeksi, ja peättivät mahottomaksi. Mitähän siitten sanoisivat kuin kerran saavat kuulla. mutta olkoon toiseksi! Viimeksi mainitaan, mitä on puhuttu Ruohtalaisista, on myös Norilaisistakin sanottava; mutta koska Suomalaisia tavataan niin monessa pitäjässä, ja vieläik niin monessa erinnäisessä moakunnassa, niin on arvattava että asian laita saattaa olla monelainen, ja ettei yksi puhek sovik kaikkiin paikoin.

oikeen ylösvalaistetuksi näijen poloisten olost, niin se ei malttais olla heitä auttamatak. Niinpä tuo oli Suomalaisenkin luulo. Senpä tähän tahtoin minä myös Hallituksellen ensin ilmoittaa nämät asiat, ennen kuin rupeisin julistamaan heitä muillen, toivoissain heidän päivänsä muuttuvan onnellisemaksi. Suorastaan toimitin minä sekä Kuninkallen että Valtakunnan yhteisellen seävyllän tämän asian laita.*) Luuessain Hallituksen mielisuosiolla tahtovan hyvyvällänsä ja armollansa lepyytteä vanhat vainomisensa, nykyisten vihoihin poissovittamisella, toivotin minä soavani tilaisuutta, kirjuttaissa heidän tarinamusta, puhua heidän nykyisestä onnistamisesta, hoasteltuaani tästä vanhasta vihasta, ja sillä läpyttäväni tätä mielenkarvautta joka lukissaan näitä syntyy Ruohtalaisia vastaan. Mutta ovat ite tehneet tämän toivotukseni tyhjäksi. Kuitenkin en taija muuta sanoa, kuin Kuninkaan ja valta-seätyin (Rikens Ständer) alussa osottaneen armonsa näitä Suomalaisia vastaan, joihin anomuksiin oisivat mielistyneet**), ellei muihen viettelyksiä oisi saattaneet heidän epäluuloon. Nähtyänsä heidän riitamiensä

valta-

*) Millä tavalla tätä tehtiin luettiin jo esipuheessa I:sen Osan.

***) Kuitenkin kahet asiat pilaisi Hallituksen hyveä aikomusta. *Luulo* ja *kateus*, jotka ovat ihmiskunnassa jo soattaneet niin monta villitystä, hyö tämänkin tarväsivät. Minua luultiin koska oli vieraasta moasta ja nuori-

valta-päivillä veittäneen kaikkia toissappäin, rukoilivat Suomalaiset alimmaisessa nöyryyessä aluksi soahaksensa asiansa tarkankoittelemuksella tutkittavaksi; ja valtapäiväläiset (Rifsdagsmännerne) pyysivät ihe Kuninkastansa, että totuuen valaistamiseksi pantaisiin estettämiä (syyttämättömiä) ja Suomea ymmärtäväisiä miehiä tähän tiijustamiseen. Kuka luulisi että vihamiehet ite pantiin tulkittajiksi? Suomalaiset ovat siitä valittaneet, voan "ei seäskin eäni taivaseen kuuluk." Saatten vastapäin kuulla mitenkä tämä kävi, ja mitenkä tehtiin. Olkoon kylläksi sanottu: asia, joka oisi ollut selitettävänä, on vieläik selittämätäk.

Minä olen nyt 10 vuotta heittänyt näitä asioita julistamatak, toivoissain sillä ajalla jotaik jo tapahtuvan onneksi neillen mehtäläisillen. Pitämpään en voi minä otota, jos täytyy minun nyt rueta tämän pulman purkajaksi, ja tahon minä vähittelen kokea pararaan ymmärtykseni myöten selvitellä tämän Ruotissa ja

ikäinen, ja uskottiin muka ennen salaisia kantelemuksia, ja kontti-puheita ennen kuin minun ja Suomalaisten julkeita toistuksia; toiset toas sitä katehtivat etteivät Suomalaiset turvaisiin omiin (Ruohtalaisiin ja Norilaisiin) herroin ja virkamiehiin, pantuaan uskalluksensa minuhun. Tämä eroitti minut heistä, ja jätti heitä itekseen ilman puolustajatak, virkamiehinsä käsiin, joihen kynsistä pyrkivät päästäksensä.

ja Norissa asuvan Suomalaisen kansan etesmänneitä että nykyisiä aikoja.

Mutta koska aikomuksemme tässä ei ouk muuta kuin että aluksi puhua heijän kielestä, niin heittäkämme tätä toista toiseksi, tarkoittaissamme ainoasti tähän. Heijän puheestakin oisi paljon sanomista; mutta en tahok jo eiltäpäin häteillä muistutuksillani, etten vähäntäisik oivaltamistanne, kuulesanne heijän ite puhuvan. Minä tahon sen tähän ensin tuua teillen Suomalaisen Norista, että saisitten kuulla häntä puhuvan omalla suullaan. Paremmalla tavalla etten taija tätä heijän kieltänsä käsitteä.

*Poavo Pekaipoika Räisäinen,**) on roaka talonpoika näissä Norin Suomalaisissa, mutta ei ouk monta hänen mokomia. Syntynyt syvämmoassa on hään kasvanut kuin putki puuta vasten, tammi lehvakka lehossa. Jos hään on tavoiltaän jäykkä, niin se on luja luonnostaan, — se on Suomalaisen tapa. Ei hään ouk opissa ollut, käynyt tietoaansa säpittämässä; mutta peä hänellä on tarkka, ja luonnollinen ymmärrys hyvä. Hänessä

löy-

*) Norin kielellä häntä kuhutaan *Paul Pedersen Öijeren* koska hään asuu *Öijerin* tilalla *Brandvaalan* (eli *Bergon*) Suomalaisissa, neljättä peninkuormo *Kongsvingerin* linnasta varsin itähän toista virstoa Ruotin rajalta. Suomalaiset mainihteä häntä *Öijerin Päliksi*. Hään oli Peämies ja saattaja niihen Suomalaiisten jotka Valtapäivinä v. 1823 kävivät Tukhulmissa.

löytyy älyt, kuin löytyy vuoressa hopiot; kova peältä nähen, mutta sisältä sulava: ja mikä on parempi vielä siitennik, hänessä löytyy t o t u u s ja r e h e l l i s y y s kaikissa.

Suomalaisissa hään on näinnä aikoina ollut kulta-keränä, ajamisessa heijän asioitaan, ja minulla hään oli silmät-teränä, toimittamaan tahtoaini. Jos kohta-kin koko tämä Suomalainen sukukunta oisi aikoa myöten näistä katova, niin ettei muistikaan oisi heistä jälellä, niin tämä mies on tässä yksinään ikustanut nimeensä teoilla ja toimeella, jota ei tulek minulta uneutettavaksi. Tuo ei ouk luettava hänen syyksi, enemmän kuin minunkaan, jos olemme turhaan työs-kentelleet auttaissamme näitä kansoja — ansio on kuitenkin yhtäläinen; ja aika, joka nyt on ollut meillen vastarintainen, on kerran oikeutta tekevä niin hänellen kuin minullenkin.

Työ soatten tässä ihe kuulla hänen puhuvan, jos ei suullisesti niin kirjallisesti, ja soatten hänen puheesta oppia tuntemaan kieltä näihen Suomalaisten. Mainit-tava on että tämä mies ei ouk vielä nähnyt niin suoma-laista kirjoa,*) eikä ennen niin millonkaan toimittanut
kiel-

*) Toinen osa näistä minun *pienistä Runoistain*, jonka ma v. 1821, siellä kulkiissain, annoin hänellen, oli ensimmäinen häneltä nähty Suomalainen kirja. Nyt on hänellä heitä jo enemmän kuin yhelläkään meijän moassa, sillä

kieltänsä kirjallisesti, kuin ensin alkoi kirjuttoa minul-
len suomeksi. Senpä tähden hään kirjuttaa varsin niin-
kuin siellä hoastetaan; sepä oisi minunkin tapa.

Tässäkin mulla oisi ”yksi tie, kaksi asia”. Tällä
heijän kielentutkimisella, tahtoisin minä näillä kirjoilla
verkaisillaan veteä teijät tuntemaan näitä moamie-
hiänne, jotta vastapäin isommalla ilolla ottaisitten vas-
taan niitä tietoja, joita olen teillen toimittava, sillä jos
äkkinäisyys teijät ensin kammottaa; niin tuttavaisuus
siitten mielyttää. Työ soatten tässä ei ainoastaan tulla
tutuksi

hänellä löytyy kaupaksi kaikenlaisia suomenkielellisiä kir-
joja. Luultaissa hänen jollonkullon kirjoituksissaan seu-
ranneen minun kirjoitustapani olen minä kieltänyt häntä
tätä tekämästä, käskäin häntä kirjuttamaan tätä omoa
kieltänsä, jota hään on tehnyt, ettei toinenkaan parempi.
(Puhuu se Norin kin kieltä jota hänen nuoruudessaan on
täyttynyt oppia lukeaksensa, vaikka hänen kieli on siihen
varsin kankia). Mulla on toista sata kirjoja häneltä, ja
kaikki ovat toimitetut samalla selveyellä, samalla mielen-
taijolla. Niin taiten kuin hään kyntää kynällänsä pieniä
asioita, ymmärtää hään myös kirjallisesti selvitellä isom-
piakin pois sevoittuneita, sisäänsotkettuneita, monenmut-
kaisia asianlaitoja. Jos mihin vertailisin hänen kirjoitus
loavunsa, niin se oisi *Herodotukseen* ja *Thukydidekseen*.
Lyhyvääitän sanan juotoksia (jotta lapsikin heijät ymmär-
täisi) kauniilla kielellä, ja tarkka ajatus — se on hänen ta-
pansa. Siihen vielä kuuluu, että hään, vanhoin tavalla,
kuvailloo asiat silmillämme, sillä ettei tiiäkkään ennen kuin
asianomaiset rupeavat ite puhumaan kirjassansa. Soisin
mulla olevan hänen tavansa, kielen voitoksi; hänen toi-
vonsa soaha minun, kielen vahinkoksi.

Antakoon hään tässä mullen anteeksi, jos ma hänen tie-
tämätäk julistan muutamia näistä hänen kirjoistaan! Mitä
heijän kirjoituksiin tuloo, niin en ole niin hiukkaakaan
uskaltannut heihin puuttua; mutta painatan heitä virhei-

tutuksi yksinäisen miehen kansa; saatten muka myös katoksen alta kurkistella hänen huoneheseen, ja kahtoa hänen talollista elämätänsä, hänen vaimoansa, lapsiansa, naapuriansa, m.m. Minä olen tahallakin valittanut nemät kirjat niin, että valaisoovat toinen toisiansa; ja jos puhuvat heijän omista laitoksistaan yhellä puolla niin toimittaavat toisella puolla heijän ensimmäisestä puuttumisesta (beröring) tuntemaan mejjänkin moata.*) Että monessa paikassa puhutaan minus-

takin

neen vikoineen — merkiksi, millä uskollisuella minä tahon arvossa piteä hänen kieltänsä että kätensä! Oikastamisella muuan kirjoitusvirhen, oisin minä ehkä soattanut monen siihen epäluuloon, minun kirjuttaneen ja muuttaneen kaikkia, eivätkään toiset tietäis mikä oisi minun, mikä hänen kirjuttama. Jos oisit voinut arvata, näitä muka painattaviksi, oisit heitä ite korjanut paremmin kuin ykskään muu. — Kuitenkin, — elä ole pahoillais! Sillä moni oppinutkin ei oisi ollut hyvä Sinun tavallais, saunan savussa, kersoin keskellen, kussa olet, levotoin murheestais, valvonut huolellinen haikuvien pärein nojalla, käsitteä kieltänsä, selitteä mieltänsä. Oisit äsken nähnyt mitä 300 vuuen kielen työskentellemisellään olemme aikoin soaneet, eikä sanoisit syytä, nuhtella minua. Mitä toas näihin aineihin tuloo, niin ei ouk heistäkään mitään kaitsemista. Niin julkisesti kuin olemme toimittaneet yhtäisiä asioitamme, niin uskollisesti mahtaisimme myös julistaa yksinäisiäkin, toistukseksi, onnenne olleen tarkoittamukseemme, totuus ja rehellisyys puolustajanne; kuitenkin olemme kumpainenkin tullut luulon alaiseksi toinen Norilaisilta, toinen Ruohalaisilta.

*) Heijän tieto mejjän moasta oli juuri vähäinen. Eivätkä muuta tienneet kuin että löytyi Turun kaupuntia, jota heijän puheella kuhuttiin S u o m e n - T u r u k s i — eiköön liene muinoin nähneet tätä näin kirjoitettuna vanhanaikuisissa Suomalaisissa kirjoissa? Kielestämme oli

takin, on arvattava, koska kuuluu ikeän kuin asian laitaan (efter det hörer lifjom till sammanhanget af saken).

heillä joka paikassa se luuloo, heijän puheen jo niin poismuuttuneen mejän kielestä, ettei heitä Suomessa enean ymmärrättäisiin, eivätkä hyö mejän Suomea. Tähän uskoon oli papit heijät soattaneet, poistaivuttaaksensa sillä heijän mieltänsä halajamasta soahaksensa Suomalaisia kirjoja, lukeaksensa. (Tätäkin vetivät syyksi, kieltäissään, Herroinpäivillä, heitä soamasta oikeutta pitämään Suomalaisen jumalalpalveluksen; ja samoa puhetta piti ne siitten siellä käyneet Tutkima-miehet — saatten tässä nyt ite tutkia totuuen). Sen tähe kuin kuulivat minun puhuvan heillen omalla kielellänsä, niin seisovatten ällistesteliin avolla suin, eivätkään vastaneet minua hyvään aikain, luullen minua korvan keäntäjäksi. Kuin Keis. Venäjän Bibla Toimitus-kunta Pietarissa toimitti painamista henkellisia kirjoja niiten Venäjässä löytyväisten Suomalaisten omalla kielellä, niin Vermlannin Bibla toimitus-kunta kielsi heitä soamasta näitä henkellisiä kirjoja, ja minua soimattiin julkisesti varsin hävittömästi tästä hyvästä työstäin, sekä näissä Porvalin- ja Papin-seätön valta-päivällisissä kirjoituksissa että Pappein omissa Viikko-sanomissa (lue: *Stockholms Rörfo Tidning* 1824. N:o 39). Eikä se ouk kumma jos yksinäiset kiivautessaan kantaa tora- ja valehpuhetta, kummempi on muka että v. 1682, 7:nä Joulukuussa julistettiin kuninkallista Asetusta, kussa Suomalaisia tuomitettiin valtakunnasta pois ajettaviksi, elleivät heittäneet puhumasta omoo kieltänsä (lue *Mnemosyne* 1821. 275 p.) — semmoinen oli kuninkaan käsky! (Enkä tiijä tämän kovan asetuksen vielä tulleen kuoletetuksi, joka on jo toista sata vuotta vanha, ja sillä ehkä joutuneen tavattomaksi). Mutta jo aikoa ennen tätä heitä vainotettiin tästä, että — Jumala näkköön! — Vielä luetaan vanhoissa Tuomio-kirjoissa, Ruohtalaisten soanneen oikeutta polttoo heijän huoneitansa, ja ampuu heijät henkettömäksi, elleivät tahtoneet opetteleita Ruohtia, käyä käräjäsiin (tuomioitansa muka kuuntelemaan) ja kirkkoihin (kussa eivät sanoa ymmärtäneet). Tästä kuuluu sanat näin: „Om Ginnarna ej vilja lära Swänsta Språket, gå till stämman, ting och förta,

wara öfwerheten lydiga etc. . . . brännes deras hemman och de fridlöses för hwar Swensl (lue: „Utdrag af Töfse Hårads Dombot för år 1646“, som finnes införde i *Archivum Wermlandicum ab Erich Fernow 1771. Tom. 2. sid. 685* — finnes i mstr. förwarad på Carlstad Gymnasij Bibliothet).

Nyt luuloo monikin, että mieli on jo muuttunut vanhoista ajoista. Niin olen minäkin uskonut; mutta keksimys (erfarenheten) opettaa toista. Ite olemma nähnyt tätä kiihvautta jolla Ruhtalaiset vainoavat meijän kieltämme ja kirjojamme. *Antti Kalainen* joka oli kalastajana *Uddeholman* hovissa, oli v. 1782 soanut ostoa matkustavaiselta Suomen-suomalaiselta *Arndin Paradisin Yrti-Tarhan* (painettu Tukhulmassa v. 1732). Tämän kirjan hään ei uskaltanut näytteä valloillen, eikä hirvinä muillenkään tästä puhua; vaan piiloitteli sitä monta aastaikoa huoneessaan kynnyksen alla, josta se aina salassa otti sitä myötensä järvällen lukeaksensa. Hänen kuoltua, eivät hänen perilliset ymmärtäneet sitä lukea, eikä ykskään muu näissä *Ekskärän* ja *Äppelboin* Suomalaisissa. *Niiles Matinpoika Kääriäinen Tyngsjönin* kylästä, *Malungin* Suomalaisista joka nyt oli tämän kirjan isäntä, toi häntä salakähmässä mullen näyttääksi, jos minä muka oisin häneen ymmärtännyt. Minä ostin 24:nä Elo-kuussa 1817 häneltä tämän kirjan puolella Riksillä, merkillisyytensä suhteen, muistoksi tästä kielen vainoamisesta. — Niinikeän oli *Kringsbergin* kylissä *Talapuan* Suomalaisissa vielä vanhuudesta säilytty Suomalainen Raamattu. Kuultua tätä, nouatti pappi sen sieltä (kahtoaksensa muka) mutta se jäikin sillä tiellä. Minä näin sitten jo ihekkän tämän kirjan alla *Lars Modénin* kirjan hyllyä kussa se oli vuosi-kausia maanut puolentuumaisessa tomussa. Se oli sama mies jota minun siitten täytyi monestin kirjoituksillaini muistuttella, irtin antamaan Suomalaisillenn niitä Suomal. Roamattuita joita olin Suomesta heillen lähättänyt. — Herra Luettaja *Oppia Hedrén* Koarloistaassa tunnusti ite minullen suru-suulla, hänen muutamia vuosia siitten kerran olleen Vermlannin Papis-Neuoittelemukselta (kussa ihe istui osallisenna) lähätetty pitämään Kirkkoherran-vaalia Ny- ja Talapuan pitäjissä, jollon Suomalaisiakin oli paljon siihen kärkeäntyneet, rukoilemassa häntä Jumalan tähenn hankkimaan heillä Suomalaisia kirjoja, jotta lapsetkin saisivat jonkun tiijon Jumalasta. Tämä asia oli Herra Oppia uskollisesti toimitanut tällenn Kaarloistaan henkellisellen Papis Neuoittele-

muksellen, ja sanoi vielä itekkin hyvin puolustanneesek Suomalaisten puolla; mutta toiset paniin niin vahvasti tätä vastaan (erinomattain se 1823 vuuen Herroin päivillä hyvin-mainittava Luettaja, joka siinäkin papis-seätössä peätti uskollisesti etteivät Suomalaisten pitinheet soaha kuulla Jumalan palvelluksensa omalla kielellänsä, ja jonka mieltä myöten kaikkia tässä Neuoittelemuksessa peätettiin) ettei siitä tullut niin mitään. Vaikka Piispa itekkin, kuuluisa ja hyväntahtoisia, oli kaikella tavalla suonut heijän henkelista menestymistä, niin ei hänellä ollut mitään sanomista siinä konsistoriumissa kussa allakuuluvainen oli soanut häneltä peä-valtaisuus. Upsalahan tultuani olen minä vielä soanut monta kirjoituksia tältä hyvin oppinelta ja tynnäsävynneeltä Piispa vainolta, kussa hään kiitteä ja siunaa minun toimeini näillen Suomalaisillen hyväksi; mutta mitäs tuosta kuitenkin oli, hänellä ei ollut tointa niin paljon, että oisi eis estänyt heijän viha-miestänsä, tätä mainittua Luettajoa mänämästä Herroin päivillen puhumaan näitä anomuksia vastaan, ja valittamaan niistä Suomalaisista Roamattuista joita Suomesta laitettiin näillen poloisillen moamiehilleemme. Se on arvattava että minun tullessa heijän mehille, piti mieli muuttua monen miehen. Ne virkamiehet, alimmaisiet että ylimmäisiet, papilliset että lakilliset, jotka olivat heitä vainoneet, pelkeisivät tästä tullaksensa ilmin, ja kokivatten kaikella tavalla poissotkea ja keäntä toisappäin nämät asiat. Syylliset liittivät syyttömien joukkoon, joita hyö ylllyttivät siihen uskoon, että heitä kaikkia soimattiin, ja että heijän piti pitämän toinen toistansa puolta. Suurin osa Vermlannilaisten virkamiesten parvesta kiiruhti hätään, luulossaan sotivasek kunniastan; mutta aika on kerran näyttävä, että tappelivat vanhasta vihas-taan. Toisin puolin toas Suomalaisiet joita oli pietty vuorteinsa välillä ikeän kuin karsinassa mitään kuulemasta että tietämästä — heillä tuli toinen mieli. Mitä olivat miespolvessa kantaneet syvämmesek alla puhkeisi, ja heilläkin oli toivo soahaksensa kerran oikeutta. Heijän suut avautui silloin kuin silmätkin. Hyö oli tulleet tuntemaan että muuallakin moailmassa puhuttiin tätä kieltä, jonka tähe heijän on pitännä kersiä niin monta vastusta, jota on nau-rettu ja poljettu, ja tehty pilkaksi muihen ihmisten suussa. Heillä oli arvaten sama tunto, kuin koska *Vasco di Gama* kiertäin *Toivonnientä* ensin kekkäis uuen väylän Ost-

indiaan, eli kuin *Columbus* oivalsi vielä olevan toisen moailman. Mutta näihen ilo oli isompi; sillä kuin hyö tapaisivat outoja kansoja, niin minä tapaisin omasuvullisia. Hyö riensivät yhteen kuulemaan tämän totuuen — kuulemaan omilla korvillaan. Kukin tahtoi jotaik kuulla omasta moastaan, jokainen tahtoi opetteleitä lukemaan omoo kiel-tänsä, jokainen pyysi kirjan käteesek. Sillä ajalla kuin kuleskelin heijän mehissä olin vähä kussaik paikassa opetelut heitä lukemaan suomea, minä jakaelin hätävaraksi heillä lähes 1000 näitä minun *pieniä Runoja*, ja ennen kuin läksin sieltä pois niin oli mulla se huvitus, nähä toista kymmenessä pitäjässä, nuoria että vanhoja, miehiä niin kuin vaimojakin, lukea Suomea, kussa toista sata aast-aikoa tätä oli heiltä kieleetty (förment). Mutta ei sillä hyvä. Että tästäpäinkin jos oisi mulla suottu, olla heillen avuksi, oli heillä tarpeellinenkin oppia kirjuttamaan. Tätäkin harjoittivat sillä innolla, että kussakin pitäjässä löytyy monta jotka kirjutta Suomea, ja kolmatta kymmäneltä heistä on mulla jo ollut kirjoja sieltä lähtyäni; jonka vuoksi ovat asettaneet oikeen posti-mänön poikkipäin että pitkinpäin näitä mehtiä, joihen myöten siitten Suomestakin hakivat yksinkin mejän Viikko Sanomat. Tästä kaikki olen minä samassa antanut Hallituksellen selven tiijon, jott ei luultai-siin minun tehneen tätä salassa. Nyt lystätten ehkä toisel-takin puolelta kuulla, mitenkä heijän vihamiehet ovat tätä kuninkallen toimittanut. Ensinnik Rovasti *Frykstedti* joka Papin-Seätyn Protokollassa 23 Toukokuussa 1823, (kielsi heitä soamasta asiansa minken tutkimusen alla) veti syyksi, paihti muuta, minkätähän eivät ansainet soaha suomalaisen Jumalan palveluksen, tätä: „I denna beräkning torde desj-utom nödwändigt ingå, kostnaden att ifrån Finland anställa och aflöna Stolmästare som skulle underwisa dem i finska språket, så att de rätt kunde förstå en finsk präst; ty det de af finskan nu kunna och bruta i dagligt tal, lärere icke förstå till att förstå en bok eller en predikan, sedan de nu i 200 år lärt sin Cristendom på Swenska" . . . Herra *Beckman* ulos-luki kirjallisesti Porvalin sätyssä samana päivänä: „En wisj Gottlund, Ryssk undersåte och af finska Nationen, företog förledit är en missions resa i Swenska och Norska finsk-bygden . . . I början ansågo desje honom såsom någon per-son af stort inflytande, och tro ännu att genom honom kunna winna hwad de önska i ett eller annat affeende . . . Finska Biblar, Tidningar, Wisböcker, m. m. tillfänder Gottlund dem

1822 23/3

I: N E N K I R J A

(kirjutettu 23. p. Maaliskuussa v. 1822)

Mitenkä Norjan Suomalaiset, kuultuaan suomalaisia kirjoja olevan heille liikkeessä Suomesta lähetetyitä, koste-loovat minua, ja lähetteävät miehen hakeemaan heitä Koar-loistaasta. — Mitenkä Räisänen kuuluttaa kansan-kokouk-sia kahteen kohtaan Norin Suomalaisissa, nimittäin K a n -k a h a l l a (Vingerin pitäjän Suomalaisillen) ja S a m e -l i n k a n k a h a l l a (Gruen ja Brandvaalan Suomalai-sillen) ja mitä siinä tapahtui.

Armollinen Herra Kuarle Gottlundi!

Ei ole vielä yhtään Präntättyä kirjoja tullu tänne kaupaxi, eikä Turun Viikko sanomat joitas kysyit . . . Se kirja jossa Bibel-lista Seurais, tuli tänne; Tal-puan *) Pappilan kauta. Ja kaikki ne, jotka Bibel-löitä ovat kuulleet suaavansa teällä Norjan puolla, tervehtivät teitä, ja lähättävät monta tuhatta kiitosta, ei hyö jkään ojs tainna luulla Teijän niin Suurta Huo-len-

som oftast och allt på finska språket; detta gör att en del af desja finnar, som ej idka återbrut eller annan näring, sam-manslocka sig som oftast för att rådgöra om de underrättelser som erhållas, och hvaribland alltid en finnes som kan swara på de anfonne bref, m. m. Resultatet af 2:ne Selters bemö-danden att införlifwa desja fremlingar med Swenska Nationen har såwida lyckats att nu ingen finne träffas som ej talar Swenska" etc.

*) *Talpuu* l. *Talpuu* (Dalby) pitäjä Vermlannissa. — *Bibel-listaksi* kuhtuu hään sitä paperia, kussa olin kir-juttanut heijän nimiä, joillenka neitä Bibelia ja Uusia-Testamentia oli anettavia; ja *Bibel-kammioksi*, sitä loatik-koa kussa kirjat kuletettiin.

lenpitoa heistä pitävän, ettäs niin paljon Pyhä-Roamaituita heijän Sekaan lähätät. — Minä kävin Kehkölässä *) männenä Sunnuntaia, ja sain Porka Antin **) ja Juhoi Kähköisen kansain, Niles Oraisen luoxe, ja Saimme hänen ottamaan päällese, hakemaan sitä Bibel-Cammiota Kuarloistasta. Vaan hän tahtoi 12^{1/2} Rigsgielddaleria Maxux sitä Reisasta. ja se tuloo 8. killinkiä Bibeliltä, ja 4. killinkiä Uveltatestamentiltä.***)

Siitte

*) *Kähkölä* oli kylä Ryksin (Fryksände) Suomalaisissa Ruohin puolla, kussa Lautamies *Juho Kehköinen* asui, josta tässä mainitaan. Sekin kirjutti mullen monesti ensimmältään Ryksin Suomalaisien puolesta, kunnekka Papit häntä peloittivat kirjuttamasta; jollon Lautamies *Niiles Orainen* Puuppolasta, Pohjos-Leikavatinalta, rupeisi tähän. Tämä keho kirjuttamisissaan, mutta toimensa suhteen mainittava mies, oli yksi niistä v. 1823 Herrainpäivillen käyneistä Suomalaisista.

**) *Porka Antiksi* mainittiin Lagmannin Lautamies *Anders Olson Porkka* Runsiönistä (från Runsjön) Östmarkin pitäjän Suomalaisissa, joka oli sekä selvä kirjutoksissaan että muuten rehellisyytensä ja ymmäryksensä suhteen kuuluisa mies Ruohin Suomalaisissa. Tämäkin kävi mainittuna vuonna Herroinpäivillen Tukhulmissa.

***) Tästä kirjoin noutamisesta Koarloistaasta (från Carlstad) kirjuttaa Räisäinen Pohjos Leikavatinalta 5:nä p. Huuhtikuussa näin: „Nyt minä oon tullu tänne Niles „Oraisen luoxe, kuulemaan niitä Bibelloitä, ja hän on käü „nüt Kuarlestadsa, vaan ej suaanut Bibelloitä. sillä ettei „kirjan kaupia ollut kotona, Se oill Kristinahaminassa „(i Chriftinehamn) Fastinkin markinassa. Ja oill vienut „kirjapuon avaimet kansase, jossa Bibel Cammio makaisi. „— Vaan Niiles Orainen on antanna vullmahin yhölle miehelle lässä Kuarlestadia, että hänen ottoa ne jrti, ja suat „toa ne Fryxstahaan. Ja siiten on Niles puhutellu Vene-

Siitte kuin ma sieltä koitiin tulin, lähäitin minä sanoija joka paikaan, kuin ma tiesin, että heijän pitäis Nimeensä antamaan, Jotka tahtoivat Antoa. ja tein kaxi kokousta, yhen tein Trakuunin kankahaalla *) Vinkerin Suomalaisissa. Toisen kokouksen tein Same-lin kankahalla Ruun Suomalaisissa. — Vaan molemmat kokoukset tulivat samana päivänä, sillä et-en suaanut heitä ennen kokoon. Niin mä sain Matti Karvaisen Poijan **) tästä Öijäristä mänemään Trakuunin kanka-

„miehiä, ette ne ottoa Bibelit kansase Fryxiin. — ja nyt „luulemme möy, heijän olevan kulussa.”

*) *Trakuuninkankas* (Dragonmoen) eli *Kankas*, niin kuin sitä suomeksi usseemittain mainitaan, oli yksinäinen talo Värälän mehellä, Vinkerin Suomalaisissa; ja *Samu-linkankas* (Noriksi: Rottnamoen) oli yksinäinen talo kaksi peninkuormoa siitä, pohjoisehen, Oskaperin mehellä Ruun (Grue) Suomalaisissa; eli oikeemmittain sanottu Branvaalan Suomalaisissa.

**) *Matti Karvainen* oli Räisäisen likimmäinen noapuri. Hänen *Pekka* nimisen poika, josta tässä puhutaan, oli 19 vuotinen, hilpiä ja hyvätapainen nuorukainen, joka juuri näinnä päivinnä oli opetteleinaan kirjuttamaan. Sekin kirjutti mullen kirjan 20 p. Joulukuussa 1822, joka kuului näin: „Armonlisellen ja korkeasti Opineellen Herrallen „Carl Axel Gottlundillen! Jumala sinua Gottlundi tervenn „pitäköön kaikista sinun töitääs jotka sinä Meijän Vaivas- „ten suomalaisten Etestä Tehnut Olet — Jumala sinullen „maxakoon sataa ja Tuhat kertasestii sinullen kaikki „kenkki kirjat jotka sinä tänne lähättännä olet. Minä „kiriutan sinun luoxees Armonlinen herra joka Meitä kai- „kiaa Autanna Olet — Minulla Osi Niin hyvä Mieli antai- „taa Kouluun, vaan ei mulla mitään maxua koulusta Oliis „antooa, van minä oni kuuluna puhuttavan jotta ne ottaa- „van köühän kouluissa köühiäkiin vastaan... Van nyt „minä luulen, kuin hyöö (*Suomalaiset Norjassa*) Opiivat

kankahaalle ottamaan Nimiä. Daniel Lehmoiselle Reholttaan *), lähätin listan jo viikolla, että hänen kotonansa Niimiä ottoa, ja käsinkin hänen tulemaan Same-
lin kankahalle niinkuin tänäpäpä. — Vaan eipä se ollut
monta Niimeä **) suaanut kotonansa. Vaan ennen

kuin

„lukemaan Oman kieleensä jälkeen jotta hyö tulevat kym-
„menen kertoa paremmaxii. — Tällä löütuu Vanhoja Mie-
„hiä ja vaimoja jotka eivät Norlaiseen lukuun ymmärrä
„paljon Enemmän kuin sika hopea lyyskaan (*lusikkaan*),
„jonka sinä herra tiiät paremminkiin kuin minä — Juma-
„lallen ja hyvillen ystävillen (*tässä ymmärretään Keis.*
„*Biblan toimituskuntaa Suomessa*) kiitos olkoon sen etestä
„kuin myö Suomalaiset Oman puhemmon jälkeen Opim-
„mon lukemaan . . . tällä Eivät Lapset taiaa Norlaista
„Sanoa puhuaa ja kuitenkin On heijän täutunnä Opette-
„leitemaan Norlaista lukemaan — kyllä mina sen tiiän
„Omasta jhestäini kuin minä Osin Oppina Suomea luke-
„maan pienestä pitäin niin minä Osin kymmenen kertoa
„parempi lukemaan — Minä Onii sinua Armonlinen
„Herra halanna puhutellaxeini ja Atelunna näiin: Jumala
„sen tekisi joka sais Gottlundin vielä nähä Niin minulla
„Osi Suri ilo. Minulla Osi nii hyvä Mieli tulla sinun luo-
„xees kuin minä tällä elän. Usko minu toteini hyvä Gott-
„luni Minä oni niin vahvasten Atellunna sinun pälleis
„jotta minä Öylä matessaini Oni olut mäneväini sinun
„Luoxees Jumala Olkoon minun totistajani — ja minun
„jkäini Oni nyt jemttiin 19 aiastaijan. — Hyvä kultanen
„herra auta minua jossas jotenkiin taijat — kyllä minä
„oni keli vanha van en minä Jumalan puolesta usko muu-
„ten jos kyllä minä vielä oppisin.”

*) *Reholttta* (Räfhultet) oli yksinäinen talo Nord-
skogin mehellä Ruun Suomalaisissa, kussa Taneli Halvo-
rinpoika Lehmoinen oli Isäntä miessä. Sekin osaisi jo kir-
juttoo, vaikka kävi häneltä kehnosti, oli muuten tiuris mies,
ja kävi myös herroinpäivillä Tukhulmissa.

**) Merkillinen että Räisäinen kirjuttaa sanan *Nimeä*
kahella *i* vaikka en minä muistak kuulleen heijän sanon-
neen sitä suusanallansa muuten kuin yhellä. Samaten kir-
juttaa hän *ottin*.

kuin minä tulin, oli jo väki tullu; ja Danel kirjuttanna paljo Niimiä, Niin Mä käskin loputi kirjuttamaan. Vaan niin-pä se kirjutti sekaisin, milloin pani Sukuniimet ensist, millon kylän Niimet.*) ja kuin se kirjoitti Valkoisia, niin se stavais Valgoosia. Vaan oonma Nuoita Oikoina, eikös nuoita tok ymmärtäne.

Poijallenni **) Annoin Minä listan, Sekaisist sekiin on kirjuttanna Suku Niimet. Vaan eikös työ Nuoita Ymmärtäne. —

Ja siinä kuin ne kirjutosta pitivät, tuli Tämmärit ***) Vinkerin Länsmannin luota, Tämmeämään Huhan hakkuista ja näitä kuin Tämmätyxi tuli, oli 16. Talonpoikoa. Fangnesin mehältä muutamia, ja Värälin ja Skuruun mehältä. Ja nämä Taloinpoijat tämmätyxi tuli Soovinto-käräöisiin, Sixi 17. Aprillix, Andrias Bärngiltä Filicomisin merkkäliltä †), Tätä nämä

Taloin

*) Tämäkin jo toistaa Suomalaisten, Ruohtalaisten ja Norlaisten yllyttämisellä, jo ottaneen tavaksi pois heitteä sukunimensä.

**) *Poijalenni* t. Pojalenkin.

***) *Tämmärit* (Stämmarena) Paittäjat, t. Paitturit, jotka manaisivat (tämmäisivät) heijät lakihin. Sovinto-käräjät (förlitnings domstolen, Romisjonen) on Norissa ensimmäinen Oikeus-Asento; siinä ei asiata tuomitetak, jos ainoasti sovitetaan.

†) *Merkkäilit* (Timmer-märtare) oli näiten Suomalaisten pahimmat neänyttäjät. Itestään ei olleet muuta kuin Norjalaisia talonpoikia, jotka kauppamiehet oli panneet peräänkahtamaan mehtiänsä, ja joihen virka oli kirveen kasalla merkitteä niitä puita, joita Suomalaisten piti

Taloin pojat olivat tahtoineet Karvaisen poijan Jlmi Antamaan teilen, niin hän kirjutti Siitä Norjankielen toiselle puolle sitä listoa. — Pohjos Suomalaisetkiin oototti samanlaista Tämminkiä Huhan hakkuista Gullbrassilta Filicomisin Merkkeliltä. Näitä Taloinpoikia jotka Niimensä Antoivat on kuin yhteen luvetaan 78. Ja luulen Jumalan puolesta etta me teällä Norjan puolella yhtä pitämme. Sen hyö lupaisivat kaikki. Teällä kulki Talvella vale, että sinun ois pitännä olla Kristiainin kaupunnissa, kauppamiesten puheilla. Niin Muutamamat pelkäisivät, ja Sanoivat, kyllä ne Herrat Syötävät sen henketi, Niin kuin Knuffin, joka ennen Suomalaisia Meinais autoa. — Se on teällä puhe kulkenna Vanhaijen Suomalaisen välillä, että kauppamiehet

Syö-

hakata, yhteen tunnata, ja virtahan kulettamaan, sahojen varaksi. Uskotut herroiltansa taisivat kantelemisillaan ja juoksupuheillaan vahinkoitto sen jonka vihasivat; jos heijän viha oli vaarallinen, niin heijän suosioittamista oli hyötyllinen. Tästä tuli että nämät Suomalaiset vihaisivat heitä toisin puolin, kuta enemmin toisin puolin lahjoittivat. Sekä tästä, että käytettämisesellensä Isännän rahoja, rikastuivat nämät merkkäilit, ja pöyhisteliin semmoiseksi herroiksi että kulkiissansa Suomalaisissa käyttäitivät kuin moni Nimismies meijän moalla, jota rahatak ravitetaan, kyyitetään maksamatak, palvellaan ja hattukäsin kunnioitetaan, ja josta siitten palkaksi piiskataan ja ryöstetään. Tämmöisiä merkkäilliä oli monta, yks kullenkin mehellä. Tässä mainitaan jo kaks heistä, *Berg* ja *Gullbrandsen*, joita oli pantu näillen *Anckerin* Fidei Commissin alla kuuluvillen mehillen.

Syötivät Markkurilla Sen Autuan Kuffin *) henketi, sillä että kauppamiehet pelkäisivät hänen mehät heiltä pois ottavan. Ja se oil se sama mies, joka niitä kirjoja oli antanut joita me luvimme Reholtassa. — — — ja Myö kaikki jotka tänäpäivänä olimma yhessä, Sanoimme etej myö ikään taija unheottoa eikä täyteenlisest maxoa häntä, kuin hän vielä Herroista ois hyvä pois autamaan, sillä Myö olemme aivan Suures Vaivassa: Ja Jumala kaikkivaltias hän ies lainnoais jkeä, ja Terveyttä teille, kuinikka se tapahtuis, se on meiltä kaikilta Ruukuiltu juurin Sytämest. — Öijärillä sinä 23 päiv. Maalis kuusa 1822.

Poavo Räisäinen.

*) Tämä Kattein ja Peä-Mittari (General Landtmätare) *Fredr. Christ. Knoff* lähätettiin v. 1752 kuninkaalta *Fri-derich V*:neltä näihin Suomalaisiin, mittuuttamaan ja Ruunun verollen panemaan heijän kylä ja mehtiä; joita hään kuninkaan kirjallisella päätettämällä vakuutti heillen omiksi. Mitä kauppamiehet ja Norjalaiset jo silloin olivat lakimattomalla tavalla omistaneet, annettiin Suomalaisille jälleen, joihen talo- vero- ja perintö oikeus vielä siittenik vahvistettiin kuninkaallisella asetuksella annettu 6:tenä päiv. Toukko-kuussa 1754. Suomalaiset siunailoovat vielä nytkin tämän heijän onnistajan nimeä, mutta surkutteloo että hän käsken tässä toimeksaan läksi Kristiiniin, kussa hän yht'äkkiä katoisi niin ettei hänestä sen koommin kuulunt eikä näkynt; josta Suomalaiset arvelivat Kauppamiesten juottaneen häntä myrkyllä, vältteäkensä sillä kavottamaan näitä mehtiä; jostapa tapahtui että kaikki nämät Suomalaiset kylät ja mehet taas joutuivat Kauppamiesten käsihin, sekä mitkä jo oli pantu omin (t. Ruunun) veroillen, että mitkä oli vielä panematak.

1822 4/4

II: NEN KIRJA

(kirjutettu 4:nä päiv. Huhtikuussa 1822)

*Mitenkä Norjanpuolimmaisiet talonpojat, Nimismiehi-
neen juoksoovat A p r i l l i a pitkin Suomalaismehteä
minua muka kiini tavoittamaan, oltuani jo 4 kuukautta
Upsalassa; ja mitenkä silloin tyhjään käytyä pantuuttivat
Suomalaisia vanhoista vuosi veroista, ja paituuttivat heijät
huuhan hakkuista.*

Armollinen Herra Gottlundi.

Minun pitäis Teille jlmi Antamaan, Että teällä on
Nousnut Niin Ankara Ryörä *) ja kuhina Norja-
laisten seassa siiten kuin Minä ottin niitä Niimiä
jotka tahtoovat piästä Ruunun ala. —

Minä lähätin Silloin kuin ma niitä niimiä ottin,
kirjoja Ulos mänemään sinne jossa ma tiesin Suoma-
laisia olevan ja kirjoitin niihen kirjoin tällä tavalla.
„Se joka tahtoo antoa itsen Suomalaisten Seurakun-
taan, ja Soaha tilaansa Ruunun alla, hänen pitää tulla
Minua kohtoamaan siinä, ja siinä, paikassa. Nämä
kirjat minä kirjoitin Norjan kielellä, enkä ymmärtännä
tuosta miitään Vahinkota olevan. Vaan näitä Suoma-
laisia oill paljon Norlaisten alla joillenka ne Sana-
kirjat tuil lähätetyxi. Niin Tapahtui Samalla Ajialla,
monjaien Isännät olla kävelemässä niijen luona, joille
Sana-kirjat tuli. Ne kahtelovat niitä ja ottavat kan-
sase.

*) *Ryörä*, Ruohin sanasta röra (kuhina).

sase. Ja mänevät Vouwwin luokse, niiten Sana-kirjajien kansa; ja sitten vielä Valehtelivat Vouvtia, Että sinun olevan Venksberissä *) ja välistä Reholtassa ja toisinaan Öijärillä, ja villihevän Suomalaisia joutaviin oppiloihiin, ja annixo niille joutava **) kirjoja, ja kirkon tietä Suomalaisille Röövanrantaan ja kirkollen on jo Raivuttanna paikan, ja niimeensä Hakuuttanna Suureen kiveen. — Ja Minua, ja Reholtan Danelia pitä hän kirjotus Miessäänsä. — Sen laisia hyö olivat kertoineet Vouwwillen. —

Toisena pänä lähättää Vout Vullmahin Länsmanille, että hänen pitä ottamaan kolmet miestä kansase, ja mänemään Reholtan, ja Venksberiin, ottamaan kiini sitä Ruohin Personia Gottlundia ja eroittamaan häntä pois jhmisistä hetsillään, ja tuomaan Vouwwin luokse, kuitenkin jlman Rautoin panemata. Ja kuin ej häntä Siellä löyvetä nyt, niin piti kiinni ottajojen epustella ***) Suomalaisia ett-ej heijän eneä suinkaan Sen jhmisen kansa, pie yhtä pitämään eikä uskomaan häntä; Sillä se ej ole muu kuin Vietteliä, joka ej tohtinut

*) *Vensperi* (Zwengsberget) oli kylä pohjospuolin Röyväjärven (ljön Rögden).

**) *Joutava* (joutavia) — kirjoitus virhe. Näitä kirjoja kuhuttiin Ruohtalaisilta ja Norilaisilta joutaviksi, sen puolesta että olivat Suomenkielellisiä, joita ei ennen näissä maissa ou löytynä.

***) *Epustella* (förbjuda) t. kieltää.

tinut Vouwwin luona Syxylläkään käyvä Aniin antamassa *) itseäse. Ja Öijärin Poulin, ja Reholtan Danelin pitää pahoin käymään kuin hyö hänen etestä enemmän kirjoittelevat, tahi hanelle jostai muulta.**)

— Näin oill Vout kirjottanna siheen Vullmahtiin joka Länsmannilla oill. —

Niin Länsmanni teki Vouvvin käskyn jälkeen, ja otti kolmet miestä kansase, ja tulivat Reholtaan Neljeä miestä paxuste, Sinua kiini ottamaan. Ja kyselivät Danelilta Missä se Mies teällä olexenteloo joka teille kirkoja pykäilöö, ja mehät teillen jälleen ottaa? Danel vastais, Upsalassa se lienöö. Niin hyö toais sanoivat, ja tok ovat sanoneet sen teällä olevan. — Niin vaan ej se teällä oo sanoi Danel Lehmoinen. Niin siten***) kuin Danel nuo tuohon Uskoon sai, ett-ej Sinun teällä ollevan; Niin telläis †) Länsmanni kax miestä takaperin kotiinsa; ja läx ite muihiin Rävän kyliin ja pantail monneen Vuotisista Muaa veroista. Ja tämmäis pohjos Suomalaisia huhan hakkuista, vaikka ej ne ole hakkana jos vähä lehtomuaata niituxeensa; Vaan tämä ej ollut Länsmannin Syytä, Se tuill tellätyx tämineämään Gullbrasselta Filicomisin

Mer-

*) *Anniin antamassa* on tehty Ruohtalaista puheesta: gifwa fig an (ilmoittaaksensa).

***) *Jostai muulta*, t. jostaik muualta.

****) *Siten* (siitten) kirj.virh.

†) *Tälläis* (laitto) tehty Ruotin sanasta [tällde.

Merkäliltä. ja näijen pohjos Suomalaisten pitä olemaan niisä Sovinto-käräjössä sinä 10. p: Huhtikuusa.*)

Ja

*) Tästä heijän huuhanhakkuusta kirjuttaa Räisänen myöhäsemässä kirjassansa annettu asianomaisten puolesta, 20 p. Huhtikuussa, näin: „Nyt meitä on tässä „koosa 5. Miestä Pohjos Suomalaisista, ja 5 Etelä Suomalaisista. me tahtoisimmen teillen jlmi antoa, että Meitä „Tahtoo, Meijän Jsännet kovin Ruveta vaivoamaan, Nyt „tämmäis Gullbranssi Meistä Pohjos Suomalaista 20. „miestä, ja Andrias Bärigiltä tul tämmätyxi 24 Meistä „Etelä Suomalaista, Huuhanhakkuista Sovintoo käräisiin. „— Ja Nämä Merkälit Oisivat tahtoneet Meijän Sopi- „maan ettej meijän Enemmän yhtään puuta hakkoamaan „Huhaxi. Vaan siheen Sovintoon ej Meistä yxkään tainna „männä, Sillä Me ej sunkaan taija Aikoon tulla, kuin ej „Myö suaa Raivataa väheän Niituxi. Ja sen jonkas tijät, „Niin Myö hätäännymme Eläimmeme kassa kesillä, kuin „ej Myö suaa Hakata. — Sillä Myö Nyt kaikki Nöürälli- „sest Ruukuilemme Teitä Rakas Herra, että Autaisit „Meitä Vaivaasia, tässä hahtistoxessa. että ej Herrat sais „kovin meitä vaivata. — ja lähättäisit Meillen yhen loh- „tutoxen, Silloin kuins jkänäns ennätät.” Tästä sovinto- käräjästä paituuttiin asiata Varsinaiseen Käräjäiseen, joita Norissa pietään Asianomaisten varsin tehän, heijän juuri isolla kustannoksilla ja kulunkilla. Tästä kirjuttaa Räisänen kirjassansa Syyskuun 26 päivänä: „Nyt on „Gulbrassi pitännä käräjätä Reholtassa ja Kalnäsissä, „pohjos suomalaisten yliten Huuhanhakkuista; Rivalin „huovi (Sorensfretifwarens ombud) ja Prukuratter (Profu- „ratorn) olivat Gulbrassin kanssa, ja meinasivat niin passi „suomalaiset sakoittoa; vaan siheen samaan tule yx toi- „nen Prukraatter Nissin nimeltä ja otti suomalaisten saan „(asian) piäälleen, ja syynnytti kaikki huuhat ummiin „(uwestaan) niin monjaissa löövettiin niitun muaata, muu- „tamissa pellon muaata; ja senlaisista huuhista ej pitänyt „sakkoa oleman. Ja vielä oil luvanna saan ylös piteäxeeen „ensi keväisiin etteivät sakoille tule.” —

Ja siiten kuin Länsmanni oli tämän tehnyt pois luotaansa. Tuloo hän tanne Öijarille Mun luokseini, kyselemään Sinusta, ja oill pohjos kyytissä suaanut tietä, että Meijän pitä suamaan Bibelloitä, ja että minulla pitäis olla paljon kirjutuxia, Sinulta tänne lähätetyitä Upsalasta, ja tämä oli nyt Moanantaina joka oli sinä 1.si päiv. Huhtikuusa, kuin Länsmanni tänne tuli. — Niin tule hän Sisään, ja Tervehtä kuin tapa on, ja kävele lattialla niin kuin Herrat plääpi, ja sanoo minulle, Nyt pä minä oon kuullu, että teijän pitäis meistä eriämään ja rupeamaan yhön Suomen Herran ala. ja uuvet oppit ottamaan; Niin mitinkähän tulloo*) sanoin minä, eipä tuota vielä tijetä; Etkös sinä tuota jo tija sanoi hän. — joka niin monet kirjat on suaanut sen luota; ejpä ne oo vielä tullu vastasin minä, minä meinaisin niitä kauppakirjoja.***) Jntäs***) eikös sulla piä olla Vullmahtia sanoo hän. Minkä puolesta sinä niitä Niimiä oot ottana. Minä toais sanoin enpähän minä oo ottana useammalta niimeä kuin tahtoivat Antoa, ja oisko tuo teiltä poikessa jos myö Ruunun ala tulisimo †) ja saisinme kirkon lähennä,

*) *Tulloo* t. tulloon.

***) Tässä Räisäinenkin vastutteli, hänen miettimistä, kokka puheillansa, eikä ottanut häntä sala-ripittäjäksi.

****) *Jntäs*, Ruuhtal. sana ändå.

†) *Tulisimo*, *saisinme*. Tästä Norjan Suomalaisen sanan tavasta näyttää kuin Suomalaiset toimisanat kie-

lähenmä, ja oppin omalle kielelle, kuin ej Myö Veä-
reä uskoa otta. — Niin siitä hän kuulost vähä ajkoa;
Siiten hän Repäis ylös sen Vouwwin vullmahin ja Ru-
peis siitä lukemaan minun eissäinni, ja sanoi Minulle,
Sinä tulet kiini otetuxi, kuin ei sinulla ole mitään

Näyt-

len alussa olleen taipuumattomia tekosanoissaankin, ja tai-
vuttamisen ensimmältään tapahtuneen ainoasti vara-sanojin
liitettämällä, e. m. *saisin minä, saisin sinä, saisin hänen,*
saisin me, saisin te, saisin he (iag [tulle fä, du [tulle fä,
o. f. w.) ikeän kuin vielä nytkin tehhään mainittomilla
toimisoilla (e. m. *minua soataisiin, sinua saataisiin, häntä*
soataisiin, meitä etc.) jotka mejän puheessa nyt ainoasti
käytetään tehtävissä ymmärtämyksissä, koska tekosanojin
syrnyttämällä ei kahottu tarpeelliseksi käyteä heitä tekä-
vissä ymmärtämyksissä, niin kuin vielä tähän Venäjässä
löytyvien Karjalaisten kielellä (e. m. *minä soataisiin, sinä*
soataisiin, hänen soataisiin, myö etc.) ja niin kuin vielä
nytkin tähän Savossa monaisuen ensimmäisessä mainok-
sessa (e. m. *myö soataisiin*, kuin muualla sanotaan *me sai-*
simme). Nyt varon minä Suomalaisten ennen vanhuudessa
ei sanoneen „saisin minä”, mutta „saisiin minä”; jos niin
oisi niin tämä tekosana muuttuisi mainittomaksi alku-
perästä, sillä *saisiin* on supistettu sanasta *saataisiin* jolla
vielä nytkin on mainiton-luonto. Tämä olkoon sanottu
tästä olleesta aiasta toivottavaisessa lovessa; mutta jos nyt
tutkitaan Emäsanan Olevassakin lovessa, joka on „*saan*”
niin se näytteä olevan supistettu sanasta „*saatan*” joka
toas on supistettu sanasta „*saataan*” joka vielä on maini-
ton. Niin että jos päätettäisiin (mikä on uskottava) että
kielen alussa sanottiin *saan minä, saan sinä, saan hänen,*
j. n. e. ja on toeksi nähty tämänkin sanan muinon olleen
mainiton, merkitöksensä puolesta, niin seuraa, Suomalai-
silla vanhuudessa ei olleen teho-sanoja (jota nehtiin Karja-
laisten puheesta) eikä myös teko sanoja (jollen näyttää
näijän Suomalaisten puheesta) jos ainoasti toimittomia
toim-sanoja. Jos nyt tarkoitetaan sanojin ymmärtämystä
niin syntysanat ja mainittomat sanat ovat kaikista toimi-
sanoista vanhimmat, sillä ensin hoksataan että jotain syn-

Näytteä etestäns. Minä sanoin, onpa mulla Viettä-
kymmentä Totistajata kuin se käski Mun Niimiä otta-
maan niiltä kuin tahtoivat antoa; Niin sanoo hän toais,
sanovatpa han sun suaaneens kirjan silloin kuins Nii-
miä Rupesit ottamaan; Minä sanoin, Sainpa minä
niin-

tyy eli tapahtuu, ennen kuin peräänaatellan kuka sitä syn-
nyttää (tekosanan tarkottamisella), eli källen sitä synny-
tetään (tehosanan synnyttämällä); senpätehän myöskin
mainittomat sanat, aina tarkoittaa kahtalaisuutta (ymmär-
tämyksensä) nimittäin toinen puoli tehtävä toinen tekävä,
ja toimitetaan Ruohiksi (kussa heitä ei löyvyk) milloin
teko-sanalla (e. m. man tager), milloin tehosanalla (e. m.
det tages) eikä erotetak heistä muuten, kuin varasanan l.
nimitossanan sukupuolesta (genus). Ennen kuin suoma-
laiset näistä synty- ja mainittomista sanoistaan enneltivät
sepittää tekosanojaan erikseen, niin toimittivat kuitenkin
sekä teko että teho sanain ymmärtämystä näillä mainitto-
milla sanoillaan, sillä että erotivat näitä merkityksiä vara
sanoillansa; jotta e. m. *minä piiskataan* ennen merk. yhtä
kuin jos nyt sanottaisiin *minä piskaan* (jag slår) sillä se
on perinphojin yksi sana, vaikka supistamisella lyhennetty,
ja *minut t. minua piskataan* merk. silloin niin kuin nytkin
jag slås t. man slår mig. Tästä nehään että tekosanat syn-
nytettiin mainittomien sanoin supistamisella, nimittäin
polven *ta t. lå* poisheittämisellä. Jos ovat näin synnyttä-
neet tekosanojansa näistä muka mainittomista, niin kysyt-
täisiin ehkä, eikös kävisi myös laillen
synnytteä heistä varsinaisia (reguliera,
bestämde, rena) tehosanoja, koska näitä muka vielä
puuttuu puheessamme? Tätä luulisimme olevan ei ainoas-
taan mahollinen, mutta varsin tarpeellinen, ja luonnolli-
nen: ja syntyisi taiten sanoin vähemmällä muka supista-
misella, nimittäin viimäisen eännellisen nenän poisheittä-
misellä. Niin e. m. oisi *Piiskataan* mainiton sana, *Piiska-
tan* tehosana, ja *Piiskaan* tekosana. Samatek *saataan*
mainiton, *soatan* teho-sana, ja *soan* teko-sana. Tällä pie-
nellä johtattamisellä saatattaisimme kielelme monta rika-
kaammaksi ja viljakkaammaksi kokonaisen uuen taivutos-

niinkii, vaan sen minä annoin sillen, joka mäni Bi-
bellöitä perään Koarlestasta. — Toais sanoo hän, on
pa han sulla muitakiin kirjutoksia hänen luota. anna
hän niitä Nähäxein. Ej mulla oo Muita jos kax Bibel-
Listoa. Niin annahan niitä nähä, sanoi hän. siiten tuo
nuo sai nähä. Siiten muka hänni *) jhmetteil kuin
niin suurta vaivoa joutavan tähe on Ruvenna näke-
mään. ja siiten otti kansase Sen pienemmän Bibel
Listan. Ja kieltä minua, Ettej Minun enemmän kirjut-
toa Sille Ruohin personille Gottlundille, Elikkä sinä tu-
let Ulykkeliäx sen tautta, Usko Mun sanain, Sanoi hän.

Niin

sanan ilmoittamisella; joka oisi sekä selvä teoltaan että
luontonsa pitävä; ja tuottaisi meille lukemattomat hyötyt-
tämiset, kirjallisessa että ajattelevaisessa tarkoituksessa.
Silloin *minut* ja *minua piiskataan* (toimitettu mainitto-
malla toimi-sanalla) oisi selvee suomea, ja merk: man
flår mig; mutta „minua piiskatan” ei oisi niin mitään,
ja oisi yhtä tyhmästi puhuttu, kuin sanoa „minua t. minut
piiskaan”. *Minä piiskataan* toas oisi kyllä suomea mutta
Vanhalaisuutta (arfaism) ja merk. toista tykkenään kuin
mitä sillä tavallisesti tarkoitetaan, nimittäin tekosanan-
vaan ei tehosanan-ymmärtämystä. *Minä t. minun piiska-
tan* (toimitettu teho sanalla) oisi tällä tavoin selvee suo-
mea, ja merk. jag flås; mutta „minua t. minut piiskatan”
ei oisik toas niin mitään, niin kuin jo sanottiin. Meijän
Suomalaiset kirjan toimittajat ovat ilman eroittamatak
käyttänyt kaikki nämät sananparret tehosanoinaan. Mikä
on puhuttu tästä sanasta, on sanottava kaikista muistakin
suomalaisista toimi-sanoista. Niin e. m. oisi *Otetaan*
(mainiton sana) man tager t. det tages; *Otetan* (tehosana),
tages ja *Ottan* (niin kuin Räsäinen kirjuttaa) eli *Otan*
(niin kuin meillä sanotaan, enemellä supistamisella) teko-
sana, tager.

*) *Hänni* t. *häänkin*.

Niin Nyt minä Rukuilen Teitä Armoillinen Herra, Että lähätät niin pien kuins jkääns taijat, Senlaisen Vullmahin, Että Herrat antais Suomalaisten olla Rauhassa siheen kuinnikka kuninkaalta tuloo paremp Vastaus*); ja Saisit jonkiin Lanshövtinkin ala kirjuttamaan Nimeensä. — — — Öijarrillä sina 4. p: Huhtikuusa 1822.

Poavo Räisäinen.

*) Asian valaistukseksi soan minä ilmoittaa, että soatua tämän kirjan kirjutin minä heti kohta Tukhulmiin sekä Oikeus-Neuolle (Sustitie Rådet) Poppiuksellen että H. K. K. Peä-Prinsin Neuon antajalle Kirjoitus-Neuolle (Ronsli Rådet) af Tanström, rukoillen heitä, jotka ennenkin näissä asioissa ovat ollet mullen avulliset, ilmoittamaan tätä Suomalaisten pakkoa, Kuninkaallen, jotta Norin hallituksen kautta tulisivat turvatuiksi Ruunumiesten vainoamisesta; mutta koska näihin toimituksiin voaittiin pitämpi aikoa, niin minä itä Räisäisen kirjassa kirjutin kirjan Vouvillenkin, jossa selitin hänellen kaikki asian laitokset, ja kielsin häntä Suomalaisia hätyyttämästä kunnekka hään Hallitukselta Amtmannin kautta, sai tästä selvemmen tiion. Tämän lähätin minä Räisäisellen 19. p. Huhtikuussa, jonka peällä hään vastais 7 p. Toukuussa: „Herra Jumala kostuun, Siitä kirjasta jossa Hööhen oil. Minä käsitin sen Jysti Eölöin sinä 6:na tässä kuussa; Anti Porkan kautta, hän toi ite Sen tänne. „Minun Sytämmein jlaht siitä, kuin ma näin että Vouvillen „oil kirja”. . . Toisessa myöhäisemmässä kirjassa kirjutti hään männeesek helluntain pyhinnä kirkollen, viemään tätä kirjoa Vouvillen; mutta tullessaan sinnä oli kirkko jo tulesa, jossa 120 henkeä sillä hetkellä paloi tuhkaksi, ja näihen joukossa ite voutikin, nimeltä *D. G. Höegh*, jonka palanutta ruumista saattiin porosta, ja jonka pyöryksyssä hervättöntä puolisoo kylmellä veillä kostuttivat. Tämän Räisäisen kirjan kussa hän puhuu tästä surullisesta kirkko palosta, lainajsin minä Piispa Cygnaeuksellen, Pietarissa ollessain, johon se jäi minun poiskiiruhtamisen suhteen. Vielä siitennik mainihti Räisäinen tästä heijän Vouvista,

1822 22/4

III: MAAS KIRJA

(kirjutettu 22. päivänä Huuhtikuussa)

Mitenkä toinen Nimismies puhuttelee Räisäistä Käräjän paikassa.

Poavo Räisäinen! Armollinen Herra Gottlundi.

Minä luulen Kieskiitetty, Etej tuosta kuitenkin Meijän Esivalta huoli, jos myö kirkot saisinme, ja tulisinmo Ruunulta lunastetuxi. —

Minä kävin Vero-käräissä sinä 11:nä päiv. Huhtikuusa. Siel oill Vouti ja Tuomari; Vaan ej ne mitään virkaneet. Vaan Länsmanni se otti Minut kahenkesken puhutellaxeen, vaan se oill, se toinen Länsmanni, meillä on kax *) Länsmannia, Se ei ollutkaan se, josta minä oon ennen kirjuttanna.

Hän kysele Minulta, ootkos nyt äsköittäin kirjuttana Jtäänpäin? Minä vastaisin, Mitinkäs minä sinne oon tainna kirjuttaa, joka on tullu kielletyxi. Hän si-

ten

kirjassansa 29 p. Kesäkuussa, että: „Mitä Vouvista tuloo „sanottavax, oon Minä jo kirjuttanna Ruun piää-kirkon „palossa, jos poara Lie kirja eis tullu. Vout paloi ylös, „Eikä sitten o mitään Herroista kuullunna; Ja Norlaiset „kiin ovat jo tuppi suuna. Tukki merkkalit kanssa ovat jo „mahtana suaaha tukkeen suuhuunsa.”

*) *Grue* ja *Brandvold* oli eri pitäjät, vaikka heillä oli yhteinen pappi, joka vuorottain saarnaasi kumpaisessakin kirkossa. Yhteinen oli myös Vouti, mutta nimismiehet oli heille erikseen.

ten vastaas, mitäs mejjän pitää jotai sanoa, Teällä mahta Norlaiset tulla reent*) Hulluxi, Sen Miehen tautta joka siellä käveli. — Ne pelkeävät Mestoa- vansa**) mehtänsä, ja torparinsa jotka heijän Mehillä asuvat; Vaan minä sanoin, ejpä hän tok se sitä sanonut, jottā yxkään mestoa jlman joka ej Myyā tahoi; kylläpä minäkiin sen ymärän, sanoi hän, Vaan Muaakunta on niin hullu, etej heitä yxkään suaa loh- tutetuxi, sillä Meijän on pitännä heillen luvata sitä miestä Gottlundia kiini ottoa kuin hän tänne tuloo, ja että sinua pahoin suattoa, jos hänen puolta enemmän pität.***) Vaan nyt minä sanon sinulle, etej se ole
kielty

*) *reenti* (vallan) Ruoht. sanasta rent.

**) *mestoaavansa* (kavottavansa) saatu Ruoht. sanasta miija.

***) Tästä Norin maakunnan hullutuksista kirjuttaa Räisäinen vielä kirjassansa 25 p. Huuhtikuussa, näin: „Armoillinen Herra. — — — Ej tiällä Vielä Muaakunta, „tahi Norlaiset, Taukoa kuhisemasta, Ja sotoa pitämästä; „Siitä kuin Myö Suomalaiset olemme männy, anumuxien „kanssa Kuninkaalle. Jos sanoovat, että Norlaiset anuvat „Esvallalta lupoa, Suaahaxeensa Conpernian Sota-väkeä, „Tyräilemään (tyra) Suomalaisia: Elikkä suomalaiset „turmelloo Norjan Rigierinkin tahi oikeuet, sillä Me ej ole „Männy Ruohin Oikeuxiin kuninkaan kanssa, niin kuin „nyt Suomalaiset meinoa tehdä. tain kaltaisia syytä he „eteen vetelöövät. Ja siiten että Minun pitäis olla kaik- „kian Värstinmän, joka muitakiin Suomalaisia villihtöo ja „kirjotteloo Niiten etestä. Ejkös nuo viimen suaane Esi- „valtoa vietellyksi, että nuo minut kiini otattaa ja Arestiin „panettaa. Vaan minä luulen Kieskiitetty, Että Myö Suo- „malaiset olemme niin yhtäpitäväiset, että jos nuo minut „kiini ottaa, Niin tulevat kaikki yximielisesti minua Jrtti-

kielty kirjuttaa yhöllenkään kuin totuutta poara *) kirjuttaa, ja ej valetta. —

Näistä sanoista Minä ymmärän, Ettei Se Ole Muuta kuin Muaakunnan syytä, kuin ne sinua kävi kiini tapaille **), eli he Ovat suaaneet tietä mualta ***) mikä mies sinä olet. — Vaan sitä kirjoa jossa työ käskitte, niitä Niimiä ottamaan, sitä sanoi Länsmanni Vouvin tahtoivan nähä.

Poavo Räisäinen.

„ottamaan. Sen ovat sanoneet, sekä Norjan ja Ruohin „Suomalaiset; Ja jos siellä Meijän pitäis kuolla, niin ker- „ran Meijän pitä kuolta, ejpä Meillä teälläkään ole yhtään „hyveä elämeä tällä tavoin, kuin ej paremp tullek; Sais „hyö siiten mua-vaki kaikki sisäänsä, niin kuin tahtonoo- „vatkiin, Naitä myö suomalaiset olemme Lausunna välil- „läämme. Poavo Räisäinen.”

*) *poara* (vaan, ainoasti) Ruoht. sanasta *bara*.

***) *Tapaille* t. tapailten.

****) *Mualta* t. muuvalta. Tässä Räisäinenkin vielä ilmoittaa luulonsa, minun olevan paljon isommasta arvosta kuin olin heillen toimittanut.

1822 18/4

IV: J Ä Ä S K I R J A

(kirjuttettu 18 p. Huhti-kuussa 1822)

Mitenkä Turun Viikko-Sanomien kulkoo tänne postin kautta. — Mitenkä Suomalaisia Bibeliä ja muita Suomalaisia kirjoja tulee Koorloistaasta. Räisänen tekee tilii heijän kulutuksista.

„Armoillinen *) Herra Gottlundi.

Turun Viikko-Sanomien, olen Minä suanna 16:tä! Ja niihin on Meillä niin hyvä sosio, ettei työ jkään usko, Niis on niin paljon Ruulioita **), jota myö ejo ennen havainna. Kyllä myö Niitä tahomme Useanpanai vuonna kuin suaha taijanme. Se on Minustakumma,

*) Kuin olin kirjassain kieltänyt häntä kuhtumasta minua *armolliseksi*, vastaisi hän (29:nä kesäkuussa): „Kost-, jumala siitä kuins Minua neovot; En minä tuota pahuel-, lain tehny, jos ma teitä Armollisex kuhuin, Minä tykkäi-, sin ettei meillä ole yxkään parempata Armoa näyttännä, „kuin työ tahoitten näytteä. Kyllä totta on se, että Tukki „merkkäillöitä ei o jkään suatu nokka armotellux. Vaikka „kyllä vähä Armoa hyö on meille näyttännä.”

**) *Ruulioita* (huvituksia) seipetty Ruoht. sanasta *Roligt*. Turun Viikko sanomat olivat ensimmältä ejo ilman arvota, liioittenkin näissä Suomalaisissa. Heijän kulkemiestä näillä mehillä kirjuttaa Räisänen myöhämmässä kirjassansa, 29 p. kesäkuussa näin: „Kyllä Myö Turun „Viikko-Sanomien suamme joka 2 viikkon piästä; kax „viikkon sanomia aina kerralla, ja ne ovat seilattu ja ulko „kirjutus Mulle, ja Östmarkin Pappi lähättää mitä kautta „aina paraite lule ne eis tulevan; Milloin tulevat Etelä „Åskaperin kautta, milloin Huitkiernan kautta. Anti „Porkan kautta on lian pitkä. Ja kyllä minä nuota hyvin „ymmärän ja taijan lukea, ja sanoo nuo muutkin heitä ym-

kumma, kuin ej kauppa kirjat *) jo ole tullu, Niitä on jo niin Moini perään kysynnä, ja oisivat tahtoinna Ostoa. Virskirjat ja katismuxet ja abelskirjat, ovat jo Mest kaikki ulos tinkattu. Ej myös Bibelitkään ole vielä tullu! Vaan puhuttelin ma tuota Oraista Männä Moanantaina, hän Sanoi Nuojen jo olevan tulossa, kyllä ne jo tuloo Fryksiin **) Tistakiltaan, niin Tors-taina on Pyhä, Silloin mään Minä kirkoon, ja taijan Bibelit ajoa Kehkölään. Ja annan sullen tion niin pian kuin Bibelit kehkölään tuloo. — — — Tämä oil
nyt

„märtävänsä, Vaan se on kaikkian pahin, meitä on lian „monta, Jos minä yhtäänne lähätän eli toisanne, niin ennen „kuin ne viimeset suaavat niin ne tulevat kulutetux rikki, „ja sitten ensmältä olivat niin tuhmat, etteivät ymmärtännä „kukaan ulos luotaan heitä lähätteä, jos kuluttivat siinä „aina rikki Johoonka tulivat, vaan sitten kuin ma sen „havain; niin Minä oon kirjuttanna kunkiin Viikko sano- „man ala, että kirusti lähätteä jokaisen pois luotaan, että „kaikkien suaaha lukea jotka sisään kirjuttivat. Että „kyllä ne nyt niitä paremmin välillään kulettaa. 22. „Viikko-Sanomoa myö olemme jo suaanna, ja siinä viime- „sessä seisoi siitä Oulun kaupunkin surkeasta Tulipalosta. „Että ej Meillä nyt suinkaan taija olla toivomista apua „kirkon pykeämiseen Suomesta, koska niin suuri vahinko „on tapahtunna”. . . . Selitökseksi saan minä ilmoittoo, minun sanonneen heillen, en muuta uskovani, kuin että, jos Hallitus suostuisi heijän pyytöksehen soaha Suomalaisia kirkkoja, niin moni Suomalainen meijänkin moassa kuul-tua heijän onnettomuuttansa auttaisi mielellä hyvällä van-hoja moamiehiänsä näissä aikeissa.

*) Minä olin Turusta ostanut ja tänne kuletтанut kaikellaisia Suomalaisia kirjoja jotka ikenäns löytyi kau-paksi meijän moassa. Lue tästä Esipuhetta 1. Osan XX p.

**) Tässä ymmärrätään Ryksin kirkkoa Ruohin puolla.

nyt kel*) Ruulia, Jysti kuin ma nuota Sanoja pääsin kirjuttamasta, niin tuloo Oraiselta sana, että Bibelit on jo kehkölässä, ja sinun pitää heitä sieltä perimään. Ja myös Räkinkä tekemään. Se on uus Räkink. Sillä kuin Nysuokuna ja Talpua on jo suanna Bibelinsä, ja Reäsän sanotaan suaneen Bibelinsä. (Tässä lopettaa Räisäinen kirjansa Öijärillä, läksi havilla Oraisen luokse, ja jatkoksi tähän kirjaasek kirjutti Pohjos Leikavatinalta, samana päivänä) Armoillinen Herra Gottlundi. Nyt on kuitenkin kirjankauppias pannu kauppa kirjat, siihen Bibel Loatikkoon. Ja ne nyt ovat tulleet Oraisen kanssa tähään Liukoisen luoxe. Ja Minä oon heijät, Bibelloijen kanssa, tänä päivänä perinyt. Vaan ej oo tullu mitään tietoa mitenkä paljon kukii kirja Maxa. Sillä nyt en taija Minä yhtään kirjoja Myyä, ennen kuin ma suaan tietä Sen, mitä ne maxavat.

Vaan nyt on tässä niin suri villitys tällä Oraisen kulettoxella, nyt hän on kustanna niin paljon tämän asian piäälle, Sillen Miehellen jonka Orainen pain ejteensä Bibelloitä kulostamaan, on Oraisen pitännä antoa 9. Riksiä ja 12 skillinkin, Eikä hän oo Siellä turhaan mahtanna käyvä enemmän kuin pari kertoa, Niin kol-

*) *kel* ja *keil* sanotaan paljon näissä Suomalaisissa, ja merkihtee yhtä arvoltaan kuin *kyllä*, josta sanasta se lie lähtänyt.

kolmannella kerralla hän sai jo tämän Loatikon kansase. Ejka ajanut pitempea matkoa kuin kax peninkuormoa Kuarlestaasta Fryksstahan. Se minusta oil hävitöin hinta ottoa, tuolta Matkalta jos tuolla kolmaisti kävi. Taman miehen niim on jonka Orainen pain ejstään, Gustav Pettersson Gilbarg Kilan Suokunnasta.*) Tältä mahtais piteä peräänkysyä minkä tähe hän niin paljon tais ottoa tästä vaivasta. Vene miehille Orainen oil antanna 44. killinkia Rikssia. — ja sitten ajoi Orainen Fryksistä tähään. Niin nyt sen jälkeen kuin Tässä Bibelloitä löytyy, Niin tule Orainen Sen ensimmäisen määrän jälkeen suaamaan palkoa $7\frac{1}{2}$ Riksiä. — Sitä ej tule niin paljon kuin Orainen on ulos pannu Rahoja. Mitä sitten Orainen suaa Vaivastaan? **)

Tässä Bibel kirstussa löytyy nyt poara Vinkerin Suomalaisten Bibelit. ja Branvalan; ja Ruun ja Fryk-

*) *Suokunta* saatu Ruotin puheesta *Socten*, merkitsee *pitäjä*. Tällä nimellä tarkoittaa Suomalaiset aina Ruohtalaisten eli Norilaisten moakuntaa, tahi sen osan pitäjistä kussa hyö asuuvat, vaan ei milloinkaan sitä pitäjän pohjoa missä suomalaiset asuuvat, jota aina *Suomalaisiksi* mainitaan. Tämä Kiilan mies oli ummikko Ruohtalainen.

**) Tämä joutava kitistäminen muutamasta Riksistä ei ouk ollenkaan Räisäisen sanoja, vaan Oraisen omia monkertamia. Minä en ou talonpojista nehnyt Räisäisen mokoma, avullisuuessa ja avaruuessa ilman oma hyötymistä; eikä Oraisen vertainen ehtimässä oma etuansa.

Fryksin jtä ja luo Suomalaisten. ja Östmarkin. ja Hovin Suomalaisten Bibelit. Åsnesin, ja ne siitä ylös-päin. Ne ei olekaan tässä Seurassa. kirjankauppias on vissiin mahtanna ne lähätteä Talpuan Bibelöjen kanssa.*) kysypäs häneltä sitä perään.

Pohjos Leikavatinala sinä 18 p. Toukokuussa 1822.

Poavo Räisäinen.

1822 25/5

V: Ä Ä S K I R J A

(kirjutettu 25 p. Toukokuussa — juuri helluntai-aatona — 1822)

Suomalaiset valittaa Nilssen kovuudesta, ja kosteloovat saatuista Suomalaisista kirjoista.

Öijärillä sinä 25. päiv. Toukokuussa V. 1822.

Talonpoika Poavo Räisäinen, Armollinen Herra Gottlundi! Näitä kirjoja Mahtaa jo tulla nin paljon teältä lähätetyx teille, että Mahtaisitten jo kyllästyä Niihin. —

Teällä

*) Se ei ollut Kirjankauppias, mutta minä joka oli toimittanut heidän lähättämistä toista suurempata tietä. Tässä minun tulee kiitteä Herra Em. Bruzelius, joka ei ainoasti minun puheella oli Kejs. Suom. Bibl. toimituskunnalta tuottanut näitä Bibelia Suomesta, mutta myös omalla kustennoksella lähättänyt heitä Upsalasta Koarloistahan.

Teällä kävi Torstaina nämä 4. Taloin poikoa, Lyystaan-Mäistä, Jotka ovat sen häjyn Akent Nilssen alla *), joka ennen Filicommisia halliht. — Nämä Taloin pojat jtkivät kuin Lapset, ja Valitit heijän suurta tuskoa; Ja sanoivat, Että heijän täytyy pois männä hiemmoiltaansa **) kuin ej muuta muutosta tule; he sanoivat, etta heijän pitää Miehen ja Vaimon, käyvä joka päivä hänen työssä Niin pitkä kuin kesä on. ja kuin ej hyö sitä jaksa tehdä, niin sitten Sakoittaa hän heijät, ja pantoa, ja vie heiltä ne vähät Rihkamat pois kuin heillä on. ja vielä sittenkin taitasivat jotenkin tulla ajkoon, vaan se on kaikkein pahin, kuin heijän pitää Ruan ite piteä joka päivä, ja siten hänelle työtä tehdä. —

Nyt

*) Millä tavalla Lyystaanmäkäläiset ovat joutuneet Nilssen alla, jonka nimi näissä Suomalaisissa ei mainitak ilman kirroamatak, selittää Räisäinen kirjassansa 24 p. Kesäkuulla, näin: „Nilsin vaihto itelleen Lyystanmäin Me-, hän, toisella Mehällä, Rosinkransin perillisiltä. Ja ejkä „sitä oo kuultu että Nilsin on Sillä Mehällä Niin kovin paljon tukkia hakkuuttanna, ja että perilliset on tahtoinna „sitä takaisin pyörtätä, Mutt se on ollu sillänsä sitten „kuin hyö vaihtoi. — Vaa ne vaivaset Taloin pojat tuon „ovat suaanna vaihon havaita, että ovat suaanna Nilsin „työssä käyvä Miehet ja Vaimot Niin Talvet kuin kesätkin, „siinä Skansbakan kartanossa. Että ne, ej enää paljon „voi. Kyllä pä ne piän suaa Lähteä pois tiloiltaan, kuin „ej sinä ja Kuninkas heitä o hyvä auttamaan. Kyllä tois „on, Että meijän on pahoin kaikkien, vaan Näien vielä „pahemp.”

**) *Hiemoiltansa* (t. tiloiltaansa) tehty Ruoh. sanasta hemman.

Nyt nämä Taloin pojat ejvät joutuneet kyntöajialta hänelle työtä tekemään, Sillä heillä on vähä työ väkeä, ejvätkä jtekkään tainneet omoa työtäänsä jätteä tekemättä, Niin sanoivat häneen luvanneen että kesällä tullaxeen Niitämään Muaahaan pellot ennen kuin joutuvat ettej teijän piä olla heistä kaukoa.*)

Sillä Nämä Miehet, Rukuilivat minua Jumalan Niimen kautta, teille kirjuttamaan että hyö Sais semmoisen kirjutoxen teiltä, että hyö sais tänä kesänä olla Rauhassa Nilsseltä ja tehä omoa työtäänsä, elikkä se hätyyttä heijät jo ennen kuin se aika tuloo, että Ruunu lunasta heitä. Minä koin heitä Lohtuttoa, ja sanoin otottoa veikkoinen, 2. tahi 3. viikkoa, kyllä se tuloo paremp; Vaan hyö Rukuilivat Lakkaamata Että minun piti luata tämän kirjan heijän eistä kirjuttoa. — Niin minäkiin pyyän teitä heijän Eistä; että tekisit niin hyvin ja annasit heillen yhen Lohtutos kirjan.**)

Että

*) Tämä oli Tukki-Märkelien tapa, että jos kantoi-
vat sala vihoa källen Suomalaisellen, niin tulivat vähä
ennen leikuun aikana, ja niittivät heijän peltojansa moa-
han, hakkaisivat aijakset rikki, viskuutti perekunnat pois
huoneestaan, milloin polttivat milloin hajottivat heijän
tupiansa, ja jos oli heillen mitään velkoa soamista, niin
ottivat heiltä mitä löytyi. Mutta tällä kertoa oli kuoleman
vikahte, Nilssen viitaketta terävämpi, niin kuin kohta
kuullaan.

***) Selitökseksi minkä tehän nämät Suomalaiset niin
usseen pyysivät minulta *Lohtutus-kirjan*, saanmahan sanoa,
että minä monestin, liioittenkin alussa, parilla sanalla kir-
jutettu heijän rasittajojillen oli kyllä onnellinen, auttamaan

Että hyö sais olla Rauhassa siltä jlkeältä Nilssiltä *)
 Ryösteäis koira ennätää pahat teha, niin kuin on Lu-
 vanna; ennen kuin kuninkaan kanssa tulisivat kaup-
 paan.

Poavo Räisäinen.

Olli

näitä ihmis-poloisia. Sillä Norilaisetkin pitivät minua ensimmältään kuuluisa miessä lähätetty kuninkaalta näitä maita tiustella, ja pelkäisivät minun sentähän kantelevan heijän peällesäk; vasta poismäntyäni sättivät minua kääpäläiseksi, ja miksi muutoin taisivat. Eikä se ollut kumma jos Lyystaanmäin miehet turvaisivat minuun, sillä heijän lähimäinen noapuri Antti Antinpoika Porka Naimaholta, jolta märkeili Pekka Säteri oli niikään muutaman vuuen sitten poisvienut kaikki hänen heinät ja rukiinsa; ja viskuuttanut häntä pois huoneestaan, tuli jo Öijärillä ollessain sinne hypäten, tätä minullen valittamaan. Minä kirjutin hänellen silloin (27. p. Lokakuussa 1821) kirjan tälleen Säterillen, kussa nuhtelin häntä tästä hänen hävittömästä käytöksestä. 22 p. Marraskuussa sain minä jo kirjan Räisäiseltä, kussa sanotaan että „Anti Porka on soanut Rukiinsa jälleen Säter Pekalta”. Tästä kuin myös siitä hänellen luvatusta Suomalaisesta Uesta Testamentista kosteli Porka minua kirjallisesti 22 p. Maaliskuussa 1822, sanoilla: „Minä oon nähny Poavo Räisäisen luona, että Minunkiin pitää suamaan Pyhä Roamatun Uuta testamenttia. Niin monta Satoa kost Jumaloo olkoon teilen, sen etestä. Ja ettes minua olle uneuttanna, vaika minä olen köyhä. Ja oisin, kuin-mä tohtisin; Pyytänyt sinua, koskas avun saat Talonpojiille Suomalaisissa; että minakiin Saisin tehdä Saunan piään piäälle, ja Ruuveta Muaata kaivelemaan ite kohtastain. Ruukiit, ne mä yhtähyvin sain jalleen, Pekkalta Säterin. Jumala Tervennä pitäköön teitä”.

*) Tästä Nilsistä kirjutti Räisäinen mullen 1. p. Tammikuussa 1823: „Nyt on jes Jacob Nilssi kuollu, se „kuol Joulun alais päivinä. Tästä on Lyystanmäkiläiset „sangen jloiset. Se on maanna kaiken keseä, vaan kui- „tenki oil kesällä sanonna, kuin ma tästä paraneisin kyllä

Olli Pietarinpoika penna, Lyystaanmäistä.

Pietair Erickinpoika Porka, Lyystaanmäistä.

Laur Johoin poika Vaissinen, Lyystaanmäistä.

Pietair Pietairinpoika Vaissinen, Lyystaanmäistä.

Aamulla Meinoan Vijä Vouwille kirjansa. Tästä on 5 peninkuormoa Vouvin luokse.

Niin monta tuhatta kostjumaloa Bibelloistä! Olkoon teillen: Kaikki ne jotka tällä Viikkolla *) ovat Bibelloitänsä perinyt! ovat niin Jloissaansa kuin hyösaivat Bibelin, ja sitten siitä kuin Näkivät niin paljon kirjoja kaupaxi löytyvän Tässä suaaha, ja oisivat jo niitä tahtoinna ostoa. — Ja kiittelivät ja kunnioittelivat sinua välilläänsä, Ja sanoivat, ej myö jkään ois Syksyllä tainna Uskoa tämän Miehen semmoisia Asjoja matkaan suaattavan kuin me nyt neämme. Ja
sanoi-

„mä teitä Laiskat koirat oppettasin. Nyt suatte maata „kotona Laiskana. Niin nyt ovat sanoneet ja nauraneet. „että nyt sai Jutas hyvän paistin Jouljlx.”

*) Onneksi näillen Suomalaisillen saivat ne neitä Suomalaisia kirjoja juuri Helluntajn alku-viikkolla, jonka tähän jäivät kaikk pyhäks kotonaan, näitä lueskentelemaan. Muutoin oisivat tapansa myöten rientenäät kirkollen. Sillä kerran vuussa käyvät kirkollen nämät pitkän ja pahan-matkan takaiset mehtäläiset, ja silloin mänöövät koko kylittäin. Tätä teköövät aina Helluntain pyhiks. Tänä vuonna ei männyt sinne ykskään paihti Räisäinen, joka Vouvillen läksi kirjoja viemään. Sentehän kuin koko kirkko-rahvas helluntaipänä paloi, niin ei ollut joukossa muuta kuin 4 tahi 5 Suomalaisia tyttölöitä, jotka oli palveluksessa kirkon tienoilla.

sanoivat, kyllä Myö Nyt Taijanme Uskoa sen suaavan toisenni asian ajoille. —

Terveyksiä Meiltä kaikilta, ja minulta kaikkein enimmät, koskas minua teällä, piät parassa Ystävänääns.

Poavo Räisäinen.

1822 22/6

VI: E E S K I R J A

(kirjutettu 22 p. Kesäkuussa 1822)

Mitenkä Merkkäili, Pappi ja Norin maakunnanväki jutteloo minusta ja näistä Suomalaisten laitoksista.

Taloin Poika Poavo Räisäinen. Herra Gottlundille

Monta kostjumaloo kirjostais, jotama käsitin koi-tiin tultuain. sinä 10:tenä tässä kuussa. Minä ei olluna kotona kuin ne tuil. Kirjat oil tullunna sinä 7. päivänä Kesäkuussa.

Juri sinä päivänä Oilin Minä tiliä tekemässä tuk-kin ajosta, Merkkälin Luona, Siellä Minä oilin suu-ressa jutussa Merkkalin kanssa tästä Suomalaisten Asiasta, Hän vei minua erinääns kammariin, ja pani yhen tuolin mullen jstua, toisen itelleen; ja rupeis kyselemään Mikä Meinik ja Grunni*), sillä teijän

Her-

*) *Grunni* (t. perustus) Ruoht. sanasta Grund.

H. J. Strømmer kuv.

Suomalainen

Brandvaalan Suomalaisista Norissa.

Herralla on, siitä teijän asiasta, jota niin paljon puhutaan?

Ej Mitään Muuta Meininkiä siinä O, Vastasin Minä; jos Myö tahtoisimme Ruunun Ostamaan Niitä Mehtiä joilla Myö Asumme, ja suaaha kirkot Lähemmä; Kyllämä tuon oon kuullu, Vastais hän; Vaan Minä tijän ja ymmärän, siinä olevan toisen Meininkin sanoi toas hän. Mikäs meinink tuossa siten on kysyin minä? Hän rupea Laskettelemaan Omia Fuluxian*); ja sanoo Mulle Niin hurja-ko sinä oot, Ettäs luulet Kuninkaan teijän mehtiä rupeavan Ostamaan, Etkös luule Kuninkaan tarvihtovan Rahojaan Muihen tarpeisiin, nyt on paha Rahan perään, vaan tämä asia on niin, että mies on ulos tellätty Suomesta, ja taitaa olla kuuluisa Mies, että hän suaa kuninkaan kanssaan suostumaan; Niinkuin sai teijätkiin hullut Niimensä Antamaan. Asian pitäis aina paremmin perään atella ennen kuin mänis senkaltasiin suostumisiin kuin työ teitten.

Nyt, jos Niin on, että hän suaa Ruunun siihen puoltaan pitämään niin Lähätetään Suomesta Rahat Mehtäien lunastoxesta, Suomessa sanotaan olevan hyvä Rahan perään siitten kuin Venäjän ala ovat tulleet,
vaan

*) *Fuluxiaan*, tätä sanaa minä en itekkään ymmärä, se mahta olla tehty Ruoht. sanasta *Funderingar*.

vaan niin paljon löyseä *) väkeä, että yhen Taloin Miehen Huoneessa asuu yli 5. ja 6. perekunnan. — Ja Sieltä sitten lähätetään niitä Likoja **) kansoja teijän Mehille pyykeämään ja asumaan, että sitten suaatten nokka ***) Napuriloita. Näin asia on, sanoi han, vaan työ Nauat †) Ej ymmärä mitään, Ej sunkaas se Mies teijän parasta teällä hakenna Mutt Niijen, Sen Mahatte ymmärtea; — Ja kuin sinä Pål oisit niin kuin minä; Niin sinun pitäis kirjutto sille Michelle, Ettei Myö tällä Öijärin Mehällä suostu enää siiheen Alakirjutoxeen Jonka myö tapaturmassa tulimme tegemään. — Nyt tule toas Aksion sinä 27. p: Kesäkuussa Männään Minä ja Sinä, ja otetaan pair toista Taloin miestä kanssane ja Ostetaan Öijärin mehtä yhteen, eipä se enää tule niin kallis, kyllä niijen täytyy Lyä pois jos ne sitä kaupax tahtoo. —

Niin Minä Vastasin; Jos Ma nyt saisin Öijärin mehan jlman niin kuin seisoo, Niin en minä sitä tekis; kahta kieltä ej pie Minun suussain löytyä, Ja jos tulis niin paljon Suomalaisia että joka puskassa ††) kitiseis niin en minä sitä tie; Ja toais minä sanoin! Ettei myö
tänne

*) *Löyseä* (t. irtonaista) Ruoht. sanasta löst.

**) *Likoja* kirjot. virhä, pitää olla *liikoja*.

***) *Nokka* t. *Nukka*, (t. kyllä) Ruoht. sanasta nog.

†) *Nauat*, t. navat, nautat, nöt.

††) *Puskassa* (t. pensassa) Ruoht. sanasta Буфта.

tänne sais Suomalaisia, Suomesta, jos kuinka tahtoisimme, Ne Nukka surkuttele mejjän kehnosta Elämästä, sitten kuin sen ovat suaanna tietä mitenkä Myöteällä Elämme. — Niin usko sinä se, sanoo hän, kyläpä han suaat nähä, jos ej käy niin kuin minä oon sanonna; Niin käykään miten tahaan sanoin minä, niin ej sitä o viäärti mulle puhua, joka ej koossa henkeä *), Ja sitte oil Meijän puhe kaikki; Mutt sanoo hän voan, tohit tieteä paremmin kuin Minä jollen aina kirjat tuloo; ja mäin sitten niin vihoissaan pois mun luotain. Vaan mies ninnino **) olii jo peloissaan; ja meinais nyt minä tuon peloitan tuolla tavalla. — kyllä se ajatteli, nyt mestoan ne monet lintu räpäköt ja voi leiviskät ja pukkikäyryt joita Suomalaiset on tänne taluttanna.***) Sieltä Merkkälistä mänin sitten, ja olin mejjän kirkossa sinä 9. p: Kesäkuussa; Meijän Pappikiin kyseil kirkon pyykyystä ja sanoi ettönkö jo piän suaa ruveta kirkkoa pykeämään. Ja mitenke tykkeätten Suomalaisia kirjoja, oisi Lysti suaaha nähä Suomenkielellä Bibelin, kuins vasta tulet kirkoon niin

ota

*) *Koossa henkeä* on suomennettu Ruohtal. sananparresta *hänger i hop*.

**) *Ninnino* on minullen äkkinäinen sana, joka merkitenöön *rukka, riepu*.

***) Tässä tarkoitetaan niitä lahjoja, joilla Suomalaisen täytyi lepytteä merkkäilöitensä, sillä ilman antemia ei ollut heijän puheellen mänämistä.

ota veikkoinen kanssaans Bibeliis että mä suaan nähä.
Muuta ej Pappi Mun kanssain hoastellu. —

Suokunnassa soi jo kellot toisella Eänellä, Ja kysel-
tiin multa, ejkö Se Herra tule vielä tänne jälleen,
Minäj tahtoisin sitä Miestä puhutella, sanoi yx ja toi-
nen. — Se Mies mahtoi olla paremp kuin yxkään ois
tainna Luulta, Se oil vissiin kuninkaalta ulos tellätty,
Eikä Myö yxkään ymmärtännä Männä Miestä puhut-
telemaan, Teällä pannaan Buonnin*) piäälle niin
ysöt ulossteot, ettei Myö jkään Jaxa ulosseisoa, ja Se
ej ikään maha olla kuninkasta, mutt Herrat panevat
niinkuin ite tahtovat. Ejkä yxkään kelpoa perään-
kysymään, Talvella sanottiin Tukulmista lähätetyx,
Norin kielex präntätytä Usia Laki kirjoja Christoanin,
vaan ne nyt sanotaan salatux ettei yxkään Niitä suaa
Ostoa, Niisä pitäis seisoa Miten paljon Länsmannien
ja Pappien ja muien Virka Miesten, tuloo suaaha
vuoissa palkoa, ja ettei Buonnin eneä Renkeä Leijata
Procratia sakoa fyöreämään**) mutt suaa ite Prus-
terata***) saan. Sen Laisia, nyt Norlaiset etes pain,
Niin Minä eneä malttanna jos sanoin, Oilkos tuo Muu
kuin

*) *Buonti* (t. talonpoika) Ruoht. sanasta *Bonde*.

**) *Sakoa fyöreämään* on puhasta Ruohtia „attutföra
fin fat“ (asiatansa ajamaan).

***) *Prusterata* (t. riijällä) proteftera.

kuin Lenkair *), eikä se enää tänne tule teijän vastuxix, Niin ejvät tienneet mitä oisivat sanonet.

Poavo Räisäinen.

1822 22/6

VII: M Ä Ä S K I R J A

(kirjutettu samana päivänä)

Räisäinen ylöslukee, kaikkein kuulla (Etelä Suomalaisille Öijärissä, ja Pohjos Suomalaisille Åskaperissä) minun kirjoitukseini kuninkaallen.

Poavo Räisäinen Herra Gottlundille

Sen kirjan, tahi kopion **) siitä kirjasta Jonkas Kuninkaalle annoit. Oon minä jo enimmälle osalle ylös lukenna, ja ne on niin Mielellään sitä kuunnellunna, Ja ovat sanoneet, ej siitä meistä yxkään Ois ollu Mies, tätä sakoa niin selvästi Eis panemaan kuin hän hänet on ylöspannut; Ja ovat sanonna, sinun Poavo
pitä

*) *Lenkair* on Norjan Suomea, ja merk. *mierolainen, käypäläinen.*

**) Asian selitökseksi saan minä ilmoittoo, minun näihen Suomalaisten puolesta kirjuttanneen kuninkaallen kahet varsin toimelliset anomuskirjat. Toisen niihen nimessä jotka olivat Anckerin ja Rosencrantzin alla, ja toinen heijän nimessä jotka oli joutuneet Norilaisten talonpoikien alla. Nämät kirjat laitettiin Toukokuun alulla kuninkaalta vallan ministerille Hänen Oivallisuuellensä Grefve Engeström, käskyllä että hänen piti keäntämän

pitä lähätteä hänelle Monta kostjumaloa, Meijän kaikkien eistä, niin kauax; koska hän näin suuren työn ja vaivan mejän tähe on pääällesä ottanna, niin ej myökään hänen vaivoansa ja kustannustaansa tahoi tyhjään näyhteä, jos tahoimme hänet maxoa ylite vaan ej alaite. Sen hyö on kaikki sanoneet jkään kuin yhöstä suusta. Ja eikä tuo niin paljon o, jos nuo tuon ymmärtä tehä *); — — — Ja Munni tuloo Monta kertoa
kit-

heitä franskan kieleksi, Kuninkaallen lukeaksensa. Ministerilta kuninkas siitten lähätti peä kirjat Norin Hallituksen, kussa tästä asiasta keskusteltiin, niin kuin vasta soahan kuulla; ja minä lähätin toisen kopion heistä Räisäisellen, käskyllä ylös luetella sitä Suomalaisten kuulla, jotta tietäisivät mitenkä minä oli heijän nimessä kirjuttanut, ja että oikaisivat jos missä kohin oisi jotaik muistuttavaksi. Tästä kirjan julkisesta ylösluettamisesta rupeisivat Norilaiset taas pauhoamaan, niin kuin tästä Räisäisen kirjasta nähhään.

*) Tästä Suomalaisten monaisten mainitusta kiitollisueestaan ja mulle luvatussta palkasta, kirjutin ma kerran, etten ole palkoa heiltä pyytävä, eikä heissäkään ollut mun palkihtajojta, sillä se oli tapa kunkin kansan, että hätässä ja apua anoissaan osottaa kiitollisuutta; mutta kerran peätettyään, kiittämättömyyttä; ja että paras palka oli oma ilomiellentunteminen, ja Jumala paras palkihtaja. Tähän vastais Räisäinen 26 na Syyskuussa: „Se on sangen toisi, jotas palkasta puhuit, että kansalla on semmoinen luonto, kuin hyö pääsee parempaan tilaan, niin silloin hyö uneottaa hyväntekiänsä. Niin nuo ennen teki Jsralin lapset, jota Roamatussa mones paikoin puhutaan, silloin kuin olivat hätäs niin huusivat apua Jumalalta, voan toais kuin peäsivät onneen, niin piän uneottivat avun auttajan. Vaan tokkos noa tok niin hävittömäx ruvennoo tekemän, niin enmä sitten ymmärä mitä minun pitäis sanoa? Taitasin ma han heitä ies häväistä; niin kuin hyö on mun käskennä palkoa ja kiitosta lupooman.”

kitteä ja kostella teitä, kuins vielä kehtaisit tuon vai-
van ottoa piäälles Sen kopion kirjuttoa ulos jossa niin
paljon oil kirjuttamista, ettei Minä häntä suinkaan
mahtais olla mies viikkossa ulos kirjuttamaan. — Enkä
minä hänessä mitään vikoa ymmärä olevan, jota pois
pitäis ottoa, tahi sijaan panna, Mutt kuka sen ois
tainna paremmin ulos panna, Ja Oon ma tuota kysynnä
Muiltoi ovatko hyvä eisä seisomaan kaikki jotka tässä
on kirjutettu, niin ovat hyö vastanna, oonme Myö sen
liaxi hyvä eisä seomaan *) vaan niitä vanhoja **),
tuota ej taijeta tietee, vaan oonme myö valaanme hyvä
tekemään sen piäälle, että ne vanhat on meille niin
puhunna.

Kax kolmet Niimeä on viäärin kopiassa kirjutettu
vaan taitaa nuo olla rättään siinä toisessa kirjassa.***)
Ronkaistorpan Miehen Nim on kopiassa, Hindrich
Hindrichsen Hotakka, vaan se on Anders Hindrichsen;
ja toais Ullalan Miehen Niim on kopiassa Anders Sa-
muelsen Porkka, vaan se on Anders Andersen. Ja Mi-
nun Jsäin Niim on kopiassa Peder Matthisen, vaan se
on

*) *Seomaan* kirjut. virhä, on oleva: *seisomaan*.

**) Tässä ymmärrätään vanhanaikuisia puheita, Suo-
malaisten ensimmäisestä tänne tulosta, ja joutumisesta
kauppamiesten Orjiksi m. m., josta ei enää ollut kirjallisia
toistuksia, ja jota kaikki minä olin kokenut selitteä parait-
tain.

***) Mahollinen oisi peäkirjassakin jonkun nimen,
tästä nimen paljoutesta, tulleen pahoin kirjutetuksi.

on Peder Poulsen; Muuta vikoa ej Meijän ymmäröxen jälkeen hänessä taija olla, jos on lianni hyvin ylös-pantu, että kui ej sitä nyt apua suaaha, niin ej sitä sit-tenkän eneä O toivomistä. — Vaan kyllä Minä, ja kaikki Muutkiin Nyt uskomme, Että eikös tuo tok Ku-ninkas liene niin Armolinen etä tuo Meitä Auttaa; Nyt kuin tuo niin hyvin kaikki meijän Elämä-kerran on suaanna tietä.*) Öijärillä sinä 22 **) p. Kesä-kuussa v: 1822.

Poavo Räisäinen.

*) Onnettomat poloiset jotka turvaiksen kuninka-hansa! Miten mielellään eikös se auttaisi alimmaisiansa, jos kävisi hänen kätensä; mutta hyvyys itekkin keäntyy hyövyttömäksi jos sitä ensin muka juoksetetaan kautta monen kunnettoman.

**) Kahta päiveä myöhämpänä luutteli Räisäinen tätä kopiota Pohjos-Suomalaisillenkin, josta se kirjuttaa kirjassansa Åskaperista 24. p. Kesäkuussa: „Minä oon tässä tänä pänä ylös Lukenna kopiota Pohjos Suomalai-sille Jota hyö ovat mielellään kuunnelleet. Ja käskivät Minun lähättämään Monta tuhatta kostjumaloo; ja kiitti-vät sinua kaiken hyvyen eistä, ja Liatenkin Sen eistä että Niin suuren huolen-pion oot pitännä heijän tautta, ja Niin suuren oot piäälleis ottana, että Niin paljon olet kirjut-tanna; ja sanoivat, Sitä Miestä ej Myö jkään taija täten-liset kiitteä ja maxoa, jonka han Meijän eistä on tehnyt. Siinä oil vielä 13 Taloin poikoo Jotka Rukuilivat Minua vulmahtiaa ottaman; Minä vastasin heitä, Se on jo Myö-heä, ja kylläpä siellä on jo nukka Vulmahtilöitä jlman teitä, ja ejkös työ tuota tulis autetux sentähe, kuin muut-kin; Vaan ne ei sitä uskoneet, jos pyysivät Mun ottaman. Niin mä nuuo otin heijän tahtoons jälkeen. Suaanetten han työ ite tehä heijän kassa mitä tahoitten, kyllä heillä on sama tahto kuin Muillakin Suomalaisilla. Poavo Räisäinen (tessä seuraissi Vullmahit)”

1822 29/6

VIII: SAAS KIRJA

(Kirjulettu 29 p. Kesäkuussa 1822)

Nimismies nuhteloo Räisäistä tästä kirjan lukemisesta. Räisäisen selityksiä, ja Amtmannin vastaus Vouvin kysymyksiin.

— — Minä sanoin ettei Herroista Mitään kuulu. Nyt Juri kuin Ma oilin Näitä kirjoja seiloamassa, Tuil Mies Länsmannista Minua tahtomaan Länsmannin puheille, ja siellä ois Minun pitännä olla viimeistään nyt ens muaanantaina. Selittämässä mitä se oil Jota minä Messumuaar pänä *) Åskaperissä Ylös luvun, Sen oil jo Länsmanni suaanna tietä, että Minä siellä oilin; vaan ej kuitenkaan mitä oil ylös luettu.

Minä sitten tuonne kirjutin ja Selitin seuravaisella tavalla: Ej se mitään muuta ollu; jos myö Suomalaiset jotka pitkin Rajoa asumme, Näijen kahen hantu-huoneen **) alla, joka on Ankerin ja Rusinkransin, joijenka Mehät ylöttyy Värälin järvestä, Haalin Järveen, Myö onmo männy Kuninkaalta pyytämän Armoa, että suaahaxemme hänen Näitä Mehtiä Ostaman tahi mänemän Porviin 10 Vuotta mejän eistä. Muuta voarallisempoa asjoa Myö ej siellä ylös lukenna, Sen
oil

*) Näissä Suomalaisissa ei sanotak millonkaan „Juhannuspäivä”, vaan aina „Messumoaar päivä”.

**) *Hantu-huoneh, Handelshus.*

oil Gottlund siitä Franskan kielisestä kopiosta Ulos kirjuttanna, Että Meijän suaaha kuulla, mitenkä hän oil inlakin Meijän ejte sisään panna. Ej tästä piä Muaan ejkä Rikin olla vahinkoa. Ja kyllä pä se pien mahtais tulla tieto asjasta Rikierinkin ja Amtmanni *) luota teille. Näitä minä kirjutin Länsmannille selitöksexi.***) Vaan Norlaisten Mehistä ej minä mitään mai-

*) *Amtmanni* Norissa on yhtä mikä *Moaherra* on muka meillä. Silloin oli Herra F. H. Heidman, Tähtikäs Kuninkall. Miekka Tähtikunnasta, Amtmannina Hedemarkin Amtissa eli Leänissä.

***) Tähän Räisäisen selitökseen ei Nimismies varsin tyytynnä, sillä kuin Räisäinen kävi Merkkälinsä kanssa Sovinto käräjäisissä, huuhanhakuista, 7:nä päivänä Elokuussa, joutui hänen Nimismiensä kanssa tuosta toas juttelemaan, josta se kirjutti mulle 17: p. Elo-kuussa. „Niin! Nyt kuin myö olimme Comisionissa, niin Länsmanni kysyi multa, ejkö hän taitais suaaha nähä sitä suurta kirjoa jotas Åskaperissa Suomalaisille ylös Luvit, Minä vastasin, ej se Mulla enenä oo; minä lähätin sen kirusti takasin kuin Ma oisin perään kysynnä tokko se oil Laillinen; Sepä oil paha sanoi Länsmanni, Ej sun sitä ois pitännä tehä, sitä kirjoa ois pitännä Amtmannille Näytteä sanoi hän. Ja toais kiels Länsmanni niin kuivaan ettei kokouxia suaa piteä ejkä Budstikkoja lähätteä, se on vasten Norin Lakia, ja toais sanoi hän, että se on kumma, kuin ej se teijän Herra kirjuta Amtmannille, että Amtmanni sais tietä Mikä Mies hän on, Ej hän vielä mitään tietoa oo Rikierinkistä suanna.” Selitökseksi mainitaan, että jos salaiset kokoukset kieleetään laissa, niin ei mahak olla kieleetty pitämästä julkinaisia, kussa Kuninkaan suostumisella neuoitellaan yhteisestä parasta, ja koska Amtmanni ja muut virkamiehet ei muullonkaan on korviinsa ottaneet alamaisen anomuksia, niin on lupa kullenkiin annettu laissa, männä suorastaan Kuninkaisiin, muihen virkamiesten kysymätäk.

maininna. Ne ois toais tulleet huirjax. Se on lian kumma, kuin ej jhmiset taija suutaan kini piteä, vaikka Minä heitä kielsin Suokuntaan puheita kulettamasta. Vaan siinä Mahtoi olla Suomalaisia juuri Lästä suokunoa jos ej ne lie Länsmanniin puheita viennä että siinä oil väinkokous.

Sitte oil sillä Länsmannin miehellä yx Kopio siitä vastaudesta, Joka vouville oil tullu hänen kysymyxeessä piäälle, Tästä Meijän Asiasta, Amtmannilta, Jonka Amtmanni oil jo antanna sinä 6. p: Toukokuussa, Ja toais Vout oil hänen piäälle kirjuttanna sinä 8. päiv: Toukokuussa, ja lähättännä Länsmannille. Nyt minä sain tämän kopion, tältä Länsmannin Mieheltä lainnax. Ja taijan nyt lähätteä sulle sen lukeakseis; vaan sinun piteää sen lähätteä mulle toais takaperin, niin piän kuins ehit, Jos kysymys tulis Sen perästä — — *)

Jumala

*) Tämä kopio kuului Norin kielellä, näin: „Til S. L. H:r fogd Høegh i Solder og Dudalen. I anledning af Her Fogdens Indberetning af 4:de J. Md. betreffende en Svanst eller Finsf saa kaldet Lieutenant ved Nawn Godllunds korrespondense med Beboerne paa Finsfowen i Hoff og Grue Prestegjeld m. m. skulde Amtet ifk undlade herwid at tilbage-melde: Föranlediget wed tidligere anmeldelser af 20:de og 28:de December f. a. fra Her Fogden angaaende denne Sag, har Amtet allerede under 3:dje Januari d. a. derom gjort förnöden indberetning til det Kongelige Justitiae og Politiae departement, men hwarpaa til dato intet Swar er indløbet. Amtet maa imedlertid tjenstsligst har hos Fogden anmodet om gaa Politiae mefter at treffe förnöden foranstaltning

Jumala han jes, pitäköön teitä Tervennä. Oisi se Lysti mielestäin, Jos minä vielä sen päivän näkisin, että minä saisin teitä personliasti puhutella, Myö jotka niin pitkän matkan päässä toistaamme puhuttelemme. Vaan tokkos Minä sitä suaanen nähä, Tokkos työ enää näiheen tulletto kuin kerran Suomeen määtten. Vaan jos niin on ettet enää Upsalaanka takaisin tule; Jota ma suurest pelkeän, Niin kirjuta Veikkoinen kuitenkin Suomesta jonkun kerran Mulle, Että mä saisin teitä jälleen tervehtiä, ja saisin nähä mitenkäs Elät. — Elä hyvin, Terveyyxiä sinun Ystävältääs

Öijärillä sinä 29. päiv. Kesäkuussa 1822.

Poavo Räisäinen.

til forom meldte Godllunds anholdelse, saa framt han igjen stulle indfinde sig paa Finslowen, eller i de angrendfande Sogne, paa det hans förholl og företagende nermare kunde warde undersøgt. Swad Daniel Reholtets og Paul Øijerens lowstridige förhold med Budstifters Omsendelse og Almenna Sammantaldelse angaaer, da som saandant mueligen er steed mere af Uvidenhed end af ond Willje saa synes det fortiden at kunne samegit förbliwende med den af Her fogden i denne henseende träfne förhörning, hwarimod bemeldte personer skal ware wilde bliwe ufsatte under tiltale til undgjeldelse efter Lowen saa framt dermod den giwne exempel for estertiden stulle ware at föranstalte deslige ulaflige sammantomster og hwarom 3 mödende tilholde underretning bedes meddelt.

Med hensyn hertil henstilles det til Her Fogden med Lensmanden at treffe en swer hensigts messig förhörning sigtande til at controllera de Mistänte personers foretagender i den omhandlade henseende for estertiden. Hedemarkens Amtmanstab den 6:te Maj 1822." Tämä asian kuulustaminen eipä tullutkaan toimeen Vouvin kuoltua. Toisella puolella oli toas Vouti kirjuttanna: „Dwanstaaende, wil Hr Lensmand

1822 29/7

IX: S Ä Ä S K I R J A

(kirjutettu 29. p. Heinäkuussa 1822)

Koarlostahan tulo taas Suomesta Uusia Suomalaisia kirjoja. Porkaa laitetaan heitä sieltä hakemaan. Puhe käypi minun olleen Vinkerissa ja sieltä yliten mehen kulkeneen Kristjoaniin.

Poavo Räisäinen, Herra Gottlundi.

Minun piti Lauvantaina tukki Merkkäilin luoxe, sieltä tuil niin strengi sana, että Minun piti selittäm, Mitä Suomalaiset Norin Rikierinkiä vasten meinoa ruueta tekemään. Niin minä kävin, ja nyt tulin kotiin.

Minä Meinasin ikäänkuin Eölöin lähteä Koarlestahan, vaan tämä Reisu est minut. Ja nyt viikko ens Muantaista pitä ollaamme komisiuunissa huhanhakkuista, Elikkä tulemme Sakkoille, Niin sillä en minä nyt suinkaan jouva männä häneen. Vaan on kuullu että Porkka *) mänis Kuarlestahan, Niin mä lähätän hänelle, tielistan ja sen Setelin jolla kirjat jrt suaa — — Toais Norlaiset niin passi kuhisoo ja sanoivat että työ olitte Vinkerissä, sinä 9 p. Heinäkuussa. ja
kultite

„Rolsdorff behage at tillfjendegiwe Daniel Reholtet og Paul „Dijeren til fornöden efterretning og efterlebelse, hwarefter det „med attestation herom forwentes tilbage. Soldter og Duda- „lens fogde contoitr, den 8 Maij 1822. Høegh.“ Ufftriftens rigtighed bewidnar L. Rolsdorff.“

*) Antti Ollinpoika Porkka, Rungsiöniltä.

kulitte koko Öisen sieltä ylöspäin Elvän *) varta aina kylään Pröütteroon, sitä mänitte Yliten Mehän Luotta kohtaan Outalan värkille, ja niin etespäin, Christianian. Vaan touta en minä usko. Merkkäli hän pelkäis että Rijan tulevan ja sanoi Suomalaisten pahoin käyvän. En jouva enemp. Elä hyvin.

Poavo Räisäinen.

Tästä asiasta kirjutta hään vielä uuestan 1. p. Elokuussa näin: Nyt on Anti Porkka tässä: Hän sanoo Lehtevänsä ens Muaanantaina Koarlestahan hakemaan kirjoja, jos ej hänelle tule este niin kuin minulle. Minun Atokseini ej aina käy niinkuin ma tahtoisin. Toais on perkele Nostanna Merkkälit ja muutkin varakkaammat Norlaiset Kuhiseman, niinkuin ma jo Mainihitin siinä toisessa kirjassa — — Merkkäli hän tais kel hyvin minua valhella että teijän ois pitännä olla Vinkerissä, vaan nyt mä tuon kuulen Porkalta että se on peräiti valetta; Mitinkä han Merkkäil lie tainna niin rumastin vannua että se oil niin totta kuin Jumal on taivasa, että sinä oilit siellä, ja söit Ehtoista Kestiekievarin luona, joka kyllä hyvin hänet tunsi.***) Vaan nyt

*) *Elvä* (Eif) tässä ymmärretään *Glommen* kymiä.

**) Minä olen siitä muualtapäin soanut kuulta, toisen reisuvaisten niinnä aikoina jalkaisin matkustaneen Norissa, jonka olivat pitänneet minuna.

nyt minä atelen että ne ej tiä Mitenkä hyö tätä mejän asjoa sais Muaahan sotketuxi; Vaan ejkös Nuo tuota Vimein meinanne suaaha pois poljetux ja estettyx niin- kuin Knuffin aikaan, tämä jo alkaa samalla muotoa että ne rupea Suomalaisia peloittamaan, minun sanoivat pitävän tulla Aresteratux kuin ej minä heitä sen miehen asjoita ajamasta. Minä jo vastaisin. Eipä ne sen oo, jos mejän

Poavo Räisäinen.

1822 23/11

X: N Ä Ä S K I R J A

(kirjutettu 23 p. Marraskuussa 1822)

Räisäinen keäntyy tautiin. — Daniel Lehmoinen Reholtasta ja Jensi Heikinpoika Haverinen Jensilästä, lähtöövät Kristjoaniin Kuninkaan puheelle.

Poavo Räisäinen Herra Gottlundille!

Nyt on oastaikoa tänä pänä sitten kuin me toistamme puhuttelimme Reholtassa.*) Minäkin oon ollu kolmet viikkoa siukana tahi sairasna. Sinä 13 p. tässä kuussa olin Minä niin kehno punatauista että Minä

luu-

*) Tässä Reholtassa keskustelivat ens' kerran sekä Ruotin että Norinpuolimmaisat Suomalaiset näistä heijän asioistansa, ja peättivät yhteisesti mänämään kuninkaisiin anomuksiensa kanssa; jota tehtiin 23 päivänä Marraskuussa v. 1821.

luulin jo Jumalan tahtoivan minua pois ottoa tästä muuailmasta, vuaan yhtä hyvin hän jatkoi mulle päiviä. En minä o vielääkän varsin terve vuaan enkös mä tuosta tullek paremmax.

Nyt minun pitäis sulle ilmi antoa mitä on tapah- tunna Minun Siukana ollessain. Silloin kuin minä vielä olin terve, niin kävi teällä Daniel Lehmainen minun tykönäin, kuulostamassa asioita, ja luetamassa sitä kirjoa jonka hän sai teiltä, Se ej ihan hyvin taija lukea Suomalaista kirjutosta. Niin samalla kertoa minä sanoin tahi puhuin hänelle, että minulla on lupa *) männä Christjaniin Kuninkaan puheile, vuaan minä sanoin, se mahta olla liian myöhä.

Niin sitten viikon tahi parin päästä oil Lehmainen suaanna tietä että Kuninkas viipyy niin ja niin kauvan kaupunkissa. Niin sitten tuli Lehmainen ja oil ottanna Jens Hindriksonin Jensilästä kanssase, ja oisivat minua tahtonna kanssase kuninkaan puheile. Vuaan minä ej
jaxanna

*) Kuin sain kuulla Kuninkaan mänevän Kristiaaniin niin kirjutin samassa Räisäiselle tästä asiasta, ja käskin häntä ottamaan muutaman miehen kanssaasek ja mänevään Kristjoaniin hänen puheellen, pyytämään, jotta Suomalaiset saisivat sillä välillä olla rauhassa kunnekkä heijän asiatansa peätettiin. Niin ikeän kirjutin myös Kirjoitus Neuollen af Tandströmille, ja rukoillin häntä puhumaan tätä asiata Kuninkaalle, jotta hään saisi jo eiltäpäin tiion heijän sinne tulosta; jota hän myöskin teki. Kirjat Räisäisellen viipyivät kauan tiellä, josta hään luuli Kuninkaan jo palaineen takaisin Ruohtiin.

jaxanna. Niin sitten minä annoin heille kopion *) ja käskin heidän kuninkasta puhutteleman, niin kuin työ minua neuvoitten. Vuaan ne tuil herin **) liian myöhän kaupunkiin. Kuninkas ej eneä tahtoinna yhtän sakoa vastaan ottoa. Vuaan kuitenkin hyö pyrk kuninkaan luoxe; Niin sitten tuli Kuninkan Tulki, ***) ja sanoo heille: Minä tulen Kuninkan luota puhuttelaxeini teitä, oletteko te niitä Bykärloitä? †) Ej vastais hyö! Vuaan meillä on tässä yx kopio, ja semmoisen myö oonme jo ennen Kuninkalle sisään antanna. Niin se on sitten Rahan lainnuusta ††) sanoo tulki. Niinpä se onki sanoo hyö. Niin sitten vastoa heitä toais Tulki, ja sano. Se asia on jo ollu aikoa esissä, tähän ej Kuninkas eneä enemmän taija puutua. Vuaan niin paljon on että teijän pitä lainan suaaman, vaan

uuesta

*) Sama kopio, jota Åskaperissa ylösluettiin.

**) *Herin* (näſtan) tätä sanaa sanotaan paljon näissä Suomalaisissa, toisinaan samassa tarkoituksessa kuin koska meillä sanotaan *perin*, toisinaan samalla merkitöksellä kuin koska mejän puheella sanotaan *jerin*, *aivan*, *varsin*, *juuri*. „Ne tuil herin liian myöhän”, de fommo näſtan nog ſent.

***) Tämä mahto olla joku Kuninkaan Kammar-herroista tahi Sananlennettäjäistä (adjutanter) joista muuttamat ovat Suomessa syntyneet ja osavat suomea, jonka tähän Räsäinen kuhtui heitä *tulkiksi*.

†) *Bykärloitä* (Bybyggare) t. Maja-miehiä, Majanteikiöitä. Tässä ymmärretään niitä jotka pyysivät kuninkaalta lupoa, soahaksensa mehenkorvesta raivoa uuispai-koja („uuesta pyätä”).

††) Kaho Otavan 1. Osaa, Esipuheessa.

uusta pyyätä se on tyhjäs tehty. — Niin sitten sanoo heille toais tulki; jos nyt tahoitten asianne nopeen käümän, niin teijän pitä männä Stats-Råd Terixin *) Luoxe kyllä se teitä neuvo. — —

Niin sitten hyö mäin Statsrådin luoxe Se vastais, tämä saka on jo aikoa ollu esissä, kyllä teijän pitää Rahat suaaman, vaan se ej niin piän käy, ja muuta ej hän heille puhunut, jos käsk heitä mänemän Norin Rikierinkiin. Niin hyö mäin. No kuin tuonne tulivat. Niin ottaa Rikierink Herra **) heiltä kopion ja lueksentele, sen läviten. Vuuan aina lukiisaan hän oil heiltä kysynnä, oletteko te hyvä kaikki nämä kanteet eissä seisomaan? ***) Olemme myö, vastais hyö. Te olette kel kovasti kannelleet kauppa miesten piäälle, ja siiheen nauratti Rikierink Herra. Sitten kuin Rikierink Herra oil kopion läviten lukenut, sanoo hän, Teijän pitä nyt Rahat suaamaan mehtäijenne lunastoxex, kolmesta kassasta. Ja suomen Oppiin ja kirkon pyykyseen

*) *Terexi*. Tällä nimellä ymmärrätään Halitus-Neuoa ja Loistokasta (Kommandören) Kuninkall. Pohjostehän tehtikunnasta *C. J. Diriks*, joka oli Kurin- ja Lainasioin Peämies (Chef för Rättit och Police Örenderna).

**) *Rikierink Herra*. Tällä nimellä tarkoitetaan Valan Hallittajaa (Riks-Ståthållaren) Oivallisuuttansa (Sans Excellence) Greve *J. A. Sandels*.

***) *Eissä seisomaan*, eli kuin meillä sanotaan, „eisvastata”.

kyseen *) pitää teijän suaaman rahoja Norilaisten kirkoista.

Rikierink Herra ois tahtonna piteä kopion luonase, ja oil sanona, kyllä minä tämän saan fyöreän ramillen **) nopeemittain kuin ma taijan. Vuaan nämä ej tainna kopiota heiteä Rikierink Herran haltuun, sillä kuin minä heitä olin kieltänyt yönkä ***) Norin Herran haltuun antamasta. Niin sitten kuin nämä otti kopion jälleen niin oil Rikierink Herra heillen sanonna elkeä nyt suinka minun piälle kannella, ettei minä ois teijän asioa ees tahtona fyörätä.

Ja sitten toais oil Rikierink Herra heille sanonna, nyt kuin tulette kotiin, niin viekeä kopio Vouvin luoxe, ja kirjuttakan hän sen piälle, ja lähättäkän Amtmanille ja se sitten mulle, niin kyllä minä saan eän †) fyöreän ees, sanoo Rikierink Herra. Nyt tahtois Lehminen niin tehä, kuin Rikierink Herra oil heitä neuvonut. Vuaan minulta ej yxkään enää suaa kopiota ennen kuin ma suaan tietä tokko se on sun tahostaans
että

*) Nimittäin, että yhdessä Ruohin puolimmaisten Suomalaisten kanssa rakenta Suomalaisia seurakuntia.

**) *Fyöreän ramillen* (e. *fyöreän ees*, niin kuin kohta sanotaan) on ihkosta Ruohtia (föra fram) jota meijän puhella sanottaisiin „panen toimeen”, t. saatan aikaan (eli junkaan).

***) *Yhönkä* l. *yhönkään*. Norjalaiset luuloovat Herrojansa ikeänkuin Ruohtalaiset, ja luottaiksen kaikissa Kuninkahan.

†) *iän*, kirjot. virhä, on oleva *pian*.

että kopiota niin pitää kuletella.*) Tie siis niin hyvin ja neuvo minua toais tässä asiassa, ja Lähätä vastaus tämän piälle niin nopeen kuin taijat. — Niin on nyt kaikittain että kyllä minä neän, ja taijan uskoa, että sinä oot mies ponnessa. Ole hyvä kultainen loppuunki asti mejän puolestamme. Muuta apua ja turvoa myö ej tahoi eikä tarvihte.**)

Turu Viikko-Sanomista minä lähätän Rahat, ja loput myötyistä kirjoista. Ja ens vuon piälle minä tahoin Turun viikko sanomat. Meitä on nyt ruenna 13:ta miestä siihen. Röytä-rantalaiset ***) tahtovat ihe kohtastan Turun Viikko Sanomat, minä on kuullu sen vaan ej o vielä mitään tietoa tullu. Vaan kyllä sinä kernaasti taijat Turun kirjuttoa kaksien viikko-Sanomien perään. Jumala tervennä pitäkön teitä

Öijärillä sinä 23 p. Marraskuussa 1822.

Poavo Räisäinen.

*) Räisäinen piti paljon tästä kopiosta, koska siinä toimitettiin näihen Suomalaisten vanhanaikuisatkin asiat.

**) Jos Hallitus oli suvunut minun olla heijän puoltajansa asian loppuun, niin turvoa oisivat ehkä tarvineet; vaan ei apua parempata.

***) Mainittuna Vuonna ottivat Ruohtinpuolimmaisekin Suomalaiset kahet kappalet näitä Suomalaisia Viikko-Sanomia, nimittäin Ryksin suomalaiset toiset, toiset Ny-suokunnan Suomalaiset. Kukiin kappale näistä sanomista maksovat teällä Suomalaisissa (tuottu postin kautta) 7 Riksiä vuosikauessa. Mutta nämät lehet tulivat kohta niin kehnoiksi että tässäkin kyllistyivät heihin, jotta ei enää ottaneet ykskään heitä.

1822 21/12

XI: NÄÄS KIRJA

(kirjutettu 21 p. Joulukuussa 1822)

Suomalaiset vaativat Turun Viikko-Sanomia tulevaisikin vuoeksi. — Tuloo taas Suomesta uusia kirjoja. — Räsäinen valittaa liian paljon viinan juonnosta ja kiitää K. Suomen Evankeliumin toimituskunnan kirjoituksia hyötyllisiksi. — Hänen aatokset Isäin tekemän suomentamuksista. — Pojat riitelöövät välillensä peästäksensä Upsalaan.

Herra Gottlundille Poavo Räsäinen.

Kost-Jumala Näistä Viimeisistä kirjoistais, Minun on heitä ajna Lysti suaaha lukea. Minun tule nyt vastata Nijen ensmäisten kirjaien piälle, jotka ma käsitin Östmarkin Papiilassa sinä 24. pänä Marraskuussa.

Minun tule kostella teitä moinin kerroin köyhäijen etestä, koska Minä niään että heillä on niin paljon kirjoja liikkeessä. Ja samassa kirjassa minä neän, että työ tahotte tietä jos Myö ens Vuon piälle tahomme Turun Viikko Sanomia. Niin on nyt, että Meitä etelä suomalaisia on ruenna yhteen 13. ens vuon piäälle, jostama jo oon ennen kirjuttanna. Niin Pohjos suomalaiset tahtovat eri Viikko-Sanommat; ja Niitä on ruenna yhteen 8. miestä ens Vuon piälle. Tässä seuraa lista, että s suaat nähä heijän Niimet jotka on ruenna Turun Viikko-Sanomiin. Pohjos suomalaisten Viikko-Sanommat

mat pitäis seilata ja piäälle kirjutoxen Danjel Lehmoiselle Reholta, Tämän tion pitäis teijän ilmi antoa Postmestarille Koarlestaahan — —

Nyt minun tule vastata sen kirjan piälle jonka Mammolan Miehet toi. Minä käsitin sen 8. pänä tässä kuussa, työkin olitte pannu saman taatuun*), sinä 8. p. Joulukuussa. Ja Nenä Lasit isälle, monta kostjumaloo heistä; Jsä Näköö heillä hyvin. Minä oon Rahat Lähättännä Mammoilaan 1 Riksin ja 24. killinkiä.

Kirjat toi Orainen jo viikkoa ennen, sinä 2. p. Joulukuussa jossa Lankartat**) seurais. Monta kostjumaloo heijänki eistä, Ne olivat lystiä Meijän suaaha Nähä, Minä oon heijät jo aikoa Lähättännä Reholttaan, ja Orainen vei heit 4. kappaletta kanssase.

Niin kirjoja Niitä oil, 2. Laki-kirjoja***) Misanterin

*) *Taatun* (Datum) t. päiväkkö. Mitenkähän minä lie kirjassa kirjuttanneen, en tiiä, ainoasti että kirjutin heitä 18 p. Marraskuussa, jollon Mammolan miehet läksivät Upsalasta kotiisak, jonne heille oli viettä kymmentä peninkuormoa jalka tietä käyä. Heijän kanssa lähätin myös muuan näistä äsken Suomesta tulleista suomalaisista kirjoista, joita Räisäinen nyt kirjassansa luetteloo (ussemppoa eivät jaksaneet kantoa tämän pitkän matkan). Näitä olivat Oraisen kanssa jo eiltäpäin laittaneet Öijärillen.

**) *Lankartat*. Tässä ymmärrätään *v. Beckerin* Kartat Europasta *v. 1820*, joita minä olin Suomesta tuotanut moniaita heijän varaksi.

***) *Caloniuksen* suomentama: Ruotzin Valtakunnan Laki, painettu Turussa 1822.

terin Sapatin Lepo. Yrti-tarha, Jlo-laulu, Jsääns försög *) Suaarna Laskiais-Sunnuntaina pitetty Juvan kirkossa **), ja 12 Exemplaria Bibli-Seurasta Turusta, Eläinten tauti kirja ***) ja Taloin poiijan Siää eli ilma kirja Vaan näijen 12 Exemplarin †) hintoa en minä Löyä Listassa, kyllä tuo seisoo nuoiien piäällä vaan tokkos niitä sillä suaano. Minä oisin ne Mielel-läin ite ostanna kuin ma tietäsin mitä ne maxais. Niissä on niin koreita Lukuja, jotka opetta mitenkä sen Jhmisen pitä laittaitemansa ††) joka tahtoo

Autuaxi

*) *Öfrööt till en omarbetad finsk öföfning af Apostlas-nes Sände bref. Åbo 1821.*

***) Pietty Juvan muinoisalta Rovastilta *Matth. Gottlundilta.*

***) *Christfr. Gananderin* ulosantama, Tukhulmissa 1803.

†) Näitä ei ollut 12 Exemplaria, mutta 12 Numeroita. Keis. Suomen Evankel. Toimituskunta oli minun anomuksella lahjoittanut näillen Suomalaisille 50 kirjan-kappaletta kustaik niistä 12:nistä ensimmäisistä Numeroistä kirjoituksistaan, joita sitten talvella lähätin heillen. Sekä näistä kirjoista, että niistä joita sitten annettiin siltä kunnoitettavalta Toimituskunnalta, hyväksi näillen Suomalaisillen, saan minä erinomattain kiitettä Opettajata Herra Henkellinen Oppiata *Jac. Bonsdorff*, joka isolla mielisuosiolla oisi hakenut heijän parasta henkellisessa tar-koituksessa. — Koska nämät kirjat ei viettiin heillä kau-paksi, niin heitä ei myöskään mainittu siinä Upsalassa painetussa kauppakirjanluetoksessa, jota Räsäinen tässä listaksi kuhtuu.

††) *Laittaitemansa* (laittamaan ihtesäk) t. *laitte-leita.* Tästä näihen Norin Suomalaiisten omasta merkelli-sestä sanantaivuttamisesta, m. m. tullaan vastapäin enem-min puhua.

Autuaxi tulla. Sen Exemplarin Varoitus Juopumuksesta *) soisin Minä kuin löytyis joka Miehen huonessa teällä. Nyt sitten kuin Putiset **) tuil varsin ruukiin, niin on harva taloi, jossa ej liax ruukata viinoa; liiotenki sinä Vuonna kuin heitä hyvin tuloo. Kyllä tuo taitaa olla moinjaisa paikoin ettej taloin väki ite juo ihteän niin paljon juovuxiin, vaan kuitenkin ruukoavat viinan myöntiä, siihen sitten kereäitö paljon löyseä väkeä ja Taloinpoikiakiin jossa sattuu juomink ja pahat menot, jossa paljon syntiä matkaan soatetan. Jos niin on ettei Jsäntä ite niin paljon juo kuin muut, niin taitaa hän atella ejpä se mun syntiin oo, Räyhätkeä pä niin paljon kuin tahoitte, ja siinä hän pettää ihteensä. Se on Kriste-nähkөөn tapahtunna munni luonain, vaan ej Jumalan puolesta eneä.***) Eärnsyönin kylissä, ja Sikalassa, Puttoilassa, Puralassa, Mullikiärnällä †) on viinan juont talven ruukki,

*) Nimittäin n:o 7 Evankel. Toim. Kunnan kirjutoksista.

**) *Potisit*, t. potatia.

***) Minun tuloo mainittaman, että tämä kirja vaikutti Räisäisenkin peälle, niin että hään joka ennen juominkissa ei pitännä viinallen vihoo, heitti tätä herkullista pois tykkenään, niin ettei se siitä päivästä maistanut niin merkeä.

†) Nämät tässä manitut kylät ovat kaikki Östmarkin pitäjän Suomalaisissa. Räisäinen ei ollut ainokas joka valitti tästä heijän viina-tavasta, tätä teki moni muukin, ite kylänvanhimmatkin näissä kylässä, paheksivat sitä.

ruukki, jkään kuin meillä tukki ruukki teällä Norin puolla. Vaan ej tuota renkeä mun sanoa sanonein, vaan niin se on.

Se Isäas tekemä Kirja, se on hyvin oikaistu, että se on paljo selvempi Mejiänni puheen jälkeen, kuin Bibliassa, tätä kirjoa ois jo moni multa ostanna, vaan minä meinoan sen ite ostoa. Tätä esi puhetta jonka työ ootten itte trykkyyttännä tähään kirjaan*), oon minä Monelle lukenut, hyö on sitä niin miellellään kuunellu sillä kuin siinä on niin koreat terveyxet Meile kaikille, Ja ovat sanonna Jumala häntäkiin pitäkön Tervennä — —

Koska työ tahote sen kunnian Mulle näytteä että työ tahoitte otoa Minun poikain Luoxeenne Niin taijat olla vissi pojjan piäälle talvella. Vaan Vanhemman pojjan (Pietarin) minä lähätän luoxeis; Se niin pyrki sinne; ja hän vuovoate**) yxnään sinne tulemaan. ja kyllä pä minäi uskon että hän paremp Herralle, hän oil jo 15. vuoin vanha kesällä sinä 1. p. Elokuussa; Hän on paljo friskimp kuin se poika joka Jaakoilaan völjäis, vaan ej hänellä o ollu ihan niin hyvä oppi Lukemaan, vaan kyllä hänellä on hyvä tahto lukea, Vaan jossa hänet otat, niin minä tuota pelkeä
että

*) Lue tästä Otavan 1:stä Osoa, Esipuhetta XX p. muist.

**) *Vuovaite* (wágar fig) t. uskaltaiksen.

että hän viinoa juo,*) häntä ej o yxkään vielä suaanna viinoa maistamaan, ejkä tuosta ole yhtään vahinkoa; Minä atelen niin kuin Sananlaskussa seisoo Orasta me touvon tunnemme, Minua on poijilla nau-rattanna, aina kuin Myö olemme sitä puhunna että yx teistä suaa männä Upsalaan; niin ovat rielly välillään, ja sanoneet minä mään. Ja toinen sanoi Minä mään. Vaan nyt kuin totuus tuil eteen, ja näkivät että minä yhtä heitä varsin rupeisin voatimaan; niin rupeis se Nuoremp itkemään. Vaan Pietair ihastuu siinä luu- lossa kyllä minä nyt peäsen. Häin ois jo valmis mat- kalle uutena vuonna, vaan minä en taija häntä tellätä ennen kuin ma suaan vastauxen tämän piäälle, intä kuin ej työ Pietaria taho Luoxenne. Vaan ej Herra siinä tappoa **) jos Pietairin otatte Opetoslapsexenne enemmen kuin siinä toisessakaan, sen minä uskon. Vaan jos tahoit, niin kyllä multa suaat molemmatkiin onpa mulla ruoimia ***), Vielä jeä kax koitiin. Vaan
 enpä

*) Muistuttava on, että minä jo v. 1821 otin yhen Suomalaisen pojän näistä Suomalaisista kanssain Upsala- han, nimeltä *Kalle Sikainen* Kotmäestä Östmarkissa. Mutta sillä oli kahta vikoa, sekä se oli jo kovin vanha ja laiska oppia lukemaan, sekä se oli jo viinaallen mänävä. Sentähän minä olin kirjoissani varoittanut Räisäistä, näistä vioista hänen pojissansa, ja voattinut häneltä sen nuorem- man niistä kahesta vanhemista, *Juho* nimellisen, joka soatto minua *Joakolaan*.

**) *Tappoa* (tappar) t. kavota.

***) *Ruoimia* (rûb) t. varoa.

enpä Minä tuota taija voatia, Minun tuloo liaxi kiitteä teitä kuins tekisit niin hyvin ja yhen heistä otat, vaan sanonma tuota Lystin vuox, sillä kuin mulla on Nuoita poikia Niin monta — —*) Öijärillä sinä 21. p. Jouluk. 1822

Poavo Räisäinen.

*) Tästä minä sitten kirjutin Räisäiselle, jotta hänellä oli lupa lähätteä mullen kahet pojat mutta niistä nuoremista. Hään otti sen tähän Juhoi joka olj 13 vuotta vanha ja Mattia, joka oli 11 vuotinen, kanssasek kuin tuli v. 1823 muihen Suomalaisten keralla herroinpäivillen. Hyö kävivät kumpainenkin vielä sinä vuonna paimenessa. Maaliskuun 19:tänä päivänä tulivat Upsalaan, olivat minun kanssain kaiken Huhuhtikuun Tuhhulmissa, niinnä silloin istutetuinna Herroinpäivinnä; ja läksivät sielä Heinäkuun 12:tänä päivänä Suomeen, kussa olivat vuosikauen; kunneka ne Syksyllä v. 1824 toas läksivät sieltä minun kanssain, matkustimme Danmarkin läviten ja tulimmo takaisin Upsalahan jo ennen Joulua samana vuonna, kussa kumpainenkin heistä jo Toukokuun 14:tenä v. 1825 kunnialla ottivat sen laillisen Oppia-Examinan, ja sisäänkirjutettiin Opiston kirjoissa Oppioina. Matti oli vielä silloin liian nuori, jotta häntä ei laskettu valallen, jos ainoastaan Juho, joka jo Suomessa ollessain lukiin ripillä, Juvalla toissa kevännä. Tämä olkoon esimerkiksi miten paljon halu ja into sekä Opettajassa että Oppivassa, aikoin soattaa. Kuin ensin otin näitä poikia kouluttaaksein, niin tuskin tunsivat kirjanenät, nuorempi heistä ei hyvin ymmärtännyt Ruohiakaan, kuitenkin lukivatten sillä innolla että, vaikka olimme yhtänään kuleskentelemassa, niin kaiken vuen perästä tehtiin heistä jo kunnollisia Oppioita. Minä lähätin heijät Juhannukseksi kotiisak, ja heijän kerralla sen Suomalaisen miehen joka minä olin ottanut Savosta myöteini, opettelemaan näitä Suomalaisia palonkyntämistä. Minä olin tähnyt kaikki tätä varsin omalla kustannoksella, toivoissain soahaksein heistä aikoa myöten kunnollisia virkamiehiä neillen Suomalaisillen, joka oisi ollut paras neuo auttamaan heitä, ja jota neuoa yhteellinen papis-seäty 1823 vuen Herroinpäivillä piti juuri mahot-

1822 23/12

XII: NÄÄS KIRJA

(kirjutettu 23. p. Joulukuussa 1822)

Räisäinen kuulusteloo missä löytyy vanhoja Runoja. — Tahtoo vakuuttaa Norin herroja Suomenkielen kunnollisuudesta. — Hakkarainen tahtoo opetteleita Suomea. — Torppari vaimo Kersti Sikainen käypi toista kymmentä peninkuormoa paljasta rämäitä ja mehen rotkoja, lähättämään mulle kiitoksiansa saatueesta Suomalaisesta Bibeelistä.

Herra Gottlundille Poavo Räisäinen

Minä unhoutin toisa pänä kirjuttoa Teille kaikkia. Niitä Runoija joita työ puhuitte tässä syxyllä, en Minä vielä oo yhtään Löytännä joka Niitä taitaa. Vaan tiän Minä yhen Akan, ja yhen kexi *) ikäisen Miehen, jotka Niitä taitaa. Vaan minä ej oo joutanna vielä käymään heijan luona, ja ne mahtaa niitä vielä piteä niin pyhänä ja totena, tokko hyö heitä tahtois ylösi lukea, Vaan oil Mies sanonna Männä syxynä kuin se oil kuullu että työ runoja olitte kyselly. Kuin ois

Minut

tomaksi. Kirjoitus-Neuo Tanströmin kautta oli jo luvattu heillän kuninkaallista stipendiumita harjoittaaksensa Opistollisia lukemisiensa Upsalan Opistossa; mutta lupaukset luiskahtaavat käkäykset keikahtaavat . . . — Minun omat varat ja rahan neuot ei sallina minua uhrata enempeä heijän ylöskasvattamiseksi, liioitenkin koska minä 1830 vuotisesta tulipalosta ite tulin varsin turvattomaksi; mutta surkuttella minun tuloo vielä nytkin ettei Hallitus pitänä parempata huolta heijän ja heijän moamiesten parasta.

*) *kexi* kirjot. virhe, l. *keski*.

Minut rookanna *) niin se ois suaanna oppia runoja. Eikös hän tok lukis heitä ylös mullekaan että minä saisin heitä ylös kirjoittoa. Kyllä mä siellä käyn kuin ma suaan joutoa.

Työ tietten kaikki sen hyvyen kuin työ taijatte mulle, Vaan Vielä nytkin Minä pyyän yhtä kirjoa teiltä Maxun etest, Maxakon mitä tahaan kuin poara löytyis. Sen pitäis olla Jumalisen kirjan, yhen ratin Suomea, toisen ratin Ruohtia vastatuxin kirjan lehellä. Minä näyttäisin sitä kirjoa Meijän Herroille ja muille, jotka pitävät Suomalaista Oppia turhana.

Josof Hindrichson Hakkarainen Långflonäs**), Se pyys mun teiltä tinkoamaan saman Laista kirjoa Maxun etest. Hän tahtois opetteleita Suomenkielen. se ei tainna suomea puhua. Hän käyvi teällä syksyllä kuulestelemassa asjoitaan, vaan silloin ej vielä ollu tullu vastausta hänen kirjan päälle. Minä oon sen kirjuttanna hänelle sitten kuin minä sen sain. Sitten en oo minä mitään miehestä kuullu. —

Kirsti Mattsdotter Sikainen Antin-Aho***), joka

sen

*) rookanna (t. tavanna) Ruoh. sanasta rûta. „Tavata” merk. näissä Suomalaisissa ainoasti upphinna, nå.

**) Tämä Juuso Hakkarainen Långflonäsistä Ryslön Suomalaisista asui toistakymmentä peninkuorma Öijäriltä pohjoisehen, siinä kylessä olivat jo suurin osa unoutaneet suomeansa.

***) Tämä Kersti Matintytär Sikainen, oli köyhä tolpari-vaimo Antinaholta (från Rinnsjöberget) Talpuan poh-

sen täüen Biblian sai, sekiin käyv teällä syxyllä. Minä oon unhottanna hänen asjansa, jota hän pyys juuri itkusuulla minua tekemän, että teille kirjuttaman kostjumat Bibliasta jonka hän sai. Hän sanoi puhutellesa miehiä Talpuassa ja niitä jotka Pipellöitä oil suaanna niihen kanssa kitoksen lähätteä, vaan ne oil vastanna ej hyö tajiä. Niin tästä tämä köyhä vaimo oil suruissaan ja käyv tämän pitkän tien. Tämä minusta käyv niinkuin ennen Vapahtajan ajkaan, kymmenen puhastettiin, vaan ej ollu jos yx joka palais takaisin kiitosta antamaan. Niin ole siis kiitetty Moinin keroiin hänen etestä.*) Kylläpä sinä hänen sytäm-
men ymmärrät.

Eilön

jois-Suomalaisista. Kuin kävin hänen torpassa halailli hään niin soahaksensa suomalaista kirjoa lukeaksensa, silloin ei ollut mulla muuta antoa hänellen kuin näitä minun *Pieniä Runoja*, joita hään vähämmällä ajalla kuin puolta tuntia opetteliin selvesti lukemaan. Siitten lähätin minä henellä kokonaisen (eli niin kuin Räisäinen kirjuttaa „täy-vän”) Suomalaisen Bibelin, josta tämä vaimo rukka niin ihastui että hään juoksi Antinaholta Öijärillen, jota väliä luetaan kuuetta peninkuormo paljasta pahoä syvämoata, ainoasti lähätteäksensä tästä kirjasta kostjumatansa mullen. Missä mäijän moassa tavattanneen tälläistä kiitollisuutta.

*) Tästä Vaimosta kirjuttaa Räisäinen kirjassansa Syyskuun 20:nä päivänä v. 1823, näin: „Jos nyt ois joki „Bibeil lihkenemän, niin teällä ois vielä muutamia jotka „niitä haloais, niinkuin se vaimo Kirsti Matintytär Sikainen Antinaholta, häneltä palois Sauna keväillä (Näissä Suomalaisissa asumatuvat t. pirtit kuhutaan s a u n o i k s i lue 210 p.) ja kaikki ne vähät rihkammat jotka „saunan sisällä lie ollu; vaan kuitenkin sanottiin hänen „sanoneen enmä muuta niin paljon huoli kuin sitä suo-

Eilön sain tietä että Monkan Jan *) on kini otettu.
Ja oil tunnustanna antanesa Lahjoja Ryxin pappi-

pappi-

„malaista Bibliä joka multa paloi, jonkama suomen Her-
„ralta sain. Niin eiköön tuo vielä taitais suaaha Bibliä
„palon avux. Ja sitten ois vielä yx vaimo Anni Ollintytär
„Räisäinen Räisälästä, joka niin kernaasti haloais suoma-
„laista Bibli. ja hän taitaa hyvin suomalaista kirjoa lukea
„sen minä oon kuullu. Tokko heille tulis yltymän?” —
Kumpaisellenkin heillen toimitin minä vielä samana syk-
synä toisen Bibelin.

*) Tämä *Monkan Jan*, jonka oikia nimi oli *Juhon Juhonpoika Tarvainen* Monkan (Mangen) kylästä Ryksin Suomalaisissa, oli peri kunnotoin mies, sekä tavoiltaan että elämästään. Kavalluellansa ja koiruellansa oli hänen valluitannut koko kylän allaasek, kussa hänen omaksi voitoksi köyhytti muita, vainoavan vihalla ja julmuella kaikkia jotka ei taipunna hänen käskynsä alla. Hänen omat vanhemmansa ja vaimonsa, jotka hänen pahoin pieksi oli monestin ottanut pakoon vältteäksensä hänen hirmuista viha, ja sanottiin hänen jo tehneen kolmet murhatöitäkin, jotka hänen rikkauellansa ja lahjoillansa oli ymmärtännyt salata. Vuonna 1820 tapettiin hänen huoneessa *Heikki Himaista*, jonka äiti turhaan rukoilli sekä Kirkkoherransa että Tuomariansa, soahaksensa pojan ruumista Lääkäriltä tutkittavaksi. Mutta Tarvainen käytti asian niin että tätä poikoa hauattiin ilman tutkimatak, sillä Tarvaisen puheella, Himaisen hirttäneen ihtesek housun-hihnoillansa (med sinä hængsel) omahan housunappihin, koska heijän takimmais peät oli irtonaisesti yhteen solmittu niskan taakse, voan eilimmäiset vielä istuivat kiini nappiloissaan; tätä oltiin muka uskottavanna vaikka poikoa tavattiin makoamasta selkosen sellellä keskellä lattialla, suojassa, kussa ei löytynyt niin nauloa hirtettämiseksi, ja vaikka puhuttiin salaisesti että julkisesti Tarvaisen piiskaneen häntä henkitek. Minä kysälin ja tiustelin tätä asiaa nin tarkasti kuin mahdollinen, puhuttelin ja ylöskirjuttelin toistajoita ja Upsalahan tultuani ilmoitin minä 6:tenä Tammikuussa 1822 tämän asian kirjallisesti kaikki toistuksineen Valtakunnan Laillisella Lakivalvottajallen (Rikfens Ständers Justitie Ombudsman) Vapaherralle Mannerheimille. Ei ollut aikoakaan, ennen kuin kovalla pakolla voaittiin Tuo-

loille, 3 Lehmeä Prustille 2. pojalle, siitä kuin ne sen tapetun pojjan hautais. Eiköön tuosta Lempoi peri pappiloita.

Poavo Räisäinen

maria ja pappia sisäänlähättämään selityksiensä. Ruumis joka jo toista vuotta oli hauvassa märenyt kaivettiin mul-
lasta ylös. Läkäriä laitettiin Koarloistaasta sitä tutki-
maan, ja Tukhulmistä lähätettiin toista Tuomaria (nimit-
tään Advok. Fiskalia) joka Tarvaisen omassa huoneissa
piti tästä käräjät. Tällaista peräänkysälämystä ei ollut
kuuna pänä kuultu näissä maissa, ja hämästytti yhtä ja
toista. Niin että Nimismieskin, nimeltä Ullholm, kuultuaan
tätä möi heti virkansa, peloissaan häneltä mänävän myö-
mätäkkin; josta Lautamies Antti Porka Östmarkista kir-
juttaa kirjassansa 24:nä Marraskuussa 1822: „Huomenna
„sanotaan kärät tulovan Mångan Janille, mitenkä hän tuo
„leiki kääno. Länsmanni männä keskvikona möi tienastinsa
„spector Harlingille. Joko Hänen lie karvalle käynä.”
Näistä Monkan käräjäistä kirjuttaa hään kirjassansa 8:nä
Joulukuussa näin: „Nyt on Mångalla olut kärät, ja Sielä
„on niitä kolmaisti piety, ja kolmet Murha työtä sanotan
„Janin peäle vetinöityxi, ja neljäns etä Hän oli aikoina
„vaimoansa tapoa. sielä ej saana Jan ola sisällä kuin vei-
„tinät puhui, Eikä veitinät kuin Jania puhutettin; Jan oli
„ulkopuolella kuulu kuin yx vetinöi Hänen peäle, niin
„Hän sanoi: kuin minä peäsen Jrti, niin minä tapan sen.
„kuin toinen tuuli sisän, niin se toimiti sen, niin Tuomari
„sanoi: Eipä sen pie peästä, ja Janin sanotan, ploki
„Jaloissa, viiyxi Koarlestain vankihuonesen. sieltä taas
„tuuvaan viiko Huomesta Vestaviikin, jossa asia varsin
„peätetän. Ryxin Papin sanotan Mångalla Rätän Eesä niin
„vesynen, Etä Hän Rukuilli soahansa Jstuita, van ei Tuo-
„mari siihen suostunna, jos Hänen täyty siinä seisoa 3
„tunnia, Ja varoitin Papin ja Länsmannin, kuin Tuoma-
„riakin syytetävän. Männä Tiistaina kuin paperit olj
„Jaitu käräkylässä Vestaviikisä, niin oli Tuomari käs-
„kennä Almuun pihalle, siiten kysyi Lautamiehiltä: Toko
„He tahtoivat Häntä vielä Tuomariksi? nuo vastaisivat:
„tahoime, niin se site meile piti kestet, van sen Ei pitäis
„tuomarina olla, se tuomihte kuin sokeat akat tappelo.” —

H. J. Strömmer kuv.

Suomalainen

Sunnarskogin Suomalaisista Ruotissa.

1823 8/1

XIII: NÄÄS KIRJA

(kirjutettu 8 p. Tammikuussa 1823)

Suomalaiset valmistuksen tulemaan Tukhulmiin sekä Kuninkastaan rukoillemaan, että Valtakunnan yhteisiä seä-tyjä. Räisäinen tuloo Ruohin puolella aresteratuksi.

Nyt oon minä Miehiä valinnut Herraijen päi-ville *) teältä Norin puolta. Tässä seuraa Nyt Neljä Atestia yhdellä paperilla. Erich Henrichson Orainen Viikerosta; jonka Atestin Vinkerin pappi on antanna.

Sitten

Asian valaistukseksi mainitaan, että Kuninkaall. Hov Rätissä tuomitettiin Tarvaista ainoasti rankastettavaksi 40:nellä parilla raipoilla, siitä että oli pieksänyt vanhempiansa; mutta peästettiin henken rankaistuksesta, koska asia ei enään saatu kyllä toistetuksi. Tuomaria heitettiin ikäpäiviksi virattomaksi, sekä tästä että muustakin lakimattomuutestaan Östmarkin Suomalaisia vastaan.

*) Kun havaihtin suuren osan 1823 vuotisista kunnoitettavista Herroinpäivän miehistä ei ollenkaan tuntenneen näitä Ruotissa asuvia Suomalaisia, ei nimeksikään, luulleensä kaikki mitä olin heistä kirjuttanut valeeksi, (niin kuin luetan e. m. Porvali-seätyn protokollissa Toukokuun 23. p. 1823, kussa Herra Falkman julkisesti sanoo: „Jag anser det nästan fabelaktigt att midt i Sverige skall finnas en koloni af finnar, hwilkas förfäder för 200 år tillbaka inflyttat i landet,“) ja kuin toiselta päin kuulin että Verm-lanninkin Herroinpäivänmiehet, joihen oisi pitänyt paremmin heijät tuntea, lykkäisivät valheeksi mitä olin heistä toimittanut, ehk eivät saattaneet varsin salata, heijän siellä löytyvän, ja sillä villittelivät muita epäilykseen, niin löysin minä tarpeelliseksi, sekä asian selittämiseksi että totuen paljastamiseksi, kuhtua muutamia näitä Suomalaisia tänne Tukhulmiin, jotta sekä Kuninkas että ne tässä kountuneet valtakunnan seävyt, saisivat kuulla tätä heijän omasta suusta, ja silmiin kahtoin tulla vakutetuiksi heijän toen-

Sitten on kolmet atestia yxiin ratiloihen kirjutettu, jonka mejjän pappi on antanna, siinä on mulle, ja Erich Olssonille Oinoinen Salmelta, ja Danjel Lehmoinen Reholtasta. Sitten tuomihtin minä kax miestä Åsnäsin suokunnasta, Olof Tomasson Lehmoinen Piesalasta,

perään löytyvän. Minä kirjutin sen tähän Porkalle ja Räisäiselle, ja käskin heitä muihen ymmärtäväisten miesten avulla ulosvalittaman 12 rehellistä miestä, 6 Ruotin puolelta, 6 Norin puolelta, yks kustakin Suomalaisista, jotka läksisivät tänne ikeän kuin lähätetyt Suomalaisista yhteisesti toistamaan minun puheitani. Näihen jotka tulivat sieltä käyen jalan, suorasti mehtiä ja syvänmaita myöten, oisivat oikeutta myöten pitänyt kulkea Koarlostahan ja Kristionin kautta, sieltä soahaksensa Moaherran ja Amtmannin passia matkalleen. Peästäksein heijät tekevästä tätä 40:n peninkuormoa pitkä joutava koukkumatkoa, lupaisin minä hankkia heillen passia tehdä reisuun ite Kuninkaalta, ja käskin heijät täksi vuoksi lähettämän mulle postissa papinkirjojansa niillen tänne tulevilten miehilleen. Soatua näitä läksin 10:nä Helmikuussa Upsalasta Tukhulmin, varsin tämän asian tautta; 12:nä puhuttelin tästä jo Vallan toimittajoa Greve Engeström, joka käski minut hakeman toistusta Koarlostain Moaherralta, joka istui herroinpäivillä, hänen ei oleva vastaan tätä Suomalaisien kulkua. Tuota soatua lupaisi hään toissa pänä mulle passin. Voan silloin toas ei tainut antoa tätä ilman kuninkaan tietämätäk (koska passia muka toimitettiin hänen nimessä), jos täytyi hänen sentähän ensin puhutella tästä kuninkasta, ja minua käskettiin tulemaan kello 12 samana pänä kuninkalliseen kirjoitushuonehen (kongl. tabinett) ottamaan heijän passia. Kuin toas tuln tuonnek, niin sanottiin kuninkaan sanoneen alamaistensa ei tarvittavan passia häneltä, tullaksensa hänen puheelleensä; mutta että hänen luvanneen lähätteä kuulutuksia kaikkein niihin moanherran leäniin joihen kautta heijän tuli vaeltamaan, jotta tulisi tietyksi Ruunun palvelioillen, ettei yksikään saattanut esteä heijät tulemasta: jos käskettiin minua sen tehän kirjallisesti ilmoittamaan

salasta, ja Henrich Olofsson Kuosmainen Haukka-
mäistä. Nämä miehet tahtois kernaasti Lähteä Her-
raijen päiville. Vaan eivät suaa papiltaan Atestia, Ne
ovat tällä viikolla käynnä kirjutosta tahtoisassa. Vaan
pappi oil vastanna, niin kuin siinä pienessä paperissa
suaat nähä.*) Vaan ejkoon tuo kävis laillen suaaha

Pas-

sekä miestän nimiä, että mitä tietä oisivat tulemoinaan.
Tehtyä tätä lähätettiin tästä kuulutoksia Talanmoohan,
Vermlanniin, Vestmanlanniin, ja Upplanniin; josta kopio,
tästä viimeisestä, kuuluu näin:

Antom 18 Febr. 1823.

E. D. till Samtel. Krono Befall.

Till Konungens Befallningshafwande
i Upsala Län!

Innan fort kommer troligen att genom Upsala Län pas-
sera en deputation af bönder från Finmarken i Wermland
och Norrige. I anledning deraf får jag med Kongl. Maj:ts
nådiga tillstånd, äran anhålla det Konungens Befallnings-
hafwande täcktes igenom wederbörande kronobetjente före-
komma att något hinder lägges för deras framtågande.

Stockholm den 17:de Februarii 1823.

Lars von Engeström.

Mutta ei sillä kyllä että tätä kuulutosta ylösluettiin
joka kirkossa näissä moakunnissa. Vakuuttaaksein näitä
pelvon ja epäluulon alaisia Suomalaisia, että tämmöiset
kuulutokset oli heijän hyväksi ympärillen lähätetty, pyy-
sin minä ja sain Vallantoimittajalta heillen lähätettäväksi
hänen omakirjuttaman toistuksen, näin kuuluva

*) Pienellä paperintilkulla oli Eerik Weteläinen Piesa-
lasta, ylöskirjuttanut tätä heijän papin vastausta, sanasta
sanaan Norin kielellä, näin kuuluva: „Atest til staatholm
blew aldeles Raegtet af woress Sogene praeft Weideman
under 2:de mans paahör Swaret blev Saaledes: hör den
finne fanten Som kan giøre folkene gal og mig, naef ikke saa
min mand! her paa anjees for os bedröweligt at ingen beste

Passia näille kahelle miehelle jlmän papin kirjutoxeta. Nämä Miehet on Rehellisia Miehiä. Teijän pitää tehdä niin hyvin ja reistata suaaha nämät miehet samalle Passille, ejkös tuota tok kuninkas tehne kuin suaa tietä mitenkä asja on. Ruohin Suomalaisista en minä vielä tiä mitä tuloo lähtemän. Niitä on Porkka ja Orainen ulos ottanna, vaan ejkös nuo tuolta tok lie atestlöitä suaanna.

Minun pitäis Teille jlmi antoa, että Minun on käynnä vähä pahoin. Minä möyn kax kipuntoa *) tuohia Östmarkin papille tässä ajkoa syksyllä. Niin mä nyt läxin niitä tuonne kulettaman sinä 4. p. tässä tammi kuussa. Sitten tulin Minä het Luopuolla papilan yhteen plassiin **) jota kuhutaan Gammelteppa, siinä oli yx Grensriail Niimeltä Sangreen. Se oil siinä torpassa Joulua kestinkissä. Niin piän kuin myö tulimme Ajain läviten pihan. Niin tuloo tämä Sangreen seinän takoa tarvistaan tekemästä. ja kysyy mistäs olet kotoisin? Norista vastasin Minä. Mitäs tietä ajat kysyi hän toais? Kähköilän ja Runsijönin kautta

af woress öwrighed! dog tjaender wi os jngen af os alle som wj nu er for samlede i helle woress dieftreff for nogen Glem og ond berömmelse at atest funde bliwe naegtet."

*) *Kipunta*. Tätä sanoa selittää Räisänen ite Ruohiksi sanalla *s k e p p u n d*; mutta eiköhän se tässä erehtyy? ja eiköhään tässä ymmärretään „pihtaa, pankoa” (*näfwerfllyfta, flåfwa*)?

**) *Plassiin* (*plats*) t. paikkaan.

kautta vastasin minä toais. Niin sitte on hevoiset ja tuohet Mun, sinä oot ajanna Bi veikiä *) tahi kieltyä tietä. Siinä hän sitten Arestierais Molemmat Minun hevosein, ja ne kax kipuntoa tuohia; ja läx Minua kulettamaan tulliin. Niin sitten tultiin Östmarkin kartanoon siinä tahtoo hän männä sisään suaaman ryyppyä ja se oil Gamla Jan Jonssonin luona kuin mäntiin sisään. Sitten rupea tämä Jan Akteroamaan **) Sangreenin kanssa, että hänen sopia minun kanssain ejkä minua niin pahoin soattoa, ja kulkivat kammairlöitä Myöten tätä aketeraten, vaan ej ne sittä tahtoinna muihen jhmisten kuulta puhua. Sitten kuhuttiin minua kammariin ja kysyttiin paljoko ma Lahjoja tahoin antoa, jos hevoseis suaat jälleen ja peäset sakoista, sillä minun sanoivat pitävän panna 100 Riksiä sakkoa. Niin kylläs tiät minä joka hätässä oilin, että minun täytyi rueta tarjoaman; sitten tarjoisin minä kaikkia tuohia! Ja sen ne kyllä hyvin ties, ettei mulla muuta ollu sillä kertoa tarjota; ja nämä tuohet polti Janin persettä että ne suaahakseen. Sitten kysyy Sangreen minkäs viäärtit tuohet on? 10 Riksiä myö ihen annamme kahesta kipunnasta sanoi Jan. Niin sitten on se lian vähä tarjottu, minä tahoin 10. Bankota, minä ej slet

inte

*) *Biveikiä* (biwägar), sivu, t. poski-teitä.

**) *Akteroamaan* (afördera) tinkoamaan, tarjoamaan.

inte *) sovi vähempään sanoo Sangreen. Niin sitten sanoin minä, mitäs minä tien; mulla ej oo rahoija, O sinä ot uskottu Mies tiämmä mänkään Jan porviin ejteis sanoo toais tämä hyvä Sangreen. Sitten tuo nuoin tuil että Jan mäin hyväx eitein, Ne viis Riksiä, ja tuohet piti Janin suaaha. Sitten sanoo Jan, vaan minä tahoin tuli setelin, teijän pitä sen noutoa tullista tuohien piäälle, Sitten mäntiin tullista seteliä perään Sangreenin kanssa, minä ja hän kahemme; siellä sanoo hän näin. Tämä mies tuloo toista tietä ajain Östmarkin kahen tuoh kipunnan kanssa, hän ej ollu hyvä ees peäsemän tätä kautta, vaan nyt se tahtoo tullata tuohensa. No tuota ei tullissa kieleetty jos annettiin tulli seteil, ejkä ollu enemmän tullia niistä kahesta kipunnasta jos 6. hopeäria, tahi 1 1/2 killinkiä, ja niijen hopeäriin tähe, ois mun pitännä mestätä kax hevoista ja voarut,**) ja sakkoa teliin.***) Onkon hän Lak niin kova Ruohissa. Ja sekin oil sanken totta ettei minä ollu hyvä tullin kautta ajaman, sillä tiellä on yx mäki jota kuhutaan Rämperix †) se oil kaikki niin ylänännä,

*) *Slet inte* (en ollenkaan) on puhasta ruohtia, kerroitettu rajavartian puheesta, ja jota sanapartta paljon näissä tienoissa sanotaan.

***) *Voarut* (warorne) t. tavarat, kalut.

***) *Teliin* (till) t. lisäksi.

†) Tämä Rämperi (Renneberget) on niistä isoimmista vuorentöyräistä koko Vermlannin maassa, josta

tännä, että se oil kuin Lyjymäk ejkä Lunta, siinä ej ois yxkään ollu hyvä kuormoa tyreämän. *)

Vaan sitä ej minä tohtinna tullissa puhua että multa oil Lahjoja ottettu sillä kuin se oil kanssa joka ne otti. Ejkä pappikaan Minua tohtinna varjella, vaikka Minä telläisin poikain hänen luoxe silloin kuin ma oilin aresterattu. Vaan sitten oamuisella kuin kaikki tämä oil tehty, ja nuo oil Lahjat suanna. Mänin minä pappilan tuota Reissuaini valittamaan. Niin siellä sitte pappi nevo minua että ottamaan yhen peviisin siitä jsännältä jossa ma tulin aresteratux, Ja toisen peviisin siltä joka tuohet sai ja mänin hyväx eiteis, ja kirjuta tämä asja Gottlundille niin kyllä se sitten kirjuttaa Fiskalille, niin Ejkön tuo mies tule perjatux. Näitä pappi mulle nevoitteil. Niin sitten Minä mänin niin kuin pappi nevoi, ja sain peviisin siitä jossa ma tulin aresteratuxi; joka on näin, J a g u n d e r t e k n a d P e r J ö n s s o n i G a m m e l t e p p a n k a n v i t n a o c h a l t m i t h u s t i l l i k a ; a t t N o r s k a M a n n e n P å l P e r s s o n i f r å n Ö i j a r e n b l e f v a r e s t e r a t h ä r

syvänkesällä nähän aurinkoa kaiket yöt, paihti pikkuruiskuisen ajan, jollon piiloitteleksen mehän peitossa. (Lue E. Fernow. Befr. öfwer Bermf. 31. p.)

*) *Tyreämän* t. tyyräilemän (styra) t. hoittelemaan.

här på min gård den 4:de Januarii
1823. af grensridaren Sangreen,
förmetelst han körde 2. Skippund
Näfver. Hvilket till beviis lefnas
af Gammelteppanden 5. dennes. n. n.

Vaan sitten mänin Gamla Jan Jönssoinin luoxe
Östmarkin sieltä ej peviisiä vankanna jos vastais voan,
pitäiskö minun vielä prytä *) ottoa piäällein siitä
kuin ma sinua autoin. Vaan kyllä Mies sais totistoa
millä muotoa hän multa tuohet sai siinä oil monta jotka
näk että hän multa tuohet sai, Ja ejkä hän sitä oo
hyvä totistamaan että minun oil hänelle velkoa. Ja ne
viis Riksiä oon minä hänelle maxanna vetnäen **)
kautta. Jotta kyllä minä hänestä totistajan suaan,
kuin poara Muuten tätä asjoa taitais rueta syökeä-
mään. Vaan kyllä minä ymmärän ettej minä tuosta
eneä mitään suaa. Vaan ryösteäis ***) tuota
Sangrenin pahoin käyvä sillä kuin multa Lahjoja otti,
tokko niien ois lupa lahjoja ottoa. Vaan minä ej taija
häntä syökätä, kuin ej mä sais teijän syökeämän. Vaan
teillä on nukka monta asjoa syökättävä, ja tokko lie
viäärti syökätä; sen työ paraittain ymmärätten, jos
niin

*) Prytä t. pryytä (brnderi) t. vastusta.

**) Velinä (wittne) toistaja, läsnäjä.

***) Ryöstäis (fresta) t. mahtais.

niin ois että rupeaisitten minua tässä asjassa auttamaan. Nyt työ neätte asian laatun.

Öijärillä sinä 18 p. Tammikuussa v: 1823.

Poavo Räisäinen.

G—nd.

CARL FREDRIC MENNANDER.
RUOTIN PEÄ-PIISPA, UPSALAN AKADEMIAN
VARA-PEÄKIRJUTTAJA, KUNINKAALLISEN
POHJOSTÄHTIKUNNAN OSAALLINEN,
K. TIETOMUS AKADEMIAN, UPSA-
LAN TIETOMUS SEURAN, JA
GÖTHEBORGIN TIETOMUS JA
VALISTUS SEURAN
OMAINEN. *)

(s. 1712. — k. 1786.)

Tämä kuuluisa ja varsin mainittava mies, joka sekä Suomessa että Ruotissa on ylistättävänä, ei ole vielä kussakaan paikassa soanut yhtä Elämämuistamusta. Kuninkaallinen Tietomus Akademia, joka kirjottuk-sissansa aina säilyttää muistoa kuhunkin hänen omiansa, on perätin poisunottana tämän heijän tutta-vansa. Syy tähän käytökseen olemme myö jälestäpäin ilmoittava, ja tahoimme nyt ainoastansa nimittää, että myö pitämme mejän velvollisuutemme, että varoamme
myö-

*) *Bettensfaps och Bitterhets Sällskapet i Götheborg.* Muutoin häntä luvettiin myös miesten *pro fide & Christia-nismo* joukkoon, ja Upsalan Henkellisyysopettamuksen kuntiin (*Hömetijsta Sällskapet*) joka oli hänen asettama.

myöten moamiehillemme ja jälkeen tulevillen julistamaan tätä hänen elämäntietoa. *)

Hän syntyi s. 19. p. Heinäk. v. 1712 Tukhulmin kaupunnissa **), jossa hänen Isä, Kirkkoherra Vikkalan ***) pitäjässä Estinmoassa, And. Mennander, ja hänen äitinsä Margr. Elis. Ruuth †), silloin olivat pāvossa, peljäten soan hirmuisuutta ja vihollisten julmuutta. ††) Oltua vähää aikaa tässä muuti hän vanhempiensa kanssa Laihelan pitäjäseen Suomessa, kussa hänen Isä tehtiin kirkkoherraksi. Mutta hyö olivat tuskin tulleet sinnä, ja siinä asettaneet majansa, ennen
 kuin

*) Näitä tiustuksia haetessa minä saan tämän kautta julkisesti kiittää H. Oppia *Zetterström*, joka omasta kirjankootuksesta lainaisi minullen niitä kirjoja joista olen osan heistä käsittänyt; Herra Oppia *Ödman* jonka minä olen suullisesti puhutellut (ja joka on ollut Mennanderin kanssa varsin tuttu) ja Herra Opettaja *Aurivillius* joka Ups. Akad. kirjakokouksesta on antanut minulle tarpeellisia tiustuksia, ehkä yks toinen pien punakka mies on näistä paljon juonitellut.

***) Kaikki muut lapset olivat äsköttäin kuoleet kotona ruttotauvissa.

***) Eestin kielellä: *ŷictel*; luetaan *Wiekin* liäniin kuuluva.

†) Hän oli Revelin Tuomiorovastin ja ensimmäisen Lainistujan siinä olevassa henkellisessä neuvottelemuksessa Abr. Ruthin tytär, s. Revelissa 1686 k. Tukhulmissa 1716 s. 29 p. kesäk.

††) Hyö olivat heiltäkin jo poisottaneet kaikki heidän tavaransa ja omaisuutensa (*Cavanderin* Puhe. 149. 150. p. *Floder. Op.* 189. p.) Tultua Tukhulmiin piäsi hänen Ise, sen siinä löytyväisen Suomalaisen seurakunnan kirkkoherraksi.

kuin tuli heillen toas pakko lähtemään sieltä pois. Rauha oli silloin vielä rakentamata, ja vihollisten valttomuutta päästyä Suomenmaahan *) pakotti heijät, että suuren tuskan ja henkenvaaran alla vielä toisen kerran pakenemaan Ruohtiin. Silloin täytyivät hyösyvätalvena pahimmassa pakkaisessa pitkin pohjan lahta merta kierettella, ja kuljeskella pahapäiväisiä poskiteitä, ettei tulla vihollisilta keksittyksi. Viimein päästyä Uumohon, oli jo Venäläiset siine heijän eellä ja ryöstivät heiltä kaikki sen vähän minkän olivat henkensä eläkkääksi ottaneet myötensä, niin että tulivat Tukhulmiin varsin tyhjänä ja vaatettommanna. **) Näistä vaivoista ja kovista kersimisistänsä kiäntyi hänen äiti pitkälliseen tautiin ja kuoli kesällä v. 1716 30 v.v. ja heiti ainuan poikoansa vähän viienellä aastajalla, ekkinäisessä moassa. Rauhaa tehtiin Venäläisten kanssa v. 1721, ja vuonna 1724 muutettiin hän toas Suomeen, koska hänen Isä silloin oli peäsyt Ilmolan pitäjäseen. Ukko vaina joka kaikella tavalla koki pojasta kasvattaa miehen, haki hänelle kotonaiset kouluttajat, jotka saattoivat hänessä Opin aljet ensin alulla, jotka siitten Vaasan koulussa levenettiin ***), jotta

*) Lopulla v. 1713.

**) *Flod. Op.* 190 p. *Cavand.* 151 p.

***) Häntä laitettiin sinnä v. 1725, ja annettiin koulunkäyttäjän (Rector) *Gabr. Peldanin* turviin.

jotta hän jo 16:nella vuuellansa taisi hyötyä Akademian käymisestä.

V. 1728 laitettiin häntä Turkuun, jossa häntä s. 4. p. Lokak. tehtiin kunnollisimmaksi *) oppivaiseksi ja v. 1731 Grek. ja itäkiel. Opettajan Isaac Björklundin kuulla toimitteli juttelemustansa **) *de Animae humanae propagatione*. Oltuansa siinä 4 vuotta perätyksin lähetettiin häntä 20 vuen iällä Upsalan Akademiaan, että siinä lisätä tietojansa. Hän läksi sinne syksyllä 1732, muutaman moamiesten ja koulututtujansa keralla ***) ja siseenkirjutettiin s. 13. p. Lokak. Akademian Nimikirjoissa. †) Hän harjotti kaiken kouluaikanansa enemmän kielen kuin tieton oppimuksia, sillä silloin luettiin suuri viisaus oleva kielissä. Tässä tuli hän tuntemaan Linneusta ††) joka jo silloin rupeisi tavojansa näyttämään Luonnon tutkimisessa ja kukkiin tuntemisessa, ja uskottava on että tämä jo silloin

*) Dignisfimus.

**) Disertation.

***) Nämät toiset olivat oppivaiset *Joh. Kiemmer*, ja kolmet veljeksiä *Lithoviuksia Isak, Michel* ja *Gustaf* — kaikki Pohjolaisia (Upsal. Akad. Matricfel för den tiden).

†) Akademiens Matricellar.

††) *Floderuksen* puhun perästä niin hyö olivat keskenensä olleet varsin tutut ja rakkaat, ja myös yhöllä ajalla v. 1734 Upsalasta erkainneet; — tämä teki matkansau muillen maillen, vaan hän mäni Suomeen.

loin sytytti hänen syvämmessä halua Ruohontietomukseen, koska häntä Suomessa mielytteli tätä virantoimistusta.

Oltua kahta vuotta Upsalassa palaisi hän takaisin Turkuun Isän kuoltua, ollessa ensin kotona vuosikauden, armovuuen saarnaajanna. Vuonna 1735 11. p. Heinäk. tehtiin häntä Turussa Tietonoppiaiseksi *), ja kohta sen perästä, eli v. 1738 Tietonapulaiseksi.**)

Mutta nämät aikuiset soat kajotti häntä toas pois kotoa. Kuin koko Akademia hajoi, ja miehet mänivät mikä mihin, kuka kuhun, niin hän täytyi muihen mukaan kolmaskerran pakenemaan Ruohtiin peljätän Vihollisten miekkoja. Kuin muut mänivät mihin puuttuivat, niin hän muuti Upsalaan, kussa hänelle oli vanhuutesta monta tuttuja ja tuttavia. Hänelle annettiin samassa lupaa että opin harjoittamiseksi julkisesti muita luettella, jota hän toimitti sillä suosiolla, että koska hän tässä ettiskeli sen avonaisen tulleen

*) *Philosophie Magister*. Sillä vuuella selitteli hän toista juttelemustansa *de diaeta Studiosorum* Opettajan Henr. Hasselin läsnä ollessa. Ens kevänä rupeis hän jo Linnaeusen tavalla Turussa toimittamaan kukantuntemusta.

***) *Philosophie Adjunct*. Hän luetteli julkisesti Tiiontietomusta, mutta toimitti myös sillä välillä Lailisen Opettajan poisollessa Lukemista Grekan ja Iäisten kielissä. Tästä hänen nöyryytestä ja toimellisuudesta panivat häntä kolmannessa loukkaassa tähän Opettamukseen, mutta Valtia ei taina häneen suostua.

leen Runomusoppettamusta *), niin annettiin hänelle yhteiset huuvot, vaikka se ei oli hänelle suottu.

Vähä ennen sotoa, eli s. 25. p. Elok. v. 1741 mäni hän naimiseen Ulrika Paléenin kuhuttavan neijon kanssa, Piikisten ja Halikon kihlakunnan Lainjulista ja Abr. Paleenin ja hänen puolisonsa Margr. Cathr. Tigerstedtin tytär, syntynyt Arbogan kaupunnissa toissa sota aikana v. 1721. **) Mutta heijän aavio oli aivan lyhyt ja katovainen. Hyö täytyivät jo het silän niin kuin esken sanottiin paeta pois Suomesta, ja tultua Ruotiin kuoli hänen toveri 1742. s. 13. p. Marrask. Upsalassa lapsenvuotella ***) 21 vuotta vanha.

Sinä 7:s p. elok. v. 1743 tuli rauhaa Turussa päättätyksi, ja rakkaus omaan moahan vetii Mennanderia Suomeen takaisin †) V. 1744 niin häntä valittiin osaalliseksi K. Tietomus Akademiassa, jossa hän kahesti oli heijän peämiehenä ††), nimittäin v. 1756 ja 1765. †††) V. 1746 2. p. Lok.k. tehtiin häntä Luonnon-tieto-

*) Eloquentiae & Poeseos profesjon.

**) Se oli muutoinkin hänen omaisia sillä se oli Mennanderin Munnan Tyttären pojantyttö. (keskust. *Rheb.* D. III. p. 270).

***) Sekä kuoli äiti että lapsi.

†) Hän tuli Turkun s. 30. p. Syysk. v. 1743.

††) Praeses.

†††) Lue Rosenhanes Anteckn. till R. Wett. Af. Sist. p. 162, 164. Hän oli myös siseenantanut 5 viljelemyksen kokeita jotka ovat akademian kirjoissa painetut, vaikk oisi ehkä ollut parempi jos oisivat jääneet painuttamata.

tietomus Opettajaksi *) Turun Akademiassa; ja kahta päiveä jälkeen vihittiin häntä Tukhulmissa Papiksi **), ja annettiin hänelle Piikiäisten Seurakunta apupitäjäksensä. ***) V. 1747. s. 12 p. Touk.k. nai hän toisen kerran ja otti vaimoksensa Johanna Magdal. Hassel, Opettajan ja Kirjutosneuvon Henr. Hasselin ja hänen Toverinsa Cathar. Meurmannin tytär, syntynyt Turussa 1730, s. 21. p. Lok.k. vasta kuusitoistkymmentä vuotta vanha. Mutta ei neihenkään aavio tuli pitkälliseksi. V. 1748, s. 7. p. Maal.k. synnytti hän hänellen pojan nimelle Carl Fredrik, ja v. 1749, s. 5. p. Huhtk. kuoli jo tämä hänen nuorikko yhekselletoistkymmenelle vuuellansa. Surkutteleva oma onnettomuutensa eli toinen Puoliso kaiken elinaikanansa läskimiehenä. — V. 1752 s. 18. p. Kesäk. tehtiin häntä Upsalassa Henkelliseksi Oppiaksi †), ja samana vuonna Turussa Henkelliseksi Opettajaksi ††). — V. 1756 ja nousevien vuosien Herroinpäivillä oli hän

aina

*) Profesör i Naturföreläsning, Physics Profesör. Häntä sanotaan paljon rakastaneen Luonnon tutkimista ja olleen hänellen, yks niillä ajoilla aivan iso komma- ja kivikootus.

**) Saarnan töihin puutui hän ensimmäisen kerran v. 1729. s. 21. Jouluk.

***) Annexföreläsning, tästä muutettiin häntä v. 1748 Marian pitäjään.

†) Theologie Doctor.

††) Theologie Profesör.

C. F. Mennander

(s. 1712 - h. 1786).

aina tarkemmissa toimitoksissa saapuvilla, ja toimitti niissä paljon hyvyyttä Suomenniemen Akademielle. *)

Oltua 4 vuotta henkellissa opettajanna, tehtiin häntä v. 1757, s. 10. p. Helmik. Beroniuksen vainajan perästä Turun Hiipakunnan Piispaksi ja Vara-Peäkirkjuttajaksi Turun Opistolle siihen virkaan tahoittu Hiipakunnan Pappein yhteisellä vaatimuksella.

Niinkuin Piispa osotti hän ison huolen Jumalisen Seurakunnan holhottamisesta. Hän oli viriä pitämään Piispan tiiustelemisia **) ja Papinkokouksia. ***) Heissä hän kuulusteli Pappien käytöksiä ja pitäjän miesten jumalantuntemusta, ja näissä toas, heijän Opettajoihen henkellisyytä ja jumaluuenopetusta. Ne jotka hän löysi heikoja heistä, niin hän hoivautti, eksyneita hän oikaisi, hoiperoiset hän varoitti, nuhteli viheläiset ja rankaisi syyn alaiset. Tätä teki hän tajolla ja mielivälillä †) ja käytti ihtiensä aina niin, että hän viisauellansa ja suloisella tavoillansa sytytti rakkautta, perusti oikeutta, ja harjoiti Jumalisuutta. Niinä 19:nä vuosina kuin hän piti tätä Piispan virkoa, kuljeskeli hän

*) V. 1748 niin hän Academian Neuottelemukselta (af Confijt. Academicum) vaatimuksella hyllyllöillen luetti ja lavotti koko Academian kirjankootus, jotka hän lomattain laittoi ja lateli. Samana vuonna koroitti hän Tietomusoppiaiset; ja v. 1753 oli opin käyttäjä.

**) Biskops wifitationer.

***) Prästmöten.

†) Urskilling.

hän jokajumalainuassa pitäjässä tässä laveassa Hiipakunnassa, kuss ei o ennen kuunna pänä piispat käyneet. Eikä pahimat pakkaiset, eikä pisimmät matkantakaiset*), ei Suomen loajutta eikä Lapinmuuan aukeutta taineet häntä tiellä viivyttella; takaisin keänaita vielä vähemmin. Sanotaan myös että hän näissä matkoissansa oli kuulustellut, ylösehtinyt ja kokoonhakenut kaikkia niitä vanhoja jänöksiä, ajanmuistutuksia, kuvanpiiruttoksia ja käsikirjutoksia, jotka jolla kulla tavalla sellittävät tahi antavat laveamman tiion mejän tarinamuksessamme, ja Suomen maan ja kansan tarkempaan tuntemiseen. Ja hoastivat hänen olleen niin tietty näissä mejän omissamme, ettei ykskään ollut häntä viisampana.***) Hän on myös siitäkin muistettava, että hänen aikansa ulosannettiin sitä uutta parannutta ja oikaistunutta Suomenkielistä Raamatua, jotka jo häntä eillimäisiä ovat aloittaneet, vaan joka nyt hänen Piispana ollessansa lopetettiin.***)

Kuin

*) *Ufägnsaſte.*

**) *Floder. 204. p. Åb. Tid. 1778 p. 106. Porthan 128. p. Cavander 185. p.* Oisi ehkä tarpeellinen tietää, mihinkä nämät hänen haetut tiustukset ovat joutuneet.

***) Luulesa ettei se oisi sopimatoim tuntea Suomen Raamatun tarinamusta, jonkan piällä kansan Jumalisuus ja valistus ovat perustetut, tahoimme mö tässä lyhykäisesti kerroita tästä mejän kallimmasta tarpehesta.

Kuin kuninkas *Kyöstä I.* hävitti Paavinoppia ja asetti Evankeliumin siaan, niin ruvettiin Suomessakin hänen käskyllä ulos annettamaan Raamatun pyhiä kirjoituksia.

Meijän hyvin kiitättävä moamiehemme Piispa *Michael Agricola* aloitti ensin Kouluttajana ollessaan painuttamaan *Uutta Testamenttia* Suomeksi joka tehtiin Tukhulmissa v. 1548 4:s o. a. 2:ssa Osassa. Esipuhessa veitään tähän syyksi, että ne Papit jotka eivät tainne Latinate eikä Ruohtia ja sillä nimellä selittivät heijän taitamattomuutta ja taipumattomuutta jumalansanan opettaissa, ei mahtaisi enää vetelä tällaisia verukkeita. Ilman tätä annetaan siinä lyhyt tieto Ristin opin ensimmäisestä vajenemisesta Suomeen, ja valitaan Suomenkielen puutoksesta näihen asioihin toimittaissa. V. 1551 ja 52, koska hän jo oli pääsyt Vara-Piispaksi Suomessa painutti hän *Virremukset* (*Psaltaren*) ja moniaita muita *Vanhain Testamentin* Lukuja Suomeksi ja lupaisi sillä tavalla saaha kaikkia kiättyksi. *Virsikirja*, *Katekismus*, *varakirja* ja yks *Postilla* oli jo ennen Suomenettut (*jäm. Ab. Tid. för år 1778. Råhs r. D. p. 152*). Ne siitten ilmistynneet sotakapinat seisahtivat tätäkin aivotusta, kunnekkä Papissäätty 1636 vuen Herroinpäivillä rukoilli Kuninkatar *Kirstiä*, että hän piti toimittamaan kunnollisia miehiä suomeksi keättämän Jumalan Sanaa. Hän lupaisi ottoaksensa tätä asiata hoteissansa, ja käski heitä nimittää niitä miehiä jotka tähän olivat sopivia. Vuuen 1636 Herroinpäivillä niin luvattiin myös huolta pitämään tämän kirjan painuttamisesta. Tähän toimitokseen valittiin silloin Turun silloin olevainen Tuomio Rovast *Aeschillus Petraeus*, Grekaankielen Luettaja (siitten Grekaan ja Itäkieleisten Opettaja) *Martinus Stodius*, Maskon pitäjän Kirkkoherra Rovasti *Henr. Hoffman* ja Piikiäisten Kirkkoherra *Georgius Mathaei*, jotka tekivät tätä sillä innolla ja kiivauvella, että heijän käsikirjuttoksia jo v. 1640 laitettiin Tukhulmin painettavaksi; ja heijän mukaan Papis miehet *Jacobus Magni* ja *Canutus Erici* pitämään virheinoikastamisesta (*correctur*) vaarin. V. 1642 niin tuli Tukhulmissa koko Raamattu Suomeksi ens kerran painettuksi, puol lehän loajuella, suurilla nänillä, hyvällä paperillä, ja kaunistettu muutamilla puussa tehtyt kuvauksilla. Suomen ansaittu Peä-Hallitsija (General Gouernör) Greve *Per Brahe* oli se, joka rahoillansa, että neuvoillansa sai tätä toimeen.

Mutta tämä ensimmäinen paino tuli sekä kalliksi että kohta poiskaupittuksi; sen eestä Turun entinen Piispa *Joh. Gezelius* (vanhin) toimitti yhtä toista uutta, joka

painettiin Turussa v. 1685, 4:äs osa lehen loajuella, Kuninkaan *Koarle IX*:äs käskyllä ja kustennoksella. Siinä oikaistettiin ja perustuskielen mukaan sovitetiin ne paikat jotka vanhassa olivat vian alaiset, jota toimitettiin Pemar Pitäjän Rovastilta *Henr. Florinukselta*, muihen oppineitten avulla. Tämäkin paino oli 20 vuotta kuluttua loppunut, ja toista oli tarpeessa, mutta soat panivat taas esteita väliin. 1741 vuuen Herroinpäivillä valittiin kyllä tästä puutoksesta, mutt' silläpäähän jäi. Vuona 1744 niin Porvon Hiipakunnan ylistettävä Piispa *Dan. Juslenius* anoi Kuninkaalta autamusta tähän asiaan, mutta kuin ei siitä mitä lähtänä, niin Turun Henkellinen Papin Neuoittelemus keksivät toista neuvoa soahaksensa tätä aika, joka Kirkkovirantoimittaja (*Domtyrko Syslomanen*) *D. Deutsch* ensin oivalsi, ja joka oli siinä, että tämä tarpeellinen asia piti tehtämän kaikkein Suomalaisten kirkkoin yhteisellä kustennoksella. V. 1745 pyyvätin Kuninkaalta tähän suostumusta, joka annettiin sillä luvalla että kirkkokunnat ensin piti tästä asiasta kuulustelemaan ja siihen yllyttämään. Tätä asiata ajettiin taas 1746 vuuen Herroinpäivissä, ja v. 1747 annettiin tämän peällä Kuninkaan päätöstä. Silloin molemmat Hiipakunnat yhdessä tasoittivat kuinka paljon kuki Pitäjä piti varoansa myöten tähän antamaan; ja monta yksinäisiä Isämmömaan rakkahita antoivat osastansa runsan rahan täksi tarpeheksi. Mainittava on myös että Venäjän puolimaiset Suomalaiset osottivat tässä hyvätahtoansa ja mielisuosionsa. (Viipurin Papinneuoitus pyysi 411 kappaleita; *Haminan*, 186, *Narvan*, 11; ja Moaherra *Wilh. Lindenstedt* Rouvineen, ja Kirkkoherra *Lars Leefgreen*, jotka mahtoi olla Suomalaisia lähettivät *Lundi* Papinneuvotoksen kautta 124 talaria kuparissa, että sillä lunastaa 10 näitä kirjoja, ja niillä lahjoittaa köyhiä Turun Hiipakunnassa.) Nämät asiat on muutoinkin muistettavat, sillä että se oli meidän tietävissä ensimeisen kerran kuin Suomalaiset kansat ilman Hallituksen putumatak omalla ansiolla vaikutti jotakuta varsinaista valistuksen ja Jumalisuuten leventämiseksi. Että oikaista entisiä virheita, perustuksia nouvatella ja kieleemme harjoitella niin Henkellinen Papinneuvoittelemus juoksukirjallansa (*Cirkulär*) s. 29. p. Heink. 1749 vaati kaikkia Pappia jotka olivat löyteneet vihelliäisyyttä siinä vanhassa että tätä ilmoittoa; mutta ne oli varsin harvat jotka tähän vastaisivat. Pöytäisten pitäjän muinonen

Kirkkoherra *And. Lizelius*, joka tunnettiin oleva selvä Suomalainen kuhuttiin nyt myös Turkuun (Marrk. v. 1754 jolloin jo aloittivat painuttoo), että yhdessä *Deutschen* kanssa toimita parauksia ja painuvirheitä oikaistella. Piispa *Brovallius* ja Opettaja *Carl Abr. Clevberg* oli heil-len muka apuna. Kuin *Brovallius* kuoli v. 1755 niin Tuomio Rovasti *Pryss* pantiin hänen siassa kunnekka *Mennander* (joka sillä välillä tehtiin Piispaksi) joutui Herroinpäiviltä kotiin, joka niinikeän puolestansa tätä toimitteli siihen että se viimein v. 1758 tuli valmiiksi ja Turussa painetuksi 4:s o. l. l. Tästä painettiin 4,500 kappal. jotka kaik vähällä ajalla oli ostetut. Niistä isoimista virhäistä tässä painossa, luettiin että kaks kokonaista versyä oli tykkänäns poisheitätynä. Tätä on sitten jo kahesti uuvest painettu, nimittäin Turussa v. 1776 4. o. l. l. ja Revelissa 1777, 4. o. l. l. Jos nämät painot lie-nöön paremmat tahi pahemmat olkoon meiltä sanomata, kosk eime heitä varsin tunnemme; vaan olemme kuuleet että ne ovat 1685 vuuen painon perästä tehtyt aivan yhel-laiset.

V. 1812 asetettiin Suomessa, sen siinä kuhuttavan *Bibla-Seura*, joka perustettiin Londonissa olevaisen Pipla-toimitoksen ansiolla, joka tähän tarpeeksi antoi meille rahoja, ja jonkan tarkoittamus on ollut, että kaikillen Ihmis-kunnillen, ja kaikillen kielillen saata Jumalan sana levite-tyksi ja selitetynksi, yks ajatus jalo ja merkillinen ja mei-jän aikuisillien juuri kunniaksi. Suatua tarpeeksi rahoja, kiiruhteltiin muka Suomestakin että puutumattomilla nä-nillä (*stereotyper, stående stilar*) painuttoo Suomalaisia Raa-mattuita moneen tuhanneen, mejän ja vastatulevillen va-raksi, että tällä kirjan paljouvella mahtaisimme ikenens kuin poiskarkoitta kaikki pahutta, ja saata sytämässämme selkiä Jumalan oppi ja Jumalan henki.

Kuin päättivät että vanha Suomen käätos piti ilman oikaistamata ja ilman kännen puutumata otettaman hyväksi, ja monenpainuttamisella (*stora uplagor, många afdrag*) tehtä-män ikuksi monelle iälle, niin minun Isäin, Juvan pitäjän muinonen Rovasti, joka myös oli tähän Seuraan kuuluva yksineen (minun muka tietäksin) rupeisi tätä vastaan; luulessa että yks jalo työ silloin vasta oli kiitättävä ja hyö-tyttävä, kuin se oli tullut tehtynksi kunnollisesti ja täyvälli-
sesti, varotti ja vakuutti hän toisia rupia tähän työhön, ennen kuin ensin olivat yhdessä tarkaan leviten luennut, tar-

koittannut, ja oikaistannut tätä vanhoa 50 vuotista kää-
tösta, sanova siinä vielä löytyvä monta puutosta, ja moni-
naista sokaisemusta (ofammanhang, otghligheter) siiten vielä
kielen heikoutta (språffel) painuvirrhäita (tryckfel) että mui-
takin vikoja (och andra brister), jotka on karttuna keksimättö-
myytestä ja perustus kielen äkkinäisyytestä, ja jotka kaikki
oisi oivaltavata ja oikaistavata. (Hänen aatos oli aina että
saaha Jumalan Sana mejjänkin kielellä selväksi ja selkiäksi
— ei ainoastansa sanottain käätyksi.) Tämä hänen aivo-
tus ei oli hetkellinen eikä tuulesta tullut, se oli perustettu
monen vruen koitelemuksella, sillä hän oli ennen tätä 11
aastakoia itekseen kokenut soahaksensa Raamatun parem-
min toimitetuksi sekä ruotiksi että Suomeksi, jota hänen
tutut kyllä tuntoovat ja hänen työt totistavat. (Kiiwas
virantoimessa valvoi hän kaiket yöt näihen keänäitessä, ja
sillä tärväis terveytensä, ja lopetti liian varhain elämä-
tänsä). — S. 4. p. Maalk. v. 1816 niin hän antoi kirjalli-
sesti siseen tämän hänen epuuttelemisen vanhan käättöksen
painuttamasta. Piplantoimitus otti tätä korvihinsa, ja
lykkäis asian molemmiin Papinneuoittelemuksiin tarkem-
poa tutkiaksensa. Äläpäs huoli! ei ollut aikoakaan ennen
kuin Porvon Papinneuoittelemuksesta tuloo häneltä kova
kysymys, oliko Isälle muka lupa moitia vanhoa Suomen
Raamattua, joka oli Kuninkaalta ja Valtakunnan seätyiltä
hyväksi luettu ja kahottu kauniksi, ja vahvistettu juuri
vakavasti? ja mitkä muka paikat olivat hänen mielestänsä
hänessä vianalaisia ja selittöstä tarvittavaisia. Tätä oli
heiltä kirjutettu s. 19. p. Kesäk. mainittunna vuonna. Sii-
hen vastaisi Isä selvitteliin sanojansa, ja asian selittelemi-
seksi, lähetti heillen pitkän pötkyn paljasta nimittettyita
vikoja (citerade fel) — nimittäin hänen mielestänsä. Ja
vielä siitänkin että osottava vanhan käättöksen heikoutta
ja että toinen paremmin sopiva oli hänen mielestä mahol-
lista, liitäisi hän tähän yhteen, yhtä uutta toimitosta niistä
3:sta ensimmäisistä Lukukappaleista Pyhä Paavalin kirjut-
tamuksesta Romalaisten luokse. S. 12. p. Lökk. m. v.
tuli Neuoittelemukselta vastaus! Ilman että tyhjäksi
lykätä (weberlägga, befrida fanningen, annihilera) ne häneltä
tehtyt muistutokset, vastaisivat hyö, että jos jota kuta oisi
oivaltavata ja oikaistavata, niin asian laita ei kuitenkaan
tällä haavalla antoi myöten tarkeempia tutkistelemisia (?)
(sillä siihen vaatitaan aikoa, ja tahoitaan tekemistä, joka
hyö muutonkin pitivät joutavanna, koska se vanha suomen

keännös oli heijän mielestä parrain kaikista (!) — *Se Företalet och Slutnämärkningarne till „Förslöf till en omarbetad finst Tolkning af Apostlarnes sändebref jemte Anmärkingar öfwer nu bruffliga Finsta öfwerfättningen“ af Matth. Gottlund. Åbo 1821. 8:o arf.*

Että osottaa toimensi toteeksi, peätti hän että omalla kustannoksella painuttamisen kautta ulos antaman näitä hänen muistutuksia, muillen oppineillen tutkistella ja koh-tata. Koiteeksi antoi hän ensin painuttoo Apostoleitten lähetös kirjat ynnä yhtä uutta hänen mielestä sopivampi Suomentamusta. Näitä lähetti hän syksyllä v. 1817 Syyskuussa Turkuun että siltä Henkelliseltä mies joukolta (*Thelogiska Säkultetens medlemmar*) tulla luskutteltuksi (*cenfurerad*). Hyö viivyttelivät heitä siinä koko vuoskauven ennen kuin saivat heitä luvenneeksi; ja s. 17. p. Marrk. v. 1818 annettiin vasta suostumusta heijän painuttami-seksi, eikä tehneet muuta muistutusta, kuin pakottivat mi-nun Isäin, että vasten tahtoansa ja asian laita, sovitta-maan hänen moitimuksia vanhan käättöksen kelvottomuu-testa (jotka oli hänen peätarkoitamusta) alla hänen oman kielenkäytämisen (joka oli yks sivutarkoittelemus, ja jota hän oli ilman suotta, ja ainoastansa koiteeksi siseen anta-nut) — johon ei ne ollenkaan oli kuuluvia, ja joka sillä tavalla tehtiin piä asiaksi, ja piä asia sotkettiin takimmai-seksi. Tästä täytyi hän siiten myöskin muutella kirjan nimitösta (*tittel*), makuuttivatpa vielä siittenkin hänen käsikirjottuksiansa monta aikoa, eikä antaineet heitä hänel-len takaisin, ennen kuin hän oikein laillisen vaatimuksen kautta rupeisi heitä hakemaan (joka tehtiin kesällä v. 1819). Vasta v. 1820 oli hän niitä saanut Painuttajan luokse jonkan käsistä hyö vasta joutuivat alulla v. 1821 — hänen kuolemavuueella. Nyt on jo 5 vuotta kulunut, eikä ykskään o vielä heihin puutunut, harvat ehkä meijän moassa luennut. Hän oli jo sillä välillä lähettännyt Turkuun painu-tettavaksi hänen käättöksiä vanhan Testamentin Ennusta-joista, mutta hänen kuoleman perästä niin minä otin heitä sieltä pois, kosk'ei perällisten vara yltyi tällaisiin kulu-toksiin. Ne ovat niin kuin muutkin hänen kirjutokset po-jan tallella.

Näin oli nyt Porvon Neuvoitelemuksen meininki, mutta Piplatoimittuksen ei oli aivon niin. Se käski Hen-kellisen Opettajan *Jak. Bonsdorff* tarkoittamaan, paran-tamaan ja oikaistamaan tätä vanhoa käättöstä. Hän kir-jutti taas minun Isälle ja rukoilli hänältä täksi tarpeheksi

saahaksensa hänen muistutuksia tätä vastaan, joka Isäin oli nöyryä kyllä antamaan, ehk ei ne silloin kelvana kuin hän ite niitä tarjois. Jos heistä siitä lie mitä hyötyttä-neet tahi ei se on meiltä varsin tietämätöinä.

Minä olen tällä pitkällä puhemisellain tahtoinna osot-taa että ne tarkemmat ja parraimmat asiat kohtavat mo-nestin kaikellaisia esteita, kuin ei ovat muihen vanhojen mukaisia; ja että maan ystäviä ja kansan rakastavia ei mahtaisi tuosta seikähtää eikä seisattoo hyvyyttä vaikut-tamasta jos hyökin varoavat tuosta soavaase mikä vas-tuuksia.

V. 1817, painettiin Piplatoimittuksen toimittuksella kokonainen Raamattu puuttumattomilla näinillä 8. o. l. l., josta otettiin 16,750 kappaleita; näistä oli 1822 lopulla ainoastaan 3000 jällelle. Ilman tätä niin otettiin samasta painosta 18,000 kappal. uusia testamenttia erikseen josta samalla ajalla lähes 4000 olivat jällelle.

V. 1821, painettiin taas kokonainen Raamattu puu-tuvillen näinillen (med rörliga stilar) 4. o. l. l. josta tehtiin 7000 kappaleita, heistä oli saman vuen lopulla ainoas-tansa 300 jälillä.

V. 1822. painettiin toas Uutta Testamenttia isoimalla näinillä 8. o. l. l. puutumattomalla tavalla, josta painettiin 6000 kappal. Sillä tavalla on nyt Suomessa muutaman vuen sisellä painettu 24,250 kokonaista Raamattuita ja 24,000 Uutta Testamenttia. Hyö ovat kulutuksissa tulleet maksamaan 100,155 Rb. 84 kp. yhteeseen Venäjän velkka rahoissa. Siitä tiilinteosta kuin luetaan heijän 1822 vuotisessa Selitöksessä, nähän että Londonin Pipla-toimitus on tähän tarpeseen antanut 3220 P. Sterl. joka mejän rahoissa teköö 58,459 Rb. 83 k. Venäjän velkka rahoissa (tämän heijen avaruuen eissä meitä kohten, tule meitä kiittä heijän toimittajansa Oppia Paterson), ja että mejän muinonen armollinen Keisarimme oli antanut 5000 Rupla omasta rahastansa, ja että Suomessa karttuneet rahat tekivät 84,005 Rb. 4 k. Venäj. Rah. ynne 14,497 Rdr. 25 sk. Ruot. Pank. (joka tekö yhteeseen 109,999 Rb. 8 kp. V. R.) Jonkan luvun perästä koko heijän rahasto oli 173,458 Rb. 91. k. Ven. velk. rah. Mitkä miehiä näissä toimittoksissa ovat olleet erinomattain toimeessa emme varsin tajja nimittää, mutta mainittavia ovat mei-jän nykyinen ja mejän tarinamuksessamme varsin jul-kinen Peä Piispa *Jacob Tengström*, Turun varsi valistettu

Kuin hän kuninkalle Adolf Fredrikille lahjoitteli tätä uutta käättöstä, niin sanotaan kuningasta niin ihastuneen tästä hänen kaunista toimestansa, että hän antoi hänellen paiti sitä tavallista Piispanpitäjä Savon seurakunta omaksi.*)

Niinkuin Akademian Vara-Piäkirjuttaja hän on ikuistannut muistonsa, niillä monella evullisilla asetamuksilla ja seäntöksillä, joilla hän on hyötytännyt tätä Opistoa.***) Akademian Ruohisto***) oli aivan vähäinen ja harjamaton †), sitä myöten kuin tämä tietomus niillä ajoilla oli vajenut. Hänen ensimmäinen ansio oli varustella tätä tiilikivisella muurilla ja hankkia moninaista äkinäistä ruohon ja kukan kasvatuksia. Hallitus oli jo ennen tätä antanut rahoja yhen kasvatushuonen ††) rakentamiseksi, mutta nämät rahat olivat tuhlanneet muuhun, niin että näytti heillen kyllä mahottomaksi soaha tätä tarpeensa täytettyksi. Kuitenkin vaikutti tämä kiitättävä moamiehemme ruokousillansa ja puhuttelemisellansa 1765 vuuen Herroin-

Tuomio Rovast *Gustaf Gadolin*, ja Henkelliset Opettajat, kiivaat ja toimelliset *Jacob Bonsdorff* ja *Er. Gabr. Melartin*.

*) Se oli niin ikkeen ollut annettu Beroniukselle palkennokseksi tästä hänen Piplan Suomentamisesta, vaan nyt sitä annettiin Menanderille, koko Piispanaikaksensa.

***) Rärdomsätä.

****) Botanisk trädgård, Örtagård.

†) Ofultiverad.

††) Drangeri.

roinpäivissä niin paljon, että tätä lykettiin Hallituksen suostumukseen, joka piäti asian niin, että mitä rahoja oli Ruunulta annettu ruohiston asettamiseksi, niin paljon piti nytkin annettamaan kunneke se alullen oleva kasvatushuone oli valmistettunna.*) Eikä tämä ollut ainoa hänen ansio; hän vaikutti monta muitakin etuja tällen meijän opistollen. Yhtä uutta Liesumus opettamusta**), ynnä yhen Liesuttajan***), yhtä Liesumus †) ja yhtä ruumisruotimus-huonetta ††), yhtä kiven †††) että komman kootusta¹⁾ ja yhtä rahan varoa ostamiseksi Luonnontutkimus-aseita²⁾ on hän toimittanut tälle meijän ainualla Akademialle. Sanotaan myös että Akademian Kirja kootus, niillä ajoilla vielä vähäinen on tullut hänen avaruellsansa lisettyksi³⁾, mutta suurin ja paraiin osa hänen kirjoista

*) Tämä rahanapua kielettiin heiltä pois v. 1771 Herr. päivissä, koska silloin jo rakenus oli valmis, mutta annettiin heillen uudesta kuueksi vuueksi, kon. Gustaf III:nelta joho aikan hyö olivat collectilöihen kautta kootaneet niin paljon rahoja, että tulivat tästäpäin aikaan.

**) Chemie Profesjon.

***) Laborator.

†) Laboratorium.

††) Anatomii Sal.

†††) Mineral samlng.

¹⁾ Conchyliie samlng.

²⁾ En fond till inköp af Physikaliska instrumenter.

³⁾ *Floder. 210. p. Rhebind. III. D. 238 p. Porthanin kuhtumussana 126. 127. 193. Cavanderin Puhe p. 193. Porthanin Historia Bibliothecae R. Ab. Acad. p. 121. seur. 180. seur.*

kirjoista — jos vaan ei kaikkia — myötin Upsalassa myöskentelemisellä *), ja joihen ylite löytyy yhön pak-sun kahessa osassa painettun nimistön.**)

Mutta se ei ollut ainoastansa Akademia, joka nauti hyvyyttä häneltä, kaikki Suomen koulut joihen yliten hän oli panttu PeäValvottajaksi ***) saivat nau-tia saman hänen suosionsa, siinä että kouluttajoihen pienet palkat jotka tuskin yltyivät heijän henkenelat-tukseksi, tulivat koroitettuksi ja rahan luvusta muutet-tuksi viljan veroillen. Köyhäimmillen koulupojillen toimitti hän rahalahjausta †) että sillä autaa heitä lukeissansa. Muista hänen hyvistä toimitoksista on luettava Turun Elosiästo ††), joka hän köyhäin tur-vaksi asetti, ja Östermannin ja Spikerin jälkisiätök-siä †††) joihen kautta hän Turun Paranushuonelle ¹⁾) toimitti hyvän avun.

Että jolla kulla tavalla palkita häntä näistä hänen moneista ansioista, niin koroitti Kuninkas s. 20. p.

Heinäk.

*) Genom utminutering, auction (kaupatarjolla).

**) Catalog, Ramnförtäcning. Niistä monesta kallista ja äkkinäisista kirjoista, kuin silloin myötiin pois muuka-laisillien, oli myöskin *Biblia*, joka 600 Riksin eiten ostet-tiin yhteen Saksalaisen Kirjakokoukseen.

***) *Ephorus*, Öfwerupsyningsman.

†) Stipendium.

††) Sädsmagazin.

†††) Testamenten.

¹⁾ Lazarete.

Heinäk. v. 1769 hänen 19 vuotias poikansa vapasukul-
liseen seätyyn.*)

Mutta v. 1771 kuoli K. Adolph Fredrik ja
kuningas Gustaf III:as nousi istuimellansa. Tästä
muutoksesta ei muutanut Mennanderin jalous, ainoas-
tansa kohoisi.

V. 1775 s. 30 p. Elok. niin Hän häntä nimitti Ruo-
tin Piä-Piispaksi, jonka viran omaksi kaikki Valta-
kunnan Papinneuoittelemukset ynnä Valittajat Upsala
Peä Hiipakunnassa olivat vaatineet häntä ensimmäisessä
Loukassa.***) Tässäkin ammatissa hän koki kaikella
tavalla

*) Hän oli silloin Kirjuttaja k. Kirjuttamusoikeuk-
sessa (Secret. i kongl. Cancelli Rätten). — Hän kin muuti
nyt nimensä ja rupeis ihtiensä haukkumaan *Fredenheimiksi*,
ja sillä nimellä siseenpistettiin häntä vakikirjoissa v.
1772. N:o 1980 alla. Ehk ei hänelle ollut Isän tavat eikä
äijän äljet, niin häntä kuitenkin Ukon ansiolla kohottiin
että koroittiin, kunneka hän v. 1803. s. 6. p. Maalk.
kuoli Tukhulmissa. Hän oli silloin K. Ensimmäinen kirjan
toimittaja (R. första Exped. Secret.) Kirjotus Neuvo, toi-
meessa oleva Tavankäytäjä (tjenstförrätt. Ceremoni Mä-
stare) K. Pohjostehtikunnan osaallinen, K. Museumin ja
kaunien kootuksien Piä Piällysmies (R. öfwerintendent öfwer
kongl. Museum, och desj samlingar i de sköna konsterna),
Runun Uskottu yhteisessä Tulipalotoimituksessa (trono-
fullmäktig wid Allm. Brandförsäkrings werket), Elfdalin Por-
phyrin työtoimituksessa olevainen (Ledam. af Elfd. por-
phyrwerfs Direction), K. Tietomus Valistus ja Vanhan
Akademian kuuluvainen, K. Kuvittamisen ja kuvailtami-
sen Akademian kunnioittavainen (Sedersledamot af kongl.
Målare och Bildthuggar Akademien), Isänmaantoimituksen
ja Soittemusakademian luettavainen mies.

**) Mennander on tullut moneltakin luetuksi niin kuin
ensimmäinen ja ainua Suomalainen joka oli Ruotissa peäsyt
Peä Piispan virantoimetoksella, mutta ei kummaissakaan
ole totuutta. Sillä Upsalan Paavin aikainen Piispa Hen-

rik Koarlenpoika, joka 300 aastaikoa ennen Menanderia oli Ruotin Piä Piispana, oli Suomesta kotoisin ja syntynyt Turun tienoilta. Häntä valittiin v. 1383 Upsalan Paavilaisessa Papinneuvoittelemuksessa yhteisillä huuvoilla heijän Piäpiispaksi. Mutta k. Albrecht ei tahtona siihen suostua. Hän leksi sen eistä Ruomiin ja lahjoitti runsalla rahalla ne siinä olevaiset henkelliset Isännät, ja tuosta sai Paavi Urbanin VI:en viranvahvistosta (Confirmation) joka annettiin s. 10. p. kesäk. 1384. Hän oli 25 vuotta Piä Piispana Ruotissa. Hän kuoli s. 21. p. Helmik. 1408 ja oli kaikista Piispoista rikkahin ja voimallisin. *Rhyzelius* kirjuttaa hänestä: Han war en förmögen, myndig och sitt fädernesland wälmenande Herre. Sin förmögenhet rögte han tbermed at han köpte under Bistops stolen flere land-gods, än någon för honom gjort hade, och uti Rikets angelägenheter och rådslag hade första rösten näst konungen etc. *Peringsköld* (*Monum. Ulleraker.* p. 151) ja *Rhyzelius* (*Episc. Sv. G. I. D. s. 42*) ovat tahtona tähä häntä Ruohतालaiseksi, ainoastans sen luulon perustoksella, että hänen vapamerkki oisi ollut melken semmoinen kuin sen vanhan katonen Stenstadin tahi Lisan sukullisten. Mutta *Schefferus* oli jo tätä ennen (*Cron. de Archep.* p. 197) ja hänen perestä *Benzelius* (*Monum. Eccl.* p. 53) selvillä sanoilla kirjuttaneet, että hän oli *de dioeci Aboensi*. *Lagerbring* piti häntä niinikkeän ensin Ruohतालaisena (*Sv. R. G. 3. D. II. C. §. 8*) mutta sitten jälestäpäin niin hänkin sanoi hänestä: Erte-Bistop Henric ehuru af Swenskt slätt, lærer hafwa warit finne till sin börd (4. Del. 6 C. p. 20.) Mutt eipä se ollunakaan af *Svensk börd*, joka ainoastansa oli Peringsköldin luulo. Sitä vasten se nyt on selitty vanhojen kirjoihen kautta, jotka löytyvät Turun Tuomiokirkon kuhuttavassa mustakirjassa, että tämän Piispan Isä nimelle Carl Botvidsson oli antanut Nuoliman talo Lundon pitäjässä heijän kirkolle; ja että hänen äiti Kirsti Wappara (joka vielä äli läskänä Turussa poikansa Piispana ollessaan) oli antanut Salvilan Talo Piikisten pitäjässä, ynnä kaupunkissa olevansa kartanon Turun Tuomio kirkolle; josta kyllä nähän mistä muka olivat kotoisin. Ei ainoastansa hänen vanhemman rakkauksesta ettei muuttoo mainsa Suomen maasta, mutta myös Piäpiispan halusta, että Turussa rakentoo uutta Pyhä Erichille pyhätättynnä altaria, oman ja vanhemmaisten sieluin hyötytyksi, on selkiästi ettei se ollut muu kuin Suomalainen (kesk. *Åb. Tid.* 1791. n. 19. ja *Justén Cron. Episc. Finl.* p. 398.)

tavalla piteä Papismiehet valveella; sekä niillä monilla piispantiiustamisilla että niillä monilla Papis-kokouksilla, jotka hän tässä piti. *) Häntä käskettiin nyt tässä kin muiten Oppineiten avulla paremmin ja selvemmin Ruohin kielelle keättämään Jumalan Pyhä Sana, jota hän niin käyti että koko Uusi testamentti, ja suurin osa vanhasta tulivat jo hänen ajallansa painettuksi. Mutta ei sillä kyllä että hän piti murhen Ruhtalaisten ja suomalaisten Henkellisytestä hän piti myös huolta sen Amerikassa neäntyvän ruohtalaisen ja suomalaisen seurakunnista (lue *Cawanderin* puhe 187. p.) Niin kuin Piä Piispoa niin hän Piämiehenä saattoi Papissäätön 1778 vuuen Herroinpäivillä; ja
toi-

Myö taijamme sen eeste kehuita, meille olleen Suomalaisia Piä Piispoja vanhoinna että uusinna aikoina. Mutt ei viellä sillä kyllä, meill on ollut niitä miehiä jotka ovat halpaaksi kahtona tätä virkoa vasten omamaan rakkautta (vieläköhän niitä nyt löytynöön) ja vaika kuninkatkin ovat heitä siiheen tahtoina, niin ei siittenkään ovat siitä huolina. Kuninkas Gustaf I:nen tarjoisi Turun Piispalle *Martinus Skyttelle* (Hämehessa syntynyt) Upsalan Peähiipakunta — mutta eipä ottanut. Hän oli se nykyisen tahi vastaan rupevaisen Uskontunnustuksen (Protest. Relig.) ensimmäisen Piispa Suomessa ja oli ite käynyt Lutheruksen luonna hänen opetuksia kuulemassa ja tultua kotiin, lähetti hän sinne omalla kulunkilla 8 nuoria Suomalaisia häntä kuuntelemaan, joihen joukossa oli Mich. Agricola, Paulus Justén, Erik Härkepaeus, ja kaks veljeksiä Martti ja Jako Teit. Hän kuoli v. 1550. s. 30. p. Joulk. oltua 23 vuotta Piispana.

*) Niitä piti hän tässä 5, nimittäin v. 1778. 1780. 1782. 1783 ja 1786. Yhtä monesti hän piti heitä Suommessakin, nimittäin v. 1759. 1760. 1763. 1773 ja 1775.

toimitti silloin myös *) Valta Prinsin Gustaf Adolphiin kastetta, että myös Kuninkatar Sophia Magdalenan Kirkoonottamista **), josta ensimmäisestä virantoumittoksesta, Kuninkas lahjoitti häntä omalla kullasta tehty kuallansa, diamantti kivilöistä suljettunna, ja kaksinkertaisissa kultakahleissa kaulan ympäri kannettavana. V. 1779 s. 6. Heinäk. niin hän Upsalassa kuninkaan käskyllä oli oppioihin korottaja (Promotor). Kuin ei Kuninkas enää mitänkä muuten tainut osotta hänelle mielisuosionsa, eikä korotta korkeampaan virkaan niin hän teki häntä s. 22. p. Marrk. 1784 K. Pohjostehtikunnan osaalliseksi, joka tähti vasta silloin ensimmäisen kerran annettiin muillen kuin Sotaherroillen. ***)

Yks aivan merkillinen Tapaus on hänen elämänsä vielä puhumata, ja jota myö tahoimme tässä toimita. Nimittäin, mitänkä hän oli vähältä tulla murhattuksi Papinkammiossa †) Upsalan Kirkossa, papia

*) s. 10. Marrk. 1778.

**) Joka tehtiin s. 27 Joulk. Prinssi Koarle Gustaf jok ei oli iällen mäntävä, oli myös-kin hänen ristimä, (Syysk. 1782.) ja Läski kuninkatar Lovisa Ulrika oli hän maahan laskettannut, s. 21. Heink. samana vuonna, ja ylite hautoa luennut.

***) Kuninkas teki samana vuonna sen asetuksen, että tämä tehti tästäpäin, oli muillen kin ansaitsevilla ja arvatavilla miehilla annettavaksi; jolloin meidän mies oli ensimmäinen jolle sitä annettiin.

†) Saterstigan.

pia vihittaissa. Upsalassa eli silloin yks hullu ja mie-
 letöin vanha Ammatheutio nimelle Holmström, jok ei
 kuitenkaan oli niin hurja että hänestä piettiin vahtia.
 Häänkin oli muka silloin männyt kirkkoon kahtoa-
 maan tätä papinvihkimista, vaan oli raiviossansa Kap-
 rokin helmaan piiloittannut yhen paljastetun miekan.
 Paraillansa kuin Piispa Papin kammiossa puhutteli
 näitä 7 vaan 8 papiksi tehtäviä nuorukkaisia, niin
 tämä karkaisi sinnä ja heitettyä maahan kahta papin-
 poikoa survaisiin hän sillä innolla miekallansa Piispan
 peällä että kerkki kävi toiseen säinään. Kalpa oli
 luiskahtannut jumalakiitos paijan ja liivin välillä, niin
 ett ei tehnyt vahinkoa pahookaan. Ettei tämä raivokas
 piti vielä toisen kerran ennettemään miehua miekal-
 lansa, niin muut hyppäisivät hätään; vaan oli vanha-
 kas väkävä eikä antainut ihtiää kiinitella, mutta ko-
 lautti yhtä ja toista korvallen. Sillä tavalla syntyi
 siinä hyväkin meteli ennenkuin miehissa saivat häntä
 käsiinsä ja poiskuljetetuksi. *) Kansa joka kuuli ka-
 pinan seisotteliin oven takana, ja luulit Papit kärke-
 nensä tappelevan. Lukkari jok oli laulunsa lopettan-
 nut, sai vielä vetelä toista virttä, ennen kuin ennettivät
 korjailla ihtiensä, että taisivat näytätäk. Kuitenkin oli

Piis-

*) Se selittiin sitten hänelle ei olleen niin minkellaista syytä Piispoa vastaan, eikä Menanderille oli sitä luontoa-
 kaan että hän oisi kätä vainonut.

R. W. Ekman piirittänyt

Eckstein kuvuttanut

Mennanderin Hauta = Varjo
Upsalan Tuomiokirkossa.

Piispalle tällöisen hämmästyksen perästä niin paljon mielenvaroa *) että hän taisi lopettaa toimituksensa. **)

1785 vuoden lopulla niin rupeis luvvaloa ***) häntä vaivoamaan; sitä koiteltiin hävittää, mutta se viskaksii sisaluksiin, jotta se jo monesti ahisti hänen peätäkin. Kärsivällisyydellä ja jumalisuuvella kantoi hän tätä tauvin rasittamusta, muutamia kuukausia, kunneka hän s. 22 p. Toukk. v. 1786 peäsi näistä vaivoistansa ja muista hänen murheistansa rauhan ja lepon turviin 73 aastaikoa 10 kuukautta ja 3 päiveä elätyä.

Kolmannella päivälle kuin oli kuolut vietiin häntä jo valehataan ja s. 25 p. Heinäkuuta juotiin hänen päijaisia.

Hänen hautaisilla luettiin, soitettiin, ja suru Runoja laulettiin †), Koarloistaan Piispa Oppia Herveger piti Ruuminsaarnan hänen ylite ††) ja Peä

Hiipa-

*) Contenance, sinnesstyrka.

**) Näin on Oppia Ödman minullen puhunut tätä tarinana sanova kuulese sitä Papismieheltä Vestmannilta joka ite oli silloin suapuvilla ja oli yks heistä joka ens'pelissä koatuivat. Hänen puhen perästä niin Piispa ei sillä kerralla oli keltä ottanut sen tavallisen vihkiantamuksen (joka oli yks Dukati mieheltä) vaan kiittänyt heitä kuin pelastivat hänen henkensä. Minä olen siitten muualta kuullut samalla tavalla tämän tarinan puhuttavaksi.

***) Gitt.

†) Painettunna Ruotin kielelle, nimellä: Ord wid Sörgmusiquen i Upsala Domkyrka d. 25. Juli.

††) Tätä on painettu Turussa yhdessä toisten kanssa.

Hiipakunnan Oppivaiset tietivät Latinankielelle Surusanojansa. *) K. Tietomus Akademiassa niin Oppia Ödman puhui Ylistyssanoja hänestä **) ja vuotta vielä jälestä piettiin Upsalassa Surujuhla ***) hänen kuolema muistoksi, johon Opin Asettaja Puhe ja Runomus Opettaja P. Svedelius kirjutti Kuhtumussanat †), ja jossa Grekan kielisen Opettaja Joh. Floderus piti

Muisto-

*) Painettut Upsalassa, 100 versyä pitkä $\frac{1}{2}$ o. l. l. Tekiä ei o siihen nimensä pannut. Siitten uudesta painettu Turussa v. 1793 yhdessä muihen tähän kuuluvien kanssa.

**) Tämä hänen puhensa ei o ikeän tullut painetuksi. Syy siihen oli että Kirjutos Neuvo m. m. *Fredenheim*, joka myös oli kirjuttanut yhtä kirjoa iku muistoksi hänen Isänsä, aateli alussa tämän kirjan painuttoo, kaikki ne puhet ja muistosanat jotka sekä Turussa että Upsalassa piettiin hänen Isästä, ynne Hervegerin Ruumis saarnaa ja Ödmannin Ylistöspuhet Tiet. Akademiassa. Hän haki jo näitä kaikia, ja kielsi heijän painuttamasta siksi kuin hän muka ensin oisi saanut kirjansa valmis. Mutta kuin hän ei omassa moassa oli hyvä löytämmä niin hienoa paperia, eikä niin kaunita näniä, eikä niin tarkka painuttaja kuin hän tähän oli vaativa (sillä hän aateli tähä tätä kirja niin jalo ja mainio, jott ei ole vielä vertansa nähnyt) niin hän laittoi kaik tyepesen tyyni Milano kaupunkiin Italian moahaan, että siellä tulla painetuksi. Mutta sillä välille tuli Frankkilaiset sinnä, ja tarvihtivat paperia patroniloiksi. Hyö ottivat mitä saivat eikä kahtoivat oli ko painetut tahi präntetyt. — Sinnä mäni myös nämät *Fredenheimin* aivottukset, ettei heistä o kuuluna sen koposen koommi. Ne muut puhet tuli tok jälestäpäin Turussa painetut, vaan Ödmanin on vielä jäänyt sillään.

***) *Sorgefäst*.

†) Program, painettu ensin Upsalassa samana vuonna $\frac{1}{2}$ l. l. siitten Turussa 1793 $\frac{1}{4}$ l. l.

Muistosanat. *) Samaten tehtiin myös Turussa, kussa mejän Porthani vaina laittoi kuhtumus sanat, ja Henkellinen Opettaja Christ. Cavander piti muistosanat. **)

Hänen ruumis hauvattiin Upsalan Tuomiokirkossa ja hänen hauvalla asetettiin yhtä jaloa ja varsin soerea muistopahtas, joka kaikista luetaan kaunin Upsalan kirkossa olevista hautakivilöistä. Se on tehty Karara Marmorista Roman kaupunnissa, siltä kuuluisalta Kuvaeltajalta Angelinilta, ja osotta luonomattomassa suuruudessa ***) murhellisen Vaimon haamussa, sen surkuttelevan Henkellisyyven †), joka itkäin ristiänsä vastaan nojalla, toisella käällänsä sylittää Mennanderin kalmistoa. ††) Alempana nähän puolkuvaeluk-sissa †††) kararassa, itä Piispan istuva, ja kämmänis-sänsä pitävä Suomalaisen raamatun, puhutteleva Tie-
muksia

*) Parentation. Jäivät silloin painuttamata, ja painettiin vasta v. 1791 $\frac{1}{8}$ l. l. kirjassa kuin kuhutaan *Johannes Floderi Opuscula Oratoria & Poetica*, siitten myöskin Turussa muihen joukkoon.

**) Nämät molemmat ynne ne Upsalassa hänestä pietyt puhet ovat Turussa painetut v. 1793 $\frac{1}{4}$ l. l. tällä nimellä: *Suprema pietatis munera memoriae viri Reverendissimi atque Eminentissimi . . . Caroli Friederici Menandri publice consecrata*. p. 205. $\frac{1}{4}$ l. l.

***) 3 kolosjaliff storlef.

†) Den sörjande Religionen.

††) Urna.

†††) i Bas relieff.

muksia ja Taitomuksia *) jotka tyttölöihin haamussa lähästyivät häntä.

Kuin kysytään hänen mielen luonnosta, niin ovat kaikki yhdellä suulla totistaneet, että hän oli kaikkillen hyvätahtoinen ja hyväpuheinen, käytyksissään tasainen ja hyväsävyinen, virantoimitoksessaan virkku ja toimellinen, sydämessään Kuninkasta ja Isänmaatansa rakastava, — tajetaan ko häneltä muuta vaatia. Uskossaan oli hän henkellinen ja Jumalinen, niin ettei hän vielä vanhuellansa oli poikessa ripista ja Julkisesta Jumalanpalveluksesta. Vierassa joukossa oli hän harvapuheinen, mutta tuttujen, oppineiden ja Ystävien käskelle varsin suloinen ja lauhkea. Hänen valaistut puhut mielyttivät aina ja huvittivat, ja olivat oppineillenkin otolliset. **) Lupauksiaan luja ehk'ei käyhkiä, ei hän millonkaan määnytt lupauksiin jos ei hä varoi olevase mies heitä pitämään. Ei hän ilman kokemata ottanut kätä ystäväksensä, vaan kauvan koiteltua, ei hän hopussakaan heittänyt, josko niitä soimattiin. Aina vähällä tyytyvä, ja aina kohtuutta rakastava oli hän Talossaan yksimukainen ja yksinkertainen elämässään. Sillä
tavalla

*) *Bettensfaperne och konsterne.*

**) Häntä kiitetään ollen julkinen Puhensaataja (*Tಾರೆ*) sekä Latinan, Ruotin että Suomen kielillen, jossa viimeisessä häntä sanotaan olleen varsin luja.

tavalla oli hän aina ruumistansa raitis ja terve *), mielestensä iloinen vielä kovuuttakin kärsiässä.

Kuin tarkemmin tutkistellan hänen opinteitä niin eme muuta taija hänestä sanoa, kuin että se oli yks varsin viisas ja oppinut mies. Että puhua hänestä muuta, oisi että vähätä tahi liiaksi lisätä hänen ansiot. Hänen kirjottukset osottavat laveutta oppetta **), joka seisoi siinä että hän hyvin tiesi mitä vanhat ovat kirjuttaneet, mutta joku utta, tahi omoa aatoksessa eli tietoksessa, jolla hän oisi jollakulla tavalla vähäänkän lisänyt tahi enäntänyt sukukunnan tietoja, ei löyvy heissä — vähä kyllä. Myö taitamme hänestä sanoa, että hän tuli sinnä mihin ykskän muu, vaan etemmeksi, ei suinkaan. Tok ovat hänen ansiot kuitenkin monet ja isot, Suomalaisilta liioitenkin muistettavat, sen eestä olkon aina hänen nimensä mejjän mielesämme, ja hänen ansiot mejjän muistissamme.

Menanderin suku sanotaan lukevan perujansa yhestä vanhasta vapasuvusta Pommerissa, joka vanhoina aikoina kuhuttiin Latinaksi *de Palude*, ja Saksaksi

*) Kolmasti elinaikanansa oli hän ollut potilas, nimitäin v. 1760, 1778, 1781.

**) Että hän oli tunnettu Europan kaukaisimmassa-kin maissa, nähhän siitä että Sicilian Kuninkas laittoi hänellen lahjaksi sen kalliin ja sorean kirjan Herkulanin vanhauksista.

saksi Broch, Bruck, ja Brycker. Heijän Sak-salaista vapamerkkiä on piirretty Ruomin valtakun-nan vapakirjassa. *Fredrik* ja *Herman de Palude* Pommerissa oli jo mainitut v. 1272—1284; viimäinen heistä kuhuttiin silloin *Advocatus Principis*. Sama aikuisissa toimituksissa luetaan myös *Hennigus de Brok*, niin kuin mainio ja rikas ja kuuluisa. 1300 luvun alussa niin nähän *de Brokin* nimeä vanhoissa Ruotalaisissakin nahka kirjoissa; ja 1400 luvulla niin muuti yks polvi tästä suvusta Gottlandista Col-bergiin, ja alussa 1500 luvulla tuli tämä nykyinen polvi, josta Mennander on lähtenyt, Suomeen. Sillä Hansikaupan ajoilla läksivät monta Papismiestä Sak-sasta Suomeen, uloslevittämään, sitä äsköttäin siinä ilmistettyä Evangeliumin Oppia, ja ovat tässä olleet viiskymmentä kolmatta sata aastoika paljasta papis-miehiä.

I:nen *Sigfrid Brucker*, Piispan Ukon-ukon Isä, oli ensimmäinen joka muuti Suomeen. Hän oli Kappa-lainen Virmon pitäjässä, ja kuoli 1585. Hänen poika oli

II. *Matthias Sigfridi*, Rovasti ja Kirkkoherra Raumoissa s. Turussa 1554. k. Raumoossa 1609. s. 23. p. Helmk., naitu Christina Mathiae kanssa. Hän alaskirjotti Upsalan kokouksen päätöksiä, ynnä Apinsa kanssa

kanssa *Matthias Petri* Nykirkon kirkkoherra. Hänen poikansa oli

III. *Jonas Matthiae* s. Raumon kaupunnissa (josta hän kirjutti ihtiensä *Raumannus*, sillä se vanha Sukunimi oli jo Isältä heitetty) k. 1683 oli kappalainen Nykyrkassa. Hän oli kirjakirjuttaja *), silloin koska Pyhä Raamattu ensimmäisen kerran tulkitettiin Suomeksi, Kristinan hallituksen aikana, ja se oli hän joka pisti ne Suomalaiset käytökset paperin peälle. Ilman sitä niin se teki Osottamuksen **) heihin, ja painutti Turussa v. 1646 yhtä uutta parantua Suomalaista Virs kirjoa. ***) Hänen jälkimäinen oli hänen poikansa

IV. *Anders Raumannus* Nykirkon kappalainen s. Turussa v. 1646 k. 1675, oli Peäpiispan Ukko. Hän rupeis v. 1670 kuhtumaan ihtiensä *Mennander* Mennäsen talosta Nykyrkan pitäjässä. Hänelle oli 3 poikoa, josta

V. *Anders Mennander* Piispan Isä ja Ilmolan pitäjän Rovasti oli yksi; s. 1671 k. 1734. s. 14. p. Maalk. Hän oli kauvan ja monessa paikassa ollut

Estin-

*) Notarie.

**) Register.

***) Nimittimet ovat *Manuale Finnicum*, se on: Muutamat tarvittavat ja aina käsillä pidettävät Suomenkieliset kirjat. *Studio Johanne Matth. Raumanni*. Pränt. Turussa, Pet. Waldilda 1646. ¹/₁₂ l. l.

Estinmassa kouluttajana, piäsi viimen kirkoherraksi Vikkalassa, ja oli jo kahestin pakkoaikana Kirkkoherana Suomalaisessa Seurakunnassa Tukhulmissa, joihen välillä hän jo oli laitettu Kirkkoherraksi Laitialassa. V. 1724 tehtiin kirkoherraksi Ilmolassa, ja kohta sen perästä Rovastiksi. Yks hiljainen ja tasainen mies. Oli kahestin naittu, niin kuin on jo luvettu.

VI. *Carl Fredr. Mennander*. Peä Piispa.

G—nd.

Carl Fr. Mennander.

C. F. Mennanderin kirje-merkki ja nimikirjutos.

FRÖKINÄN NIMEN ENSIMÄINEN
ALKU RUOTIN KIELESSÄ.

YKS LYHYKKÄINEN MUISTUTTELEMINEN
MEIJÄN FRÖKINÖILLEN POISHEITTÄÄK-
SENSÄ SUOMENKIELESTÄ TÄMÄN KÖL-
LÖNSÄ, SITÄ SOPIVATA JA SOREATA
NEIJOKSI KUHUTTAVATA NIMEE
VASTAAN.

Ei o enempäätä jos 100 aastaikoa, siitten kuin tämä sana *Fröfen* ensin ilmauntui Ruotin kielessä *). Ennen kuhuttiin vapasukullisia piikoisia: „*wälborna Jungfru*“, joka sana, sekä suussa että korvassa kuuluu paljon paremmallen ja on myös merkkitöksensä suhten monta someampi.

Mutta Kuninkaan Koarlo XII:n aikana, koska paljon vieraista väkeä (enemmitten Saksalaisia) tuli Ruohtin, sekä vankina, että myös omin mielin hänen palvellukseen, joihen joukot Ulrikka Eleonoran ajalla paljon lisäyntyivät, niin rupeisivat nemät vieraat Upserit leikin vuoksi kuhtumaan Ruohtalaisten vapasukui-

*) Keskustele *Lagerbr. Sammandr. af Sw. R. Hift. Del. 5. Ufdel. 1. p. 76.*

sukuisia Piikoisia „*Fräulein*“ *), joka nyt heijän kielellä tavoittelo vapasukuista neitsyä, mutta alusta ja vanhuudesta ei merkihtänä mitään muuta kuin *Portto*, ja sillä tarkoituksella se vielä nytkin aina luetaan Saksan Raamattussa. Tästä heijän kahapäin otettavasta terveys sanasta, rupeisivat siitten talonpojatkin heitä jätkyttelämään. Sillä tavalla syntyi kansan suussa se sana *Fröfen*, joka on lävittännä ihtiensä Suomessakin, ja joka on tehnyt monen kauniin tytön levottomaksi, tästä toisten tyttöreisten kunnia-nimestä. Sen vanhan tavan jälkeen luvetaan vielä nytkin aina avisiloissa ja saarnastuolilloissa, koska siinä kuuluutaan vapasukuisen piian kihlottomista: „*Jungfrun*“ (*den och den*) — Mistä se tulee? Totta kaikki se tuloo siitä, että *Jungfru* **), joka sana tarkoituksensa puolesta on vastakälkeinen ***) *Fräulein* vastaan, toimitta kunniallisuutta ja vaimollista siveyttä (vain ei vapasukullisuutta) ja naiman puuhassa kahottiin tarpeelliseksi vakuuttoo

muita

*) Tämä on yhtä sana kuin Ruotinkielelle *Frilla*, ja Franskan kielelle *Frêlle*. Fransosit jotka ovat luonnostansa huikentelevaiset, ovat tälle kin sanalle antaineet jonkun korkeiman arvon, koska ehke ne korkeasukuiset enemmitten pitivät tällaisia mielikoita.

*) Tämä sana näytää niin kuin se Saksan kielessä alussa on merkittänyt: *nuoren rowan* (*junge frau*), vaan siitä saanut nuoruen ja siveyten osottelemuksen, jota se Ruohin kielessä on erinomattain tarkoiteleva.

***) motfatt.

muita ihmisiä tästä morsiammen puhtaudesta. (Mikä heikous ja turhuus!)

Danskan Tytöt ei ouk niin kuin Ruohtalaiset ja Suomalaiset hyljännyt tämän heijän omassa kielessä hyvälle kuuluvan nimän, eikä myös mitään vierasta nouvattannut. Siinä ei milloinkaan kuhutak vapasiätyllisiä tyttölöitä muuksi kuin *Tomppfru*. Se nimi on heillen kunniaksi; ja hyö ottaisivat aivan pahaksi jos heitä ruvettais kuhtumaan *Fräulein* tahi *Fröfen*.

Nyt ois kysymys tarpeellinen (vastaus vielä sen tarkemmin) — mitenkä myö Suomalaiset tehteisimmö, jos myö kielessämme tahtoisimme eroittaa meijän naisväkeä toinen toisistansa? Paras on heittää sen asian heihen omiin tutkistelemuksiin; mutta en saata kuitenkin olla sanomata, että se sana *Neito* (*Fräulein* i en ädel betydelse) oisi siihen varsin sopiva — eli mitä luulette työ hyvät Frökinät? — Mutta mitäs siitten meijän Mamselit sanoisivat jotka ovat saman sanan nimelliset? — Minä luulen että näillä nykyisillä varsin valistuneilla ajoilla, kussa ei enää nimet, eikä ulkonainen koreus, korkeus ja ylpäys ou meillen mitään kunniata tuottavat, vaan kussa käytöksemme, työmme ja tekoomme — yksinkin aatoksemme antavat meillen arvon ja ansion sukukunnassamme, — kussa myö koroitamme meitä vapaiksi, ei nimellä eikä rahalla,

rahalla, eikä toisen nimen tarjolla vaan hyvillä töillä ja tavoillamme, Ihmiskunnan siivistymiseksi *) — näissä sanon minä onnellisissa ajoissa, luulisin minä, ja olen vakuutettu siitä että mejän Suomen Piioiden on jo sitä ymmärystä, etteivät hyö löyvä mitään eroitusta Vapasukullisten, Papisukullisten, tahi muusukullisten — Sotamiesten eli Talomiesten lapsiin välillä, muussa kuin käytöksessä ja valistuksessa, joka myös taitaa olla niin ja näin.***) Että sen eistä eroittaa heijän lapsia toinen toisestansa köllillä tahi muulla liikanimellä, on yks hulluus, jollen jokainen joll on ymmärystä ei taija olla ilman nauramata. Frökinöiden on vähemmin syytä suruilla tätä ihmiskunnan tasaisuutta ***) , koska heijän sukunimet jo eroittavat heitä muiden ihmisten lapsista — jos ei käytökset sitä tehnoon. †)

Mainittava on että Mamsellilöihen asiat on samalaiset. — Ei hyökään enää tahtoisu tyytyä tytön nimellä (lieköhä heillen tässä nimessä jotakuta suvahi-

temat-

*) genom Menniföslägtets förädling.

**) Molemmiss.

***) Menniföslägtets jämnlighet.

†) Meijän aivotus ei o suinkaan nuhtella Suomen neitoisia — vähä kyllä! Jos on vika jossa kussa, niin se on vanhemmissa vaan ei lapsissa — hyö jotk ei ouk oppineet näitä tuntemaan, kunniansa muualla kuin ulkokullaisuudessa, ja oman tyhmäytessä.

temattomata) mutta mamseliksi hyökin vaan aivoavat. Tämä Franskan kielestä otettu sana osottaa kyllä jota kuta korkeampata ja ylhäisempätä kuin talonpojan siätyssä, vaan ei se merkihte sitä kuin meijän kielessä „Piika” joka on kuitenkin heillen kunniallisempi. Danskalaiset ovat tässäkin asiassa olleet meitä viisaampia, hyö kuhtuvat kaikkia kunniallisia tyttölöitä ylikynteen — yksinkin Kuninkaan: Þige*) Ja vaikka Ruohtalaiset ovat alentaneet tämän heijän oman sanansa orjaväillensä omaksi, niin eivät hyö kuitenkaan ouk olleet hyvät siitä ulos-suljeta, sen kunniallisen tarkoituksen, joka alustapäin on tässä ollut**), ja joka Mamselin nimä vähin on osottava.

No

*) Se on tietämätön jos Suomen sana Piika on otettu Ruohin sanasta Þiga tahi toisinpäin Suomen kielestä tullut Ruohtin. Tämä viimäinen on uskottavampi.

***) Että tämä sana on ennen ollut enemmän tavallinen Ruohissa, ja merkihtännyt nuorukkaista vaimoväkeä, nähän siitä että vanhemmat vielä nytkin kuhtuvat tyttäriensä, heijän lapsuutessansa ja viattomuutessansa Þia. Merkilinen on että Ruohtalaiset ovat niin alentaneet heijän vaimollisia nimiä; niin kuin e. m. tåna joka on yksi sana kuin quinna ja joka vielä nytkin monessa paikassa maakunnissa on merkihtävä *tyttö*, sitä ne ovat laskeneet aivan halpaksi. Sitävastoin Danskalaisten korkeimmatkin kuhtuvat vaimonsa tåne. Koska tässä on tullut niin paljon puhuttuksi Tyttölöihin nimestä, niin tahoime myö mainita ne monet erinäiset sanat jotka ruohin kielessä merkihtee tyttölöitä. Kirjoissa ei luvetak muuta kuin flicka, tårna, mō, jungfru, vaan maakunnissa on muitakin sanoja tätä toimittava. Dalan maassa sanotaan Sullå, Helsinginmaassa Slintå, Uplandinmaassa Sårntå, Vermlandissa Tōja.

No mitähä mejän Rouvat sanoisi jos läksisimme heistäkin puhumaan. Mahtavat hyökin luulla sen sanan *Ëru* tahi *frau* monta paremmaksi, kuin *Vaimo* tahi *Akka*. Mutta olkoon tuo sillään, paremp on sanaa sanomata, kuin monta puhumata.

G—nd.

PUHEEN-PULMA*)

Kyllä sinä minun piätäini juot

Ja minun jalkojaini syöt,

Vaikk' et sä voita minua

Uimassa eikä lennossa.

*) *Puheen-pulma*, Logogriphus (ord-gisning, charad).

LYHYKKÄISIÄ TIIUSTUKSIA

MUINOISISTA SUOMALAI- SISTA PEÄ-SOTILOISTA *)

Jos se on meijän Suomalaiseen Tarinamukseen kuuluva, että tuntea niitä miehiä, jotka suojelessa Isämmoatansa, ovat sillen uhraneet henkensä, tahi tiiollansa eli toimellansa erinomaisella tavalla osottaneet rakkauttansa häntä kohten, niin meijän tuloo ei ainoastaan tiustella niitä miehiä, joita sen vuoksi varsin palkitaan, ja joihen virka voatii heitä uskaltamaan henkensä isämmoan suojelokseksi; mutta meijän tuloo myös muistella heitä, jotka omasta peästään, valtakunnan varjellokseksi, ovat osottaneet uskollisuutta ja urhollisuutta. Muistellaksemme näitä esimerkiä uskollisista miehistä on tarpeellinen liioitenkin näillä ajoilla, koska niin monta kapinan nostajata ja isämooatansa uskottomaa on vähä kussakin paikassa ruvenut kuhisemaan, että näillä muka muistamuksilla **) osottoo kunniatamme niillen, jotka ovat

näillä

*) *Sotilas*, snaphane, en guerilla. *Peä-Sotilas*, Chef för ett parti snapphanar, en partigångare.

**) *Muistamus*, minnesteckning, påminnefs.

näillä rauhattomillakin ajoilla jääneet Kuninkastansa ja hallitustansa uskollisiksi.

Vaikka kussakin moassa löytyy pestettyä sota-väkeä, jonka velvollisuus on asettaita ihtensä varjoksi toisten kansalaisten, ja joita nämät täksi tarpeheksensä palkihteevat ja kustentaavat, niin on kuitenkin kaikissa kansoissa, ja kaikkina aikoina, sekä ennen että myös tästäpäin, kunniaksi luettu, että valtakunnan voaroissa, miehissä ja kansallisesti joutua hätään, auttamaan ja suojelemaan isämoatansa.

Eikä miehet ainoastaan, mutta myös vaimotkin ovat välisten liittäineet yhteen, yhteistä vihamiestänsä karkottamaan. *) Sillä se luetaan kunkin alammaisen velvollisuueksi, olkoon se Sotamies tahi Talonmies, Herroja tahi muita muikareita, että sellaisissa tiloissa Kuninkaansa ja kotimoansa eistä tapella ja rinnustella. Tämä tapahtuu monella tavalla — ei aina tappelemisella ja vihollisten tappamisella. Usein vaikutaan vielä enemmän eis-taa-liehumisella, saloapain ja takoapain hätyyttämisellä, heijän muonan hävittämisellä, ja väkeänsä väsyttämisellä. Sillä tavalla kokekoon kukin, paraittain ja pahimittain, saatta vihollisel-

*) Niin e. m. tekivät hyö *Värendin* kihlakunnassa Smälannissa, koska pois kajottivat sieltä Juuttilaiset. Tästä heijän urhollisesta käytöksestä, niin vaimot saivat samat perintö-oikeudet kuin miehensä, ja hyö periivät vielä tänä päivänäkin puolen kumpainenkin.

lisellen vahinkoa, että hyö mahtaisi poisvajeta ja moastamme poispaeta. *)

Suomalaiset ovat aina entisinnäkin aikoina osottaneet uskollisuuttansa laillista Hallitustansa kohten, sillä ettei ainoastaan heijän sotaväki ouk useemmittain sotineet ja tappelleet kuin pojat, mutta meijän moa-rahvaskin ja se talonpojallinen kansa on pakko-aikoinna osottanut Kuninkaallensa kuuliaisuutta ja rakkautta, siinä että hyö yksinmielisesti ja yksinneuvaisesti ovat vastaan-seisoineet vihollisten yrityksiä. Kuin luetaan mitenkä viimeisessä Franskan soassa Venäjänkin rahvaat kättämahtain jouvuttiit oman Kuninkaansa avuksi, ja josta heitä vielä mainitaan ja kiiteään, niin muistakaamme näitä meijän omiammekkin vanhoja maan-suojelioitamme, jotka samalla tavalla ovat Valtakunnan voaroissa vuotattaneet verensä. Harva heistä nyt enää tunnetaan, heijän nimet ja vehkeet ovat jo aikoa uneutetut, koska ei yksikään ole pannut heitä muistiin; vaan niitä joita vielä muistetaan, ovat erinomattain:

I.

*) Juuri kelvottomat ja jumalattomat, ovat sitä vastoin ne asujammet, jotka muusta syystä vuotattaavat viatointa verta; jotk' ei malta istua kotonaan rauhassansa, vaan kuleksiivat mehissä niin kuin mehtä-vorot, ja ainoastansa rahoja, soalista, tahi omoo einettä ehtivänä, murhaavat yksinäisiä varottomia ihmisiä jotka joutuuvat heijän käsihin; ja joihen kelvottomasta käytöksästä muut viattomat noapurit ja kylän-miehet usein ovat tulleet varsin kovasti ran-kaistetuiksi.

I.

V E S A I N E N

Talonpoika ja Peä-sotilas.

s . . . ; k. 1590.

Mistä tämä *Vesainen* oli Suomessa kotoisin*), tahi milloinkaa hään oli syntynyt, eli mikä hänen ristimänimensä lie ollut, ei tunnetak; ainoastan että hään oli yksi niistä rohkeimmista Suomalaisista soti-loista, jotka Kuninkaan *Johoi* III:nen aikana, silloin olevassa Suomalaisessa soassa, ikuisti nimensä. Hänestä ei enää tiietäk muuta, kuin että hään vuonna 1589 teki yhen merkillisen sisään-murtauksen Venäjässä. Hään ryyhkäis sinne 90 talonpojan keralla, ja, yöllä Pietarin päiveä vasten, väkirynnäköllä vallotti *Kantalahren* kaupunkin.***) Tämä heijän käytös on mielyttänyt Kuninkasta niin, että hään kuhtui luok-sensa heijän peällys-miestänsä *Vesaista*, joka oli ollut väkevä

*) Hänen sanotaan olleen Iijosta (Åbo Tid. 1777 p. 142.) mutta niinnä aikoina luettiin *Iijoon* monta muuta-kin pitäjätä. Niin e. m. kuului vielä v. 1477 *Kemiön* pitäjätä *Iijoon*. (Porth. Chr. p. 556.)

Etä muuten yks osa näistä talonpojista lie ollut *Iijon*-miehiä, selitetään myös yhestä vanhasta nahka-kirjasta Salon kirkossa, kussa luetaan: *Anno 1589 fuerunt Ijoenses in Candalahiti, et ceperunt multa spolia tempore venalä. Tempore vero Bartholomaei . . . fuerunt in Ruthenia, ad littus maris Biarmicä.* (Åbo Tid. 1785 p. 29.)

**) *Kantalahiti*, t. *Kuola*; *Rola* [stäb. Lue tästä *E. Castrénin* Selistys Kainunmaasta, 14 ja 15 p.

väkevä ja uhkia mies, soahaksensa häntä nähäkseen, ja jolla kulla tavalla kunnioitetuksi.

Koska *Vesainen* vuuen takoo tuli Venäjässä tape-
tuksi, niin Kuninkas lähätti hänen leskellen lahjoja,
ja vapautti hänen vero-tilansa kaikista ruunun mak-
suista.

II.

KLEMETTI EIRONPOIKA

Peä-sotilas.

s . . . ; k . . .

Koska *Vesainen* niin kuin mainittiin tuli surma-
tuksi Venäjässä, niin tämä *Klemetti Eerikinpoika* teh-
tiin näihen sotiloihen peämieheksi; sekin oli yksi roh-
kia ja urhollinen mies. Hään oli syntynyt Kainun
maalla, ja tuli Kuninkaalta Koarle IX:neltä perään
kirjutetuksi, tulemaan hänen puheillen. Kostellak-
sensa hänen uskollisuutta ja miehullisuutta, lahjoitti
Kuninkas häntä lahjoillansa. Klemetin vaatimuksen
ja puheen peälle *) niin Kuninkaan sanotaan silloin

suos-

*) Lue tästä Paltamon muinosen Rovasti Cajanuksen käsikirjutosta, joka sisällensä pitää yhtä selistystä tästä Kainun-moasta, ja joka löytyy Turun Papin-Neuoittelemuksen kirjan-säilyksessä (*Ubo konjikt. Urtilj*). Se oisi tarpeellinen että tämä ja muut tällaiset vanhat käsikirjutokset, jotka valaisoo mejän vanhoja aikojamme, tulisi pai-

suostunneen Kainun-linnan rakentamiseen yhellen pienellen soarellen keskellä Koivu-koskea, vähä sen 4 sylvä korkeen vesi-puottauksen ylä puollen, kusta ei kuunna kullossa päivänä veneellä taijetak kulkea. Tästä nähään Kuninkoihen vanhoinna aikoinna ei ainoastaan ottanneen neuvoa palvelus-herroiltansa ja neuvon-antajoiltansa, mutta toisinaan myöskin ottanneen korvihinsa yksinkertaisten talonpoikiin puheita. Toivottava oisi että ajat olisi aina sellaiset, että alimmaisiet tulisivat hyvin uskotuiksi, niin ylhäiset kuin alhaisetkin. Tämän Klemetin vakuutoksen *) peälle niin ruvettiin jo vuonna 1607 perustamaan **) tätä linnoa. Siiten Valta-Ruhtinas ja Peä-Holhottaja ***) Suomessa *Pehr Brahe*, joka Kuninkataren *Christinan* hallituksen aikana, sai tämän Kainun-moan vapa-maaksensa †), jouvutti paljon linnan rakennosta, joka vasta v. 1666 lopetettiin. Jollon linna oli vahvoilla muuriloilla, tornilla, turveenpenkerillä, tykin-asettamuksilla ††) ja Spanskan-ratastajoilla varuistettu.

Muita

netuiksi, jotta tulisivat muillenko tietyiksi, ei ainoastaan Neuoittelemuksen Kirjan-säilyttäjäjoillen (Konfistorii-Ärtif-warierna).

*) *Vakuutos, tillstyrkan, försäkran.*

**) *Perustaa, grundläggga.*

***) *Valtaruhtinas, Riks-Drotset; Peä-Holhottaja, General-Guvernör.*

†) *Vapa-maa, friherrskap; Pito-maa, förläning.*

††) *Tykin-asettamus, batteri. Turveen-penkeret, bastioner, redutter. — Spanskan-ratastaja, Spanst ryttare.*

Muita näihin Vesaisen ja Klemetin vehkeistä ei ouk tullut meillen tietyksi, eikä myös kuka heijän jälestä tehtiin näillen Sissilöillen peämieheksi, mutta että nämät samat Kainun talonpojat v. 1656 kolmessa kohin hakkaisivat ja poiskajottivat 1100 Venäläistä, ryöstettyä heiltä kaksi lippua, joita v. 1659 lähätettiin Götheborgiin, ja siinä silloin olevilla Herroin päivillä näytettiin Kuninkaallen *Carl Gustaville*.*) Eikä miehet ainoastaan, mutta myöskin vaimot ovat vanhoina aikoina Suomessa kiiruhtanneet sotaan.

III.

LUKKOINEN

Talonpoika ja sotiloihen Majuri.

s . . . ; k . . .

Kuin tarkoitamme niitä sota-aikoja jollon meijän Suomenniemi enin vihollisilta rasiitettiin, niin havaimme että se pitkällinen sota vuuesta 1700 aina vuoteen 1720 oli kaikista vaikiin ja kauhiin. Ei ainoastaan siitä, että saimme kahistella kaikki meijän vanhat

Ryk-

*) Lue tästä Rovasti Cajanuksin pitäjän-tiiustuksia (*visitations-aff*) v. 1701, jotka löytyy Turun Papin-Neuottelemuksen kirjan-säilyksessä (Artif).

Rykmentit, ja vielä kustentoa monta uutta; meitä pakotettiin myös että vuosittain laittoo tästä miehiä ja rahoja heijän siaan jotka yhtä-peätä tapettiin ja hukutettiin Saksan ja Puolan maissa. Tätä kaikkia tekivät ilman nurisematak, auttoaksensa tätä heijän nuorta Kuninkastansa, koska häntä ahistettiin isoimmilta Valtakunnilta. Mutta koska meijän moamme oli sillä tullut varsin tyhjäksi ja autioksi (köyhäpä se oli jo ennenkin) jota vielä sillä enenettiin, että laitettiin Suomen kaupunkiloihen monta tuhatta vihollisten van-kiloista, ruokkiaksemme ja syötteeksemme, ja koska suurin osa Suomen sotarahvaasta oli kaukana vieraissa maissa heittänyt henkensä, tahi Pulttaavan tappeluksessa joutunut Venäläisten vankeuteen, niin ei ollu meillä mitään varustuksia niitä Venäläisten joukkoja vastaan, jotka nyt joka paikassa murtaisiivat yli rajan. Ne muutamat rykmentit jotka oli kotona, ynnä se koottu maa-kunta, koitteli kyllä kauvan rinnustella heitä vasten, ja sotivat viis vuotta urhollisesti vihollista vastaan. Vaan koska Ruohtalaiset heittivät meitä silloinkin varsin iteksemme, ilman auttamatak, ja koska meijän vähennetty ja väsytetty armea vihtoin voitettiin Iso-Kyrön tappeluksessa v. 1714, niin vaipui koko Suomenmaa vieraaseen valtaan. Se on arvattava, että tässä soassa, kussa Suomalaiset sillä vähä voimalansa

lansa kokivat pitää puoltansa yhtä monta voimallisempata vihollista vastaan, piti monta yksiläistä miestä ilmistymän jotka enempi muita tarkoittivat vihollisia vastuutto. Tästä tulee ettei missäkään soassa ouk ollut Suomessa niin paljon yhteenliitetyitä talonpojalisia sotioita, eli sissiloita, kuin näinnä aikoina. Heillä oli kullakin oma päämies, joka heijät soatto ja kuletti. Näistä on näillä ajoilla erinomattain seuravaiset mainittavat, nimittäin: *Lukkoinen*, *Kivikas* (?) *Kerki*, *Långström*, *Känsä*, *Corander* ja veljekset *Gabr.* ja *Isr. Peldán*.

Tästä *Lukkoisesta* ei tietäk muuta, kuin että koska hään ja *Långström* oli v. 1713 kukiin joukkoinensa männyt Viipurin puolellen vihollisia tiustelevaan, niin tulivat kumpaisetkin heiltä pois-siepatuiksi ja vietyiksi Pietariin. Eikä siinä pitkiä käräjäitä heistä pietty; heitä tuomittiin hirteen.

Lukkoinen seisoi jo nuoran pauloissa, harmoossa sarka-takissansa, ja silmukka oli jo viskattu kaulaan, jolla hään, ikään kuin voro, oisi tullut vipuun kohotettavaksi; mutta onneksensä, niin oli hänellä silloin taskussansa Kuninkaan julistamus*) olla Majurina. Koska tätä toimitettiin Zaarille, että olivat muka Upsieriä Ruohtalaisessa väessä, niin hään pelasti heitä

hen-

*) *Julistamus*, fullmagt.

henken-rankastuksesta, ja lähätti heijät valvoittamuk-
sen *) alla Moskvaan. Mutta siinä eivät malttaneet
jos kolmee päiveä kaikkiaan, ennen kuin jo olivat pois
valvoittajoistaan ja muista komenoistaan, karataksensa
kotiin. Kolmannella viikolla saatiin jo kuulla, että
hyö toas olivat oman joukonsa luonna. Hyö liehuivat
nyt kahta hullummasti kuin ennen, ja heijän entui-
nen rohkeus oli nyt varoittamuksella **) tullut ikeän
kuin varustetuksi. *Lukkoinen* oli vähällä maksoak-
sensa tätä Zaarin armoa juuri hävittömästi. Sillä
kohta kotiin tultuansa hään hätyytti häntä aivan pa-
hasti, nimittäin sillä tavalla, että yhtenä päivänä
koska Hään paraillaan istui päivällistensä syömässä
yhessä Herras-kartanossa Viipurin ja Pietarin välillä,
eikä tiennyt mistäkään pelätä, koska hänellä oli koko
armeansa eissäppäin, ja viholliset aivan kaukana, niin
tuli tämä Lukkoinen koira ja tavoitti häntä siinä muka
soahaksensa. Hään oli joukkoinensa tullut läviten
synkiä syvänmaita, ja pujotellen korpeita myöten kie-
ritelletyt koko Venäjän armea; ja ikään kuin Pietari
oli ruuvallen ruvennut, niin hään ryyhkäisi niin
äkkiästi, hänen peällesek, että oli jo vähällä häntä soa-
haksensa, eikä ollut Zaarilla enempätä jos 50 askeletta
eillä

*) *Valvoittamus*, bewatning, effort.

**) *Varoittamus*, försigtighet, attsamhet.

eillä peästäksensä hänen kynsistä.*) Kaikki mitä Herrat hätäpäissensä eivät ennättäneet viijä myötänsä, keäntyi hänellen soalihiksi.

Mistä tämä *Lukkoinen* muuten oli kotoisin, tahi milloinkaa hänen oli syntynyt, eli kuollut, niin myös kuin hänen muista töistään ja kokkaisistaan, olemme varsin tietämättömät. Hänen nimensä näyttää että hänen mahtoi olla Savolainen.***) Että hänen kuletti Savon sissilöitä, on siitakin arvattava, että hyö aina liehui Savossa, eikä milloinkaan kulkenut Pohjanmaalle. Seneistäpä hänestä ei myöskään mainitak niissä tiiustuksissa, jotka Pohjanmaan papit ovat meillen antaneet tästä soasta.

IV.

K I V E K Ä S.

Sissilöihen peämies.

s . . . ; k . . .

Hänestäkään ei tunnetak muuta, kuin että hänen mahto olla yksi jalo sotia ja mainio Sissi, koska sanotaan että Kuninkas Koarle koroitti häntä, hänen urholisuu-

*) Gezelii Biogr. Lex. IV D. p. 360. Norbergs Histor. II D. p. 443.

***) Myö arvelemme jos hänen nimi lie viärin kirjutettu, ja ellei häntä kuhuttu *L u k k o i s e k s i*. Näitä nimellisiä löytyy vielä nytkin aivan monta Savossa.

lisuutensa suhteen, Vapasukulliseen seätyyn, ehkei hänen nimensä löyvyk Vapa-kirjoissa sisään piirutetunna. *Lagerbring* joka puhuu tätä hänestä *), nimitää että hääski silloin muutti nimensä, ja kuhtu ihtesek „*Kielkis-Udd*”, mutta koska hänessä ei kuitenkaan löytynyt muuta kuin roakoja Talonpoikaisia tapoja, niin kuhuttiin häntä „*Kielkis-Sudd*”.**)

Etä

*) Lagerbr. Sammandr. af Sw. R. Hift. IV D. 3 afdeln. p. 67. Hän kuhtuu häntä „*Kivikas*”.

**) Myö uskoisimme että Lagerbring tässä erehtyy, ja että tämä on sanottavoo yhestä toisesta Suomalaisesta Sissistä nimellä *Kelkki* t. *Kärki* (kumpaisetkin on Suomalaiset nimet); sillä se on uskottava, että jos häntä tehtiin vapasukulliseksi, niin hään on ehkä keäntänyt Suomalaista nimeensä Ruotiksi (*Udd*) ja tehnyt näistä molemista yhen nimen, nimittäin *Kerkis-udd*, t. *Kelkis-udd*.

Etä asia mahtaa olla niin, tahi että *Kivekäs* ja *Kelkki* oli yksi mies, olemme nyt perästäpäin löytänyt yhestä Lagerbringin käsikirjoituksista Grévi Tilaksen luokse (lue p. 143) kussa hään sanoo „Venäläisten kuhtuneen Kärkäistä *Kivikaksi*”. *Kivekäs* tais niin muotoin jo silloin merkitä yhtä kuin *sissi* t. *sotilas*. Tästä arvoomme että jos joku mies ennaaikana on kantanut tätä nimeä (jota uskomme) niin hään on jo elänyt aikoa ennen näitä aikoja. Merkillinen on, että Lagerbring ite on kirjuttanut yhtä Juttelemusta: *Specimen Historicum de Monumento Kivikensä*. Painettu Lundissa v. 1780; eikä siinä niin sanalla mainihte tästä miehestä. Merkillinen on myös että tässä *Kivikän muisto-kivessä*, joka seisoo Skånassa, ei löyvyk yhtään runa-neneä (se mahtaa seneistä ei olla Jööttiläisten tekemä). Lagerbring arvelloopi (jotenik yksinkertaisesti) että Ruomalaisten alukset ovat muinon tässä tapelleet (?) ja asettanneet muisto-merkin. Mutta — jos niinkin, niin — osaishan ne Ruomalaiset kirjutto! Kuvaukset jotka ovat tehty tähän kiveen, ovat melkeen yhellaiset kuin ne joita muinon nähtiin Lappalais-ten noita-rumppuloissa. Muistettava on myös, ettei näissä

Että tämä *Kivekäs* ei ollut mikään maito-suu uro, mutta yksi aika peä-sotia, on arvattava siitä, ettei ainoastaan hänen väkeensä kuhuttu *kivekkäiksi*, hänen muka nimellisiksi, mutta että hänen nimen kunniaksi vielä nytkin sissilöitä kuhutaan sillä nimellä.*) Savosta häänkii mahto olla kotoisin, koska häntä ei Pohjanmoassa mainittu, ja koska häntä vielä nytkin muistetaan Savossa.**)

V.

tiennoissa kuuluk mitään puhetta tästä K i v i k ä n k i v e s t ä, joka ikään kuin toistaa, hänen asettajan olleen varsin vieraana näissä maissa.

*) Lue: *Renvallin Suomalainen Sanakirja* I, O. 221 p.

**) Kuin minä talvella v. 1824 olin Juvalta matkustanut Hämeenlinnaan, ja soanut tiellä kuulla että Mäntyharjun pitäjässä, Karankamäin ja Toivolan välillä, piti olla moantieltä puol virstaa pohjoiseenpäin yksi torppa, kuhuttu *Hartoisempiä-torppaksi*, jossa piti löytymän yksi 105 vuuen vanha ukko, nimeltä *Juhoi Hartoinen*, niin päätin minä, että takaisin tullessain poiketa sisään tähän torppaan, tätä vanhoa miestä puhutellaksein. Tätä minä myöskin tein, ja ajon variten vasta kesä-tietä häntä tavataksein. Sinä 12 p. Tammikuussa kävin minä hänen luonna. Ukko, joka sanoi olevase toisella saalla viis vuotta vanha, oli vielä täyvässä toimessa, ja liioitenkin tarkka kuulemaan. Muista hänen puheistaan, niin oli tämä yksi: „että muutamia *Kivekköitä* (niin hään heitä „nimitti) olivat ennen vanhassa soassa, tulleet tässä „Mäntyharjussa Venäläisiltä kiini otetuiksi ja Lappeen-„rantaan kuletetuiksi, kussa hyö ovat tulleet pujotetuiksi „rauta-koukkuihin, ja ilmassa riiputetuiksi.”

V.

K Ä R K I.

Piä-Sotilas.

s ; k

Ei hänestäkään tietäk mitään muuta, kuin sitä mitä Kokkolan kaupunnin ennen vanha Neuvo-mies *) *Jaakko Falander* vainaa on pistänyt muistiin, ja joka löytyy painettu Turun vanhoissa Sanomissa.***) Siitä nähään ainoastaan, että Venäläiset lähättivät v. 1717 muutamia Kasakka-joukkoja Pohjanmaan rajoilta pois-kajottamaan niitä niillä oleskevaisia Sissilöitä *Långström* ja *Kärki* (Kärkki?), jotka nyt niin kuin myös eesmänneenä vuosinna, ovat siinä ympäri-liehuneet, ja talonpojilta pois-ottaneet niitä vähiä rihkamia, joita heillä oli Venäläisillen annettavaksi, vuuen veroistaan. Näitä puheita mahtaa *Fant* kerroittaa, koska hään sanoo ***): „moa neänytettiin paljon mejän omiltamme Sissilöiltämme *Långströmmiltä* ja *Käreltä*”. Se on uskottava, että mitä *Lagerbr.* puhuu *Kivekästä*, ja hänen

*) *Neuvo-mies*, Rådman.

***) Lue: *Åbo Nya Tidn.* 1789. N. 51. p. 412. Häntä kuhutaan siinä *Kärki*; *Fant* kirjuttaa *Kerki*; *Lagerbring*, *Kielki* ja *Kelkki*, joka on Hämeleisten puhetta, ja joka Savossa merkihtee petäjän kasvava latva (jemf. *Gezeli* *Biogr. Lex.* IV D. f. 360). Uskoisimme myö että se oli *Kärkkäisiä*, heitä löytyy vielä nytkin paljon Savossa.

****) Lue hänen *Utf. till Jörel. d. Sw. Sjft.* V. O. p. 116.

hänen Vapasuvullisuudesta, ja jota jo toanon mainitiin — että se on sanottava *Kärestä*. (Lue p. 138 ja 143 muist.)

VI.

NIILES LÅNGSTRÖM

Sotiloihen Katteini.

s; k. 1718.

Kattein *Långströmin*, jonka vankeuttamisesta ja karusta äsken puhuttiin, sanotaan myöskin tulleen Kuninkaalta tehtyksi Vapaalliseksi, sillä nimellä *Långsvärd*.*) Hään seuraisi Suomen armeian kanssa Ruotiin, ja v. 1718 yhdessä hänen kanssa yli tunturien Norjaan, jossa häntä aina sissilöineen laitettiin eillään päin teitä raivamaan, tiiustelemaan, ja vihollisia kajoittamaan. Näissä rotkoissa ja hakkuuksissa **) täytyi hänen monestin heijän kanssa rinnustella, koska hyö kätkeytyt kiven louhuissa ja puihen suojassa tavoittivat häntä ampuuksensa. Monta hänen uroistaan jäivät nurmellen nukkumaan, ammutunna näiltä mehtä-sissilöiltä, ite hään sai pitäääksensä sekä voiton että henkensä. Mutta viimein tuli myös hänenkin vuoro
kuolla,

*) Lagerbr. Sw. Sift. p. IV D. 3 afb. p. 73, Gezelii Biogr. Lex. IV D. f. 360, Åbo Tidn. 1789 p. 412. *Fant. loc. cit.*

**) *Hakkuus, förhuggning.*

kuolla, hänen tuli mainittuna vuonna Marras-kuun lopulla ammutuksi *Rörosin* ja *Stenskansin* välillä. *Nordberg* kirjuttaa tästä näin*): „Kattein Långström sai Marraskuussa käskyn, että vapa-komppaniansa kanssa, käyvä aina *Stene* ja *Skognäsiin* luokse kuulustelemaan, yhtä 20:nen peninkuorman matkaa, varsin vihollisessa moassa. Ensin hänen kulki pitkin *Rörosin* tietä, vaan keänsiin siitten ikään kuin takahankaan *Klebboiin*. Tapaisi siinä 10 Talonpoikoa, jotka oli kotoisin *Skördahlin* pitäjästä. Hyö oli varuis-tetut kiväri-öillä, ja sanoi olleese yhessä kaikki Tronjemmin läänin maakunnan kanssa kuhutuksi tekämään heillen vastusta, mutta että heijät nyt ruuan puutoksesta laskettiin kotiin. Vähän matkanpeästä tuli hänen muutamia hakkuuksia kohen, joita talonpojat olivat tehneet, ja kuin hänen anto miehensä pois raivata näitä, tuli hänen niiltä näissä tienoissa löytyviltä sissi-parviloilta, monta kertaa hätytetyksi, ja viimeisellä henketömäksi ammutuksi.

Lagerbring sanoo hänen olleen silmänkiäntäjän ja monella muotolla muuttaneen muotoansa, jotta häntä ei tuntenut ykskään. Sekä näistä hänen koneistaan, että myös hänen sukkeluutestaan puhumaan Venäjän kieltä, sanotaan hänen monesti kulkeneen venäläisten seu-

*) Nordb. Hist. II D. p. 672, jemf. Gezelius *loc. cit.*

seurassa muunna miehenä, ja olleen heillen suureksi vastuukseksi.*)

Kaikki

*) Asian valaistukseksi tahomme tässä sanasta sanaan luettooy yhtä kirjoo Lagerbringilta Gréve Tilaksellen annettu s. 5 p. Joulukuussa v. 1771, kussa hään hänen anomuksen peällä selittää tämän *Långströmin* ja *Kären* vapausvullisuutta; ja joka kirja löytyy Kunink. Vallan Säilyksessä, niissä käsikirjoituksissa jotka kututaan: *Greve Tilas's matricel öfwer ointrocucerade Adelsmän, Tom. V.* Ehkä se peä-asiassa on pian yhtä kuin mitä luetaan Lagerbr. *Sw. Hist. IV D. 3 Ufd. p. 73.* Gezelii *Biogr. Lex. IV D. f. 360.* Nordb. *Hist. om Carl XII. II D. p. 672,* m. m. niin koska se kuitenkin antaapi jonkun laveamman tievon tästä *Kivekästä* ja *Långströmistä*, niin tahomme myö sitä tässä julistaa. Se kuuluupi näin: „jag kan intet documentera *Kelckis-Udds* och *Långströms* adelskap, men af *Ginnar* och *Norrälänningar*, som uti sin ungdom förmodeligen känd dem, har jag den underrättelse, att *Kelckis* war en stark partigångare och gjorde *Rysjarne* mycken förtret, hwarföre och *Ron. Carl XII* adlade honom, då han fick namn af *Kelckis-Udd*, men som han war intet annat än en grof *Bonde* kallade de *Swenste* honom „*Kelckisudd*“ *Rysjarne* kallade honom „*Kiwikas*“ hwarutaf hela hans parti blewo kallade „*Kiwikaner*“ men ingen har kunnat säga mig, hwad som gifwit anledning till namnet.“ (myö uskoomme ettei Venäläiset, mutta ne Venäjän puolella asuwait Karjalaiset, kuhuivat häntä näin, ja että se sana *Kivekäs*, joka ei ouk Venäjätä, vuan Suomea, merkihti jo silloin „mehtä-sotia, sissi“, joka on siitäkin arvattava että *Kiwitjel* myös Lapin kielessäkin merkihtee liehuja, joka liikkuu eis ja takaisin).

„*Långström* war och partiegångare, men tio gånger wärré än *Kelckis*. Som han förstod *Ryska* wäl, war han merendels alltid i sällskap med *Rysjarne* och hade tillita den egenkap, att han efter behag kunde omstapa sitt ansigte, så att han war otjännelig när han behagade. (?) På detta sätt skadade han *Rysjarne* gansta mycket. Till belöning blew han adlad och kallad *Långswärd*. Men det är wäl möjligt, att detta warit en mundtelig nåd, af salig *Ronungen*, som aldrig

Kaikki tässä nyt mainitut sissit liehuisivat Venäjän rajoilla, enimmitten Savossa ja Karjalassa, seneistapä heitä ei mainitak niiltä Pohjanmaan Sota-Tarintajoilta, jotka ainoastaan ovat toimittaneet meillen mitä tapahtui heijän moassa.

Pohjanmoalla oli taas muita sotiloita, joista ovat mainittavat:

VII.

CORANDER*)

Kulta-Sepä ja Peä-Sotilas.

Koska Kasakat v. 1714, ja 1715 Kenral *Zekin* komennon alla tekivät murha-töitäsä ympäri koko Pohjan moata, niin talonpojat pian kussakin pitäjässä liittiivät yhteen vastuuttamaan ja poiskajottamaan niitä pienempiä kasakanparvia, jotka lentelivät ympäri moata, ja jotka usseemmittain olivat kymmenesti pahempia kuin peärmeet, kussa isommat Upseerit oli mu'assa, ja hoitteli heijän vallattomuutta. Vettilän miehet vanhan Koarlenkylän kappelissa paneiksiivat silloinkin kahteen isoon joukkoon, josta yksi kuletettiin

blef expedjerad." Liioitenkin koska hyö kohta sen perästä tuli kumpainenkin ammutuksi.

*) Lue: *Åbo Tidningar* 1789. p. 281.

tiin yholtä vanhalta kultasepältä nimeltä *Corander*, ja toinen yheltä Talonpojalta nimeltä *Hannu Känsä*. Nämät talonpojan joukot pitivät kauvemmin tälläistä meteli-sotaa kuin ykskään muu, ja aina siihen astikka kunneikka ruuit oli heiltä loppunut. Silloin niin eivät enää muuten uskaltanneet tappelukseen, elleivät silminnähen nähneet vihollisen olevan heitä monta vähämpi, eikä silloinkaan ellei luulleet taitavansa tappoo heitä kaikkia. Sillä hyö tiesivät hyvin kyllä, että jos vaan yksikään heistä peäsisi pakoon, niin se lännettäisi sanoo toisillen, jotka ei kauvan viivytteleisiin tulemasta heijän verta perimään, (niin kuin kohta kyllä kuuluu).

VIII.

HANNU KÄNSÄ.

Talonpoika ja Peä-Sotilas.

s . . . ; k. v. 17 . . .

Hannu Känsä josta jo mainittiin mahto olla Vettilän kappelista kotoisin, koska hään kuletti toisen joukon näitä Vettilän miehiä. Hänen ollen väkävän ja kovaluontoinen, nähään seuravaisesta tapauksesta. Koska yksi pulkka Kasakoita tuli tähän pitäjäseen ehtimään heijän poisjoutuneita kumppaliloitansa, ja

vai-

vainoamaan heijän surmamista, niin *Känsä* ja *Corander* löivät joukkojansa yhteen, ja outtivat näitä Kasakoita yhollen kapeellen niitullen, kussa heijän piti marssia pitkin rantoo, yhtä tietä myöten jota talonpojat olivat hakkuuksillansa kiini salpaneet. Kuin tulivat tähän niin talonpojat törväisi heijän peällesäk, ja tappoivat heitä kaikkia sillä samalla niityllä, paihti yhtä, joka peäsi pakoon yhteen vanhaan tyhjään heinäkorsuun, josta se karbiinallansa aina uhkaisi ampuaksensa heitä niistä harvoista raoista. Hään ampui alussa vahvast talonpoikiin peällä, jotka eivätkään häntä luoillansa osanneet. *Känsä*, joka pelkäisi että kuultua tätä ampumista muita Vihollisiä oisi vielä ehkä joutunut hätään tahtoi nopeen tehdä kaikki pois suoraksi, ja soaha sekä miesten ruumiit että hevoisen roaot tieltä pois raivanneeksi. Peästäksensä tästä pysyn paukuttamisesta ja ruuin hukkoamisesta, yllytti hään 4 muita miehiä seuramaan ihtensä, luvatessaan lähtevänsä sinnä, ja perduskallansa (ruoskallansa) halkaisevase venäläisen peätä, ellei Kasakka pyssylänsä oisi sattunut ampua häntä peähään tahi syvämeen. Jos niin tapahtuisi niin piti toiset samassa hypätä Kasakan peällä, ja tappoo häntä ennen kuin hään uuestaan ennättänyt latata. Ja uskalsi *Känsä* että jos hään muuhunkin tulisi häneltä ammutuksi,

vaika

vaika kuolemakseen, niin luuli hänen kuitenkin ite kuolemassakin taitavasek häntä paiskata henkettömäksi. Viis askeletta piti olla kunkin miehen välillä sekä pitueltaan, että lävöyveltään. Kasakka miehui Karbinallansa ikään kuin hänen oisi tahtonut heitä ampua, mutta koska se ei milloin häneltä laukunut, niin *Känsä* astui urhollisesti hänen eteesek, ja sanoi: „*ammuppas nyt kerran, kuin oot yriinyt, niin soat siitten valmista*”. Mutta kuin *Känsä* lähästyi korsuun, niin Kasakka tuli ovelle, ja huusi *armoa* — ja siihen liitton sukaisi *Känsä* häntä peähään piiskallansa sanoen: „*on mulla perduskoo*”; luullen hänen puhunneen hänellen jotaik hänen huonosta aseesta. Kuin siitten kahottiin niin ei löytynyt Kasakallen enä ei ruutia eikä luotia.*)

Kelviön ja *Lohteon* pitäjän miehet olivat niin ikään liitteneet ihtensä yhteen ja varustelleet ihtesek tien sivuilla kusta tavoittivat vihollistansa, mutta koska Kasakat olivat soaneet kiini yhen varustetun Talonpojan, ja häntä roatelleet, ja viimen *Ruottin* veräjässä hirttänneet, niin loppui tämä niskoitteleminen sekä *Kelviön* että *Lohteon* pitäjässä. *Kalajoin* ja

Pyhä-

*) Lue tästä asiasta *Åbo Tidn.* 1789. p. 282, 283. Tämä oli kyllä yksi urhollinen käytös häneltä, mutta julma ja luonotoin. Se oisi ollut hänellen suuremmaksi kunniaksi että antoo hänellen *armoa*, kuin että vuotatta yhen yksinäisen varattoman miehen verta. Helleys on aina vihollisissakin yksi avullisempi tapa, kuin julmuus.

Pyhäjoin miehet eivät hyökään malttanneet olla yhdessä kohin sillä eivät nekään tahtoneet laskea näitä vieraita heijän pitäisiin, hyö kokoutuivat sen eistä yhteen heitä estelläksensä. Hyökin polttivat ylös yhä joukon Kasakkoita yhdessä talossa Kalajoen pitäjässä.*) Mutta *Merijärven* tappeluksen perästä Pyhäjoessa, taukoisi kaikki vastuuttamiset, koska talven pakkaiset olivat jähtyneet järvet ja suot, ja lumi jo osotti heijän jälkiä ja piilopaikkojansa. Talvi ja lumi pakotti myöskin miehet pohjosemmissa pitäjissä pysyä yhdessä kohassa ja hiljasti oleskella niissä kussa miilustivat. Jos Kasakat milloin tulivat sinne, niin moni teki kyllä tappelusta vastaan, vaan se keäntyi usseen heijän omaksi surmakseen.

IX.

*) *Ubo Tid. loc. cit.* Myö oumme usseen kirjoissamme lukeneet mitenkä Venäläiset vanhoinna sota-aikoinna polttivat ja raatelivat meitä; mutta tästä neämme ettemme myökään käytimme meitä parempi heitä vastaan, vaan olimme yhtä julmat. Seneistä ei tullek siitä syytettäväksi yhtä tahi toista, mutta niitä aikoja joilla julmuutta ja hirmuisuutta luettiin voitoksi ja kunniaksi.

IX.

V e l j e k s e t

GABRIEL JA ISRAEL PELDAN *)

Oppivaisia ja Sotiloihen Peällysmiehiä.

Nämät molemmat veljekset *Gabriel* ja *Israel Peldan* olivat Ilmolan Kappalaisen *Henrik Peldanin* poikia. Ehkei mitkä erinomaiset soanvehkeet ovat ikustaneet heijän nimensä, niin ansaihteevat kuitenkin heijän nuoruuen ja urhollisuensa tähän tulla luetuiksi heijän joukkoon, jotka näinnä rauhattominna aikoinna uskalsiit isänmoan suojelokseksi. Hyö olivat kumpaisetkin Oppivaisia Turun Opistosta koska Venäläiset talvella v. 1713 tuli suuren sota-rahvaansa kanssa Pohjanmoahan, ja seishtivat Porin kaupunnissa, ja niissä sen ympärillen olevissa pitäjissa. Koska heijän Hevoisväki Peä-Majurin *Czernichefin* komennon alla, oli jo Joulukuun alussa tullut Christinan kaupunkiin ja Lappavein pitäjäseen, josta heijän kasakat lentelivät Nerpiseen ja niihen likellen olevaisiin pitäjihin, rappaamassa, ja koska Suomen armea oli vielä aivan

kau-

*) Lue näistä: *Åbo Tid.* 1776, p. 3, ja 5; 1785. p. 93; 1789, p. 62; *Lagerbring* IV. D. 3. afb. p. 72; *Fant*. V. D. p. 92; *Nordberg*, II D. p. — *Gabriel* (joka oli syntynä v. 1690) tais heistä olla vanhin, koska häntä aina ensin nimitetään. Että hänellä oli muutenkin enempi uskallusta ja urhollisuutta, kuin toisella, nähään siitä että *Israel* ainoastaan oli ikään kuin hänen seuraus-mies.

kaukana, nimittäin Solvon kappelissa Maalahen pitäjässä kolmet virstoo Mustasaaren kaupunnista, ja sieltä oli asettanut vahtiväkeänsä (fältwaft) Major Freudenfeldtin komennon alla Kasabölen kylässä rantatien varrella esteäksensä tätä vihollisen liehumista, niin pantiin yhtä talonpojan-joukkoa Laihelan ja Vähä-Kyrön miehiä K y l ä n p ä h ä n kylään vastuuttoo näitä irtonaisia Kasakan-parvia; toinen joukko Ilmolan miehiä pantiin 290 miestä paksusti K u r i k a n ja K a u h a j o e n kappelihin (lähin vihollista) näiten nuortein Oppivaisten *Gabr. ja Isr. Peldanin* komennon alla, jossa hyö kaiken Joulukuun pitiivät vahtia, eikä laskeneet vihollisten liehujoita sen etemmäksi. Kuin kuulivat että Venäläiset olivat pyhiin-alusviikolla Kristinasta keäntäneet takaisin Poriin niin laitovat tästä sanaa Mustasaarellen Kenral Armfeltillen, joka silloin laski se koottu maakunta kotiin jouluansa pitämään, sillä luvalla että kuin sana heillen annettiin niin piti jokainen toas olla varoissaan. Helmi kuussa v. 1714 tuli toas puhe että Viholliset oli tulossa, samassa (s. 12 p. Helmik.) kuulutettiin Talonpojat vahtiväeksi ja asetettiin Kurikan kappelihin aivan kappalaisen talossa, ja annettiin 30 Hevois-miestä heillen avuksi. Kuus talonpoikoo laitettiin sukilla kuulustelemaan, jotka kaikki tulivat vihollisilta
 pois-

pois-siepatuiksi. Tietämättömiä tästä läksi tämä Talonpojallinen rahvas yöllä vasten 15. päiv. kuleksi-
maan kuunpaisteessa Luopan kylään 3 virstoo etäm-
mäksi, mutta kohtaisi tiellä koko Venäjän armea joka
oli jo tulemassa, ja jonka kanssa synty pyssyn pau-
kuttelemusta (*ifermysjel*) kussa kuitenkin eivät kavot-
taneet muita kuin yks talonpoika ja yks Hevoismies.
Toissa pänä tuli jo sana tästä, sillen Isokyrössä koo-
tettullen Suomalaisellen armeallen. Heti (s. 16. päiv.)
laitettiin sieltä Oppivaista *Gabr. Peldánia* että yhen
ala-upserin ja 16 miesten kansa suksilla tien sivuilla
kuulustella metessä vihollisen tulosta. Hyö tulivat
takaisin iltaisella s. 18. p. ja toivat myötensä sen tie-
ton, että Veneläisen armea oli Kenral *Galizin* komen-
non alla pysähtynyt (*raftat*) Ilmolassa, ja s. 17. p.
marsinut levitten sitä isoa mehteä joka Ruotiksi kuhu-
taan *Lawastifogen*. Sinä 19. p. seisoi jo Iso-Kyrön
tappelus. Silloin taisi nämät molemmat *Peldánit* olla
siinä koottussa maa-rahvahassa *), joka oli pantu sota-
juo-

*) Niitä koottuita Talonpoikia jotka olivat tässä tappe-
luksessa, sanottiin ollen nuon 1500, nimittäin Iso-Kyröstä,
Laihelasta, Vähä-Kyröstä, Mustasaaresta, Maalahelta,
Vööröltä ja Nerpistä, paihti Vaasan porvalit. Uuen Koar-
lenkylän Maakunta joka yritti sotaan, tuli suolla vastaan
näitä pakenevia, ja oli heillen hyväksi turvaksi siinä, että
takaisin keänyttivät Kasakat ajelemasta mejän hevoismie-
hiä (?) Niillen Uuen Koarlenkylestä pohjoisen päin löy-
tyvillen pitäjille ei tulluna kulutus sotaan joutumisesta,
ennen kuin jo ennetti heille sana, että mejän armea oli

juoviloihen takana (bařom linierna) etteivät nämät pitänyt tulla takoapäin ahistetuksi. Tappeluksen alussa tulivat jo Kasakat mehen levitten hätyyttelemään Suomalaisia takoapäin; mutta tulivat silloin näiltä talonpojilta joillen oli viismiehiset (řem-männingarne) ja Vaasan kaupunnin porvalit, rinnassa (i fronten) urhollisesti takaisin tunketuiksi ja poiskajotetuiksi.

Mihinkä nämät *Peldanit* joutuivat sen onnetoman tappeluksen nuhinassa, on tietämätöin, uskottava on että ne painuivat Suomen armeian kanssa pohjoisen päin. Heistä ei mainitak mitään, ennen kuin alussa v. 1715 koska yks liehakoitseva joukko Veneläisiä tapaisi tätä *Gabriel Peldánia* ja Ilmolan Rovastia *Barth. Vhaelia* Ylä-Torneon pappilassa kussa hyö oleskelivat karunjalalla. Sieltä ottivat heitä kumpaisetkin, ja veivät heitä myötensä vankeuteen. Kuinka kauan *Peldáni* oli heijen vankeudessa ei varsin tijätäk, mutta v. 1716 istui hään vielä Hämeenlinnan linnassa muihen Suomalaiſten kanssa aivan vaikeessa vankeudessa. Tässä hään opetteliin ei ainoastaan puhumaan Venäjän kieltä, mutta myöskin sitä kirjuttamaan.

Ruh-

voitettu. Pedersörin, Kronobyin ja Vanha-Koarlenkylän talonpojat kokoutuivat sotaan, vasta silloin kuin pakolaiset jo tulivat sinne Iso-Kyröstä, ja ottivat heijän hevoisia myötensä peästäksensä eteenpäin.

Ruhtinas *Galizin* otti häntä sen eistä kirjuttajak-sensa, kaikissa niissä asioissa jotka koskivat Suomenmoata, eli kussa Ruotin eli Suomen kieltä oli tarpelinen. Kuinka kauan hään oli tässä toimituksessa emme tunnek, mutta arvaamme että se oli mahtanut piteä tätä ammattia niin kauan kuin Venäläiset olivat Suomessa. Rauhan perästä niin hään v. 1725 peäsi Koulun-Käyttäjäksi (*Rector Scholae*) Vaasan kou-lussa, jota hään voimattomuutestaan (*från jitt förfall*) jälleen tietti toimelliseksi, ja jota hään huojeli (*ifötte*) siihen asti kunnekka häntä v. 1735 pantiin Kirkoherraksi Ilmolan pitäjäseen, jota virkoo hään samalla vilpittömällä taijolla ja toimella käytti, kunnekka hään kuoli s. 5. p. Marrask. v. 1750. Hään oli ollut yksi varsin oppinut mies, ja yksi oivallinen Seurakunnan opettaja. Hään oli v. 1725 nainut neitoa *Magdaléna Mollin*, Lain tutkian *Mollinin* tytärtä.*)

X.

*) Mutta se ei oli ainoastaan Veljekset *Peldan* jotka silloin olevassa soassa tuli Suomen Oppivaisista kuuluisiksi, puolta pitämisellansa vihollista vastaan. Keurun kirkkoherralla *Yrjö Haerpmannilla* oli kolmet uhoa poikoo, jotka silloinkin oli Oppivaisia Turussa, ja jotka liittiivät yhteen Sotiloineen, ja hakkaisivat ja pieksivät vihollistansa kuin voan taisivat. Heijän isä, jonka luultiin olleen yhdessä neuossa poikinsa kanssa, ei uskallut jeähä kotona, voan oleskeliin milloin missä, kulloin kussa niissä kaukaisemmissa moakylissä. Kuin hään v. 1715 oli pitänyt Joulua *Ampialan* talossa, yhdessä poikinensa kanssa, ja pitkästä ilonpiosta uupunut suloiseen uneen, niin tulivat kaikki varain oamulla s. 29 p. Jouluk. häsytytyksi ja ahistetuksi yheltä joukolta Venäläisiä. Kaks hänen pojista, jotka

POAVO HALOINEN.

Sotilas ja ensimmäinen asujain Kemän Lapissa.

Niistä vanhoista puheista jotka vielä mejän Lapinmaissa mainitaan, on monta jotka sisällensä pitää muinoin sota-asioita, ja kussa sekä paikat että henket toimitetaan varsin tarkasti, ainoastaan aika milloin oisivat tapahtuneet on tietämätöin, tahi poissotkettu myöhäisempiin aikoin tapauksien kanssa, niin kuin tapa on tällaisissa vanhoissa kansan puheissa. Sekä nemät vanhat puheet, että ne monet paikat jotka vielä löytyvät, kussa on muinoin tappeluksia olleet, ja jota totistetaan sekä heijän nimestään, että niistä ihmisten luista, jotka ovat näissä paikoissa moahan kaivettunna *), osottaavat meillen kyllä, ettei nämät kaukai-

sem-

tappelivat miehullisesti vastaan eivätkä antaneet ihtesek vankiksi, tulivat ammutuiksi henkettömäksi. Isä ja kolmas poika vietiin vankeuteen, ensin Hämeenlinnaan, ja sitten Helsinkiin, josta heitä viimen vietiin Reäväliin. Kuhun poika joutui ei mainitak; mutta isä otettiin v. 1720 Kirkkoherraksi Gubanin pitäjäseen Inkerin moassa. Siinä nai hään Kirkkoherra *Melartopaeuksen* lesken, ja rauhan perästä muutti takaisin Keurun pitäjäseen, kussa se kuoli v. 1729. (*Åbo Tidn.* 1776. p. 165, 166.) Hänen vävyensä *Simon Solinius*, joka oli hänellä apulaissa vietiin myös vankeuteen Pietarin v. 1716, josta se peäsi kotiisak v. 1722, ja tehtiin sitten kirkkoherraksi Hailuoton pitäjäseen.

*) Tällaisia paikoja Lapin moassa on e. m. *Sotamukka* $\frac{1}{2}$ penink. Sombion kirkolta, kusta viholliset muinoin

semmatkaan moan-äärät, ovat olleet enempi vakuutetut soan julmuudesta ja verivuottamisesta, kuin muutkin moakunnat. Tahi että se köyhä ja avonainenkin Lapinmoa, on sytyttänyt viha-miehiä, jotka ovat sitä rosmaelleet ja hävinneet, soalista ja einättä soahaksensa. Seneistä et tavak tässäkin sitä *securitas ad verus Deos et homines*, jota Tacitus meissä kiittää, ja jonka sanat

ovat

oli ottaneet yhen tiensaattajan, joka viekauellansa oli piimeessä saattanut heitä *Vainokiima-maan* vaaralta ja puottanut heitä jyrkkäytestä. — Lähes Sombionjärveä niin Venäläiset piehtarivat alas pitkin *Mielukonpahta*. — *Sotakoski* 4 ¹/₂ penink. Soankylän kirkolta Jesjön virtoa myöten, kussa niin ikään yksi koskenlaskia oli hukuttanut koko venekunnan karjalaisia, jotka olivat käyneet Sombiossa rosmaellemassa, ja nyt aatelivat alas pitäjääseen samoa työtä toimittamaan. *Valajärvässä* on niinikää yksi venellinen venäläisiä hukkuneet, siitä että Lappalaiset olivat salassa rikki sahanneet veneen pohjoo. — *Sombio-kardossa* varsin Korvasen kohalla on ollut muinon oikia tappelus, siinä löytyypi vielä nytkin monta hautoo ja luunraunioita. Uskottava on myös että se nimi *Soankylä* on annettu siitä että tässä ennen aikana aina tapeltiin ja pietiin sotoo. Sillä sekä Venäjän että Ruotsin puolelta tulivat vesiä myöten tänne, tappelemaan ja rapoamaan, eikä hyö ainoastan mutta myöskin lähimäiset noapurit Kemiläiset ja Kittilän miehet, kunnekka yksi mies nimältä *Päiviäinen*, joka oli asunut siinä kussa Laukinen ja Vuonasjoki juoksoovat yhteen (ja jossa nyt kasvaa yksi kaunis pajukko) oli lähtänyt Tukhulmiin, ja oman että noapurinsa puolesta oli luvannut maksoaksensa veroa Ruotin ruunullen, sillä eholla että peäsisivät rappoamisesta. Soankyläläiset olivat siitten jonku ajan peästä seuroanneet hänen esimerkkiä, peästäksensä Kemiläisistä ja Birkarliloista, ja laittovat *Suutajan* (?) siinä tarkoituksessa Kuninkaan luokse. Muistetaan että näinnä aikoina ei asuna näissä maissa, muita kuin Lappalaisia.

ovat tulleet selitetyiksi, niin kuin meillen ei löytyisi mitään, joka sytyttäis toisen kateusta ja ahneutta. Myö olemme jo ennen puhuneet mitenkä Pohjalaiset ovat *Vesaisen* ja *Klemetin* komennon alla, käyneet Venäjän Lapissa rappoamassa; myö soamme kohtakin kuulla mitenkä veneläiset ovat vuorostaan käyneet meidän Lapinmaissa voroillemassa, mutta ensin tahomme vielä puhua yhestä *Haloisesta*, joka ellei hään ollut *Vesaisen* ja *Klemetin* seurassa, niin hään kuitenkin ikään kuin hyö samoisi joukkoinensa Venäjäseen, pillomuksiansa tekemään. Hänestä on puheet tällaiset:

Muinon oli yksi joukko talonpoikia Oulun, Ijon ja Kemin pitäjistä ottaneet yhön *Poavo* t. *Paho Haloisen* saattajaksensa, ja hänen komennon alla lähteneet kesellä samoamaan Venäjäseen. Hyö ovat ensin pitkin Kemin koskea tulleet Kemijärveen, ja tästä siitten lähteneet sitä virran hoaroa myöten, jota varsin kuhutaan Kemijoeksi, aina moaselkään astikka. Tässä ovat veteneet veneitänsä selän poikki *), ja siitten toas laskeneet Nuotijokea myöten aina Rutjaan mereen (*is-hafwet*). Hyö ovat valloittaneet ne pienet kaupunit

Kan-

*) Sturlesonin kirjoissa mainitak samalla tavalla, että venäläiset ja karjallaiset olivat muinon tulleet Ruotin ja Norin Lappalaisiin, ja kantaneet veneitänsä tunturien ylitte ja siitten toas soutaneet pitkin vesiä.

Kantalahet ja *Koudat*, ja jo myös yrittäneet *Kolan* linnoa ottoaksensa*), mutta siinä ovat tulleet takaisin

*) Näistä sanoista näyttäis kuin se olisi ollut *Vesaisen* ja *Eiro Klemetinpojan* seurassa (ellei Pohjalaiset lie käyneet useammankin kerran *Kolan* kaupunkia tavoittamassa). Sillä koska Venäläiset (Venäjän puolimmaisat Karjalaiset?) v. 1582 polttivat Iin kirkkoa, ja surkealla tavalla lopettivat Kirkkoherran (eli oikeemmin ehkä Kappalaisen) *Matthiaksen* päiviä, jonka peäksivät peähään kirkkoavaimmeilla, (jollon myös joulun alla hävittivät Liminkan kirkkoa; lue Snellman, *Diss. de Urbe Uloa* p. 21), ja joka toisten toistuksen peällä olisi tapahtunut vasta v. 1588 tahi 1589 (lue *Ūbo Židn.* 1785, *Žib.* p. 29) koska Venäläisten sanotaan polttanneen Iin kirkkoa, vankeuttaneen Kirkkoherra *Joakopin* (*Jacobus Olai?*) kaikkineen perreineen (josta vankeudesta hään lunasti ihtesek rahalla) ja tappaaneen hänen Kappalaisensa (*Matthias?*) niin eikö se lie ollut vainoataksensa näitä pillomuksia kuin Pohjalaiset riensivät v. 1589 Venäjäseen, *Vesaisen* komennon alla; kussa hyö vielä telmivät v. 1590. Vaikka kohta Vesainen tuli mainittuna vuonna murhatuksi yheltä vankitululta Venäläiseltä, nimeltä *Asma t. Ahrna* (*Ūbo Židn.* 1777, p. 143) niin se näyttää kuin eivät Pohjalaiset oisik siitä paenneen, voan vielä kauan pelmuneet näissä maissa, *Klemetinpojan*, tahi tämän *Haloisen* eli jonkun toisen kome-nolla, koska Venäläistenkin Tarintajat nimittävät, että nämät Suomalaiset Sotilat liehuisivat heijän moassa vielä v. 1590 ja 1591. Yhessä vanhassa Slavonialaisessa käsikirjuitoksessa joka vielä löytyy *Petschengan* kirkossa (joka on 15 peninkuormoo *Kolasta* pohjoisenpäin) niin sanotaan että tämä *Petschengan* papisto (joka oli asetettu näihin maihin veheä ennen) tuli varsin Joulupäivänä v. 1590 rosmaelttetuksi, tulella poltetuksi, ja moata myöten hävitetyksi yheltä sotilas-joukolta; jossa nuhjassa 56 Pappisia ja 65 heijän palvelioistaan olivat tulleet murhatuiksi, ja ettei muut oli jäänneet henkessä, kuin mitkä silloin olivat pois kotoa. *Karamsin* joka kertoo samat asiat, ja kuhtuu näitä sotiloita Kajanilaisiksi Rosmoiksi, sanoo että tämä oli tapahnut v. 1590 (eikä vanhasta joulusta ollutkaan monta päivee uuteen jouluun). Keskustele

sin lyötyiksi, ja suurin osa heistä tapetuiksi, niin että ainoastaan muutama, jonka joukossa oli *Haloinen*, pelaistiin pavolla. Koska nyt tämä Haloinen (jonka sanotaan olleen Muhoisesta kotoisin*), sekä mennessä että tullessa löysi hyviä heinä ja ruokamaita niissä Kemijärven löytyivissä soariloissa, niin puhutaan hänen jonku ajan peestä kotiin tultuansa, muutaneen tänne, kussa ennen häntä ainoasti Lappalaiset asuskelivat, ja niin muotoin olleen ensimmäisen oikean asujammen Kemin Lapissa, jonka esimerkkiä uskotaan muijen Suomalaisten talonpoikien seuraneen.**)

Kuusamon muinonen Apulainen Oppia *Elias Lagus*, joka on tästä tarinoinut***), arveloopi tämän asian tapahtuneen nuon v. 1580 sillä pitkällisellä sota-ajalla Kuninkaan *Juho III*:nen hallituksen aikana — ellei se jo lie tapahtunut ennen.

XI.

A. J. Sjögrenin Anteckningar om Församl. i Kemi Lappmarf p. 378.

*) Tätä sukua löytyypi vielä nytkin aivan viljalta Etelässä Savossa, josta se ehkä lie muinon muuttanut pohjoisen päin.

***) Samaten sanotaan yhen *Poavo Pelkoisen* lähteneen Kemijärveltä, ja olleen yksi niitä ensimmäisiä asujammia Soankylässä (*Sjögren l. cit.* p. 21, 275, 276)

****) Lue: Utdrag af en Bestrifning öfwer Rufamo Soceten i Kemi Lappmarf, af *El. Lagus*. 2:a Stycket, införd i Kongl. Swenska Wetenskaps Akademiens Handlingar för år 1772, Vol. XXXIII. p. 223.

XI.

L A U R I K A I N E N .

Niistä muinoisista sotiloista jotka ovat olleet kuuluisat Lapin maissa, on myös *Laurikainen* mainittava. Hään ei kulettanut mitään sotajoukkoa vihollisia vastaan, vaan hänen sanotaan viekkauellansa ja uskalluksellansa hukuttaneen heitä, ja pelastanneen Lapin maita näistä liehujoista. Pohjan pitkällä perällä käypi vielä hänestä monenkaltaiset puheet, mitenkä hään muka ennen aikana on rohkeuellansa näitä maita pelaistanut.

Sanotan yhön ison joukon Karjalaisia (jolla sanalla ymmärätään Venäläisiä Karjalan moasta, eli Suomalaisia jotka nouvattaavat Venäjän uskoa, ja asuskeloovat Karjalassa ja Aunuksessa) olleen ennen aikana näitä maita rappoamassa, ja kotiin lähtiissä ottaneen yhen miehen nimeltä *Laurikainen* soattamaan heitä sen 8 penink. pitkän Enara-järven ylitten. Kuin tulivat yhteen soaren nimeltä *Suotti-petsi-suolo* (sa'an petäjän-soari) niin seisauttivat siinä levetäkensä ja huiloaksensa. Kuin olivat ruvenneet levollen, siinä syötyänsä, niin *Laurikain* vetiin rantaan ja lykäisi kaikki venät vesillen. Kuin Karjalaiset sen kuulivat niin hyppäisivätten häteen, mutta ennen kuin
ensi-

ensimmäinen heistä ennetti rantaan niin oli *Laurikainen* jo ennettänyt lykkeä veneet vesillen, ja ite pääsyt siihen viimeiseen venään. Kuitenkin oli Karjalainen tartuvinut kiini kokkaan, että sillä pitellää häntä, mutta silloin oli Laurikainen kirveellensä hakkaanut häneltä kädet poikki ja sillä tavoin pelastanut henkeänsä.

Karjalaiset jotka seisoillivat rannalla oli sanoneet:

„Gah! Laurikainen leikkiä teköö”

että sillä ikään kuin houkuttellaksensa häntä takaisin, uskovinaan hänen ainoastaan tahtoneen heitä ilman lystin vuoksi hätyyttellä. Mutta kuin näkivät että Laurikainen teki täyttä totuutta, niin huusivat hänellä:

*„Ah tuleh moalle Laurukainen!
Meillä on huttua hyvää ruokaa,
Ruodzin voida silmään pannaan,
Isänen kädeen kudri*) annetaan.*

Nyt kuhtuvatten häntä muka isännäksi, jota ne ennen olivat koirana pitäneet, ja nyt jo luvattiin hänelä huttua, jota ne ennen olivat syöttäneet tähtisillään. Mutta Laurikainen ei ollu houkka uskomaan heijän puheisiin, vaan vastaisi:

„Teäl-

*) *Kudri* (kuiri) merkihtee heijän puheenmurrella „lusikaa”.

„Teälläpä on Huttu ja hutun verkit!” (Teälläpä ne on koira keittoneuois). Sillä hänellä oli venässään, kaikki heijän evästö- ja ruoka-neuvot.

Kuin nyt näkivät ettei enää ollut heillä mitään apua hyvillä puheillansa, ja että Laurikainen purjehti pois heittäin heitä siihen, niin huusivat hänellen vihapäissänsä:

„Ga, jos olisit tullut Laurukainen
niin kuumaa tinaa kurkkuhuis valettaschin!”

Vasta 9 vuorokauen peästä, niin tuli Laurikainen takaisin; silloin oli jo Karjalaiset kuolleet nelkään, ja niitä muutamia mitkä vielä olivatten vähässä henkessä lopetti hään sillä, että hään tappoi näitä viimäisiäkin. Sillä ajalla kuin tässä yksinäisessä soaressa kuluttivat aikaansa, olivat kirjuttaneet puukoillansa kaikki honkat ja petäjät täpö täyneet venäleisilla kirjoituksilla; ja sanotaan näijen heijän kirjoituksiin vielä näinä aikoina olleen luettavana. *)

Näin puhutaan tätä asiata Enarassa, mutta ikään kuin ne vanhat Greekalaiset kaupunit tahtoivat kukiin luetto *Homerusta* moamieheksensä, ja sanoivat hänen syn-

*) Jos niin on ollut, niin se on paha kyllä ettei yksikän niistä miehistä jotka ovat näitä maita matkustaneet, ou näitä heijän kirjoituksiansa kirjaan pistäneet, ja tulevaisuullen (ät efterwerlden) säilyttäneet.

syntyneen heijän moakunnissaan, niin puhuvat myös nämät Lappalaiset pitäjät, tämän asian tapahtuneen heijän paikoillaan, joka toistaa että tämä tapaus mahtaa olla varsin vanha.*) Niin e. m. sanoovat Kemi-
läi-

*) Yhtä samalaista kokkaista teki muinon yksi 11 vuotias poika muutamillen Kasakkoillen, siinä pitkellisessä soassa vuotesta 1700 vuoteen 1721. Ja koska tässä paikassa on varsin soveltua puhua tämän pienen miehen uskalluksesta, niin tiemmö sitä siinä uskossa, että hänen nimensä ansaihtee tulla meiltä muistetuksi niin hyvin kuin ykskään muu.

Koska Kasakat sen onnettoman Iso-Kyrön tappeluksen jälkeen hävittivät ja roatelivat koko Pohjanmoan, niin tapahtui että yksi vanha Kaupuninpalvelia (Stadstjänare) Vanhasta Koarlenkylästä oli vaimonensa ja kahen poikansa kanssa piiloittanut ihtensä yhteen synkään mehtään lähes *Himangon* kyleä Lohteon pitäjässä. Mutta Kasakat saivat haisua tästä heijän piilo-paikasta, ja samassa läksi sinne 7 miestä, heitä kiini tavoittamassa. Isä, äiti ja se vanhin poika pääsivät pakoon, mutta se nuorempi joka ei ollu täyttä 11 aastaikoa vanha keäntyi Kasakkojen käsiin. Kosk eivät olleet enempi kuin 7 miestä kaikkiaan, niin pelkäisivät tullaksensa yö-aikana talonpojilta hätyytetyiksi, hyö heittivät sen eistä hevoisiansa moalla, ja sou-tivat veneellä *Parkihauan* rannalta yhteen pieneen luotoon lähes *Voholan* soarta, ja rupeisivat siihen yöksi. Kuin olivat välillensä jakaneet soalistansa niin rupeisivat levollen ja panivat tämän pienen pojijan välilleen. Mutta pojjan silmiin ei tullutkaan unta. Kuin hään arvaisi että kasakat olivat uupuneet uneen, ja kuuli että venet rupeisi narkumaan nostettu koho-veestä (af flodvatnet, tiden) niin hään hiljaan vetiin pois vuueltaan, lykkäisi venoista vesillen, ja hyppäisi ite siseen. Kasakat havaisivat kyllä venen lykkäämisestä, mutta eivät kuitenkin ennetteneet sitä tapaella. Poika, jonka nimi oli *Juho Hagberg* rupeisi veneen keskellä, ja tuuli tuuvitti häntä hiljaan toiseen rantaan. Kasakat kuoli joka mies nälkään (*Åbo Tidn. 1789. p. 283. Rüh's's Hift. 2. paino I. Osa. p. 128.*)

läiset tämän tapahtuneen Kemissä, Soankyläläiset että se on tapahtunut Soankylässä, Kuusamon miehet, että se on tapahtunut Kuusamossa; Kemijärväläiset sanoo-
vat Laurikkaisen tappaneen näitä Karjalaisia yhdellä saarella Jumikoskessa, ja Ounasjokelaiset taas että hään on hukuttanut heitä Ounasjärvässä, Nurmek-
sessä sanotaan tämän tapahtuneen Sotasoaressa Kuo-
hatin järvässä Nurmeksen pitäjässä, *) j. n. e.

XII.

PENTTI POUTTU

Talonpoika ja peä-sotilas

ynnä

MUUTAMIA TIIUSTUKSIA MUINOISESTA
NUIJAN SOASTA, SUOMESSA.

Myö olemme tähän asti puhunut sellaisista soti-
loista, jotka ovat vanhoina sota-aikoina tapelleet vihol-
listen kanssa, ja ehkä heistäkin on löytynyt moni mies
joka enempi ehkä ahaili omaa einettänsä kuin isän-
maan parasta, niin ovat kuitenkin heidän teot näinnä

rau-

*) Näitä sanoja ja tietoja tästä Laurikkaisesta olen minä soanut yhdeltä mieheltä, joka jo monta vuotta on näissä Lapinmaissa asunut. Eikä *Laurikainen* ole se ainua sotilas jota tässä mainitaan, hoastaavat myös yhestä *Achimelechiä*, joka on niin ikään ollut kuuluisa.

rauhattomina aikoinna tulleet mainituksi tellä kau-
niilla nimellä „*isänmoan suojelokseksi*”. Myö tahom-
me nytkin puhua toisista, jotka ovat riehuneet rauha-
aikoinna omiansa vastaan, ja jotka samalla julmuu-
tella ja syvämmen tuimuuella ovat tappaneet moamie-
hiänsä, kuin nuo toiset, vihamiehiänsä. Joka toistaa
tämän roaan talonpojallisen kansan sota-kapinoihin
nostettunna harvoin eroittavan ystäviänsä vihamieh-
tänsä, hyväntekiöitänsä muista muukalaisista; mutta
käyttäiksen yhtä ymmärtämättömästi nin yhtä kuin
toistakin vastaan, ja sillä saatta ihtensäkin viimen tur-
mion alaksi.

Näihenkin nimet ovat kuuluvaiset meijän tarina-
mukseen, heijän esimerkkiä olkoon opiksi muillen
puuttumasta semmoisiin, ja valtatöihin koskemasta.
Kuitenkin emme saata varsin soimata tätä meijen kes-
kinäistä kapinata, sillä talonpojat olivat senpuolesta
viattomat, että hallitus ei ainoastaan heitä siihen yllyt-
tänyt mutta myöskin antoi heillen sotamiehiä avuk-
sensa. Kohtuullisuus voattii että hoastelessamme
näistä vanhoistamme, aina mielessämme tarkoittaa
heijän aikuisia laitoksia, eikä aina moittia, mitä nyt
oisi meijän mielessämme moittavana. Se on aina
nähty että kussa on riitainen ja pahakiskoinen Halli-
tus, siinä on myöskin riitauntuneiset ja eripuraiset
alim-

alimmaisat; ja kussa näitä vielä yllytetään ja nostettaa esivallaltansa, siinä on kapinat ja miesten metelit soapuvilla. Näillä mejän puheillamme oumme tarkoittavana niitä aikoja, koska Suomenniemen kansat hallituksen yllyttämällä kapinoitsivat esivaltaansa vastaan, eli koska Pohjanmoan talonpojat sotivat vastaan omoa sotaväkeänsä, kunneka heitä viimein Ilmolassa piiskattiin ja hakattiin ja jotka ajat ovat tulleet tästä Nujan soasta mainituiksi. *Pouttu* ja *Ilkainen*, *Krank* ja *Israel Larsson* olivat perätyksin näihen talonpoikiin peämiehet ja tulemme kohta kustakin häistä puhumaan. Mutta ensin tahomme vehä laveammasti ja ikään kuin alustapäin puhua tästä Nujan soasta, josta mejän Ruohtalaisessa tarinamuksessamme varsin väheä mainitaan, ja jota muutenkin siinä tutkistellaan erinkaltaisella tavalla.

Sen mainitun Kuninkaan Kyöstin I:sen kuoltua ei tavattu yhessäkään hänen pojissaan hänen isot tavat. Kateus, heikkous ja käskinäiset riiat hävitti kauan sitä Kuninkaalista huonetta, että koko valtakunnan. Suurin syy näihin juonittelemuksiin läksi siitä, että Herttu *Juoho* oli nainut Poavilaista Prinsitärtä nimeltä *Catharina Jagellonika* Puolan moasta. Tästä rupeisi se oppi taas tulemaan Ruotsissa vallan peällä, joka vihoo ja soimaa kaikkia muita uskovaisia, ja joka vielä

vielä nytkin Europan etäläisemmissä maissa hulluitte-
 loo ja villittelöö ihmisiä. Koska Hertut *Juho* ja
Koarle oli liitteneet ihtensä yhteen ja nostaneet kapi-
 nata heijän veljensä Kuninkas *Eerikkiä* vastaan, ja
 häntä voittaneet ja vankeuteen suljeneet, niin ei ollut-
 kaan toivomista, että tämä valta joka näin kohoittiin
 vallattomuudesta, piti olla pysyvä ja onnellinen. Koko
Juhon hallituksen aika osottaa yhtäisiä riitoja ja juo-
 neita, jotka hänen kuoltua vielä sillä enentyi että hään
 oli kasvattanut poikoansa *Sigismundia* Poavilaiseen
 uskoon. *Juho* kuoli 17. p. Marrask. v. 1591, ja *Sigis-
 mundia* tehtiin Kuninkaksi Ruotissa 19. p. Helmik.
 v. 1594, ehkä hään jo 7 vuotta ennen, eli v. 1587 s.
 9. p. Elok. oli tehty Kuninkaksi Puolassa, sen kuolleen
 Kuninkaan *Tahvo Bathorsin* perästä, joka oli ollut
 lankomies hänen äijillänsä. Se on monesti kyllä työ-
 lästä hallita yhtä valtakuntoo, satikka kahta, kussa
 erinäiset uskomukset ja toisellaiset hyötytykset (*olifa
 intres[en]*) eroitteloovat asujammet. Siihen oisi vuaettu
 jalompia muka miehiä kuin tämä *Sigismund*, joka oli
 luonosta luulevainen vilpuri ja paha pelkuri. Koska
 hään aina enemmän rakasti Puolalaisia kuin Ruohta-
 laisia niin hään enemitten oleskeliin Puolassa, ja toi-
 mitti hallituksensa Ruotissa sätänsä Herttua *Coarlen*
 kautta. Tämä toas joka oli vihainen sekä Poavilaisil-
 len

len että Puolalaisillen, oli myöskin luuleva ja salapuria. Hään joka myös puoleltansa nouatti aina uskollisiansa toimitti Kuninkaan käskyä aina toisinpäin kuin käskettiin ja soattoi sillä vielä suuremman hämähänyksen kuin oisi muuten ollut. Kaikki onnettomuudet syytti hään kuninkaan syksi, ikään kuin kuninkas lykkäis kaikki hänen syksi.*) Ruohtalaiset olivat itekkin hoiperoitset ja vilpisteleväiset**), mitkä pitivät yhän puolta mitkä toisen, eikä se ollut kumma, sillä Poavin oppi oli vasta äskön maastaan pois-heitättynnä, ja sillä oli vielä monta puoltajoita henkissä. Suomalai-

*) Että puhua totuutta niin heissä oli kumpaisessakin vikoo, *Sigismundissa*, siinä että hään tahtoi vasten Valtakunnan lakia sisääntuottoo yhtä vieraista uskoa, ja että hään vieraalla sotajoukolla rupeisi sotimaan omiansa vasteen, ja ymmärtämättömyytessänsä nouatti kaikissa Puolalaisia enemmän kuin Ruohtalaisia, eikä pysynyt kotonaan omassa moassaan. *Koarlessa* oli vika siinä, että hään toimitti Hallitustansa toisinpäin kuin oli Kuninkaalta käsketty, että hään ei ainoastaan yllytti alimmaiset luopumaan Kuninkastansa, mutta myös ite soatto heijät sotaan häntä vastaan. Heijän mielenluonossa oli muuten se eroitus, että Sigismund oli pehmäsyväinen, mutta Koarle julma ja kovaluontoinen.

**) Kyllä hyö kauvan säilytti uskonsa Kuninkaallen, josta myös moni heistä tehtiin Hertualta henkettömäksi, mutta usseemittain pitivät sen puolta joka oli suatuvilla. Kuin Sigismundi läksi tiehensä, silloin ne vaikenivat hänestä, kuin hään tuli takaisin silloin ne toas palaisivat hänen luoksensa. Ainoastaan se Suomalainen sotarahvas jäi hänellen uskollinen, kunnekka hään oli heitätty virattomaksi.

laiset toas johon Hertun valta ei ylättynä, hyö olivat Kuninkansa uskolliset, ja pitivät vihoviimäiseksi hänen puolta. Tämä heijän käytös, joka oisi ollut heillen kunniaksi, jos Kuninkas oisi keännyt voiton puolen, luetaan nyt heillen viaksi koska Herttu peäsi voittoon. Suomessa oli silloin Peä-Holhottajana se jo ennen mainittu *Claes Eironpoika Fleming*, rohkia ja ruttoluontoinen mies.*) Se oli hään joka ensin muista piti Kuninkaan puolta, ja vannotti sekä sota-väkeänsä että koko Suomenmoan hänellen. Tästä hänen uskollisuudesta että muutenkin hänen kunnottomasta käytöksestänsä Hertuan vasta ja siitä kylmäkiskoisuudesta jolla hään heitti hänen käskyt tekämätäk, niin syntyi suuri viha hänen ja Hertun välillä, niin että jos Herttu ois häntä kynsisek soannut, niin se oisi häntä suomustanut, niin kuin kaikki muut kuin pitivät Kuninkaan puolta. Koska nyt Kuninkas ja Herttu viimeisellä rupeisivat julkiseen sotaan välillänsä, niin silloin alimmaiseta olivat tupero-päissään millen puolelleen heijän piti ruvetaksensak. Tässä mieli-muutuksessa Suomalaiset pitivät aina Kuninkaan puolta, mutta

*) Hänen kunniaksensa meijän täytyy sanoa että se oli ainua mies joka jäi Hertualta voittamatak. Ne kauniimmat houkuttamiset ja ne kauhiimmat uhkaukset, ei vaikuttaneet hänen peälle niin haanaan. Se seiso kuin seinä kaikkia Koarlen yllytyksiä vastaan, ja vasta hänen kuoltua, niin lankeis Ruotsin valtakunta pois Sigismundin käsistä.

mutta Ruohtalaiset valanpattoisuuellansa Hertuan puolta.

Koska Ruotsi ja Venäjät monta vuotta olivat pitäneet sotoo välillänsä, niin tehtiin viimen rauha s. 18. p. Toukok. v. 1595. Silloin anto Herttu käskyn että sama Sota-rahvas joka oli ollut Venäläisiä vastaan piti Suomen kautta tulemaan Ruotsiin. Mutta Kuinkas joka jo silloin pelkäis Hertun aikeita, ja luuli että hänen tällä armealla piti vahvistuman omoo valtansa, laito Flemingillen sanan jott ei hänen piti lasketa heitä Ruotsiin *), vaan pitää heitä Suomessa Kuninkaan varaksi. Flemingi teki hänen käskynsä jälkeen, ja siitä läksi alku siihen Suomalaiseen *Nuija Sotaan*, josta nyt tulemme puhumaan.**)

pal-

*) Se Ruohtalainen jalkaväki tepasti kuitenkin Torneon kautta kotiinsak, vasten Flemingin käskyä, mutta Hevoisväki jäivät Suomeen.

***) Myö olemme puhutaissa tästä *Nuijan Soasta*, enemitten keskustellet ja välillänsä verroittanet kolmet tässä seuravaiset kirjutukset, jotka kaikissa ovat toisissek kanssa yhtä-pitäväiset, ainoastansa pienemmissä asianmutkissa missä hyö toisistaan erkanevat, olemme seuraneet sitä enin uskottavata, ja aina muistutuksissamme myös ilmoittaneet, niihen toisten puheita. Nämät ovat 1) Lain-Istujan Kuninkaalaisessa Vanhain-Kokouksessa *Jonas Werwingin* Tarinamus Kunikaasta Sigismundista ja Koarle IX:nestä, muistutuksien kanssa ulosannettu *Anders Anton von Stjernmanilla*, painettu Tuhulmissa v. 1746. Joka tarinamus on kirjutettu suuren tarkaisuuten kanssa; 2) Yksi kirja jota kuhutaan *Herttu Koarlen Surma-pihta*, ja kussa lueetaan kaikkia niitä murhatöitä, jotka hänen käskynsä peälle toimitettiin. Tämä kirja joka luullaan olevan — — —

paljon vierasta sotaväkeä, jota pantiin maanpitäjäisiin talonpojillen eletteäksensä. Ilman Suomen ja Viron Rykmentit, oli myös muutamia Rykmenttiä Ruohtalaisia, ja Puolalaisia hevoismiehiä (tahi Rytteriä). Näitä pantiin ympäri Suomessa, Hämeessä, Savossa,

tekämä, on Ruotissa kieletty, eikä löyvykään hänestä muuta kuin 4 kappaleita kaikkiaan, jotka säilytetään Upsalan, — — — ja kuninkaan kirjankooassa Tukhulmissa. Se oisi muuten näissä asioissa uskottavaksi, koska se on kirjutettu tään aikuiselta mieheltä, mutta se on ehkä kovan kiiwas Koarlea vastaan, niin kuin jo hänen nimestään näyttää. Se kuuluupi Ruotiksi: Hertig Carls Slattare benck, de är en Sanfärdig berättelse om de Yncelige Fängslende, Bittmande och Mördande, som den Ogudhachtige Försten Hertigh Carl till Södermanland, på både Öppere och Ringere Sweriges Rijkes Stender och Undersåther, så wäl andelige som wärdzlige bedriffwet hafuer, hwilke wore den Stormechtigste Konungz, Konung Sigismundi till Swerige och Polen etc. etc. Eedsworne, och med Hertig Carl uti ingen måtte wille haffue til at göra, widare än som H. R. M. Rege-ringz fulmacht utwijste dem — Hertigen derföre på thet hefftigeste förfolgde, som här effter föllier: Anno MDCXVII. -- 3) Vasan muinosen Rahansäilyttäjän (Räntmästare) *Jaa-koi Vidmanin* käsikirjotetusta selistyksestä niistä Kyrön virran ympärillä asuvista asujammista, josta tämä kohas löytyy painettunna Turun Tiiustuksissa v. 1778. p. 64. Hään oli kirjuttanut tätä hänen tarinamusta niitä puheita myöten, jotka vielä hänen aikana (130 vuotta tämän tapauksen perästä) kävivät näissä maissa. Ilman sitä oli hään ite Elokuussa v. 1727 käynyt kahtelemassa niitä paikoja kussa tämä nuija sotoo piettiin, ja kussa hänellä vielä näytettiin isoja kuopia kussa näihen kuollein luita nähtiin. Hään kertoo myös mitä yksi kaheksattakymmenettä vanha talonmies *Pirta* hänellen puhui, jonka ukko vaina jo oli ollut kasvava poika kuin tässä tapeltiin ja jonka puheet merkillisellä tavalla tammaisivat yhteen, mitä Tarinamuk-sessa tästä mainitaan.

Savossa, Turussa ja Pohjan moahaan talvi-majaksi; josta tuli suuri raskaus talonpojille, liioitenkin näistä Puolalaisista, jotka eivät olleet tottuneet heijän ruokiin ja elämän laitoin. Hyö ottivat talonpojilta mikä heillä oli parasta, ja kuin ei soaneet hyvällä, niin ottivat väkipakolla. Muutenkin niin heijän käytös moamiehämme vastaan ei ollut siivollinen, eikä sopiva hyviin tapoihin. Kuin talonpojat tuosta kaipovat Uperillen, niin eivät soaneet mitään selveä, ja kuin tulivat valituksineen *Flemingin* luokse, niin hään vastais, että sotamiehet piti soaman tarvistansa. Talonpojat Pohjan moassa laittovat silloin (kesällä v. 1595 Elokuussa) miehiä Tukhulmiin valittamaan tästä asiasta Kuninkaalle. Mutta Kuninkas ei ollut kotona, hään oli Puolanmoassa, vaan koska puhe kävi että hänen vielä piti sinä suvena tuleman Ruotsiin, niin jäivät nämät miehet kaikeksi syksyksi häntä outtamaan. Koarlen Surmapihtassa sanotaan Hertun silloin käkeneen heijät luoksensa, ja kysynneen heiltä, „monta miestäko teistä on yhtä Rytteriä elättämässä, ja monta ko yhtä sotamiestä ruokkimassa”? siihen olivat vastanneet: „Myö oomme 20 Talonpoikoo pitämässä yhtä miestä ja hevoista, ja 14 Talonpoikoo kustentamassa yhtä sotamiestä.” Silloin vastais Ruhtinas: „Eikös 20 Talonpoikoo oisi miehiä tappamaan yhtä hoviniemiä

miestä (hofman, vapamiestä *) ja 14 Talonpoikoo yhtä sotamiestä, niin sen tuhennen teistä huolikoon! Mutta kosta oletten sellaiset pelkurit, niin tahon minä lähättää teillen yhen joukon sotamiehiä avuksenne, jotka eivät vähästä säikähy, vaan las kahtoa etten te heitä heitetten, mutta autatten toisianne, ja lopetatten tuota Flemingin joukkoo, jotta saattaisiin kerran rauhoo niitten Suomalaisten ylpäyten tautta.” **) Werwing ja Widman jotka eivät tahok varsin panna Hertun suuhun tällaisia roakoja puheita sanoovat ainoastaan Pohjalaisten lähättäneen Tukhulmiin muutamia miehiä valittamaan heijän onnettomuuttansa ja Flemingin kovia kuria, ja että näihen miesten Peämies oli ollut *Pentti Pouttu* ***) Iso-Kyröstä. Hään oli kauan käynyt, yhestä näistä valta-Herroista toiseen päivittämässä heijän onnettomuutensa; alussa eivät tahtoneet ottaa

kor-

*) Näinnä aikoinna niin heillen annettiin vapallisuuden oikeutta, jotka olivat miehiä kustentamaan yhtä Rytteriä, niin myös piti Vapamiesten aina ite hovisellaan tulla sota palvellukseen kuin voaettiin. Tästä niin suuri osa Rytteristä oli Vapamiehiä.

**) Herttu kuhtui heitä „ylpäiksi”, sen tähän etteivät pitänneet hänen käskynsä minnään.

***) Hänen nimeänsä kirjutetaan Wervingiltä kahella tavalla sekä *Poutu* ette *Poitu*. Widman kuhtuu häntä *Pauttu* ja Rühns kirjuttaa *Poutu*. Muuton häntä myös Ruottissa kuhutaan *Bengt Båvelson*. Tukhulmissa tapaisi hään yhön toisen Pohjalaisen nimeltä *Juho Juhonpoika*, joka niin ikän piti Hertun puolta ja joka autto tätä Pouttu asioitansa ajamassa.

korvihinsa hänen puheitansa, eikä puuttua näihin Flemingin toimituksiin, mutta viimen olivat kyllistyneet hänen yhteisistä pyytöksistä, ja antaneet hänellen sen vastauksen, että heijän piti muka varustoo ihteensa ja vallattomuueella vastuutto vallattomuutta ja väkipakolla pois kajottamaan tätä heijän luonna majoitettua väkeä.

Olkoonpa kummin tahan, niin on kuitenkin selitetty että Hallitus yllytti ja kehoitti näita Suomalaisia talonpoikia matkansoattamaan nostelemusta ja sotakapinata heijän moassansa, ja heissä surmamaan kaikkia Sotamiehiä sekä vieraita että omia. Auttoaksensa heitä tässä, sanotan Hertun lähettäneen Pohjanperäl- len yhtä miestä nimeltä *Augustinus* *) nostelemaan talonpoikia; ja niinikään laittaneen heijän avuksi *Poavo Yrjönpoikaa* muutamien Henken soattajoihen (*Drabanter*) ja 300 sotamiesten kansa, puettuinna talonpoikaisiin voatteihin. Vielä siittenik, niin hään oli kirjoissansa, kirjutettunna sekä Ruotiksi että Suomeksi,

*) Tämä *Augustinus* oli *Hartvik Heikinpojan* sisarenpoika. Hään otti vankiksi omoo Enonsa ja tärväis hänen tyttärensä. Hään löi myös vasarallansa yhtä Pappia Pohjan moalla henkettömäksi, aivan kirkonpihalla siitä syystä että hään vakuutti pitäjänmiehiänsä tekämästä mitään kapinata kuninkasta ja hänen sotaväkeänsä vastaan. Jos tämä äsken mainittu *Hartvik Heikinpoika* on se sama mies, joka siitten v. 1599 sillä nimellä mestattiin, ja joka oli ollut Linnanisäntänä Viipurissa — emme taija vissisti sanoa.

meksi, luvanut heillen että jos tappoisivat muka kaikki Herrasmiehiänsä ja vapaasuvulisia, niin heijän piti soaha piteäksensä heijän hovit ja kartanot, ja ite tuleman vapasukullisiksi.*)

Koska nyt *Pouttu* sen sanan peällä läksi talvikelillä kotinsak, ja tultua Torneoon jo siinä tapaisi Suomalaisia miehiä, niin hään toimitti heillen näitä hallituksen hyviä lupauksia. Hyö ottivat heitä ilomielellä korvihinsak ja peästäksensä yhteisestä vastuksesta, liittiivät yhteen, ja läksivät sillä innolla matkan. Sitä myöten kuin vaelsivat niin muutkin talonpojat pitäjänkunnittain liittiivat heijän joukkoon, ja pois-kajottivat ja tappoivat kaikkia niitä Rytteriä ja sotamiehiä kuin yhtyivät heijän käsiinsäk. Koska nyt ne pohjoisemmat pitäjät Pohjanmoalla oli tulleet näin nostetuiksi metelihin, niin *Pouttu* läksi kotiinsak, ja yllytti siellä ne etäläisemmetkin pitäjät samalaiseen hulluuteen. Se oli justi Joulun alla 1596 kuin nämät Talonpojat näi liehuisivat, ja ikään kuin muut hurjat ja mielettömät tappoivat omia sotamiehiänsä että sitä heijän moassa talvimajoiksi pantunna vierasta hevoisväkeä. Heijän julmuus ja vallattomuus oli niin iso ettei vihollisten oisi ollut suurempi. Tämän hyvän *Pouttun* käskyn peällä hakattiin isoja avanoita jäällä,

johon

*) Hert. Carls Slacttare Bant.

johon elävinnä upotettiin sitä Kuninkaalista väkeä, ja kuin hevoismiehet heissä uiskelivat ja käsillänsä pitälivät jään reunoista, niin hakkaisivat heiltä käet ja sormet poikki ja pistelivät heitä käihillänsä ja pitkillä tuurillansa kunneikka vaipuivat pohjaan; toiset taas siottiin puihin juurin joita nuolilla ja pyssylöillä ammuttiin koitteen ja pilkan vuoksi. Ja sanotaan tällen Pouttullen olleen monellaisia koneita surmataksensa ja hävittääksensä heitä jotka pitivät Sotamiesten puolta, niin e. m. että niitä tupia jotk ei poltettu, sahuutti hän hirret ja orret poikki, enemmän kuin puoliltaan, niin että kuin asujammet tulivat takaisin asumaan heihin, niin katot ja laipiot lankeisi moahan ja tappoivat heistä koko peräkunnat. Ja että hään vielä sillä enemmän pelottaisi näitä pakolaisia, niin hään anto avata suupielekset niihen eläimien, jotka olivat tappaneet, ja viritti heijät irvilleen, niihen ikkunoihin jotka nehtiin tien varrelta, että sillä hirvittää niitä ihmis-poloisia, jotka palaisivat jälleen kotiinsak. Näin elivät Talonpojat muinon Pohjanmoalla joulun pyhinnä, kunneikka isot rankastukset kuritti heitä. Hertun Koarlen *Slagtar bänckisjä* sanotaan, että se oli erinomattain Rautalammilla *) (i Raute land) kussa tällai-

*) Muistettava on että niinnä aikoinna luettiin *Rautalamm*in pitäjäseen myöskin *Laukkaan*, *Viitasaaren* ja *Soarijärven* pitäjät. Ja että näihin kapinoitsemiin talon-

laiset jumalattomat menot piettiin, ja kussa Uplannin Hevoisväin Rykmenti joulun alla näin surkealla tavalla tapettiin ja veteen hukutettiin.

XIII.

J A A K O I L K A I N E N *)

Koska nyt tämä tuhma talonpojan joukko näki että kaikki näin onnestui heillen, niin hyö tuosta vielä enemmi pöyhisteliit ja rupeisivät ylpähäiksi. Hyö kokountuivat nyt iso joukko niistä likimmäisistä pitäjistä, ja ottivat itellesek yhen uunen peälismiehen nimeltä *Jaakoi Ilkainen* Ilmolan pitäjistä. Hänen komen-

poikiin joukossa mahto erinomattain olla *Vastingin* kylänmiehet *Soarijärvestä* ja *Kivijärven* kyläläiset *Viitasaaresta*, nähään vielä yhestä vanhasta *Runosta*, jossa myös lauletaan minkellaiset heillä oli sota-aseet, nimittäin kankkiloita ja kurikkoita. Se kuuluupi näin:

<i>Kivijärven kiltit miehet,</i>	<i>Urot oitse oikeneevat</i>
<i>Vastingin vahvat uroot,</i>	<i>Sota-aseis' sotimahan.</i>
<i>Nuijat nurkissa pitäävät,</i>	<i>Veri parskui paijan peällä</i>
<i>Sopeessa pitkät varret,</i>	<i>Suolet sinkoilit sisältä,</i>
<i>Joilla huovia hosuuvat</i>	<i>Ryytteris' ryvetetyistä</i>
<i>Ryttäriä rytkyttäävät.</i>	<i>Huovista hosutetuista. j.n.e.</i>
<i>Sieltä Soarelle samoovat</i>	

(Åb. 2b. 1777. p. 15; Porth. *de Poesi Fenn.* p. 70)

*) Hänenkin nimeä kirjutetaan eritavalla. *Werwing* kuhtuu häntä *Jacob Iliken*, *Sparre* kuhtuu häntä *Jacob Iliken* ja *Vidman* kuhtuu häntä *Ilka*.

komennon alla meinaisivat nyt omistoo koko Karjalan ja Hämeenmaata, että heistäkin pois karkoittaa Kuninkaan Hevoisväkeä, ja tulella polttoo ja hävittää Peä-Hollottajan *Claes Flemingin*, Sota Evestin *Axel Kurkin* *) ja Parvisaattajoihen *Antti*

Bojin

*) Tämä *Axel Jönsinpoika Kurck* Annulaan oli v. 1585 Parvinsaattaja (Ryttmästare) Suomalaiselle Vapasukullisillen, v. 1593 Linnanisäntä Narvassa; v. 1598 SotaEvesti Suomessa; v. 1599 alussa Syyskuun tappeli hään Suomalaisten kanssa Herttua Koarlea vastaan (joka silloin oli ite tullut Suomeen sotimaan) Marttilan pitäjässä ja Pamarin sillan korvalla, mutta tuli jo s. 28 p. samassa kuussa Viipurissa vankituksi. Se oli kyllä merkillinen että kuin toiset Suomalaiset sota Herrat mestattiin, niin tämä ja *Arvid Eerikinpoika Stålarin*, joka Flemingin perästä oli pantu Peä-Holhottajaksi heitettiin henkillen. Heitä vietiin kiinisioitunna Ruotsiin. Heitä tuomittiin kumpaisetkin Linköpingin Herroinpäivissä pois päiviltään ja ulosvietiin myös hakataksi s. 20 p. Maalisk. v. 1600, jollon ne neljä Vallan-Neuot *Gustaf* ja *Sten Banner*, *Erik Sparre* ja *Ture Bjelke* heijän nehässä mestattiin, vaan nämät seälitettiin. Koska heitä tuotiin ulos surmataksi, niin sanotaan *Stålarmin* sanoneen nauro-suulla niillen ikkunoissa seisoivillen Rouasväillen jotka kahtelivat heijän kuolonmenoo: Minä olen ainian kunnioittannut Rouasväkeä, jos hyö nyt rukouksillansa Hertun luonna auttaisivat minua tästä pahasta pulasta, niin minä palvelisin heitä elinaikaini; jollon hään hattuansa kohotti ja heiti heillen jäähyväkset. Hakkuupaikalla (på afrätsplatzen) koska hänellen armoa annettiin niin sanotaan hänen vielä irvistäneen ja sanoneen: Mitähän nyt nuo toiset kumppalit aatelloovat kuin ei minä tullunakaan perästäpäin (Biogr. Lex.) — V. 1602 Tammikuussa, niin Suomenmaan yhtäinen vapaalliset seävyt rukoili Herttua, näijän ja muijen Suomalaisten Vankiloihen eites, jollon heijät peästettiin vankeudesta. *Kurckia* laitettiin jo s. 21. p. Jouluk. samana vuonna Vironmoahaan sovittemaan vara-rauhoo Puolalaisiin kansa. Hään oli naittu

Bojin *) ja *Antti Laurinpojan* **) herraskartanoita ja viimen ottoo ja perinpohjin hävittää Turun linnoa.

Kuin Flemingi sai kuulaksein tästä Pohjalaisten metelistä niin hään jo sammassa oisi laittanut sota-väkeensä näitä talonpoikia vastaan, ellei Kuninkaan Kirjuttaja *Olof Sverkersson* ***) joka silloin oleske-
liin Turussa, oisi kieltänyt häntä tätä tekemästä, mutta kuin nämät Pohjan talonpojat tämän *Ilkaisen* komen-
non alla vielä 1597 vuuen alussa samalla hurjuuella riehuisivat Hämeessä, kuin olivat äsköttäin telminet omassa moassa, niin hään viimen veti armeansa yhteen ja läksi s. 23. p. Jouluk. v. 1596 marsimaan Turusta heitä kurittamaan; ja lähetti yksi joukko Puolalaisia *Abrahamin* komenon alla heijän peällesek. Koska
tämä

-
- 1) *Karin Niileksentytär Boijin* kanssa Gennäsiin ja
2) *Kersti Hannu-Björninpojan (Lejon)* tyttären kanssa Lepasiin.

*) *Anders Niileksenpoika Boje*, Tykiin, tuli siitten v. 1612, s. 8. p. Tammik. Linnanisännäksi Kekisalmellen. Hän oli naitu 1) *Hebla Eerikintyttären* kanssa Poikoon, ja 2) *Anna Eerikintyttären* kansa.

**) *Anders Larsson*, Botilaan, oli silloinkin Parven-
saattaja K. Sigismundin sotaväessä. Häntä pantiin v. 1602, s. 1. p. Tammik. Linnanvouviksi Viipurissa, josta häntä siitten v. 1603. s. 7 p. Marrask. muutettiin Reäveliin, kussa häntä viimen tehtiin Linnanisännäksi.

***) Tämä *Olof Sverkerinpojan* oikea sukunimi oli *Elfkarl*, mutta koska se oli semmoinen vilpikäs, joka aina kiänsiin niin kuin puheessa sanotaan „tuulen mukaan”, nii hään viimen sai sen köllö-nimen V ä n d k å p a.

tämä *Ilkainen* joka silloin jo oli Birkalan pitäjässä, sai kuulaksensa että Flemingin Hevoisväki oli jo tulemassa, niin hään yöllä vetiin joukkoneen siihen isoon mehtään joka erottaa Pohjan moata Hämeen moasta, kuitenkin tuli monta heista niiltä heitä taka ajelevilta hevoismiehiltä moahan hakatuiksi, ainoastaan ne joillen oli vähämpi kantamista pääsivät karunjalalla pakoon. Kuin olivat hevoismiehet heitä ajellet jonku matkan metässä, keänsivät takaisin voiton kanssa; ja Pohjolaiset kiittivät lykkyänsä että pääsivät näin hätäkäsän pakoon, poisketkivät aseitansa ja miekojansa, ja olivat ajankauven rauhassa heijän vallan alla jotka olivat heitä voittaneet. *Abraham Melchiorsson* *) joka oli äsköttäin tullut kuninkaan luota Puolasta, ja joka oli pantu käskynkäytäjäksi Pohjanmoan pohjoisimmassa voutikunnassa, sai nyt käskyn kiini ottoaksensa ja rankaista niitä talonpoikia jotka olivat olleet peämiehiä tässä nostelemuksessa. Hään otti ja hakuutti peä poikki *Ilkaiselta* ja viieltä muilta talonpojilta, jotka olivat tässä olleet peämiehinä, ja nau-
lai-

*) Sekä *Vidman* että *Sparre* sanoopi että se oli *Abraham Melchiorinpoika* joka silloin Flemingin käskyllä tuli heitä vastaan. Kumpaisetkin puhuupi että hään sai *Ilkaisen* vankiksi, ainoastaan siinä erineevät, että *Sparre* sanoopi *Abraham* panneen häntä neljän teilin peällä; mutta *Vidman* että hään oli hirttänyt häntä Ilmolan kirkon luonna. *Sparren* puheen perästä, niin tässä tappeluksessa oisi ollu 1400 talonpoikoo, joista 500 oisi tulleet surma-
tuiksi.

laisivat heitä riippumaan teilipuihin lähes Ilmolan kirkkoa. Mutta *Pouttua* hään lähätti kiinisiottunna Turkuun kussa hään varsin surkealla tavalla lopetti päivänsä vankeudessa.

XIV.

H A N N U K R A N K.

Kuin talonpojat saivat kuulla tätä kovoo rankais-
tusta joka oli kohtanut heijän entisiä piämiehiä, niin
talonpojat pohjoisemmassa puolessa pohjanmoalla
kokoutuivat toas yhtäkkiästi, nimittäin Kemin, Ijon,
Oulun, Liminkon, Salon, Pyhäjoen, Kalajoen, Loh-
teon ja Koarlenkylän pitäjänmiehet, jotka yhtenä
aamupäivän hämärässä lähes Koarlekylän kirkko kussa
olivat ihtensä salakähmässä varustanet tien sivuilla
karkaisivat sellaisella innolla tämän *Abraham Mel-
chiorpojan* peälle, joka ei tienyt pelätä niin mis-
tään *), että ne olivat jo tappaneet 22 miestä niistä
50:nista joita hänellä oli muassaan**), ennen kuin
yksik-

*) *Vidman* sanoopi tässä hänen tulleen näitä talon-
poikia vastaan, mutta se on mahotoin että hään 50:nellä
miehellä oisi männyt niin monen pitäjän miesten vastaan
sotimaan.

***) Näihen joukossa, joita tässä tapettiin oli Grevi
Abraham Pekanpojan Brahen muinoinen opettaja se kuu-

yksikkään heistä oli vielä ennättänyt veteä miekan tupestaan, joita kaikki moahaan kaivettiin Koarlenkylän kirkko moassa. Mutta *Abraham* piäsi kuolemasta ja näihen talonpoikiin käsistä sillä, että hään heitti pois Suennahkaista turkkiansa, ja visko sitä *Hannu Krankillen*, joka oli Liminkolaisten Peämies, ja jokapa turkki oli vähältä soattoo häntä surmaan, sillä pimenpeässä niin eivät tunteneet häntä ne hurjat talonpojat, vaan pieksivät häntä pahanpäiväisiksi, että hään oli vähällä kuolla. *Abraham* joka sillä tavoin hävoisensa ammuttua piäsi jalkaisi mehteen pakoon, ei kuitenkin kauan tainut vältteä vihamiehiänsä, sillä ne eteläisemmän pitäjän miehet jotka olivat soanneet sanan tästä tappeluksesta ja *Abrahamin* pavosta, tunsivat häntä, ja otti häntä kiini *) ja lähettivät häntä vankeutettunna Tukhulmiin, kussa Hertun käskyn peällä hakattiin häneltä peä poikki.

Siitten olivat toas ne pohjoisemmat ja etäläisemmat talonpojat liittinneet yhteen, poisajoaksensa sota-väkeä koko Suomen moasta. Hyö tulivat toas pitäjistä pitäjäseen, ja tappamisella ja miesten murhaamisella

luisa mies *Gabriel Trälod*, joka 1596:n vuuen alussa oli Ruotista muuttanut tänne Suomeen, luulessaan, että hään tässä Flemingin komenon alla eläisi isommassa tyyvännössä kuin Ruotissa, kussa Herttu pelmuisi.

*) *Verving* sanoo että hään tuli kiini otetuiksi muutamilta Koarlenkylän miehiltä.

misella levittivät hirmuisuutta ympärillensä. Sillä tavalla tulivat aina Ilmolan kirkollen, kussa hyö teillistä poisottivat heijän kumppaliensa ruumiita, ja hautaisivat heitä kauniisti Ilmolan kirkkomoassa. Ja koska tämä talonpojallinen joukko, joka oli ko'onnut varsin isoksi, sai kuulaksensa että muutamat Kuninkaan Ryyttäristä vielä oleskelivat yhdessä kylässä Nerpien pitäjässä, niin laitoivat sinne muutamia joukkoja talonpoikia, jotka ottivat monta heistä vankiksi, ja upottivat heitä siihen virtaan, joka juokso siinä kohassa. Ja koska oli niin matala pohjan ja jään välillä, ettei miehen ruumis siihen tahtona sopia niin lykkäisivät näitä vankiloitansa kankiloilla ja hankoin kanssa, mänemään jään alla.*) Ja sanotaan vaimoväenkin siinä kylässä olleen niin suutuksisaan, että ottivat korvoja ja maitopyttyjä, ja mitä vaan käsihinsä saivat, paiskataksensa tätä kuninkaalista väke, joilla löivät moneltakin mieheltä peän halki.

XV.

*) Se on merkillinen että se roaka talonpoijan rahvas aina on nöyrä ryöstämään ja murhamaan mutta jos vaaitaisiin heitä suojelemaan isänmoatansa, harvoin hyö siihen antaiksien.

XV.

ISRAEL LARSSON*).

Näinä aikoinna, eli jo vähä tätä ennen, oli Herttu lähättänyt pohjan moallen yhen miehen, nimeltä *Israel Larsson* olemaan talonpoikiin peämiestä, josta nämä tulivat varsin iloisat ja poissanottivat kuuliaisuutensa *Krankilla*, ja ottivat tätä *Larssonia* esimieheksensä. Mutta kuin Suomalaiset Herrat ja Valtamiehet saivat kuulla tästä talonpoikiin toisesta kapinasta niin hyökin uuestaan varusteliivat heitä vastuuttamaan. *Claes Fleming* veti samassa armeansa yhteen ja läksi ite marssimaan näitä talonpoikia vastaan. Ilman Puolalaisia niin hänellen oli Turun ja Hämeen Rykmentit muassaan, jotka hään osittain tiellä kokoutti yhteen heijän talvi majoistansa; niin että koko hänen sotarahvas ei ollut jos 2500 miestä kaikkiaan, paljasta hevoisväkeä. Talonpojat toas, jotka olivat nuon 6 tahi 8,000 miestä, olivat tehneet leiriänsä *Poavolan* talon vainiolla *Ilmolan* pitäjässä, *Kurikan* kappelin vähä ala-puolellen, kussa hyö olivat turveen penkerillä ihtensä varustaneet. Tämä paikka oli myös luonostansa heille varsin sovelias, siitä että

se

*) Tämä *Israel Laurinpoika* oisi Messeniuksen puheen perästä ollut voutinna Ruotissa, ja syntynynnä Hernösandin kaupungissa.

se oli syvillä hautoilla ja ojilla yltäympäriiseen piirretty, ja siihen vielä Kyrön joki juoksi pohjospuolella tätä paikoo. Kuin *Flemingi* sai tiiustajoiltansa kuulla tästä Talonpoikiin asettamisesta, niin hään seisaihti Hämeen-metässä, ja anto siinä tehä multapenkkeriä ympärillensä, jotka vielä nytkin kuhutaan *Hämeenpenkkereet*. Tästä laittoi hään monta sanoo näillen Talonpojillen, ja sekä rukoilli että varoitti heitä lakamaan tappelemasta, ja olemaan Kuninkaallensa uskollisia. Luvatten heillen anteeksi tästä heijän rikoksesta, jos hyö oisivat sillään ja hyvällen keäntäisivät kotiinsak, elämään kukin rauhassansa. Muuten toimitti hään heillen sitä viljallista veri-vuotausta, joka molemmis puolin piti tapahtua, jos hyö nyt näin ruvettaisiin keskenään tappelemaan. Mutta ne huimat talonpojat jotka pöyhisteliin sillä paljouellaan, ja jotka olivat jo niin juuri vihastuneet näihin sotamiehiin, eivät ottaneetkaan hänen varoituksiansa korvihinsak, eivätkä uskoneet hänen puheitansa niin kauan kuin hänellä oli näitä Puolalaisia luonansa. Arvattava on myös että Hertun puoltajat, jotka olivat heijän joukossansa, kielsivät heitä tätä tekämästä, yllyttäviä heitä sotaan.

Koska *Flemingi* ei hyvällä tainut heitä eroittaa, niin hänen täytyi hajottoo heitä väkisin. Hään samoi
sen

sen eistä sotarahvaallansa heijän leiriänsä likemmäksi, mutta kuin hään näki ettei hään tainut heitä ahistoo heijän varustuksissaan, niin hään *Kurikan* kohalla marssi virran ylitten pohjospuolellen, ja samoi siinä suuremman joukonsa kansa leirin sivuitten, niin kuin hänen ois ollut aatoksissaan, käyvä heijän kyliänsä ja kotipaikojansa hävittämään, joka ehkä lie ollut hänen meininkinsä. Tästä niin ne äkkinäiset talonpojat tulivat vieteltyiksi heittämään heijän hyviä varustuspaikojansa, ja että kaikki mahtinensa kiihuutto näihen perästä. Kuin *Flemingi* näki tätä, niin hään samassa keänsiin takaisin ja asetti sotaväkeänsä tappelukseen sillä tavalla että kumpaisetkin Ryytterien sivut (*flüg-lar*) viritettiin molemmis puolin pitkin ojanvartta, ja ne muut hevoisväen rykmentit samoivat heijän välillä jään keskellä, vihollista vastaan. Tällä tavalla niin yks näistä sivuista kulki talonpoikiin sivuihten, ja peästyä heijän takapuolellen keänsi heijän peälle. Ne tyhmät ja kehnosti varuistetut talonpojat, joista surellen osallen ainoastaan oli rautnauloitettuja nuijia, josta myös tämä sota on tullut kuhutuksi *nuijan soaksi*, tulivat sillä tavalla kummallenkin puolellen ympärin piiruitetuiksi. Tästä rupeisi heijän uskallisuus jo vaikenemaan, ja sotamiesten rohkeus toas paisumaan. Sitä myötenpä se kävikin! Talonpojat tulivat

vat *Pirtolan* vainiolla joka puolelta tunketuiksi ja moahan hakatuiksi *), suurin osa heistä jotk eivät ennetenneet tappoa saatiin vankiksi. Ne jotka pohjospuolellen peäsivät pakoon mehteen, hyö tulivat kaikki yhdellä avonnaisella suolla heti *Santavuoren* alapuolella, hevoisväeltä ympäriisek suljettuiksi ja moahaan hakatuiksi niin että harva mies piäsi heistä pakoon. Tässä tappeluksessa sanotaan nuon 5000 talonpoikoo tulleen surmatuksi **), joista suuri osa elävinnä

*) *Sparre* sanoopi että löyettiin heijän luonna monta näitä Hertun yllytys-kirjutoksia, joissa luattiin heillen hoviloita ja vapaallisuutta.

**) *Werwing* sanoopi 5000 talonpoikoo arvoltaan tulleen tapetuksi (1 D. p. 338); *Rühs* sanoo heijän olleen enemmän kuin 5000 (1. D. p. 70. 2:dra Uppl.); *Sparre* sanoo ainoastaan olleen 3,500, lieköhään siitten luennut niitäkin joka virtaan vyörättiin? Peä-asiassa se on yhtä jos oli 3 tahi 5 tuhatta — siinä on kyllä että heitä tapettiin paljon, ja että heijän luita vielä nytkiin kaivetaan näissä maissa. Siinä luulossa että meijän moamiehemme mielelleen kuulisivat jotaik puhuttavaksi näistä heijän hautapaikoistansa, tahome Suomeksi kerroita mitä Herra *Vidman*, joka ite oli käynyt heitä kahtomassa, sanoopi heistä. Hään lausuupi tästä näin: „Vuonna 1727 Elo-, kuussa kävin minä heijän hautapaikojansa kahtomassa, „joita *Pirtolan* Isäntä nimelta *Eerik Pirta*, joka silloin jo „oli kaheksattakymmenättä vuotta vanha, näytti minullen, „joka myöskin silloin toimitti minullen mitä hään oli esi- „vanhemmiltansa kuullut puhuttavaksi tästä tappeluksesta, „erinomattain hänen Ukko-vainajalta, joka jo silloin koska „tämä sota piettiin, oli niin vanha, että hään taisi muisto „ne asiat jotka siinä tapahtui. Hään hoastoi siitäkin, että „koska *Pirtolan* senaikuinen isäntä näki mitenkä tappelus „rupeisi käymään, niin hään oli juoksut kotiisak, ja pue- „nut ihtesäk vaimon voatteisiin, koska se oli tunnettu ettei-

vinnä upotettiin virtaan ja sysättiin jään ala. Sillä, että heijän piti samalla mitalla tulla rankaistetuiksi, kuin hyö olivat ennen raatelleet Sotaväkeä, niin *Flemingi* anto aina kerrallaan yhteen siottoo 12 talonpoikoo, joita näin kiini sioittunna pistettiin veteen niihin suuriin avanoihin joita hään tämän vuoksi oli ha-

kuut-

„vät tappaneet vaimoja. Tappeluksen perästä, niin oli „Puolalaiset käsenyt häntä niinkuin vaimoihminen läm- „mittelemään heillen saunoo, jota hään oli myös tehnyt, ja „lämmittänyt heillen vettä, m.m. (sillä se oli ollut talven- „aika). Mutta kuin olivat saunassa, niin olivat tahto- „neet häntä likisteä, ja kuin hyö silloin havaissivat että „se oli miespuoli, niin olivat tappaneet häntä. Mainit- „tuna vuonna oli jo 130 vuotta kuluneet N u i j a n- „S o a s t a, ja silloin vielä löytyi yhdessä kuopassa *Santa- „mäillä* (*Sandåsen*), heti *Pirtolan* pellon yläpuolella, yksi „iso joukko ihmisen peäluita että muitakin luita, jotka vielä „oli kovia ja märehtimättömiä, ainoastaan samalella pei- „tettynnä, joka oli kasvanut heijän peällä. Kuusikko kas- „vaapi kyllä hauvan ympärillä, mutta hauvasta ei ollu „noussut niin puuta. Isäntämies sanoi että se oli aivan „syvä, mutta minä en tahtona tätä koitella, eikä tehä rau- „hattomuutta tälleen isollen luujoukollen. Hään näytti „minullen myös vähän matkan peästä kahta toista hautoo, „mutta hyö olivat mullalla peitettynnä, eikä minä heitä „tahtona koskea muuten kuin että minä vähällä kaivami- „sella tulín vakuutetuksi siitä, että heissäkin löytyi ihmi- „sen luita. Heijän hautoja jotka tulivat paossa moahan „hakatuiksi *Santamäin* ala puolella (*nedanför Sandberget*) „sanoi hään olevan yhöllä pienellä suosoarella, joka ma- „koo yhössä rahkasuossa talosta virstan peähän, ja joka „vanhoina aikoina oli ollut ruumiilla varsin peitetty, ja „jonka ympärille oli tehty salvos tahi kehä hirsistä, ettei- „vät roavaat mänisi sinnek. Mutta koska hään myöskin „sano tämän suon olevan niin vetelän, ettei yksikkään tai- „nut kuivin jalvoin peästä soareen, niin en tahtona lähteä „sinne, mutta keänsiin hänen kanssaan takaisin, ja pisti „kirjaan hänen puheitansa.”

kuuttannut; ja aina välisten nostatti hään heijät ylösteistä, että sillä enemmän raatella heitä, jota tehtiin niin kauan kunneka kuolivat. Siitten otettiin taas 12 toisia, joillen tehtiin samat temput j. n. e. Kuitenkin niin *Flemingi* piti yksi iso joukko niistä rikkaimmista talonpojista henkissään vankeudessa, ikään kuin takaukseksi heijän tottelevaisuudesta. Mutta heijän peämies, ja ne jotka jo tappeluksen alussa hypäisivät pakoon, säilyttivät henkensä, kuitenkin heijän täytyi kauan suuressa armottomuudessa moata mehissä piilossa. Eikä voittaja heitä sen etemmäksi ajanut takaa, mutta keänsi takaisin väkeänsä kanssa Kyrön pappilaan jota hyö hävittivät koska Kirkkoherra *Simon Slurck* oli pitänyt näijen talonpoikiin puolta ja heitä yllyttänyt tähän sotaan. Samaten olivat myöskin tehneet Kirkkoherrat Lohteossa, Koarlenkylässä, Pietarsaarella ja Virrossa (?) joita *Flemingi* sen eiste kuhutti luoksensa, ja nuhteli kovasti sekä heitä että ne kunniallisemmat talonpojat, siitä, että he olivat kantaneet miekansa Kuninkatansa vastaan; ja kuritti heijän kumppaliloitansa kuivilla sanoillaan ja pakotti heijät ruoskalla, hampaillaan pureskelemaan ja uunistansa ulos tempata tiilikivet, ja sillä tavalla heitä tärväämään. Tätä teki hään rakkaksensa heitä siitä heijän lopsuttoksista, jota olivat

vat ennen pitäneet, luvatessaan muka hampaaillansa moahan repiä Turun linnoa. Sen kovempi rankaistusta hään ei pannut näihen pappein ja talonpoikien peällä, mutta lasi sekä heijät että suurin osa niistä vankituista talonpojista kotiinsak, kovan käskyn kansa, että heijän piti siitä päivästä eleä rauhassa ja olla kuuliaiset kuninkatansa vastaan. Siiten anto hään toas hauvasta ylöskaivata ne teelistä moahan otetut talonpojat, joita *Abraham* oli hakkuuttannut, ja pannetti heijän ruumiita uuestaan riippumaan passaihiin.

Koska Flemingi oli näin tehnyt pois luotaan Pohjanmoassa, keänsi hään Hämeen päin; sillä sekä Hämeessä että Savossa oli talonpojat monessa kohissa näihen Pohjalaisten tavalla nouseet Sotaväkeänsä vastaan. Hään hakkuutti heijätkin moahan monessa paikoin, niin että sanotaan yhteiseen luetuksi olleen 11,000 talonpoikoo, jotka näissä kapinoissa tulivat pois päiviltään.*) Erinomattain moititaan häntä siitä, että koska yksi iso joukko Hämeläisiä oli heijän

kirk-

*) *Herttu Koarlen Surma-pihtassa*, nimitetään nämät erinäiset paikat kussa Suomen talonpojat tulivat sotaväeltä hakatuiksi; nimittäin N o e k ö ö n luonna (liekkö tällä sanalla ymmäretään *Nokia* koskea?) tuli 5,000 talonpoikoo tapetuiksi Sota-Evestiltä *Ivar Arvidssonilta*, joka oli *Tavastin* sukujaan, ja jota siiten pantiin Linnanisennäksi Viipurissa, kussa hään vihtoin tuli Hertulta peähakatuksi. Savossa tapettiin niin ikeän 1,000 talonpoikoo *Martti Claessonilta*, ja samaten muutamia satoja Rautalammin ja Savolinnan kuuluvissa.

kirkkoherransa *) puheen peällä poisspannut miekkojansa ja rukoilleet häneltä armoa, niin hään kuitenkin oli antanut sotaväkeensä moahan-hakata monta heistä varsin asetointa.

Koska Flemingi oli näin lopettanut sitä Hertualta

Suo-

*) Tästä systä, nimittein, että koska talonpojat kysyivät papiltansa neuoa, mitenkä heijän piti tekemään, ja johon hään sanoi luulevansa parassa, että herkkeisivät pois miehuamasta, niin tuli tämä heijän Kirkkoherra Hertualta viskatuksi arastiin, ja vaikka hään kyllä koki sillä esteläitemään, hänen näillä puheillansa ainoastaan tahtoneen esteä tätä veri-vuottamista, eikä ollenkaan tienneen näistä *Flemingin* juoneista, niin hään tuli kuitenkin tämän julman Herran käskyn perästä miekalla poikki-hakatuksi. Tästä nähään mitenkä moni viatoin mies tällaisissa nostelemuksissa ja keskinäisissä kapinoissa tuloo pois päiviltään — vaan se on luonotoin että heitä vielä rauhan perästä näin tapetaan. Myö olemme nyt nähneet mitenkä Suomenniemien papit ovat aina olleet pahassa katrakassa, ja että kuin pitivät Hertun puolta, niin silloin saivat kuninkalta henkenrankastusta, ja kuin toas pitivät Kuninkaan puolta niin silloin Herttu heijän kaulojansa keritti. Myö soamme ehkä vastapäin kuulla että vihollisetkin heitä sota aikoina aina tavoitti ja riäkytti, josta ei meijän piek närkeästyman, koska hyö omiltakin ovat tulleet näin raateltuiksi. Linköpingin Herroin päivissä v. 1600 niin päätettiin, että ne Suomalaiset Vapaalliset, joita heitettiin henkillen piti kavottaman 1/3 osa heijän perintö tiloista ja kaikki heijän pito-moat. Ne papit jotka olivat olleet Sigismundin puolesta viskattiin virattomiksi, ja nekin jotka eivät Hertun käskyn perästä yllyttäneet talonpoikia sotaan, piti joka 10:nästä talonpojasta joka kului heijän pitäjähän maksoo 5 talaria sakkoja. Paihti sitä niin se Ruohtalainen Papisseätös asetti erinäisen tutkistelemuksen näistä Suomalaisista papista, mutta löysi heijät viattomat. Porvalit ja alimmaiset virkamiehet piti rankastukseksi siitä että pitivät Kuninkansa puolta maksoa 1/3 osan kaikesta heijän omaisuutestaan.

Suomessa nostettua meteliä, niin hään otti uuen valan koko Suomenmoasta, jotta heijän piti olla kuninkaalensa kuuliaiset. Mutta hänen kuoltua, niin Herttu pani yhtä miestä nimeltä *Hannu Hannunpoika* Monikalasta *), olemman näijen Pohjan talonpoikien Linnanisäntänä ja esimiehennä, mutta hään sai samaista loppua kuin ne toisetkin, sillä koska sekin oli osottanut julmuutta näihen asujammien vastaan, ja muutenki ollut vähä vilpistelevä Herttua vastaan, niin häänkin tuli Tukhulmissa peä-hakatuksi.

S U O M A L A I S I A S O T I L O I T A

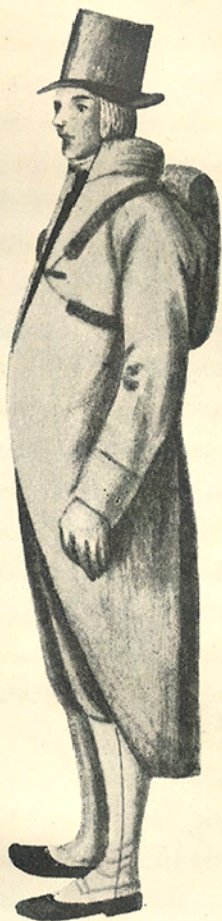
MUISSAKIN MAISSA.

Myö olemme tähän asti ainuastaan puhuneet Suomalaisista sotiloista mejän omassa moassamme, myö tahomme nyt myös puhua muutamista Suomalaisista peäsotiloista muissa maissa, ja näyttää etteivät nämät mejän sukulaiset ou meistä vieraistuneet hyvissa tavoissa,

*) Tämä *Hannu Hannunpoika* Monikkalaan, sai v. 1597. s. 26. p. Lokak. Herttu Koarlen julistamusta olemaan käskynkäyttäjännä kaiken Pohjanmaan ylitten. Häneltä löytyy yksi käsikirjutettuna selitys tästä pohjalaisten käpinasta sotaväkeänsä vastaan, annettu s. 19. p. Tammik. v. 1599. Hään tuli v. 1605, s. 29 p. Toukok. Tukhulmissa hakatuksi ja hänen peä naulatuksi yhteen passaan kaupunnin etelen portin luonna.

tavoissa, urhollisuudessa ja uskollisuudessa. Myö olemme jo kerran nimittäneet että Ruotin luoteisemmissa että lue-pohjoisimmissa moakunnissa löytyy paljon Suomalaisia jotka vanhoina aikoina ovat sinne muuttaneet ja jotka vielä nytkin asuskeloovat niissä synkissä syvämaissa jotka heissä löytyy. Ruohtalaisten vihan tautta ovat hyö näistä vähittäin pois muuttaneet aina Norin Rajoillen, ja löytyypi nyt yksi iso Suomalainen kanssa molemmis puolin valtakunnan rajoo. Näijen meijän moamiesten onnet ja luovut ovat niin merkilliset jo monentapaiset, jota myö vasta puhuttaissamme heistä tahomme laveammasti selittää, mutta nyt ainoasti sormen osottamisella muistuttoo, että myö heissä löyämme esimerkkiä Jumalisen neuon salaisuudesta, ja ihmis-ajatuksen tietämättömyytestä.

Nämät Suomalaisten esivanhemmat muuttivat muinon pois isänsämoastansa, paeten sitä rauhattomuutta ja julmuutta, jota ne ikuiset Suomen soat myötensätoivat. Peljeten venäläisten hirmuisuutta läksivät hyö muilon heijän rajoiltaan pakenemaan Ruotsiin toivoissaan soahaksensa tässä eleä rauhassa, tyyvännössä ja hiljaisuudessa. Mutta onnehakiat tuloovat useen surman suuhuun! Niin se kävi heijänkin kanssa, *läksivät Sutta pakoon niin tuli Karhu vastaan*. Jos tulivat ennen vihollisilta hävitätyiksi, niin tulivat nyt neänätetyiksi

M. v. Wright kuv.

Suomalainen

*Östmarkin pitäjältä Pyksin Suomalaisissa
Ruotissa.*

tetyiksi omiltaan. Se on yksi häpiä Ruohtalaisessa Tarinamuksessa lukea sitä monellaista kärsimistä, vainomista ja roatelemista kuin näihen heijän alamaisten täytyi heistä kärsiä, (seneistäpä tätä ei hänessä luetak) se on yksi mielikarvainen muistamus tietä heijän kärsinnee tätä aivan viattomasti ja totuus ja Tarinamus on meiltä voativa tullaksensa tästä asiasta valaisetuiksi. Myö taitaisimme jakaella nämät heijän kärsimiset kuuteen loatuun 1) Heijän vainomista Valtakunnan Hallitukselta; 2) Heijän vainomista niistä heijän keskellen asetetuista Rauta-ruukiloista (*Bergsbrufen*); 3) Heijän vihaamista niiltä heijän lähin asuvilta Ruohtalaisilta että Ruijalaisilta talonpojilta; 4) Heijän vihaamista Ruohtalaisten Pappiloilta ja muilta virkamiehiltä; 5) Heijän neänyttämistä niiltä Götheborissa ja Christjoanissa löytyviltä Sahaverkkilöiltä; 6) Heijän hävittämistä Sota aikoina, vihollisilta.

Meijän aikomus ei ou puhua tässä näistä heijän neänyttämisistä, ehkä myö toisen kerran tulemme heistäkin puhua, mutta että ainoastaan näyttää että hyö tässä viimäisessäkin tarkoituksessa, olivat miehiä väkivallalla vastuuttoo vallattomuuta ja piteä puoltansa yhen moninkerroin voimallisempi vihollisen vastaan. Erinomattain tahomme nimitteä niitä miehiä
jotka

jotka ovat heistä olleet muita kuuluisampia tästä heijän urhollisuudesta ja syvämmen rohkeudesta, että säilyttäisimme heijän muistot meijän omien kanssa.

Niin kuin jo sanoimme niin hyö tulivat Venäjän rajoilta viskatuiksi Norin rajoillen, eli niin kuin puheessa sanotaan: „lieskasta hiilukseen”. Suurin osa heistä asuskeloovat yhtä moa kappaletta 18 penik. pitueltaan ja 3:esta 5:teen penk. leväyeltään. Raja joka kulko varsin Suomalaismehen halk, jakaelloo heitä yhen osan Ruohin puolellen, toisin Norin puolellen. Koska nyt soat rietantui näita valtakuntia, niin silloin Suomalaiset oli ensimmäiset jotka jalkoin poljettiin. Norilaiset turmelivat Ruotin Suomalaisia, ja Ruotalaiset turmelivat toas vuorostaan Norin Suomalaisia, sillä hyö oli aina ikään kuin heijän jalkoin välillä. Mutta niin kun Kainulaiset ja Venäjän puoliset Karjalaiset muinoin tekivät käskinäisen rauhan, niin sanotaan näihen Suomalaisiinkin ennen elennään rauhassa, välillänsä, ja sota-aikoinakin ollen hyvillä Sovinollaan.

Koska nämät Suomalaismehet oli niinä aikoina varsin synkiä saloja, kussa ei teitä eikä kaupunkiloita oli tavoittavinna, niin eivät kumpaisellakaan puolella laittaneet kunnollista Sotaväkeä rajan varjellokseksi, mutta heitivät heitä varsin avonaisia niihin yksinäisiin talon-

talonpoikiin huostessaan. Tästäpä syntyi, että ellei näissä tehty oikeita tappeluksia, niin tehtiin kuitenkin sitä useempia yksinäisiä rappoamista ja tappauksia, hävitteäksensä toisiaan. Koska nyt Suomalaiset näkivät mitenkä hyö molemmis puolin tulivat sekä Ruohtalaisilta että Ruijalaisilta hävitetyiksi, niin hyökin rupeisivat samallaisiksi. Eivät hyökään nyt enää malttana olla kotonaan vaan liittiivät suuriin joukkoin ja kuleksivat toisisek maissa rappoamassa. *) Mutta heillä oli siitä vastuus, että heidän piti samoamaan poikki koko Suomalais-mehen, ennen kuin pääsivät Suokuntaan (niihen Ruohtalaisiin tahi Norilaisiin kyläkuntiin). Tästä tapahtui e. m. että Suomalaiset *Tiskiärnin* (*Tiffarefärn*, *Tiffen* kylästä, Riäsen etäläisissä Suomalaisissa (i *Gräsmarfs* *lödra finfög*) läksivät kerran rappoamaan aina Hedemarkiin Moakuntaan Norissa **), ja *Kukkolan*

*) 1676:en vuuen soassa niin *Vinkerin* (*Rongswinger*) Norissa ja *Edan* (*Eda-fans*) Peäkaskäjä (*kommendant*) Ruotissa kielsivät kumpaisetkin nimismiesten kautta näitä Suomalaisia tällaisista liehumisesta, jota luetaan Ryksin vanhassa Tuomiokirjassa v. 1678, ja jota Fernowkin p. 842 puhuupi näin: „Våre Zinnar trodde sig hafwa rätt att göra represalier på Norrska sidan, med åtskillige infall och ströfwerier; men begge Commendanterne, både på Eda och Binger, ströfwo derom till Vänsman Werner, och allt röfwadt blef i quarstad satt, samt widare ströfwerier förbudne.“

***) Milloin tämä tapahtui eivät tainet varsin sanoa (totta se oli v. 1644 silloin olevassa Juutin soassa?),

lan miehet *) Riäsän pohjoisessa Suomalaisessa uskal-
sivat männä aina *Rinkeriikiin* pillomuksiaan teke-
mässä, Christianin tuolla puolla. Mutta mitäspä hyvä
näistä

ainoastaan että Norilaiset olivat ottaneet pakoonsa yhteen
niemeen *Mäsen* järvestä, mutta että Suomalaiset olivat
tulleet sinne heijän perästä, ja paihti muuta ottaneet heiltä
300 Roavaita. Ajoaksensa heitä kotiinsak olivat ryöste-
neet yhtä 14 vuotiaista Norilaista poikoo nimeltä *Hans*
Olson, jonka vanhemman veljensä olivat ampuneet. Tämä
Hannu palveli kauvan heijän luonna Orjana, mutta koska
hänenstä virui yksi siivollinen ja työ tekävä mies, niin
talonmies *Juosep Jaakon poika Hämäläinen*, joka oli tul-
lut Suomesta, ja ensin uuestaan ylösottanut *Tiskiärnin*
kyleä jonka peällä hänellen annettiin kiinitös kirjaa,
(faste bref) v. 1641 otti häntä kotivävyksensä. Hään
oli aikoa myöten perätin unouttanut emäkieltänsä, ja oli
jo ummikko Suomalainen. Mutta koskei hänellä ollu
muuta sukunimeä, niin häntä kuhuttiin *Norilaiseksi*, ja on
sen näissä kylissä loajan *Norilaisen* sukukunnan esivanhin.
Hänellä oli 5 poikoo joka levitti hänen nimensä. Muuten
hänen sukujuoksu luettiin suorasten näin alalasketessaan:
1. *Hans Olson*. 2. *Jan Hansson Norilainen*; 3. *Poavo*
Johonpoika Norilainen; 4. *Juho Poavonpoika*; 5. *Poavo*
Juhonpoika; 6. *Juho Poavonpoika Norilainen*, joka vielä
elää ja on tässä isäntänä, hään on syntynyt v. 1775, on
varsin selvä Suomalainen, ja se oli hään kuin näin toimitti
minullen asian, koska minä s. 6. p. Lokakuussa v. 1821
kävin hänen luonna. Se sanoi myöskin Norilaisten kerran
tulleen näitä kyliä rappoamaan, vaan koska tulivat Tiskiär-
nellen, ja saivat siinä kuulaksensa että näihen sukuperä oli
Norista kotoisin niin keänsivät pois ja heittivät heitä kos-
kematak.

*) *Kukkola* kylä kuhutan Ruotiksi *Uångnäs* ja sanotaan
hänen soanese tätä nimensek siitä että koska yksi Suoma-
lainen *Toپی Poavonpoika Kukkoinen* oli 1600 vuuen luulla
ensin tähän salvanut saunaansa, ja tehnyt halmehensa, niin
By-kyläläiset Sunnin pitäjästä läksivät Moaherran luokse
kantelemaan, että yksi Ryöväli ja mehtävero oli ruvenut
heijän ulko-mehillään, ja pyysi lupoo soahaksensa häntä

näistä rappoamisesta oli, sillä jos hyö sota-aikoina rosmaellivat tahi rauha-aikoina varastivat niin se oli yksi, „paha saap pahan palkan”. Ruijalaiset tulivat toas vuorostaan ja polttivat heijän kyliä, ja tappoivat heijän miehiä ja veivät heiltä heijän eläimä. Näinnä aikoina se oli mies joka taisi puoltansa pitää, eli joka osais heitä hyvin vastuuttoo tahi, käyvä toisen maissaan pilloja tekemässä.

XVI.

A N T T I K E L T A I N E N.

Muutamista tällaisista miehistä tahomme tässä puhua, ja niistä ensimmäisistä on erinomattain merkillinen *Antti Keltainen*, eli niin kuin häntä myös

poiskajottoo. Mutta Moaherra joka oli ite Suomalainen lupaisi tullaksensa sinne, tuosta tiustelemaan. (Lieko se ollut *Thomas Lagman* joka oli Moaherra Vermlannissa v. 1648—1654, ja joka oli Viipurista kotoisin). Kuin *Kukkoinen* sen kuuli niin hään poltti itellesek vähä viinoo, ja koska Moaherra piti tulla, niin hään leksi jo *Salmen peähään* (wid *Wef. Symmen*) häntä vastaan pantua laukunsa vähä voita ja linnun-lihoo, m. m. Moaherra on siiten kysynyt häneltä: „mikä sull' on laskussais”? — „Tiennoon hänen, vettäkö se on vai viino, köyhän miehen laskussa”? (ja silloin oli hään tarjonnut Moaherralle tervätuliensa). Siiten oli taas Maaherra kysynyt mikäs tuossa paistaa kuusiin takana, toisella puolla rantoo? „Se on minun Mökki Herra Maaherra (vastais Topi) ja tuo laiho se on minun laihoiin”? Silloin oli Moaherra keäntäinyt Ruotalaisten päin ja sanonut: „Onko se Ryöväli, joka salvoo

myös kuhuttiin *Anders Kelta*.*) Hään oli Ryksi Luoteisemmista Suomalaisista kotoisin**), ja on tullut kuuluisaksi hänen rohkeudesta ja Sotakokkaisistaan (frigspu[s]), joista tahomme ainoastaan ottaa kahta esimerkkiä.***)

Koska

huoneita itelleen, ja viljelloo maita?" Ruohtalaiset ovat seisoinet siinä tuppisuuna (med lång näsa) eivätkä osanneet siihen niin mitään. Niin Moaherra ei o sen koommi muuta sanona, vaan antanut hänellen lupaa tässä asua, ja nimitänyt tätä paikko muistoksi heijän tyhjistä kantelemuksistaan *Långnäskiksi*.

*) Ruohtalaiset kuhtuivat häntä *Kelt-Anders*.

**) Hään oli asunut itä-poisemmalla puolella *Järvänpeän kyleä* (nordost om byn *Södra Lefwattnet*) Ryksin etäläisissä Suomalaisissa, aivan sillä kohalla jota vielä nytkin hänen perästä kuhutaan *Keltaistomta* (Selt-tomta). Yksi toinen mies samoja sukujaan, nimeltä *Olli Kelta* oli asunut lähäs *Ärnsjönin kyleä* Östmarkin Suomalaisissa (i *Östmarks finfog*) sillä paikalla, jota vielä nytkin kuhutaan *Keltaisen autioksi*. Nykyisin on tämä suku näissä maissa niin poishälvinyt, ettei enää löyk muuta kuin yks ainua mies sillä nimellä, nimittäin Talon poika *Antti Antinpoika Kelta Marttilan kylässä* Östmarkin Suomalaisissa, joka vielä eli v. 1821. Erik Fernow luetta hänen kirjassansa *Befftrifning öfwer Wärmland* painettu v. 1773. p. 528, tätäkin nimeä näihin Suomalaisiin sukunimiin; mutta hään kuhuu sitä *Kelten*. Että muuten tämä on yksi vanha Suomalainen sukunimi, ja että Suomalaisilla on ollut tällaisia omia vanhoja Sukunimiä, jo 1000 aastaikoa tätä ennen, löyämme Sturlesonin kirjasta *Heims-Stringa*, kussa hään yhdessä paikassa puhuu yhestä isosta noitasta nimeltä *Evind Kelta*, ja toisessa kohassa selittää „hänen olleen Suomalaisen”.

***) Minun sanamiehet on ensinnik vanha *Jöns Nilsson Järvenpeässä* (eli *Etälä-Leikavatimassa*) Ryksin Suomalaisissa, yksi toimellinen ja hyvinmuistava mies, jonka luonna minä kävin s. 19. p. Lokak. v. 1821. Siitten kuulun minä samat asiat yhelta vanhelta ja kunnialliselta Suo-

Koska Norilaiset oli kerran muinoisinna Sotaaikoinna murtaineet yli rajan, ja suuren joukon kansa tulleet Ryksiin, rappoamaan sekä Suomalaisia että Ruohtalaisia, ja laittaneet jo sanan eilläpäin, heijän tullaksensa Ryksin kirkollen ilta-hämärässä, ja panaksensa Hevoisiansa kirkkoon yöksi, niin tämä *Kelta* keänytti heitä yksinään takaisin urhoisuuellansa ja viisauuellansa. Kuin hään sai kuula tästä heijän läveestä puheesta niin hään otti pyssynsä ja hyppäis Huitkeärnällen, tässä lainaisi hään toisen pyssyn yheltä vanhalta Suomalaiselta *Eerik* nimeltä, joihen kanssa hään samoisi *Ulvijoellen* (Ulfdå) 3 neljänestä (virstoo) kylästä, kussa hään tiesi vanhan puu-pölhön seisovan tien sivulla. Hään pistiin piiloon tähän pökälöön, jossa hään oli kaivanut itellesek rakoja, ammutaksensa. Tässä outti hään kunnekka Norilaiset tuli. Hyö olivat tulleet rahtaisin yhössä joukossa, ja aja-neet tupittaneet tietä myöten. Voutti *) joka oli ollut heijän peämiessä oli ajanut ensin, aivan ylpiästi koreessa puvussaan. Kuin olivat tulleet nuon liki että Kelta tiesi pyssynsä kantavan, niin hään laski siihen

heijän

malaiselta talon isännältä *Antti Hannunpoika Valkoiselta, Eärnsiönissä* Östmarkin Suomalaisissa, jonka luonna kävin s. 15 p. Marraskuussa mainittuna vuonna. Hyö tätä paraittain mullen toimitti, muuten kulkoo puheet hänestä ympäri koko mehän.

*) Tästä nähään että hyö olivat olleet paljasta talonpoikia, jota myös heijän pölästämys toistaa.

heijän peälismiehen. Kuin paukaht niin silloin oli sen seäräät suorallaan, ja tainnoon se luoti pyhkäissynnä jonku toisenki neneä, koska keänsivätten niin kevakkasti takaisin. *Antti* tapais vielä toista pysyäsä, jolla se ampui porautti vielä perästä, mutta eipä sattuna! josta se suutuksissaan pieksi häntä petäjäseen, ja huusi muita muka ampumaan, että sillä vielä enemmän peloitto näitä sota-uroja, jotka läksivät sillä kyyillä omaan moahasek, eikä tulleet sen koommi takaisin. Siitten läksi hään sitä amuttua miestä perimään, mutta se oli jaloistaan tartunut kiini tiilariin (i [tegbögeln) ja riippui kiini hevoisessa. Hevoinen joka oli muihen kanssa keäntänyt takaisin, juoksi aina *Tuohilammellen* (Näfwerberbjön) johon se seishti. *Antti* riisui miehen puhtaaksi ja ajoi hevoisella kotiin. Niin kuin yksi muisto merkki tästä tapauksesta, ja Ryksin pitäjän pelastuksesta pietään vielä näissä kylissä tallella ne mainiot isot kanki-suihtet jotka on ollut tällä heijän vouvilla. Minä en sunkaan niitä nähnyt, vaan sanottiin heijän vielä nytkin löytyvän Niipimäissä.

Se on vissiinik tästä meijän Antista, josta Fernow lausui p. 835 *), vaikk' hään sotkii koko asian toisenepäin

*) Hään luuloo tämän tapahtunneen 1657:en vuen soassa.

päin, sitä myöten kuin yksi Lautamies nimeltä *Brynte Olsson* oli hänellen tätä toimittanut. Linderholmkin Juttelemuksessansa: *de Fennonibus Vermelandiae* hoastaapi tästä p. 31.

Yks toinen kerta toas, kuin viholliset niin ikään oli tulleet yli rajan, ja rosmaelleet Runsjönin kyleä, niin Runsjöniläiset laittovat sanan *Keltaisellen*. Mutta hään tuli kovin myöhään; Norilaiset oli jo männeet pois, ja ottaneet lähtiissänsä kaikki mitä jaksoivat kantoa (hyö olivat silloin jalkaisin). Kelta hyppäisi heijän perästä mehtiä myöten, ja laukais suurempia teitä, niin että hään peäsi heijän eiten. Siitten rupeisi hään toas kannon juureen kyyrysillään varttumaan heitä. Mutta silloin eivät olleet niin arat, että hyppäisivät jo kuin räjähti. Kuin hään oli ampunut niin hään silloinkin karkais ylös säikehtääksensä heitä. Mutta hyö käänsivät vastaan ja ampuivat kaikki yhtäikoo häneen, kuitenkin ei yksikän sattuna. Mutta neuon se silloinkin käksi. Hään heittiin pitkällänsä, niin kuin se oisi häneen käynyt. Norilaiset jotka näkivätten että se koatui vesakkoon sanoivat, „fif Du nu din demel“, ja läksi luuhattamaan tiehensä. Mutta sillä ajalla, kuin Kelta makais vesakossa hään latais pysynsä uuestaan, ja hyppäisi heijän perästä. Kuin näkivätten häntä tulla lupittaa jälellänsä silloin vasta

synty

synty hälinä. Ei yhellenkään ollut la'attu, kaikkiin teki mieli vaan pakoon. Siinä kiiruissaan ei ollut heillä enää aikoo nuoriansa avata ja heittää pussiansa, vaan täytyi puukoillansa katkaista toinen toistansa nuoria, ja halkasemaan jyvä-säkkilöitensä, ja sitten juosta niin paljon kuin ottoo jaksoi.

 XVII.

POAVO KONKARI

Aika Peäsotilas

Jos *Keltan* luonto ainoastaan oli suojellaksensa omassa moassaan, niin toinen mieli oil *Konkarilla*. Häänen aattos oli „lyö yhtä, laske toista”. Seneistäpä hään ei malttanut kotona istua, vaan riehui Norissa, ja siinä se liehui kuin turkainen tuli. Milloin se tuli sinnä suuren joukkon kanssa, ja hävitti koko kylät, milloin se pistiin sinnä yksinään, ja teki kokkaisiaan. Norilaiset pelkäisivät häntä kuin pirua, eivätkä olleet milloin hänestä turvatut, sillä kussa hyö vähin tiesivät häntä varottoo, siinä se heitä aina kopristi, ja kuin tulivat häntä tapoomaan silloin se oli jo toissella moan eärellä. Tästä hänen sukkelaisuutesta ja syvämmen rohkeutesta, hään soatto heita semmoiseen pelkoon, että

että sanottiin heijän kirkossansa rukoilleen jumalal-
tansa armoa vasten tätä kova *Konkaria*. Häänen suk-
keluutesta puhutaan monta tarinata, ja sanotaan hänen
tuntettomattomana useen ollen Norilaisten joukossa,
kuin kävivät häntä tapoamassa, ja istunneen heijän
kirkossa, kuin tekivät hänestä rukouksen. Hään on
erinomattain ollut näppärä varastamaan heijän hevoi-
siansa, sillä toisinaan se on käynyt varkaisillen, toisi-
naan sotasillen. Niin sanotaan e. m. kerran tapahtun-
neen, että koska hään pyhäpäivänä makais piilossa
yhessa humalistossa lähes yhtä kirkkoa, niin oli Nori-
laiset kirkkomiehet tulleet ja siihen aitaan asettanneet
hevoisiansa. Yks heistä joka oli neuollisempi muita,
oli vielä varoittanut toisia, ja sanonut, jos Konkar
tuloo niin kahtokee hevoisenne. Konkari joka oli lymys-
sään aijan takana kuuli joka jumala sana. Kuin muut
sitoivat hevoisiansa nuoran päilla, niin se viisas isäntä-
mies pani rauta kahleet kaulaan ja lukotti muna-
lukolla ne rautaiset riimut aitaan. Sanoi vielä lähties-
sään kuin pisti avaimmen taskuunsa: „Otapas nyt
Konkari, jos taijat”! — Eikö tämä koira ottanut!
Kuin olivat muut kaik kirkossa, niin hään vetiin aitan
taakse, ja vaikka oli kyllä muita hevoisia soatuvilla,
niin hään ahaili sitä, jota oli hänellen luvattu. Avais-
taksensa lukkoa, vuotatti hään siihen ruutia jota hään
taulan

taulan keäpällä sytytti, ja sillä tavalla seri lukonhaitat. Hyppäis selkään, ja pujahti tiehesek. Kuin Norilainen tuli kirkosta orinsa ottamaan, niin ei ollut muuta kuin kahleet aijassa, ja naurovat vielä muut kuin kuulivat tästä Konkarin kokkaisesta.

Vaan se tapahtui *Konkarillekin* sama tarina kuin muillien syölähillen, sillä: „*suu saatta Suen ritaan, kieli Kärpän lautaiseen*”. Niinpä se mäni viimen viisaskin vipuun! Ehkei Konkari hirvint olla yöllä kotona, vaan aina kuleksenteli mehissä, sillä Norilaiset kävivät häntä usein hakiin, niin tapahtui kuitenkin kerran ettei hänen tienytkään ennen kuin hänen talonsa oli yltä-ympäriiseen piiritetty Norilaisilta. Hänen veljensä sieppais pyssyensä ja hyppäis tuvan lakkaan, ottain myötensä yhen vesikipan, ettei hänen pitänyt janosta neäntyä, jos Norilaiset rupeisivat tässä moneks päiväksi vahtimaan. Konkarikin ketkiin jonku sopeen taakse, kussa hään luuli Norilaisten ei löytävän häntä. Mutta kuin rupeisivat ehtimään niin hoksaisivat ensin toista veljeä tuvan lakassa. Mutta siine se viitais pyssyllänsä, niin ettei heijän käynyt häntä sieltä soahaksensa. Vasta kuin uhkaisivat polttoo tulella koko kartanon, niin silloin hään vasta heittiin kielillään ja rukoilli armoa. Kuitenkin eivät uskaltanneet uskoa häneen ennen kuin hään Vesi-kipassaan kastutti ruutiensa,

tiansa, josta häntä ei siitten enää ollut pelättävänä. Viimen löysivät ite Konkariakin, ja koappaisivat häntä piiloksestaan. Siitten veivät heitä molempia kiinsoittuna Noriin, tiiliä muka tekemään heijän koiruukistaan. Mutta kuin tulivat *Glomme* kymillen, niin upottivat hänen veljensä virtaan pestäksensä siitä vastuksesta, että kuletta häntä tätä pitkee matkoo. Mutta Poavaoa, jollen hyö toivottivat suurempata rankaistusta, ja jonka käsittämisestä hyö luulivat ison palkan soahaksensa, toivat hyö kauniisti myötensä aina kotiinsa. Hyö kulettivat häntä siinä aivotuksessa Evesti *Helmen* luokse Brandvaalan pitäjässä, jollen uskalsivat tätä heijän soalistansa. Silloin sanotaan hänen kysyneen *Konkarilta*, „minkä puolesta hään oli tehnyt Norin asujammillen niin paljon pahuutta”. Johon Konkari oisi vastanut: „Ettämä sillä osottaisin uskollisuuteini isämoalleini”. „Se oil oikein vastattu minun poikaini sanoi Helmen ja silitti hänen poskeitansa, isämoatamme pitäis aina suojella, ja sen eistäpä minä nytkin lasken sinua mänemään omaan maahais; mutta sillä eholla ettet vastapäin enää Norilaisia vainotat.” Siitten oli hään piästänyt häntä irti, ja antanut hänellen vielä tupakkoo reisin varaksi; jolla hään osotti jotta hään kunnioitti, urhollisuutta ja uskollisuutta myös vihollisissakin. Mutta Norilaiset jotka

aatte-

aattelivat toista, olivat kuulessa tätä olleet villissa, ja pahiksenneet sitä etteivät upottaneet häntä samaan veteen kuin hänen veljänsäkin.

Näitä ja muita tämmöisiä tapauksia tästä *Konkarista* toimitti mullen tään puolimmaisiet Suomalaiset, erinomattain *Valkoinen* Eärnsiönissä, joka oli liioitenkin tarkka muistamaan vanhan-aikuisia asioita. Muuten niin tämän Konkarin oikia nimi oli *Poavo Hämäläinen*, kotoisin Ny-suokunnan Suomalaisista (från Ny Sockens finsfogar), mutta tästä hänen sotallisesta liehumisesta niin kuhuttiin häntä *Konkariksi* (partigångare) jolla nimellä se on tullut kuultuksi sekä Norilaisilta, Ruohtalaisilta, että Suomalaisilta. Kylä kussa hään asui kuhutaan vielä nytkin *Konkariksi*, Suomalaisilta; mutta Ruohtalaisilta Rårnberget. Hänen perälliset jotka ovat lävitteneet hänen suvunsa, ja jotka nyt löytyy ympäri NySuokunnan ja Talapuan Suomalaisissa (Ny och Dalbo förs.) kantaavat vielä *Konkarin* nimeä, ehkä hyö oisivat oikeutta myöten paljasta *Hämäläisiä*.*)

XVIII.

*) *Hämäläisten suku* jota Fernow kielisortamisellansa kuhtuu *Hammelan* on kaikista Suomalaisista suvuista näissä Suomalais-mehissä, se enin viljakas ja väki-rikas — ikeän kuin monessa paikoissa Savossa, e. m. Jualla, kussa se on muita rahvallisempi. Se on uskottava että Suomesta on tullut tänne monta miestä sillä nimellä, koska se löyty hajutettu ympäri koko mehen. Niin kuin jo sanottiin niin *Juho Jaakonpoika Hämäläinen* otti ensin mehän juuresta ylös *Tiskarekeärnin* kylää Riäsässä. Hänen poi-

XVIII.

HALJAINEN *)

Niistä Ruotsinpuolella kuuluisista Suomalaisista Sotiloista, on myös *Haljainen* mainittu, Gransiönin kylästä Östmarkin Suomalaisista. Häänki oli monta kerta liehunut Norissa, ja sieltä aina myötensä tuonut einettä ja soalista kaikellaista. Viimen kuin hään ei enää soanut sieltä muuta, niin hään toi koko karjan laumoja, roavaita ja sikoja. Häänki oli aina pelossa että Norilaiset piti häntäkin kerran tavata. Hän ma-
kais

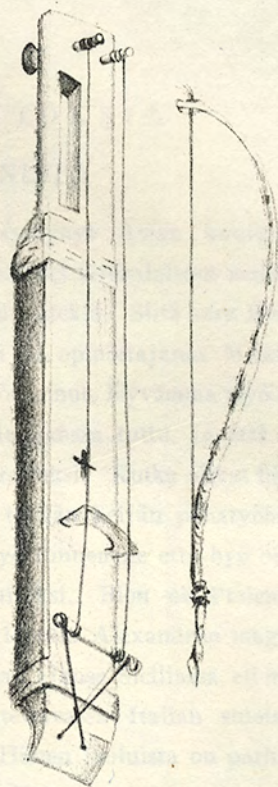
kansa *Jaako* muutti Kukkolaan, ja hänestä mahto ne Hämeläiset siirtyä jotka löyty Riäsän, Vinkerin ja Kunneron Suomalaisissa. Yks toinen mies sillä nimellä, joka tais niinikeän tulla Suomesta, ylöspykäisi ensin *Mustamäen* Östmarkin Suomalaisissa, mutta kuin Ruohtalaiset kajottivat häntä pois ja polttivat hänen talonsa, niin hään muutti Huitkiernellen, ja sieltä toas Longsjöninmäillen, jossa hään ylösotti yhtä taloo, jota hänen nimestä vielä kuhutaan *Sipiläksi*. Hänestä ovat kaikki ne Hämeläiset ehkä lähteneet, joita tavataan Östmarkin, Ryksin, ja Brandvaalan Suomalaisissa. — Yks kolmas polvi tästä suvusta oli ruvennut *Konkari* kylään, josta se siitten levitettiin Ny Suokunnan, Runin ja Talapuan etäläisimmissä Suomalaisissa. — Yks neljäs polvi löytyi tästä Talapuan pohjoisemmissä kylissä ja Vaalarin Suomalaisissa, joista *Olli Matinpoika Hämeläinen* Hjerplian kylästä, oli yks niistä 12:nistä Suomalaisista miehistä, jotka 1823 vuen Herroin päivissä tulivat Tukhulmiin. — Yks viiäs polvi tästä Hämeläisen suvusta löytyi *Räihälän* kylässä Alflan Suomalaisissa Helsingin moakunnassa, ja jota muinon niillenkin mehillen tais olla enemminki lävitty.

*) Tämä suku, jota Fernow kuhtuu *Halian*, löytyy ympärin lävitetty Östmarkin, Nysuokunnan ja Talapuan pitäjissä.

kais seneistä aina pyssyensä kanssa parsin lauoilla Riihessa, koska se ei hirvint olla tuvassa. Yhtenä suntai oamuna oli Norilaiset niin ikään tulleet ja ympäri suljeneet hänen kotinsa. Hänen Velipuol joka oli ollut kirkollen mänöissään, piiloitti ihtensä aitan alla, mutta tuli Norilaisilta löyätyksi ja henkettömäksi ammutuksi. Norilaisten joukossa oli myöskin ollut muutamia Norinpuolen Suomalaisia, joita ovat ottaneet tien-saattajoiksi. Haljaisen akka oli sanonut heillen Suomeksi (jota ei toiset ymmärsi), että hänen mies oli Riihessä piilossa, ja ettei heijän piti osottoo Norilaisia sinnek. Jota eivät myös tehneet. Mutta koska Norilaiset itestään mänivät sinnäk varsin tietämättömiä, niin hyppäis Haljainen lauoilta heijän kärkeen, josta ovat niin pöläistynyt etä mänivät kumoon. Ei Haljaisellakaan ollut silloin aikoo pyssyänsä lauaista, mutta oikais pakoon. Ikään kuin hään oli jo peässyt aijan ylitten, ehkei vielä ennättänyt lasketa käteänsä aijasta moahaan, niin silloin jo toiset ampuivat, niin ette luoti kävi hänen käsivarteen. Mutta ei hään siitä pitänyt mitään, sillä kuin hään oli peäsyt ensimmäisen puun suojaan, niin silloin häänki räväytti. Kuin eivät häntä soaneet, niin läksivät tiehensä, eikä silloin polttaneet hänen kartanonsa, jota hänen tuli kiittää niitä Norinpuolimmaisii Suomalaisia, jotka oli näihen Norilaisten joukossa.

G—nd.

Otava N. Osa.

M. Wright piirtämä.

Suomalaisten
Jouhi = Kantele.

K I Ä Ä N T Ö K S I Ä

BIONISTA

Bion oli Smyrnassa syntynyt Asian kuuluisimmassa kaupunkissa. Se oli yks Grekalaisten mainittu Idylliseppä, tahi paimenrunontekiä. Siitä suru Runosta, kuin hänen ystävänsä ja opinottajansa Moschus, oli hänen kuolemasta kirjottanut, löyvämmä myö että hän oli ollut Teokritonkin kanssa tuttu, ja että hän viihtoin tuli myrkyllä juotetuksi. Kutka olivat hänen murhamiehensä, ja syy tähään heijän pahatyöhöön, on tietämättöin, vaan myö tunnemme että hyö olivat tulleet rankaistuksen alaiseksi. Bion eli Ptolemeon Philadelphin ajalla, tahi lopulla Alexandron magnin. Hän vieteli suurimman osan ajansa Siciliassa, eli myös Suuressa Grekassa kuhutettavassa Italian suloisemmassa maankappalessa. Hänen lauluista on parhaksi luettava Runo Adonin kuolloista.

LINNUSTAJA

IDYLLI

*Yks lintumies nuori, kuin lintuja hiljasti hiihti
Leikkivän lehossa löysi, sen lentävän Eron,
Jossa hän omenan oksalla istui. — Nähtyvä häntä*

Ihastui

Ihastui poika, ja luuli jo löyneensä kaunimman linnun:
 Varusti vapansa varsin, jonka hän pivossa piti,
 Ja perusti permensa tepastavaisille Eroll';
 Viimeinpa vihastui, kosk' hän ei saanut mitäkän aikaan,
 Viskais hän vivunsa pois, ja kyntäjältä hän kysyi,
 (Jolta hän muino oil opinsa suaanut) ja hänelle lausui,
 Ja osotti oksan, kuss Rakkaus istui. — Vaan miesi se
 vanha,
 Naurahki hiljain, ja piätälänsä puistel', ja pojallen
 puhui:
 Siästä sen henki, ja häntä ei konsana koske,
 Paepas pois, sen vihat on monet. — Oot onnessais vielä,
 koska et puuttuna häneen. Mutt jos sinä mieheksi
 aivot
 Silloin niin tämäkin lintu, kuin nyt sinun ymperis
 liehuu,
 Itestään ilmoittaiksen, ja piäaskynä istuiksen piäähäis.

G—nd.

Lintuja hiihti t. kävi lintuja pyytämässä; *Vapa* tahi
Vipu niinkuin sitä myöskin kuhuttaan, oli yks vapa joka
 oli liitto- tahi linnun-liimalla kastettu, ja joka pantiin
 puun latvoissa. Kuin linnut likensivät sitä, niin hyö ryyh-
 tyivät liimaan kiin, ja kiäntyivät salihiksi. *Tepastavainen*
 t. eis-taa-hyppävä. *Oppinsa* nimittäin linnustamisessa.
Konsana t. koskaanka. *Pae* t. pakene.

PIIKAS-JAN

eli

SUOMALAISESSA MIEHESSÄ ENGLANNI-
LAISEN HARTAUUS.*)

Kuin minä vuonna 1817 matkustelin Dalan Suomalaisissa **) ja olin tullut Liiman pitäjältä Äppelboin Suomalaisiin, niin sain minä siinä jo kuulla, että minä tultuani Sepsiin ***), saisin siinä tavatakseni *aika Suomalaisen*. Kuka se on? kysyin minä. Se on **H o u n a n ä i j ä!** vastaisivat mullen. No mikä hään on? Onpahaan yks vanha Ukko, jok' ei taija puhua
muuta

*) Englannilaiset ovat tulleet kuultuiksi maailmassa heijän syvämmen jäykkäytestä ja mielen hartautesta, joihen kautta hyö myös ovat miehet aikaan suattaa sellaisia töitä, johon ei muut olek pystyneet eikä kyenneet. Suomalaiset ei ole hartauessansa heitä halvemmat — ainoastansa köyhämmät varoiltaan. Mutta meistä ei puhu kukaan (eikä tuost' ookkaan puhuttavata) myö itestämmö vielä vähemmin. Näiten miesten käytyksillä tahoimme näyttää, meissä ei puutuvan sitä mielen ja luonon hartautta, joka *oikein tarkoitettu*, osottaa ja toimittaa jaloja miehiä. — Toinperää sanottu, niin on Suomalaisten ja Englannilaisen luonossa paljon yhtäläisyyttä. Myö tunnemme mitenkä mejän merimiehet pietään Englannissa ja suostuuvat heihin — ja se on muiltakin jo mainittu, että ne Englannista tulleet Oppivaiset, jotka ovat olleet Upsalan akatemiassa — aina ovat enemmän turvaiksenna siinä olevaisten Suomalaisten, kuin ruohtalaisten nuorukkaisiin.

**) *Sinifogarne i Dalarne.*

***) *Seffen, eller Sefsnäs socken i Wester-Dalarne.*

muuta kuin Suomea! (Sepä oli minusta kumma kuulaksein, sillä koko Dalan Suomalaisissa minä en ollut vielä tavannut sitä miestä, joka oisi ollut niin perisuomalainen, jott'ei hään tainna väheekään ruohtia — erinomattain näissä mehissä, missä Suomalainen kieli jo oli hävinnyt). Kuta likemmin minä tulin Sepsiä sitä enemmän puhuttiin tästä miehestä; sanottiin hänen olevan mainio rikas, vaan niin jäykkä ja kovaluontoinen, ettei hään ottain ruohtia puhuaksensa, jos kohta osaisikin; vuan nouvatti aina sitä vanhoa omoa kieltänsä — Ruohtalaistenkin joukossa.

Kuin tulin nuon Elokuun lopulla Sepsiin, niin kuuln samat puheet toisesta miehestä nimeltä P i i k a s J a n, jonka niin ikään sanottiin olevan se viimeinen peru siitä vanhasta Suomen suvusta. Pappi puhui ite mullen, että tämä Piikas Jan ymmärsi hyvin kyllä kaikkia mitä hänellen Ruohiksi sanottiin, vaan anto aina Suomalaisen vastauksen. Jos toinen tuota ei ymmärtännä, niin sai olla sillä hyvänä; eikä tullut hullua viisaammaksi. Hään sanoi jo ite monta kertoo koitelleese sekä houkuttamisilla ja rukouksilla, kuin myöskin uhkauksilla suahaksensa yhtä ruohtalaista sanoa hänen suustansa, mutta se on käynyt tyhjään; ja kuin hän oli paljon häntä kiusannut, niin oli hään viimein nauranna juuri hänen silmiin — eikä muuta mitään.

tään. Kuitenkin oli puhet käynyt, hänen piennä ollessa Ruohtia puhunneen, vuan päästy mieheksi, ei enää tähän puuttunna. Jos hään milloin joutui Ruohtalaisten joukkoon, niin hän aina otti renkinsä, tahi yhen toisen Suomalaisen myötensä, tulkiksensa — ei että hänellen tulkita heijän puheita, vaan että Ruohtalaisillen toimittaa näitä hänen suomalaisia sanoja. Jos hään ei sattuna suamaan sellaista miestä kerallansa, niin jos oisi ollut vaikka miten tarkat asiat — niin hään heitti heitä sipo-sillään ilman toimittamata. Hänelle oli usein lain-asioita, vaan puhutteli silloinkin aina Tuomaria toisen kautta. Kirkossa kävi hän myös, sekä soarnea kuulemassa, että ripillä — vaan ilman mitään puhumatak. Huoneissansa hän ei milloinkaan suvainnut Ruohtalaisia orjia tahi palvelusväkeä; Suomea siinä huastettiin, ja Suomen tavalla siinä elettiin. Tätä hänen erinkummaista luontoa ovat Ruohtalaiset paljon ihmetellyt, ja ovat kahtoneet ouvoksi etteivät o vielä häneltä puhettakaan suaneet.

Kuin kuulustelin paremmin perään, niin sain tietäksein, että tämä *Piikas Jan* ja *Hounaan Ukko* oli sama mies, ehkä kahella nimellä kuhuttava. Sitä kyleä jossa hän asui kuhtuivat Ruohtalaiset *Ḥån*, vaan Suomalaiset *Hounaksi*. Näitä puheita Pappi mullen lausutteli, ja pisti vielä siihen, että hän oli se ainua mies

tässä

tässä pitäjässä, joka ei ollut joutunut ruukkiloihin alle. Ne muut olivat kaikki köyhät ja huonot, hän yksinään varakas, ja tullut aikaan omin neuvoin. Joka syksy hänen oli tapa että moniaan saan rixsin eistä huuto-kaupalla *) myöksennellä voinsak ja juustonsa; rahat hän salassa piilotteli mehässä.

Kosk ei ollut kirkonkylästä jos puol peninkuormoa — hänen kotiinsak, niin päätin minä että ennen kuin mänin muita Suomalaisia tiustelemaan, ensin käyvä hänen puheille.

Ensimmäisenä päivänä Syys-kuussa läksin minä käymään pitkin maantietä Sepsin kylästä Hounaan. Päivä oli nuon saunanpanoilla kuin tulin sinne. Ukko ei ollut ite kotona, vuan tapaisin hänen sisarensä, yhen vanhan 70 vuotiaisen piian, joka oli hänen karjoansa kahtomassa. Häneltä kuulin että Ukko oli ite mehessä työsiöillä, palkkamiesten kanssa, vaan että hän oli iltaisella tuleva kotiin. Minä seisahdin sen eistä tässä häntä outtamaan. Kuin olin vähä aikoa suomeksi puhuttellut tätä vanhoa morsianta, niin minä annoin hänen rauhassa käyvä roavaitansa korjailemassa, ja läksin ite vattuja poimimaan, jotka kasvoi liioitenkin niillä kiviraunioilla joita nähtiin hänen peltoloissa. Kuin olin heitä jo hatullisen soanna ja päivä jo aikoa

män-

*) Auction.

männyt mailleen, niin kuulin minä kuinka vesi pärskyi suolla Ukon tullessa kotiin. Kohtakin kuulin minä matkanpiästä hänen iänensä, mitenkä hän väkensä kanssa liehui ja kilju. Kuin tulivat niin likellen että rupeisin jo heijän puheita selittämään, niin kuulin kuinka Ukko ärjäisi heillen ja suomeksi moitti heijän töitänensä; ja kuin tulivat niitulla, alapuolen pellon, niin Ukko oli ensimmäinen mies joka roinistiin aijan ylite. Koska ne illan hämärässä ei keksineet minua, niin minä hiljan vetiin suuren pihlajan taaksen, josta ne kulkivat juurin minun sivuihten. Piikas Jan oli yksi pieni kyyräselkäinen tansakka ukko, joka juosta supitti muihen eillä joutuaksensa kotiin työ-rahvaalleensa ruokoa laitamaan. Tilku myssy*) pilkutti hänen piässä, ja vielä tuppikin heilui hänen vyöllä, kuin ukko virsuissa viiletteli.

Äläpäs huoli, aatelin minä, kuins' nyt tulet kotiin, ja suat kulla että tässä on käynnyt Suomalainen mies sinua tapailemassa, etköshän tulek minua hakemaan? Mutta Ukko ei tullutkaan! Ukolla oli muutakin tekemistä; hänelle oli hutusta huoli, murhe muustakin ruuasta. Niin mänin minä sitten tupaan, häntä muka puhuttelemaan. Ikäin kuin pistimme ovesta siseen, niin tuli hän minun vastaan, ja kysyi: „tämä kös se
on,

*) Sellainen kuin meillen kuhutaan *pitnilkka*.

on, se Suomen mies"? — Niin olen. — „Vai niin!" ja silloin hyppäis ukko jo pois huttuansa hämmäntämään, joka seisoj tulella (sillä ukko laito ite ruokase) — ja siihen loppu mejän puheemme. Tämä hänen käytös pisti minun vähä vihaksej, mutta koska minä muistin että häntä mainittiin niin kuin eri-kummaiseksi, niin tämäkin minun mielestäin osotti että hänessä oli aina tätä yhelläistä mieltä. Vasta kuin hän oli suanut puuron pöyvällä ja vieraat asettaneeksi ruuallen, niin hän tuli minua huastattamaan. Ite hän ei maltanutkaan syyä; oli tok' hyvä ettei hään heittänyt minuakin syömätäk.

Hään huastoi pajatti yhtsuoroo, ja pani niin tihjästi kuin oisi papuja puahanna; ja jos jollon kullon häneltä puhet loppui, niin hään jatkoi siihen sanan *Niin on niin, sano!* ja silloin oli hän jo piässyt toiseen puheesen. Muutoin oli hänellä kaksi muutakin sanan tapoo, jotka hän usein pisti välillä, erinomattain kuin hään kuuli jotakuta äkkinäistä joka häntä ihmitteli. Silloin hänelle oli tapa että aina sanoa: *Voi Hämähäkki!* tahi: *voi Herra yhtä taivaallista!* joka oli ikään kuin yks siunaus, ja joita sananparsia minä en muista muualta kuulleen.

Keittämisellänsä oli hään suattanut savua siiheen pieneen pikkiriikiseen tupaansa, ettei se tahtona ovesta eikä

eikä lakasta hajota. Minä mänin sen eistä toiseen taloon yöksi. Ukko juosta kykitti sinnek minun perästäin, ja istuin sänkyn laijalla puhutteli minua aina puolen yöhön — kunnekka minä viimein nukuin, hänen huastattaissa.

Hään puhui minullen, että hänen oikia nimi oli *Juhoi Uullaan poika Ronkainen*, ja että hän nyt jo oli 68 vuotta vanha. Hänen isä Olli Matin poika Ronkainen oli ensin muuttanut tähän kylään Rongalan kylästä ¹⁾ Näsin Suomalaisissa. Hänen äiti oli kauvan nuoruutessansa palvellut piikana; josta Suomalaisetkin aina kuhtuivat häntä *piiaksi*, tällä perustoksella rupeisivat toas Ruohtalaiset kuhtumaan hänen poikoansa *Piikas Jaan*, ja sillä lailla on hään tullut tätä nimeänsä suamaan. Kuin minä kyselin häneltä syytä, minkän tähän hän ei puhunna Ruohtia, vaan oli yksin koko pitäjässä, joka vielä kannatti sitä vanhoa kieltä, niin hän toimitti minullen, että hään aivon hyvin sekä ymmärsi että osaisi puhua Ruohtia, ja että hään lassa ollessa puhui sitä aina siihen kuin hän kävi lukiin ^{**}), ettei hään nuoruuvessansa pitänyt vihoa kellenkään, ei ruohtalaisillen eikä heijän kielellensä, ehkä hyö häntä kyllä pilkkaisivat, niin kuin heijän oli tapa tehdä
mui-

*) Ruohin kielellä kuhutaan tätä kylä: *Kölaråsen*.

***) t. ripillen ihtiensä lukemassa.

muihenkin Suomalaisten keralla. Mutta koska häntä rippi koulussa, ei ainoastans ruhtalaiset lapset pitännät nauron alaissa, myttä myös Pappikin, joka oli hänen rippi-isänsä, irvisteliin hänellen, ja oli hänellen hävitöin siitä hänen puheen murrestaan, jota hän koiteli jätkyttää, niin hään niin suuttui tähän heijän kunnottoman käytökseen, että hän teki lujan lupauksen, ettei hän enää kuunna kullossa päivänä pitännyt puuttuman tähän heijän vasinkätiseen kieleen. Siitä päivästä hään ei ouk enää puhetta heillen antana, ja sanoi monesti ihmittelesä, että nuo toiset Suomalaiset antoivat ihtiensä heijän pilkkan alaiseksi. „Ensin (sanoi hään) pitivät hyö minua narrina, ja nauroivat sillä kuin mä aina puhun suomea, siitten ottivat sitä muka ouvoksensa, ettei minä tahtona heijän kanssa puhua, ja arveltihin mikä siihen pitännä olla syy. Siitten viimeisellä jo suuttuivat minuhun, ja aattelivat minua heitä panettelevan, koska minä aina väen joukossa puhun suomea, jota ruhtalaiset ei ymmärtännä. Nyt oisivat jo moni mies tahtoina tätä kieltä osata, koska kaivo heijän syväntä että suomalaiset taisivat kahta kieltä, ja hyö ei muuta kuin sitä yhtä; sanoivatkin jo, että oisi lysti suaha Jaania puhuttella, ja syytä kysällä tähän hänen käyttämiseen — voan kyllä se nyt jäänöön heiltä kysymätä.” Minä lausuin siihen, että se mah-

mahtoi olla heijän entisen papin vika — vuan ei muihen; ja ettei pitänyt lukea kaikkein ruohtalaisten syyksi, heijän näin tulleen poljettuksi ja syljätyksi. „Niin kuin on yks, niin on toisetkin”, vastaisi hään minullen; *yhtä on Suttein silmän väliä, vaikka kahta kahtellaan*; kysytkä päs niiltä toisilta, suannehan kuulla mitänkä meijän on asia.”

Minä kyselin hänelta siitten, jos ei se joskus tunnut hänellen vaikiaksi, että näin sanansa salata, ja jos ei hän jollon kullon ollut jo kavonnut tätä lupausta. Hään vastaisi, ettei hän millonkaan ouk kahtonut vaikiaksi pitää lupaustansa, ja että hään tätä vähä kyllä oli katova, koska hänellen oli tätä kiittääksensä, ettei hän niin kuin muut kaikki, ollut joutunut heijän orjaksi. Sillä siitä, ettei hää ou puuttuna heijän pauloihin, eikä uskonna heijän sanoihin, niin hään oli pelastannut sekä tilansa että talonsa Ruukkiloista että heijän herroista, ja eli nyt omina miehinään — eikä pelännyt ketään. „Kahoppa muita” sanoi hään — „mihin ovat joutuneet! ei ouk jos 90 aastaikoa, siitä „kuin herrat ensin tähän tulivat, ja saivat jalkansa „pistänneeksi meijän välillämmö, nyt myö käymme „joka päivä heijän työssä kuin veto-häräät, joita ajetaan piiskalla mihin tahotaan, ja joillen vähä rusuja „ruuaksi annetaan. Ensin saivat ostamalla paikan „johon

„johon palkeensa panivat ja asettivat ahjonsa, ja siitä juottivat hyö meitä viinalla ja syöttivät tupakalla, kunneka hyö saivat meitä käymään heijän hoviloihin. Sillä tavalla totuttivat hyö meitä aina vähä vähältä käymään heijän käsihin. Oma työ heitättiin tākämätä, koska ruukkiin työssä luvattiin meillen suuria etuja, ja että saisimme sillä suorittaa meijän velkojamme. Vaan siinä myö tulimme kahta köyhämäksi, sillä sepä vasta meitä hävitti. Sillä palkka joka luvattiin meillän oli varsin pieni, eikä sitääk annettu meillen rahana, vaan kirjuitettiin muistiin, toisinaan vielä ikuiseenkin. Sillä tavalla myö pian velkaantuimme, ja puhtaaks riisuitimme. Ensin kuin tähän tulivat, nin olimme kaikki itemiehinnä, ja elimme hyvin kyllä, nyt myö olemme kaikki heijän alaisia, paitti 5 taloloita — ja hyökin ovat jo niin velkantunneet, että hyö ottaavat heiltä tilan, milloin vaan tahtovat. Tämä tuli meillen palkaksi, siitä heijän sulasta puhesta, meijän uskalluksesta, ja työhön käymisestä. Oisko tuo kumma jos minä vihoon heitä niin kauvan kuin elän, vaikka hyö kyllä viisauvellansa hyväillöövät minua, sillä se minunkin paikka polttaa heijän silmissänsä, sitä suahaksensa. Vihoovatpa nuo muut kin heitä, vaan mitäspä hyö taitavat, *kennen ruoka, sen ruoska; kenen työ, sen tupakka.*

„Kuin

„Kuin minä kerran kuolen, niin sitten kuolookin
 „se viimeinen jäänös tästä Suomen suvusta, ja se vanha
 „vapaus vaipuu minun hauvallain, niin kuin tuo honka
 „joka nyt yksin seisoo tuolla harjulla ja outtaa kumoon
 „kuatuaksensa. Ja kuin kerran tulette Suomeen, niin
 „suat sanoa, että löysit miehen, joka vaikk' ei Suo-
 „messa syntynyt, eikä Suomessa milloinkaan käynnyt
 „— oli heijän kielellän rakas, ja heijän puheessa uskol-
 „linen. Joka 50 aastaikoa Ruohtalaisten keskellä koki
 „heijän nimänsä kunniassa pitää, ja heijän sukua
 „juuri arvossa.”

Minä sanoin hänellen, ettei se meitä hävitä, jos
 puhuisimme välisten muitakin kieliä, ja koitelin kai-
 kella tavalla houkutella häntä sanomaan yhtä ruohta-
 laista sanoa; vaan hän kielsi lujasti ja sanoi: „kuin
 olen jo 50 aastaikoa pitänyt suutain puhtaana, niin
 ei minä häntä nytkään ryvetäk ja suastutak vanhuuel-
 lain. Nuorena minä tein lupauksen, vaan minä olen
 mies pitämään sitä vielä vanhanakin.”

Mitäs minä taisin kuin ihmittella ja kummaksi
 kahtoa tätä syvän jäykäyttä, ja aattelin iteksein —
hänessä oli Suomalainen miehi ja Englannilaisen
hartaus.

G—nd.

PEKKA RONKAINEN

eli

YKS TOINEN MIES MOKOMA

Kuin minä kesällä v. 1821 matkustelin niissä luoteisemmissa Vermlannin Suomalaisissa, niin minä siinäkin tapaisin yhen toisen miehen, joka niin ikään oli aivan merkillinen hänen muka outoista käytöksistä. Hänen nimensä oli *Pekka Klemetinpoika Ronkainen*; hään asui Kammoisenmäin kylässä Riäsän pohjos Suomalaisissa. Hänen nimensä osotti että hään vanhuudesta mahto olla yhtä sukua kuin Hounan äijä, ehkä nemät Vermlannin ja Talan Suomalaiset ovat jo kolmatta satoo aastaikoo olleet toisistaan eräs, niin etteivät ollenkaan enää tienneet toisiansa löytyväänkään. Silläpä nämät Norin rajoilla asuvaiset lue-Suomalaiset eivät lainkaan tunnek Talan Suomalaisia, eivätkä ouk ies kuulleet mainittavaksi Sepsin pitäjästä, satikka Hounaan kylästä, sen vähämmin Piikas-Jaanista. Että sen eistä selittää tämän käytöksiä tuon toisen laitoksista, on varsin mahotoin ja sopimatoin.

Tällä miehellä oli se tapa, ett ei käyvä kenenkään luokse ilman asiata; ja ennen kuin hään sai asiata,
niin

niin silloin piti toinen jo olla henkensä heittämissä. Kammoisenmäillä asui 5 naapuria lähes toisiaan, näistä oli monta jonka luonna hään ei ollut käynnä siitten toista kymmentä aastaikoa. Siit on kolme vuotta kuin hän oli käynyt sen lähimmäisen noapurin luonna, johon oli ainoastaan pyssyn holli matkoo, tahi jota ei muut kuin pelot eroittanut — silloinkin hään oli kuhuttu sinnek moahaanpaniaisiin. Vaan sitä ennen niin oli hään 8 aastaikoa siinä talossa käymätä. Siitä oli yheksen aastaikoa kuin hään oli käynyt Honkamäillä, joka iteesenpäin oli hänen lähin naapuri; ja kuin lähimmäiset talot niin harvoim sai häntä nähäkseen, arvoopas siitten, jos nuo toiset kaukaisemmat usein saivat häntä vierahaksensa.

Minä luulin ensin joku vanhan vihan olleen neitä naapurittein välillä, ja että tämä Pekka oli luonnos-tansa nuon kylmäkiskoinen *) ja eripurainen **) tahi muuten semmoinen syvämikko ***) ettei hään ottana mistään totellakseen. Mutta kuulin naapurin miehiltä, ettei hän kantanut heillen mitään salavihoo, eikä ollut heijän kanssa riitauntunut, vaan että olivat välillensä

hyvät

*) *Kylmäkiskoinen*, fjär, oförlifsam.

**) *Eripurainen*, egenfinnig, absurd.

***) *Syvämikö*, hetst, animös, enwis beft, tyctmycten.

hyvät ystevät, ja puhuttelivat useen toisiansa, työsiöillä ja ulkona missä vaan yhtyvät, vaan ettei tämä milloinkaan tullut heijän tupiin, tahi pistäinyt heijän luokse. Aattelin siitten, eikö hään tuo lie heikkopäinen tahi vähämielinen, koska hään käyttäiksen niin kehnosti naapuritten kansa; vaan sain kuulaksein että hään sitävastoin oli varsin viisas ja ymmärtävä. Vielä aattelin, jos lie mielestensä ala-uloinen *), ja surumielinen tahi ynsiä **) ja synkkä-syvämminen, niin että hään rakasti yksinäisyyttä ja kajoilli muita ihmisiä; mutta ei sitäkään sanottu hänestä, vaan puhuttiin että hään eli hyvästi vaimonsa kansa, ja että vaikka hään ei käynnyt noapurissa, niin noapurin miehet kuitenkin kävivät hänen luonna; eikä ollut sunkaan puutos noapuriloista, sillä Kammoisenmäiltä ei luetak jos tuskin puolen neljännestä Timponaisen kylään, jossa löytyy heitä liiaksikin.***) Se ei ollut sen eistä muuta kuin yksi

*) *Ala-uloinen*, t. *surumielinen*, melanfolis, mjelttjuuf.

**) *Ynsiä*, t. *synkkä-syvämminen*, mijantrop, menni-
[tohatare.

***) *Timponaisin* talo tahi kylänpiä on se enin väenrikas kaikista Suomalaiskylistä; sitä ei luetak veroissa isommaksi kuin neljänneen osaan vero tilasta, ja sillä löytyy 58 peräkuntoo erissä ruuvissaan, ja yliten 400 henkee. Tätä näyttää monellen ehkä ouvoksi, vaan soamme vastapäin tilaisuutta paremmin toimitto tätä, koska myö luvunlaskuissa tämän suomalaisen kansan, tulemmme nimittämään joka torpaa ja perekuntaa.

yksi mielenkankeus hänessä, olla näin iteppäinen *), ja yks jäykkä-niskainen **) jurrikka.

Sinä 16:na päivänä Syys-kuussa tuli minä Riäsän kirkolle, ja s. 20:nä päiv. samassa kuussa kävin minä Kammoisenmäillä Ronkaista puhuttelemassa. Hään näytti olevan nuon kuuenkymmenen vuuen vanha, ja luonnostansa yksinvakainen ja harvapuheinen. Kuin kyselin syyttä minkän tehän hään ei ollut käynyt naapuritaloissa? niin hään vastaisi, „ei olleen hänellä asiata”. Ja kuin toas sanoin, käyp haan tuon verran naapurissaan ilman asiatak, jos ei muuta niin käyvää-hän tutun vuoksi ja ajan ratoksi; niin vastaisi hään: „eikö ois mulla siitten muuta tekemistä kuin kylässä käyvä”. No saisithaan tuonek asiata, vastaisin minä, onhaan aina niin paljon toisten kanssa tekemistä! „No vaan minä en tyhjätä juoksekaan kylänpiahään”, vastaisi hään siihen, „enkä ehi tarvistaini toisen takana, minä oun pienuesta tottuna ettei luotaita muihin kuin ihteini” — ja siihen oli mejän puhe kaikki. Hään oli muutoin varsin jäykkä ja harvapuheinen, niin etten tahtona mitenkään soaha häntä pakinoillen. Minun kysymyksiin peällä vastaisi hään aina lyhyvesti ja tanakasti, useemmittain ei sen pitemmältä

*) *Iteppäinen*, enwis, egenfinning, den som har sitt hufwud för sig.

**) *Jäykkäniskainen*, halsstarrig.

mältä kuin sanoilla *n i i n* tahi *e i*. Häntä mainittiin myös varsin saitaksi, ja niin hään näytti minustakin *); mutta ementä oli sitä avarampi ja hyvä tahtoisempi.

Tällaisia jäykkä-luontoisia **) ja kankia-mielisiä ***) tavataan varsin harvoin nykyisissä kansakunnissa, mutta ennen aikana niin niitä löytyi monta; ja niihen vanhoin Suomalaisten, jotka ennen ovat näissä asunneet, sanotaan pian kaikki olleen sentapaisia. Varsin harvoin tapaisivat hyö toisiansa, tahi kävivät toisensa luonna. Yhen kerran vuussa, nimittäin Joulunna, silloin olivat naapurin-isänneet yhdessä, pari kolmen viikkokauven yhtäperään, niin kauvan kuin olvet ja viinat talossa löytyi, tahi niin kauvan kuin puuttu linnun lihoo ja jäniksen käpeläitä, tahi roavain takaraiviota. Tätä sanottiin „*kestin-käymiseksi*”, ja soatto toinperästä niin olla, sillä usemmitain ei lähtenneet pois, ennenkuin söivät talon puhtaaksi, ja pakko kajoitti heitä toiseen taloon. Siitten kuin kerran erkanisivat, niin eivät enää nähneet toisiaan ennen kuin toas vuuen

*) Saitaksi sanottiin myös Hounan Ukko; ja on mainittava, että niitä Ronkaisia kuin tunnen Suomessa, niin kuin Leipämäin kylästä Rantasalmen pitäjässä ja Suuri-niemeltä Juvalta, ne ovat kaikki tulleet muiltakin mainituksi, heijän saittaisuudesta ja jäykkämielisyydestä.

**) *Jäykkäluontoinen*, tranfil, flegmatist, liñhöjd, sträng.

***) *Kankia-mielinen*, [ty]ffint, oböjlig.

vuuen takoo, tahi ens jouluna, jollon syntyi samat tarinat. Mutta näistä heijän tavoistansa soamme tilaisuutta enemmän puhua, kuin tulemme puhumaan heijän matkakäynistä näissä heijän mehissä; ja niissä tiiustuksissa kuin oomme Ruohin kielellä painava näistä Ruohissa ja Norissa asuvista Suomalaisista asujammista.

G—nd.

VANHOJA SUOMALAISIA SATUJA.*)

AJAN RATOKSI JA NUORUEN OIPIKSI VANHOILTA KOOTUT.

I.

*) Tällaisia vanhanaikuisia Satuja joita minä poikana ollessain, kuulin monta, ovat jo minunkin iällä niin hajonna ja kansasta poiskavonna, ettei minä enää näinä aikoina o ollut hyvä niitä käsitellä. Niitä jotka ma silloin pisti muistiin, ja joista nyt tässä muutamia luemmo, osottavat sitä somaista puhen luatua, jolla Vanhat kuvaillivat ja mieleen juohtaisivat näitä pieniä pakinoita velillensä, jotka ovat kahen puhumisellansa (genom [ina Dialoger] pian yhä läiset kuin Grekalaisten ja muihen vanhoin kansoin ensimmäisiä lausumisia. Sekä heijän selvästä ja sulasta kielestä, että myös heijän tointuvaisesta luonnosta, ja siitä yksinkertaisesta tavasta, jolla hyö ovat heitä sepittäneet, havahitaan, että ne mahta olla perin vanhoja, lähteneet aina meijän kansan lapsellisesta iästä. Myöhämpiä jaaritoksia jotka ovat Paavin ajasta lähteneet, ja joissa lausutaan niistä monesta munkkilaisten ihmeista ja muista seittysistä, ovat jo sekä olonsa että luonnostansa puolen, näistä niin erinmukaiset, ettei uskottais heitä ollenkaan sopineen suussa tämän soman kansan; ja selittävät että Suomen kansa oli jo silloin alentainna siitä vanhasta viisauen yksinkertaisuudesta, koska tällaisia outoja luonottomia lausumisia taisi heitä mielytella, ja saattaa heitä heihin uskomaan.

Mitä niistä minun alapantuista varoituksista tuloo, niin vanhat ei sellaisia tarvinna, hyö ymmersivät jo hyvin kyllä sen totuuden kuin heissä suljettiin. Myö ehkä heitä viisaampia tarvihtammo tällaista selitysta, ehkä se tämän vanhan puhen rinnalla, sopimattomalla tavalla poistaa heistä sen yksinkertaisuuden, joka on luettava heijän suu-
rimmaksi ansiokseksi.

I.

ÄITI JA POIKA.

Aamalla varhain Lapsiansa havahtaissa, sanoi

Äiti: „Nouse pois poikain, Kukko laulaa!

Poika vastais aivan hävittömästi: „Onha Kukolla virsiä.

Kuin rupeisi jo päivä valkenemaan, niin sanoi taas

Äiti: „Nouse pois poikain, päivä nousee!

Poika (yhtä hävittöin): „Onha päivällä siäriä.

Kuin muut mänivät riiheen, niin sanoi toas

Äiti: „Nousepas pois poikain, riihtä puimaan!

Poika (villissä kuin ei suana rauhassa muata): „Pyri pois kumma haukumasta!

Kuin rupeisivat jo toiset aamiaisellen, niin sanoi toas

Äiti: „Nouse pois poika, huttu jäähtyy!

Poika (kiiruissansa): „Vai niin! Vanhemman puhe pitää varteen otettaman. — Missä Isäin suur' lusikka?

Varoitus. Kuin kuulet kerskava kelvottomia Lapsia, niin muistuta mieleis tätä pehmytsyvämistä Emeä, joka ei oli oivaltanna, että: „joka kuritukseta kasvaa, se kunniata kuolee.”

II.

HUKKA JA KETTU *)

Ennen vanhuuteen niin Susi ja Repo mänivät yhdessä varkaisillen. Ne löysivät mehessä ruisauman, josta hyö kulettivat riistat riiheen, ja rupeisivat puiimaan. Kettu joka on viisas konsana, sanoi toisellen:

„Pui, pui putka-häntä

Minä parsia pitelen!

ja oli muka parsia pitelevoinään, ettei pitänä puota Suen niskaan. Susi riepu pui ja ähkää. Kuin sai kaik puijuksi ja siivoituksi, ja pantuksi sekä rukiit että ruumeneet erinäiseen kokoon, niin tuli hukalle huoli mitenkä niitä piti jaetettaman; ja pyysi toista kansansa arpavetoon. Mutta tuo ruskea rakki vastaisi: „Mitäs joutavata! tiettyha se on:

Suuremp koko suuremmalle

Pienämp' pienämmelle.

Tuostapa Susi ihastui; mätti ruumenet sekkihinsa ja mäni sitä tietä huttuansa keittämäni, varsin tietämätöin siitä erotuksesta joka oli jyvän ja rusuin välillä.

Kettu

*) Tämä ja ne kahet jälkimäiset Satut olemme jo ennen luenna kirjassamme: *De Proverbiis Fennicis*, p. 7. 8 & 27.

Kettu nauroi vielä kauvan takoa päin, tästä hänen tuhmasta kumpalista, jonka hän petti niin viekkaasti puhellansa.

Varoitus. Lapset, kuin mänette muihen kanssa kauppoa tekemään, tahi jota kuta etua ehtimään, niin vältäkette ihtienne, ettei tulette näin narratuksi, ja tyhjästä ihaistutten, kuin Susi ruumen-kokoon.

III.

K E T T U J A K O N T I O .

Sattuipa kerran Kettu tiloillen kuin Karhu oli yhtä Hevois-roatoa kaluamassa; tehtyä hyvän atriansa, antoi hän Ketullenkin palaisen. Kettu syöp ja kiittää: kysytteli mistä hän oli temmoisen hyvän paistin yhyttännyt. Karhu ilmoitti tavansa; sanoi: minä kuin mään mehteen, ja löyvän hyvän hevoisen, niin minä pitelen häntä hännästä kiinni siinnek asti kuinekka soan toisen kätein hotoistaa honkaan, jollon minä häntä siirrän syrjällensä, ja tapan. Kettu pani tätä muistiin, aatelemaan saman asian. Ei ollutkaan aikoa, ennen kuin löysi tamman makoavan päivän paisteessa aholla pitkällensä. Kettu hiihti niin hiljasti takoa-päin, ja tarpaisi hännästä kiini. Hepopa karkais ylös
ja

ja läksi panemaan pitkin ahoa niin paljon kuin ottoo jaksoi, että pölyyisi kyllä perästä. Kettu joka ei paljon painanut hänen käsissä, heiti kunturoita kivilöihin ja kanturoihin, josta hän niin hätäytyi, että hän häätä päissänsä ei muistannutka laskea häntä pois suustansa, voan toivoi halunmielin että jouhet piti katketa, ja hän silla lailla tulla pelaistettuksi.

Sillä kyyillä läksivät hyö lehon leviten, jossa Jänis istui tienvieressa, pajuja puremmissa, ja kysyi ketulta:

*Mihinkäs Anterus ajaa,
Lehto-Pekka lennettää?*

Kettu vastais männessä:

*Jumala ties Jussi rukka.
Mihinkä tästä mäntäneen,
Missä yötä oltaneen.
Missä päivä valennoon!
Ennen tässä leuvat lohkaa,
Ennen kuin häntä katkia.*

Varoitus. Tuosta niät Matti, että viisaskin toisiansa joutuu vipuun, ja ett tuhma viisaan villitsee. Seen eestä ennen kuin mänet kenen kanssa kauppaan, niin kaho eessäis, jos se sinulta syntyy tahi käyp; ettei

ettei jälestäpäin jäät huutamaan: Jumala ties — mi-
hinkä tästä mäntäneen.*)

IV.

J Ä N I S J A K I S S A .

Jänis ja Kissa pitivät muinon yhtä taloutta. Päi-
vällä hyö tekivät yhdessä työtä, mutta yöllä ei kissa
maltainutkaan maata kumpalinsa vieressä vaan hiis-
kutti hiljan pois vuoteltansa, hirttällemään talon
hiiriä, jotka heijän vahinkoksi oli siinyt melkain pal-
jon. Tämäpä pisti Jäniksen syvämmellä joka kahtoi
sitä karvaiseksi ettei kissa piti tyytymän hänen tykönä,
vaan kaiket yöt juoksentella yön jalassa. Amuisella
kisan kotiin tultua, kysyi hän häneltä irvistellen:

*Kylästäkö Kykkänä tuloo,
Nahka silmä noapurista?*

Mutta kisalla oli ymmerystä kyllä ettei suutua tästä
hänen mielettömästä ja varsin hävittömästä puhesta,
ja vaikka hän oisi tainna repiä silmät hänen piästä,
niin

*) Eillimäisessä puhessa osotetaan että viisauella voi-
tetaan voimallistakin, van tässä, ettei ilman voimata vii-
saus on kyllä.

niin hän ei muuta tehnyt, jos sanoi vaan vakaisuutesansa :

*Kuules tuon Puppanan puheita,
Naali-silmän nauskutosta!*

Varoitus. Kultaisein! Kuin ihmiset soimaavat ja panettelevat sinun hyviä töitäis, niin ole vakava, ja elä suutu heihin, — ne ovat monesti Jäniksiä tyhmiä.

V.

KISSA JA HIIRI.

Kuin Hiiri kerran nosti noukansa sillan raosta, eikä nähnyt tuvassa kissoo, joka makais hiiluksessa, niin hän rupeisi aivan rohkiaksi; ja kävällessä pitkin lattiata, paisui hänen pien syvämmensä aina pahemmin, niin että hän viimein julkeis kysyä:

*Kiukkuallako täss' on Kissa,
Kaivollako Kassi
Veilläkö viuru silmä
Rannallako raipa-häntä?*

Kuin Kissa kuraisi pankon piällä, niin Hiiri heitettiin kielillensä, sanoiten:

Kissa,

Kissa, kuin kirkko!
Häntä, kuin kirkon tori!
Korvat, kuin koivun lehet!
Silmät, kuin taivaan tähet!)*

Varoitus. Kuin kuulet joutavia kehoituksia, miss ei o vuara näkyvillä, niin muistele tätä pientä pelkuria, sull' on silloin suurempia itessäis.

(Vastapäin enemmän)

PERIN-

*) Yhen toisen ja vanhemmaksi arvattavan puheen perästä, niin sanoi hän:

Nenä kuin Neittä!
Pää Jänövä!
Jalat maurammen sukua!
Häntä kyy-keärmättä!

PERIN-PUHE*)

I.

LESKESTÄ.

Pian akka näip!

niin

saat taas

anna panna

tämän alla nämät tasat

tukit että tikut.

(Tosi salat alas isot tavat.)

Ilo siäs oli

kusa äijä asuk.

II.

SUOSIOITTELEMUS.**)

Koria oot koira! Sinä ehkä

Parempana paljon, ja — kauniit ovat muut.

*) *Perin-puhe*, Palindromon (tillbaka-läsning).

**) *Suosioitlemus*, compliment, artighet, traktering, undfägning.

KYSYMYKSIÄ JA TIIUSTELEMISIA.

Meijän korvihimme on tullut, että yhöllen talonpojallen *Kieretin* kylässä ja *Kieretin* pitäjässä Venäjän Lapissa, 10 penink. Kantalahesta, pitäis vielä löytymän Peisin papiston vanhat Päiväkirjat (*Diarierne hållne wid ßeissens floster, beläget wid pars 10 m från Rola*), jotka hänen esivanhemmat jolla kulla tavalla ovat tulleet käsittämään; ja jotka kirjat sisällänsä pitä ilman tämän papiston Tarinamusta, niistä vanhoista sotista jotka Suomalaiset ja Rutjalaiset ovat näissä maissa ennen aikana pitäneet, enemittäin nuon 1523. — Eiköhään joku löytyisi niillen säytyvillen, joka oisi mies näiltä talonpojilta poissoamaan näitä vanhoja kirjoja, tahi ies kopion heistä*), että saisimme heitä pelaistetuiksi ja toimitetuksi mitä heissä löytyypi meijän Tarinamuksen valaistukseksi.

*) Ettei tuo oisi mahotoin arvaamme siitä, että oisivat myöneet tätä kirjoo 10:neen Ruplaan yhöllen matkustajallen (*Refande*) joka tätä lueskenteli; vaan jollen ei ollut uskallusta, tuosta antamaan heillen tällaista maksua.

SISÄLMYS.

Puoliskolla

Tiijustuksia niiten <i>Ruotin ja Norin rajoilla asuvien</i>	
<i>Suomalaisten kielestä</i>	1
<i>Carl Fredrik Mennander</i>	90
<i>Frökinän</i> nimen ensimmäinen alku Ruotin kielessä ..	121
<i>Puheen-pulma</i>	126
Lyhykkäisiä Tiijustuksia muinoisista Suomalaisista	
<i>Peä-sotiloista.</i>	
Johtaus-sanat	127
I. <i>Vesainen</i>	130
II. <i>Klemetti Eironpoika</i>	131
III. <i>Lukkoinen</i>	133
IV. <i>Kivekäs</i>	137
V. <i>Kärki</i>	140
VI. <i>Niiles Långström</i>	141
VII. <i>Corander</i>	144
VIII. <i>Hannu Käsä</i>	145
IX. <i>Veljekset Gabriel ja Israel Peldan</i>	149
X. <i>Poavo Haloinen</i>	154
XI. <i>Laurikainen</i>	159
XII. <i>Pentti Pouttu</i> ynnä muutamia tiijustuksia muinoisesta Nuijan soasta, Suomessa	163
XIII. <i>Jaakko Ilkainen</i>	176
XIV. <i>Hannu Krank</i>	180

XV. <i>Israel Larsson</i>	183
Suomalaisia sotiloita muissakin maissa	191
XVI. <i>Antti Keltainen</i>	197
XVII. <i>Poavo Konkari</i>	202
XVIII. <i>Haljainen</i>	207
Kiääntöksiä <i>Bionista</i>	209
<i>Linnustaja</i> (I d y l l i)	210
<i>Piikas-Jan</i> eli Suomalaisessa miehessä Englannilai-	
sen hartaus	211
<i>Pekka Ronkainen</i> eli yks toinen mies mokoma	222
Vanhaja Suomalaisia <i>Satuja</i>	228
I. Äiti ja Poika	229
II. Hukka ja Kettu	230
III. Kettu ja Kontio	231
IV. Jänis ja Kissa	233
V. Kissa ja Hiiri	234
<i>Perin-puhe</i>	
I. Leskestä	236
II. Suosioittelemus	236

K U V A T

Sisällänsä pitää:

- I. Suomalainen, Brandvaalan Suomalaisista Norissa. Kuvaeltu *H. J. Strömmeriltä*
- 43 p.
- II. Suomalainen, Gunnarskogin Suomalaisista Ruotissa. Kuvaeltu *H. J. Strömmeriltä*
- 81 p.

- III. C. F. Mennander. Kuvaeltu *Ärel-
lilla* 97 p.
- IV. *Mennanderin Hauta-Varjo* Upsalan Tuomio-Kirkossa. Kuvaeltu *J. Ecksteinilta*, piirit. *R. W. Ekmanilta* 113 p.
- V. C. F. Mennanderin kirje-merkki ja nimi-kirjutos 120 p.
- VI. Suomalainen, Östmarkin pitäjämä Ryksin Suomalaisissa Ruotissa. Kuvaeltu *Magn. v. Wrightiltä* (?) . . . 193 p.
- VII. Suomalaisten Jouhi-kantele. Kuvaeltu ja kivellen piiritetty *Magn. v. Wrightiltä* 209 p.

KUVA

Sisällys

I. Suomalainen, Östmarkin pitäjämä Ryksin Suomalaisissa Ruotissa. Kuvaeltu *Magn. v. Wrightiltä* (?) . . . 193 p.

II. Suomalainen, Östmarkin pitäjämä Ryksin Suomalaisissa Ruotissa. Kuvaeltu *Magn. v. Wrightiltä* (?) . . . 193 p.

Kaarle Aksel Gottlund

(G. W. Finnbjergin piirros noin v. lta 1830).

JULKAISIJAN LOPPULAUSE.

Loppuvuodesta 1825 alettiin Suomessa levittää tilauslistaa, jossa Ruotsissa oleskeleva suomalainen ylioppilas Kaarle Aksel Gottlund ilmoitti aikovansa julkaista eräitä Suomen maata ja kansaa koskevia teoksia. Niiden joukossa kiinnitti erikoista huomiota suomenkielinen *Otava*, josta ennakoilmoituksesta päättäen piti tulla jotakin suomen kielellä ennen näkemätöntä, nimittäin laaja, aluksi kolmiosainen, komeasti kuvitettu tieteellis-kaunokirjallinen julkaisu. Suomenkielinen kirja nimenomaan sivistyneistöä varten oli sekin jo tähän aikaan aivan yllättävän uutta — tällaista loistoteosta ei kukaan ollut uskaltanut ajatella.

Näyttikin jo seuraavina vuosina siltä, että nuorukaisen ajatus oli ollut liian huimapäinen toteutettavaksi. Gottlund oli optimistisesti luvannut teoksensa 1. osan valmiiksi jo juhannukseksi, 2. osan Mikkelin päiväksi ja 3. osan jouluksi 1826, mutta meni vuosi ja toinenkin, eikä edes 1. osaa kuulunut. Tehtävä ei ollut todellakaan niin helppo kuin nuori mies oli luullut. Hän sai vuosikaudet kamppailla tavattomia sekä ulko-naisia että itse tehtävän luonteesta johtuvia vaikeuksia vastaan, mutta ihailtavalla sisukkuudella hän niistä lopultakin selvisi.

Elokuussa 1829 saivat Gottlundin Suomessa olevat sukulaiset sekä eräät täkäläiset mahtihenkilöt kenraalikuvernööristä alkaen punaisiin, kullalla koristeltuihin sahviaanikansiin sidotun paksun kirjan, jonka kuniilla nimilehdellä oli suomalaiset sanat: „Otava eli suomalaisia huvituksia C. A. Gottlundilta. Oppiva.

1. osa.” Sisältönä oli historian, kansanrunouden, vieläpä filosofiankin piirissä liikkuvia tieteellisluontoisia kirjoituksia, suuri sananlaskukokoelma, runoja sekä alkuperäisinä että käännöksinä y.m. — kaikki selvää suomea. Lisäksi oli siinä suuri joukko kauniita kuvia, niistä toistakymmentä värillistä, ja lopussa vielä nuottiliitteitä. „Otava on täyttänyt monin verroin odotukset”, kirjoitti eräs, joka oli saanut tämän upean teoksen, ja hän ilmaisi varmaan useimpien muidenkin välittömän arvostelun. Tämä tunnustus sisälsi samalla jo senkin, että suomen kieli, jonka sivistyskelpoisuuteen vain aniharva oli uskonut ja jonka elinmahdollisuuksiakin kahden voimakkaamman kielen välisessä puristuksessa oli epäilty, sittenkin kerran saattoi tulla korkeamman sivistyksen kannattajaksi. Juuri tämän uskon olikin Gottlund tahtonut Otavallaan maanmiehissään herättää.

Otavan valmistumisvuotena voidaan siis pitää vuotta 1829, mutta meni vielä pitkä aika, ennenkuin teosta todella voitiin jakaa tilaajille. Tuli uusia odottamattomia vaikeuksia: tuhoisa tulipalo, joka kesällä 1830 hävitti eräitä Otavan arkkeja ja kaikki Gottlundin itsensä maalaamat värikuvat (yli 12.000 kappaletta), ja tästä seurannut niin ankara taloudellinen ahdinko, että Gottlund joutui joksikin aikaa velkavankeuteenkin. Taloudellisen asemansa jonkin verran selvittyä hän voi kuitenkin v. 1832 ryhtyä toimittamaan Otavan 1. osaa Suomeen jo kovin kärsimättömiksi käyneille tilaajille. Näitä ei ollut omiaan lepyttämään sekään, että he värikuvien tuhouduttua saivat kirjansa kuvitukseltaan paljoa vaatimattomamassa asussa kuin aluksi oli luvattu.

Samana vuonna, 1832, valmistui myös Otavan 2. osa, jota Gottlund oli ryhtynyt painattamaan rinnan 1. osan kanssa. Oikeastaan ei Gottlund pitänyt sitä valmistuneena, sillä hän oli suunnitellut sen lähes 700-

sivuisen 1. osan laajuiseksi; varojen puutteessa hänen kuitenkin täytyi tyytyä toistaiseksi vain 300 sivua laajan alkupuoliskon julkaisemiseen.

Gottlund toivoi kuitenkin hartaasti pääsevänsä jatkamaan teostaan, johon hänellä oli valmiina runsaasti käsikirjoituksia. Sitäpaitsi oli hänellä ollut jo useita vuosia painettuna neljä kuvaa, joita hän ei ollut Otavan edellisissä osissa käyttänyt. V. 1833 hän saikin Ecksteinin kirjapainossa painatetuksi lisää muutamia arkkeja (nähtävästi ainakin 7), mutta varojen puute esti työn jatkamisen. Onpa mahdollista, ettei toimittaja saanut näitä valmiita arkkeja edes lunastetuksi kirjapainosta, koska niitä — yhtä ainoaa lukuunottamatta — ei ole mistään tavattu. — Alkuperäiseen suunnitelmaan kuuluneen Otavan 3. osan painatus jäi kokonaan aloittamatta.

Kun Gottlund 1834 muutti takaisin Suomeen asettuen Kuopioon, toivoi hän omassa maassa saavansa suuremmat mahdollisuudet kirjalliseen toimintaan, m.m. Otavan jatkamiseen. Tätä varten hän pyysi 1836 senatilta lupaa saada perustaa kirjapainon Kuopioon. Mutta hallituksella oli tähän levottomana häihattelijana pidettyyn mieheen nähden omat epäluulonsa, eikä kirjapainolupaa annettu. Tämä oli pettymys Gottlundille itselleen ja monelle suomenkielen ystävälle, joka hartaasti olisi toivonut tämän teoksen jatkuvan, „jonka alku oli niin oivallinen”, kuten sanottiin. Niinpä J. F. Granlund kirjoittaa Gottlundille oikein runomuodossa (24. IV. 1838):

„Koska osan kolmannen *) me Otavasta saamme,
Siittä olis huvitusta, kunniakin maamme?”

*) Otavan seuraavasta osasta, jonka alkujaan piti olla 2. osan loppupuoli, käytetään näistä ajoista alkaen aina nimitystä 3. osa.

Seuraavalla vuosikymmenellä on Otavan jatkaminen yhä uudelleen puheena. Voipa Gottlund, joka 1846 oli perustanut oman kirjapainon Helsinkiin, *Suomalaisessaan* ilmoittaa „päivän kohta lähestyvän jollon tätä kolmattakin osoo pannaan painiin”, mutta silläkin kertaa hanke jostakin syystä jäi toteuttamatta. Suometar mainitsee asiasta leikillisesti seuraavana vuonna (n:o 38/1847): „Suomalaista alkaessaan ilmoitti Herra Gottlundi, vielä 3:nenki osan Otavata kohta tulevan ilmi. Me ihastuimme tähän sanomaan kuin susi ruumen-kokoon, ja olemme jo puolitoista vuotta sitä uutta, ikuiseksi tulevaa työtä odottaneet, vaan turhaan.” Enemmän hurskaaksi toivomukseksi kuin todella vakavasti otettavaksi tiedonannoksi on kai käsitettävä Gottlundin *Suomen* 26. n:ossa 1848 oleva maininta, että Otavan 3. osa jo oli painettavana.

Vielä 1850—60-luvuillakin tätä jatko-osaa silloin tällöin mainitaan. Niinpä J. F. Lagervall lähettää Gottlundille 1853 avustusta sitä varten, ja 1866 tämä itse „Läsning för Finnar” teoksessaan mainitsee sen niiden monien julkaisujensa joukossa, jotka hän haluaisi painattaa, jos saisi kustantajan. Näihin aikoihin, jolloin suomalainen kirjallisuus jo oli kasvamassa miehen mittaan, Otavalla ei luonnollisesti enää olisi ollut sitä merkitystä, minkä Gottlund yhä tahtoi sille antaa; se olisi ollut lähinnä kirjallisuushistoriallinen muistomerkki ensimmäisen uskon ja rakkauden ajalta.

Mitä Gottlund sitten aikoi Otavan 3. osassa julkaista? Sitä koskevia suunnitelmia voimme seurata sekä Gottlundin 1. XI. 1825 painattaman tilaustarjouksen (*Anmälan*) että eräiden 1820—30-luvuilla julkaistujen sanomalehtikirjoitusten perusteella. Tilaustarjouksessa sekä vähän myöhemmin Turun Viikko-Sanomissa n:o 47/1826, jossa se on suomennettuna nimellä „Julistamus”, mainitaan Otavan sisälöstä seuraavat kirjoitukset, joita kahdessa ensi osassa

sittemmin kuitenkin ei esiintynyt: 3) Puhe mitenkä Savolaisten on tapa käyttää Johanneksen aattonsa, ja syy tähän käyttämiseen. — 6) Keännöksiä — — — Biionista. — 7) Uusia virsikoettelemuksia. — 8) Lisäys Suomalaisista sanoista, jotka puuttuvat ensimmäisessä osassa Renwallin äskettäin ulosantaneesta Suomalaisesta sanakirjasta. — 9) Liitoksia ja oikastamuksia v. Beckerin Suomalaisessa Kielikirjassa. — 10) Kertomus yhestä matkustamisesta v. 1817 niissä Ruotin puolla löytyvissä Suomalaisissa. — 11) Kertomus yhestä matkustamisesta v. 1821 niihin Norjan puolen asuvaisiin Suomalaisiin. — 12) Muihen vieraisten matkustavien kertomuksia Suomesta. — 13) Koettelemus Suomen kielellä toimittaa nimitöksiä (benämningar, termer) Meärän ja Luvun laskennoksessa. — 14) Muutamia Suomen kielessä löytyviä erinomaisia taipumuksia ja Sanantapoja, joita esimerk. tavataan Ruohin ja Ruijan puolella asuvien Suomalaisten kielessä, niin myös kuin Venäjällä olevien Karjalaisten. — 15) Lyhykäisiä Elämäntietoja (Biografier) kuuluisista ja arvossa pietyistä maanmiehistä, ilman mitään kahtomista heijän viran puolesta, niinkuin esimerkiksi: Lakimiehiä (Civile), Papismiehiä, Sotamiehiä, Kauppamiehiä, Tekomiehiä (Handtverkare, Konstnärer) — yksin Talonmiehiäkin, ainoastansa ne ovat maanmiehiltänsä arvon ansaitsevia, ja ikuistaneet nimensä mejän muistossamme. Muutamihin tuloo ehkä kuvia liitettäväksi. — Viimeksimainitun kirjoitussarjan Gottlund panikin alulle Otavan 1. osassa julkaisemalla siinä kuusi elämäkertaa.

Gottlund näyttää kuitenkin työn kuluessa huomattavasti muuttaneen suunnitelmaansa, sillä kun suomalainen Gustaf Brakel kesäkuussa 1830 arvostelee Otavaa tukholmalaisessa „Journalen” lehdessä, luettelee hän painamattomina yleensä aivan muita kirjoituksia

kuin mitä vuosien 1825 ja 1826 tilaustarjoukset sisältävät. (Brakelin luettelo esiintyy myöhemmin vielä Hels. Morgonbladın n:ossa 34/1833 „Artiklar förekommande i Gottlunds Otava” nimisessä kirjoituksessa.) Varsin yksityiskohtaisena tämä uusi suunnitelma tavataan siinä käsikirjoituksessa („Finsk Litteratur”), jonka Gottlund elokuussa 1832, siis niihin aikoihin, jolloin Otavan kaksi osaa jo oli valmiina, kirjoitti Hels. Tidningaria varten, mutta joka jäi laajuutensa vuoksi julkaisematta. Siinä hän edellä puheena olleista aiheista mainitsee vain n:ot 6 ja 13 sekä esittää yksityiskohtaisen luettelon niistä elämäkertoista, joista hän aiemmin n:on 15 kohdalla oli antanut vain ylimalkaisia tietoja. Tämän mukaan piti Otavassa vielä julkaistaman C. F. Mennanderin ja H. G. Porthanin elämäkerrat (kuvineen), kuvaukset kahdesta merkillisestä metsäsuomalaisesta, Piikas Janista ja Pekka Ronkaisesta sekä Kaarle XI:n palveluksessa olleesta suomalaisesta Henrik Finnestä, esityksiä suomalaisista sissipäälliköistä (luetellaan 20) sekä suomalaismetsien kuuluisista karhunampujista, erikoisesti Pekka Huuskoisesta (luetellaan 8). Aivan uusia kirjoituksia on lisäksi suuri joukko. Otavan jatko-osan piti siten sisältää lappalaisia ja suomalaisia kansansatuja, joista esitetään laaja ja yksityiskohtainen luettelo, suomalaisia kansanleikkejä (mainitaan 4), arvoituksia, näytteitä erilaisista leikkikielistä (mainitaan 4), esitys suomalaisista sekä vanhemmista että uudemmista kansansävelmistä (jatkona Otavan 1. osan kirjoitukseen „Muistutuksia mejän vanhoista kansallisista soitostamme”) ja näytteitä niistä sekä suomalaisen jousikanteleen ja paimentorven kuvat. Lisäksi kuului suunnitelmaan kirjoitus Kastelholman ja Raaseporin linnoista (kuvineen), jatko Otavan 1. osan suomalaisia muinaismuistoja käsittelevään kirjoitussarjaan, kirjoitukset uusista suomen kielen sija-

ja verbinmuodoista, runoarvoituksia ja muita alkuperäisiä runoja, lappalaisten runojen (mainitaan 8) suomennoksia, esitys Ruotsin ja Norjan metsäsuomalaisista, erikoisesti heidän kielestään (kaksi eri kirjoitusta) sekä heidän vaateparttaan esittäviä kuvia *), tietoja Pohjois-Amerikkaan sekä Vähään Aasiaan muuttaneista suomalaisista sekä esitys fru-, fröken- ja mamsell-nimityksistä ja näiden suomalaisista vastineista. —

Vaikka Gottlundin käsikirjoituksia on tallella tavattomat määrät, eivät Otavan 3. osan ainekset ole täydellisinä löydettävissä. Kenties kirjoituksista osa olikin vasta suunnitelman asteella. Nyt Otavan 1. osan satavuotismuiston johdosta ilmestynvä „Otavan 3. osa” ei siis voi vastata sisällöltään sitä, jollaiseksi Gottlund sen itse suunnitteli. Joka tapauksessa on kuitenkin pyritty Gottlundin omaa suunnitelmaa niin lähelle kuin suinkin. Pari poikkeusta on tässä suhteessa sentään tehty. Kirjoitus „*Pekka Huuskoinen, Vanha Loisi, muino ehkä mainio Karhunpyytäjä*” sekä tähän liittyvät lyhyet maininnat muista kuuluisista karhunampujista on jätetty pois siitä syystä, että sen kieli-asi on kovin heikko ja viimeistelyä kaipaava. Kirjoitus on nähtävästi vuodelta 1826, jolloin Gottlund sai muutamilta suomalaismetsien papeilta pyytämäänsä Huuskoista koskevia tietoja. Tämä sisällöltään varsin hauska esitys on noin painoarkin pituinen. Samoin on jäänyt pois *Mennanderin elämäkertaan* liittyvä hänen julkaisujensa luettelo (n. puoli painoarkkia), osaksi koska siinä paikoin esiintyy aukkoja, jotka Gottlund ilmeisesti myöhem-

*) Matkakertomukset oli vaihdettu näihin siksi, että edelliset olivat tulleet „kovin viljaisiksi”, mistä syystä Gottlund päätti julkaista ne, samoin kuin Otavaan suunnittemansa kuvauksen Kaarle XII:n sodista eri teoksina. (Otava 2., sivu XIV.)

min on aikunut täyttää, osaksi koska tällainen laaja bibliografinen esitys kenties sopisi paremmin julkaittavaksi jossakin toisessa yhteydessä.

Otavan 3. osaan suunnitelluista kirjoituksista oli Gottlundilla miltei valmiina sijaoppia käsittelevä artikkeli „*Muutamista uusista Sanan-Loukaista suomalaisissa Nimi-sanoissa*”, jonka mielenkiintoisin osa on esitys suomalaisen kieliopin vaiheista Petraeuksesta alkaen Gottlundiin itseensä saakka. Vaillinaisuutensa vuoksi ei tätä kirjoitusta ole otettu mukaan. Samasta syystä on jätetty tässä yhteydessä julkaisematta elämäkerrallinen kuvaus „*Carl Armfeldt. Vapaherra ja Piäkenraali Suomessa*”, jonka Gottlund ilmeisesti on tarkoittanut Otavaan, vaikkei tätä missään nimenomaan mainita.

Nyt julkaistavat kirjoitukset edustavat hieman yksipuolisesti Otavan 3. osan varsin vaihtelevaksi suunniteltua sisältöä. Ovathan kirjoitukset nyt etupäässä elämäkertoja ja esityksiä metsäsuomalaisen oloista. Ne on kuitenkin koetettu edes järjestää siten, että saataisiin aikaan mahdollisimman paljon vaihtelua. Näin on kyllä jouduttu rikkomaan kirjoitusten aikajärjestystä (mikäli se on lainkaan määrättävissä), mikä periaate tämänlaatuisessa julkaisussa epäilemättä myös olisi otettava huomioon.

Ensimmäinen kirjoitus: *Tiijustuksia niiten Ruotin ja Norin rajoilla asuvien Suomalaisen kielestä*, johon liittyy 13 Norjan metsäsuomalaisen Paavo Räisäisen kirjeitä, on todennäköisesti kirjoituksista kaikkein myöhäisin, kirjoitettu 1830-luvun alussa (1833?). Käsikirjoitus on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran hallussa, missä myös Räisäisen alkuperäiset kirjeet ovat. Kirjeiden teksti on kuitenkin otettu Gottlundin Otavaa varten yleensä varsin tarkasti tekemistä, paikoin lyhennellyistä kopioista. Kirjallisuuden Seuran kokoelmissa on myös toinen, todennäköisesti vanhempi

samaa asiaa koskeva esitys nimeltä „*Tiustuksia niihen Norin ja Ruotin rajoilla asuvien Suomalaisten puhen murresta*” joka ei tunnu aivan täydelliseltä. Kielennäytteeksi Gottlund lienee siihen aikunut (konseptiksi jääneen) „*Norjan suomea*” nimisen sana- ja lausetapa-luettelon.

Carl Fredrik Mennanderin elämäkerran Gottlund on päiväkirjan mukaan kirjoittanut 1826, jolloin hän m.m. sai Arwidssonilta tietoja sitä varten. Käsikirjoitus on Suom. Kirj. Seuran hallussa. Edellä on mainittu, että kirjoitukseen liittyvä Mennander-bibliografia on jätetty pois.

Frökinän nimen ensimmäinen alku Ruotin kielessä on Gottlundin päiväkirjassa olevan merkinnän mukaan kirjoitettu heinäkuun alussa 1826. Käsikirjoitus on yliopiston kirjastossa.

Lyhykkäisiä tiustuksia muinoisista Suomalaisista Peä-Sotiloista on kenties kirjoitettu usean vuoden aikana, joka tapauksessa ennen vuotta 1830. Neljäntäkymmentä vuotta myöhemmin (Finl. Allm. Tidn. n:o 162/1862) Gottlund mainitsee kirjoittaneensa aikoinaan Otavaa varten 71 soturien ja sissien elämäkertaa. Tämän ei kuitenkaan tarvinne merkitä sitä, että nämä elämäkerrat olisivat kaikki olleet aivan valmiina. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen hallussa olevan käsikirjoituskokoelman „C. A. Gottlund, Antiquariska Samlingar” III nide, josta nyt julkaistavat parikymmentä elämäkertaa ovat otetut, sisältää näiden lisäksi vain aineksina tai luonnostettuina suuren joukon soturien elämäkertoja, jotka Gottlund kenties on laskenut edellä mainittuun summaan mukaan. — Mielenkiintoista on, että elämäkertasarjan alkupuoli, sivut 127—143, esiintyi paitsi käsikirjoituksena myös mainittuun käsikirjoituskokoelmaan liitetystä *painetussa* Otavan arkissa, jossa oli sivunumerot 409—424 ja jonka muodostivat Otavan 2. osan puoliarkit 52—3.

Kun Otavan 2. osan viimeinen sivu on 320 ja viimeinen puoliarkki 40, voi pitää varmana, että myös puoliarkit 41—51 (sivut 321—408) on painettu tai ainakin ladottu ja taitettu. Edellämainittu arkki on kuitenkin ainoa, joka toistaiseksi tunnetaan. Mitään varmaa ei voi päättää kateissa olevien arkkien sisällöstäkään. Ainoa paikka, missä Gottlund tietävästi puhuu painattamiensa 3. osan (2. osan loppupuolen) arkkien sisällöstä, on Finl. Allm. Tidn. n:o 162/1862, jossa hän mainitsee juuri puheenaolevat soturi-elämäkerrat — siis sen, mikä sisältyy ainoaan tunnettuun arkkiin. — Tarkkoja ohjeita siihen nähden, mihin järjestykseen Gottlund oli aikonut sovittaa eri elämäkerrat, ei hänen käsikirjoituksistaan saa. Kun alkupuoli on tahdottu säilyttää samanlaisena kuin painetussa arkissakin, on seuraavien suhteen syntynyt pientä hajanaisuutta.

Esitys *Bionista* ja hänen *Linnustajansa* suomennos (Hels. yliopiston kirjastosta) lienee 1820-luvun puolivälistä kuten edellistenkin Otavien klassillisesta runoudesta tehdyt suomennokset. „Linnustajasta” on olemassa kaksi vain vähäisessä määrin toisistaan eroavaa käsikirjoitusta. *Puheen pulmat ja Perin-puhe* (Hels. yliopiston kirjastosta), jotka aiheellisesti liittyvät Otavan edellisten osien runoarvoitusten sarjaan, ovat ilmeisesti samalta ajalta kuin nämäkin.

Metsäsuomalais-elämäkerrat *Piikas Jan eli Suomalaisessa miehessä Englantilaisen hartaus* ja *Pekka Ronkainen eli yks toinen mies mokoma* (Hels. yliopiston kirjastosta), ovat kirjoitetut luultavasti 1820-luvun viime vuosina.

Samoilta ajoilta lienee myös pikku kokoelma *Vanhoja Suomalaisia Satuja*. Suomalaisen Kirj. Seuran hallussa on näiden lisäksi joukko muitakin Gottlundin muistiin merkitsemiä ja Otavaan aikomia satuja, mutta ne eivät ole lopullisessa painokunnossa.

Mukaan on otettu myös *Kysymyksiä ja Tiiustelemisia*, koska tuntuu todennäköiseltä, että Gottlund oli aikonut sen juuri Otavaan. Käsikirjoitus on edellä mainitussa „*Antiqvariska Samlingar*” kokoelmassa.

Gottlund oli saanut Otavan jatko-osissa julkaistavia kuvia nähtävästi jo v. 1827 painetuksi E. v. Scheelen kivipainossa Tukholmassa neljä kappaletta, nimittäin *C. F. Mennanderin* muotokuvan (Åerellin piirustuksen (maalauksen?) mukaan litografeerattu), hänen „*hautavarjonsa*” kuvan (Eckstein piirtänyt, R. V. Ekman litogr.), *suomalaisen joushikanteleen* kuvan (M. v. Wrightin piirtämä) sekä „*Kuvauksia Iso-Kyrön kirkossa*” (M. v. Wrightin kopioiman E. Brennerin vanhan piirustuksen mukaan H. J. Strömmer litogr. 1827).*) Näistä ainoastaan viimeksimainittu oli tarkoitettu värillisenä julkaistavaksi. V. 1830 sattuneessa tulipalossa tuhoutui nähtävästi Mennanderin muotokuva kokonaan, kun taas toiset säilyivät ainakin suurimmaksi osaksi. V. 1857 Gottlund antoi Ison Kyrön kirkon seinämaalauksien kuvat julkaisuun, jonka nimenä oli „*Puhe, jonka Kristinuskon — — Suomeen saattamisen muistoksi — — lausui Gabriel Geitlin*”. Kuva, johon liittyy nähtävästi

*) Pippingin luettelossa s. 503 sanotaan, että Otavan 3. osaa varten „pitäisi olla olemassa” kolme kuvaa, joista ensimmäisenä mainitaan: „*Ruiner af Åbo. Turun jäänöksiä. Ritadt af G. W. Finnberg. Stockholm. Stentryck af Scheele 1827.*” Tällaista kuvaa — mikäli sitä lainkaan on ollut olemassa — ei enää tunneta eikä Gottlundkaan sitä missään mainitse. Mahdollistahan on että se kokonaan tuhoutui Kolbottenin tulipalossa 1830. — Muut Pippingin mainitsemat kuvat ovat „*Mennanderin Hautavarjo*” ja „*Kuvauksia Iso-Kyrön kirkossa*”. — Huomauttakaan vielä, että Brakelin edellämäinitun kirjoituksen mukaan olisi myös Kastelholman linnaa esittävän kuvan pitänyt olla valmiina 1830. Tämäkin ilmoitus tuntuu epäilyttävältä. Piirustuksena kuva kyllä on olemassa.

Geitlinin kirjoittama selitys („Jälkimaine”), esiintyy tässä värittämättömänä. Mennanderin hautaa sekä jouhikanteletta esittäviä kuvia on Suom. Kirj. Seuralla useita satoja kappaleita. Nämä arvokkaat alkuperäiskuvat on liitetty osaan tätä muistopainosta. — Pari kutakin edellämäinnittua kuvaa Gottlund on antanut sitoa niihin Otavan 1. osan loistokappaleisiin, jotka hän 1829 lähetti Suomeen. Näistä kuvista julkaistaan nyt muut paitsi Ison Kyrön kirkon seinämaalauksia esittävä, joka kustannusten säästämiseksi ja koska se ei millään tavoin liity kirjan tekstiin, on jätetty pois. Näiden Gottlundilla jo kerran valmiina olleiden kuvien lisäksi on Otavan 1. osasta jäljennetty tulipalossa tuhoutunut kivelle piirretty nimilehti (kivipainaja E. v. Scheelen piirtämä Gottlundin antaman suunnitelman mukaan).

Muut kuvat ovat Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aiemmin mainitusta kokoelmasta „C. A. Gottlund, Antiquariska Samlingar III”, joka sisältää joukon Gottlundin v. 1860 yliopiston kansatieteellisiin kokoelmiin lahjoittamia Otavaa varten piirrettyjä, mutta käyttämättä jääneitä kuvia. Näistä on voitu tällä kertaa julkaista suhteellisen harvoja, vieläpä on ollut pakko painattaa kuvat yksivärisinä ja tavallista autotypia-menetelmää käyttäen, mikä kieltämättä huomattavasti vähentää niiden arvoa. Nyt julkaistut kuvat ovat seuraavat:

Gunnarskogin metsäsuomalainen (H. J. Strömmerin vesivärim.). Kokoelmassa on näitä kaksi kappaletta.

Östmarkin metsäsuomalainen (M. v. Wrightin (?) vesivärim.). Kokoelma sisältää myös H. J. Strömmerin samanaiheisen kuvan.

Brandvoldin metsäsuomalainen (H. J. Strömmerin vesivärim.). Lisäksi on kokoelmassa luultavasti

Strömmerin tekemä samanaiheinen kaunis lyijykynäpiirustus.*)

C. Fr. Mennanderin nimikirjoitus ja sinetti ovat otetut mainitussa kokoelmassa olevasta Mennanderin 7:nntenä syyskuuta 1783 kirjoittamasta valtakirjasta.

Kuvien tekstit on pyritty saamaan edes osapuilleen sellaisiksi kuin Gottlund ne kenties oli suunnitellut. Hänen omat ruotsinkieliset merkintänsä ovat olleet tähän jonkinlaisena ohjeena.

Tässä muistopainoksessa julkaistaan lisäksi eräs suurelle yleisölle aivan tuntematon *Kaarle Aksel Gottlundin oma kuva*, jonka *G. W. Finnberg* on hänestä piirtänyt ilmeisesti 1830:n tienoilla.*)

Eräässä suhteessa nyt julkaistava Otavan painos varmaan huomattavasti poikkeaa siitä asusta, minkä Gottlund olisi sille tahtonut antaa. Sen kieli on nimittäin yleensä varmastikin paljon virheellisempää kuin se olisi ollut, jos Gottlund itse olisi julkaissut nämä kirjoitukset. Tämän voi selvästi todeta vertaamalla esim. piispa Mennanderin elämäkerran kieliasua Otavan 1. ja 2. osan kieleen, joissa sitäpaitsi saman kirjan eri arkkien suhteen on havaittavissa selvää edistymistä. Gottlundilla näyttää olleen tapana vasta korrehtuurissa toimittaa varsinainen kielellinen viimeistelytyö, ainakin silloin, kun hän ei ole kirjoittanut uudelleen koko käsikirjoitusta. (Esim. Otavan 1. osan

*) Metsäsuomalaisia esittäviin kuviin nähden voidaan mainita, että Gottlund myöhemmin luovuttuaan alkuperäisestä suunnitelmastaan, jonka mukaan kuvien piti tulla Otavaan, päätti julkaista ne metsäsuomalaisia käsittelevissä teoksissaan, jotka eivät kuitenkaan koskaan päässeet ilmestymään.

*) Prof. A. H. Virkkunen on aikoinaan todennut kuvan esittävän Gottlundia.

alkulauseeseen on ainakin kolme käsikirjoitusta, joista viimeinenkään ei kieliasultaan täysin vastaa painettua.) Kun Otavan 3. osan kirjoituksista suuri osa on luultavasti syntynyt jo 1826:n tienoilla, jolloin Gottlundin suomen kielen taito vielä oli huomattavasti heikompi kuin muutamaa vuotta myöhemmin, eikä niihin sen jälkeen yleensä ole kajottu, on ilmeistä, että ne kielellisessä suhteessa ovat kovin puutteelliset.*) Toisaalta on luonnollisesti mahdotonta ryhtyä saattamaan niitä siihen kieliasuun, jossa Gottlund olisi tahtonut ne julkaista, koska näin jouduttaisiin aivan epävarmalle pohjalle. Onhan Gottlundin kielenkäyttö sitäpaitsi niin horjuvaa, ettei siitä saisi paljonkaan tukea tällaiselle tarkistustyölle. — Eräitä pieniä tasoituksia oikeinkirjoitukseen nähden on julkaisija kuitenkin uskaltanut tehdä. *x* kirjaimen sijalle, jota ei Otavissa enää esiinny, on muutettu *ks* (esim. *yx* > *yks*). Samoin on tehty muutos *j* > *i* sellaisissa tapauksissa kuin *ej*, *ajvon*, joskin Otavan 1. osan varhaisemmissa arkeissa *j* muutamia kertoja tavataan tällaisissa tapauksissa. Muutosta *u* (tai *ü*) > *y* esim. sanassa *käuttäminen* voidaan Otavan edellisten osien kirjoitustavan avulla täysin perustella. Otavan 1. osan painovirheluettelossa Gottlund huomauttaa virheellisestä kirjoitustavasta *joss* (pro *jos*); tämä on 3. osassa otettu huomioon. Sitäpaitsi on ilmeiset kirjoituserehdykset, „lapsus calami”, korjattu, joskin täytyy myöntää, että sangen usein (esim. silloin kun Gottlund kirjoittaa *a ä:n* asemesta) on ollut vaikea tietää, onko täl-

*) Ihmeellistä on, että ennenmainitun v. 1833 painettun arkin kieli on heikompa kuin Otavan 2. osan v. 1832 painettujen loppuarkkien. Johtuisiko tämä kenties jonkinlaisesta voimien ja innon herpautumisesta? Gottlund oli perheineen juuri näihin aikoihin taloudellisesti kovin ahtaalla. Samaan väsähtämiseen voisi viitata tavallista huolimattomampi korjauslukukin.

laisesta kysymys. Epävarmoissa tapauksissa on säilytetty Gottlundin kirjoitustapa.

Vaikka nyt ilmestynvä Otava kieliasultaan esiintyy paikoin varsin puutteellisena, on tällä seikalla — niin ikävä kuin se tavallaan onkin — myös oma mielenkiintonsa. Ei voi olla ihailleen ajattelematta miestä, joka siitä huolimatta, että itse tiesi ja myönsi heikon suomen kielen taitonsa ja alituisesti työssään koki tästä johtuvat suuret hankaluudet, kuitenkin uskalsi ryhtyä sellaiseen uranuurtajatehtävään, jota Otavan julkaiseminen merkitsee, ja joka myös vuorenkorkuisia vastuksia uhmaten toteutti sen. Syvää vakavuutta on niissä sanoissa, jotka hän Otavan 1. osan esipuheessa lausuu:

„Mutta minä tunnustan vilpittömästi (sillä minun suussain ei piek kahta kieltä löytyä) ettei mikään muu kuin tämä *palava Suomenkielen rakkaus* on minua tähän kehoittanut, sillä kukapa leikin vuoksi rupeisi tällaisiin kustennoksiin?”

Tällaiselle isänmaalliselle miehentyölle on „Otavan 3. osa” tarkoitettu vaatimattomaksi muistomerkiksi.

Helsingissä lokakuulla 1929.

Ilmari Heikinheimo.

SELITYKSIÄ JA LISÄYKSIÄ.

Tiijustuksia niitten Ruotin ja Norin rajoilla asuvien suomalaisten kielestä.

Kun Otavan 3. osa jäi ilmestymättä ja Gottlundin siihen aikomat kirjoitelmat metsäsuomalaisten kielestä julkaisematta, oli hänellä vielä mahdollisuuksia käsitellä kysymystä toisessa yhteydessä. Hänen tarkoituksensa näyttää nimittäin olleen ottaa muiden seikkojen ohella metsäsuomalaisten kielikin puheeksi niissä matkakertomuksissaan ja muissa metsäsuomalaisia koskevissa teoksissaan, joita hän seuraavien vuosikymmenien aikana yhä uudelleen tarjosi tilattaviksi. Erikoisesti tiedetään hänen vielä elämänsä viimeisinä vuosina suunnitelleen metsäsuomalaisten hänelle kirjoittamien suomenkielisten kirjeiden julkaisemista, „josta oppisitten, heijän omasta suustaan, ei ainoastaan tuntea heijän olonsak ja elonsak, mutta myöski heijän miensäk ja kiensäkki, joka kieli monessa kohin valaisoo ja oikaisoo omaaki puhettamme”. Ainoaksi näkyväksi tulokseksi näistä yrityksistä jäi Suomen Julk. Sanomissa 1857 (n:oissa 46—48) julkaistu kirjoitus „*Mitenkä Norin moassa Suomea puhutaan*”, jonka pääsisältönä on kaksi Norjan metsäsuomalaisen Pekka Matinpoika Karvaisen vuosina 1822 ja 1855 Gottlundille lähettämää kirjettä selityksineen.

S. 1. Gottlund oli Otavan 2. osassa ss. 226—303 julkaissut kirjoituksen „*Tiijustuksia niijen Venäjässä löytyvien Karjalaisten kielestä*”, jonka pääosan muodostaa karjalankielisen evankeliumikäännöksen (Matt. ev. 2. l.) tarkastelu kielelliseltä kannalta.

S. 2. Skandinaavian muinaisesta suomalaisatuksesta Gottlund puhuu teoksissaan ja kirjoitelmissaan usein ja laajasti. Huomattavin on tässä suhteessa 1820-luvun alkupuolella kirjoitettu, mutta vasta v. 1834 Tukholmassa painettu tutkielma „*Försök att förklara Caj. Corn. Taciti omdömen öfver Finnarne*”.

S. 3—5. Puolen vuosisadan ajan Gottlund turhaan yritti saada julkaistuksi perusteellista kuvausta metsäsuo-

malaisten oloista ja vaiheista sekä heidän keskuuteensa tekemistään matkoista. Milloin mitkin syyt estivät hankkeen toteuttamisen, ja vain rippeitä hänen keräämistään rikkaista aineksista pääsi julkisuuteen. Metsäsuomalaisia kohdannutta vainoa, johon hän tässä viittaa, hän oli jo ennen Otavan ilmestymistä kuvannut Mnemosynen syyskuun numerossa 1821 kirjoituksessaan „*Prosten och Kyrkoherden Mag:r Jak. Boëthii Bref om Finnarne i Grangärdet. Med noter och Tilläg.*” Myöhempinä vuosinaan hän käsittelee sitä m.m. eräissä 1860-luvulla ilmestyneen „*Läsning för Finnar*” teoksensa artikkeleissa (erikoisesti ss. 364—384). Huomattava tässä suhteessa on myös Gottlundin 1840-luvulla kirjoittama ja seuraavien vuosikymmenien aikana täydentämä kuvaus vuonna 1817 tekemästään Taalain-matkasta. (Tämä ilmestyi 1928 toht. Väinö Salmisen toimittamana ja Suom. Kirj. Seuran kustantamana suomeksi nimellä „Ruotsin suomalaismetsiä samoilemassa”.)

S. 3 (*muist.*) Ruotsalaisen pappismiehen *Erik Fernowin* vuosina 1773—79 ilmestyneen, erinomaisen runsaita ja tarkkoja tietoja sisältävän teoksen „*Beskrifning öfver Wermland*” Gottlund mainitsee usein lähteenään kuvatesaansa metsäsuomalaisten vanhempaa historiaa. Sitäpaitsi oli hän Karlstadin lukion kirjastosta muiden hänelle mielenkiintoisten lähteiden ohella tavannut joukon Fernowin käsikirjoituksia, joista hänellä näyttää olleen hyötyä metsäsuomalaisten vaiheita selvitellessään.

S. 3 (*muist.*) A. I. Arwidssonin v. 1827 julkaisemassa toisessa laajennetussa ja tarkistetussa ruotsinkielisessä painoksessa saksalaisen tutkijan Fr. Rühnin teosta „*Finnland und seine Bewohner*”, jonka ensimmäistä painosta Gottlund v. 1817 oli arvostellut Upsalassa ilmestyvässä *Svensk Literatur Tidningissä* oli julkaisijan kirjoittama lisäys, „*Tillägg*” (ss. 154—216), missä erikoisesti käsitellään Suomen kansan esihistoriaa. Arwidsson tulee siinä päinvastaiseen tulokseen kuin Gottlund ja eräät muut; hänen käsityksensä mukaan eivät suomalaiset voi olla Skandinaavian vanhimmat asukkaat.

S. 7. (*muist.*) Mainitessaan, että hän „vastapäin enemmän” aikoo puhua metsäsuomalaisten v:n 1823 valtiopäivillä esittämistä anomuksista ja niiden vaiheista, Gottlund tarkoittaa v. 1825 yhdessä Otavan kanssa tilattavaksi tarjoamaansa teosta „*Tillförlitliga Underrättelser om de från äldre tiden sedan i Sverige och Norrige bosatte*

Finska kolonier, jemte i ämnet upplysande handlingar. Ett bidrag till samtidens historia. Tämän moniosaiseksi suunnitellun teoksen ensimmäisen osan piti sisältää kaikki valtiopäiville metsäsuomalaisten puolesta jätetyt asiakirjat, otteita säätyjen keskustelupöytäkirjoista j.n.e. — Jo elokuussa 1823 oli Mnemosynessä (Gottlundinko toimesta?) julkaistu niiden edustajien lausunnot, jotka olivat esiintyneet metsäsuomalais-asiaa pappis- ja porvarissäädyn istunnoissa käsiteltäessä. Gottlund oli myös ottanut painettujen valtiopäiväpöytäkirjojen vastaavista kohdista ylipainoksia.

S. 11. Se tutkijakunta, jonka hallitus säätyjen toivomuksen mukaan asetti ja jonka puheenjohtajaksi tuli metsäsuomalaisten toiveille jokseenkin kylmä Vermlannin läänin maaherra *Johan af Wingård*, toimitti kesällä 1824 tutkimuksensa kovin ylimalkaisesti eikä siten saanut selville suomalaisten todellista hätää. Tämä johtui siitäkin, että tutkijakunnassa vain yksi (suomalais-syntyinen eversti von Gerden) jonkinverran osasi suomea, vaikka säätyjen tarkoituksena selvästi oli, että sen jäseniltä vaadittaisiin suomenkielen taitoa. (Länsipohjalainen valtiopäivämies Eric Mörtberg kirjoittaa tästä Gottlundille keväällä 1823: „Kommidedä bidämhän bidä tulla ne miehet Ioka osavat sekä suomen että Ruotin Ia se on Pätty".) Metsäsuomalaiset tahtoivat uutta tutkijakuntaa ja Gottlundia ehdottomasti siihen mukaan, mutta tämä oli nyt myöhäistä. Heidän asemansa jäi ennalleen; pari uutta kirkkoa rakennettiin kyllä metsille, mutta suomen sanaa ei niissäkään kuultu.

S. 12. Gottlundin Räisäistä kohtaan tuntemaa arvontoa todistaa m.m. se, että hänen suunnitelmansa mukaan Räisäisestä piti tehtämän suomalaismetsistä muodostettavan kihlakunnan ylin hallintomies, vouti. — Räisäinen kuoli 25. V. 1855.

S. 14. Edellä mainitun „Tillförlitliga Underrättelser" nimisen metsäsuomalaisia koskevan teoksen lisäksi Gottlund näihin aikoihin suunnitteli myös kahden suomenkielisen matkakertomuksen julkaisemista. (Katso Otava 2. s. XIII.)

S. 14 (muist.) Gottlund mainitsee v. 1868 ilmestyneessä „*Näsperlan*" teoksessaan, että hänellä on Räisäisen kirjeitä 32 vuoden ajalta kaikkiaan 135 kappaletta. Kirjeenvaihto alkaa Gottlundin toisen matkan kestäessä, loppuvuodella 1821, ja jatkuu pari vuotta erittäin vilkkaana.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran hallussa olevat 125 Räsäisen kirjettä ovat vuosilta 1821—1834. Myöhäisempiä ei tämän julkaisija ole toistaiseksi tavannut.

S. 14 (*muist.*) Otavan 1. osan alkulauseessa s. LXXV Gottlund sanoo oppineensa suomea erikoisesti metsäsuomalaisilta. Aivan ilmeistä onkin, että näiden ja varsinkin juuri Räsäisen kanssa käyty vilkas kirjeenvaihto (josta Gottlund teki kieltä koskevia muistiinpanoja) sekä pitkäaikainen henkilökohtainen seurustelu eräitten metsäsuomalaisten kanssa suuresti kehitti hänen kielitaitoaan. Täältäpäin tulleita vaikutuksia todistavat myös hänen kielensä monet ilmeiset metsäsuomalaisuudet. — Gottlundin suhdetta metsäsuomalaisten kieleen valaisee hyvin seuraava kohta hänen Otavaa varten kirjoittamassaan, mutta painamatta jääneessä (aiemmassa) tätä kieltä käsittelevässä kirjoituksessaan: „Kuin nyt tarkeemmin tutkistelemme heijän kieltänsä, niin tavataan, ette ne ensinnik sekä Talan Helsingin Gestrikin ja Vermlannin että myös Norjan kaikissa Suomalaisissa puhuuvat Savon suomea nimittäin sitä puheen murretta kuin puhutaan Rautalammin Kuopion ja [aukko] kihlakunnissa, nimittäin niin kuin meijän syvämaassa ne vanhimmat meijän miehistä hoastavat sitä, koska ovat puhuvoinaan hyvin roakasti ja jäykkästi. Sen eistä suorasten sanoa, niin minä en ouk missäkään kuullut Suomen kieltä puhuttavaksi selvemmin, somemmin ja taijolaan kuin tässä. Minä olen ite ottanut tavaksein, että suomea kirjuttaissa novvata heijän tapojansa ja puheen loatua, koska minä löyvän, että se on henkensä puolesta enemmin Suomalainen kuin meijän, jossa jo ruohtalaisia ajatusjuoksuksia ovat tulleet haisumaan, erinomattain meijan kirju-toskielessämme.”

S. 14 (*muist.*) Gottlund sanoo painattavansa Räsäisen kirjeet ihan sellaisinaan. Joskin kopioimistyö yleensä on huolellisesti suoritettu, voi siellä täällä huomata pieniä eroavaisuuksia erikoisesti kahdennetun konsonantin ja pitkän vokaalin merkitsemisessä. Samoin saattaa Gottlundilla joskus esiintyä iso kirjain, kun Räsäinen käyttää pientä, ja päinvastoin.

S. 16 (*muist.*) Metsäsuomalaisten hämmästyksestä, kun kuulivat oudon herrasmiehen puhuvan heille suomea, kertoo Gottlund hauskaasti m.m. „Läsning för Finnar” teoksessaan ss. 126—7. Sama kuvaus esiintyy myös teoksessa „Ruotsin suomalaismetsiä samoilemassa” ss. 28—30.

S. 17 (muist.) Suomalaisten kirjojen vainoamisesta Gottlund kertoo samaan tapaan, paikoin yksityispiirteitä lisäillen „Läsn. för Finnar” ss. 383—4.

S. 18 (muist.) Se „luettaja”, josta Gottlund tässä katkerin mielin puhuu, oli Karlstadin lukion logiikan lehtori, prof. *Per Kølmark*. Vuoden 1823 valtiopäivillä hän pappissäädyssä yhtyi metsäsuomalaisten asian kiivaan vastustajan, rovasti Frykstedtin lausuntoon. (Katso *Mnemosyneä* elok. 1823.) Hänellä lienee Karlstadin tuomiokapitulissa ollut piispa *Olof Bjurbäckin* sairaalloisuuden vuoksi suuri vaikutusvalta. — Yli seitsenkymmenvuotiaan piispan ja nuoren Gottlundin välille näyttää viimeksimainitun metsäsuomalaistoiminnan johdosta muodostuneen erittäin lämmin suhde, jota piispan kirjeet v:ilta 1822—5 kunnisti kuvastavat. Oleskellessaan v. 1821 muutamia viikkoja Karlstadissa sai Gottlund piispan avulla luvan vapaasti työskennellä sikäläisen lukion arvokkaassa kirjastossa, saipa sieltä vielä kirjoja mukaansa Upsalaankin. Myöhemmin Gottlund näyttää yhteen aikaan toivoneen saavansa rikkaasta piispasta metsäsuomalaisia käsittelevän teoksensa kustantajan.

S. 21 (muist.) Räisäinen kirjoittaa „käännyt”. Tällaisesta kirjoitustavasta Gottlund sanoo ennen mainitussa artikkelissaan „Mitenkä Norin moassa Suomea puhutaan” (Suomen Julk. San. n:ot 46—48 1857): „Minkä puolesta Karvainen toisinaan kirjassansak käyttää Saksalaista ü, Suomalaiskirjaimen y:n varaksi, en ymmärräk. Kuitenkin arvelemme syyn tähän ehkä olevan, jotta myöki — ensimmäisissä kirjankokeissamme niinkuin e.m. „Pienissä Runoissamme” (joista näissä Suomalaisissa, siellä ollessamme, jakailimme toista tuhatta kappaletta, joita toime niinkuin tuomisiksi, muistiksehen isän-maansak) — viljelimme tätä ü-ta aina ä:n ja ö:n perästä, koska kielessämme y silloin sointuu vähä toisella tavalla.” — Otteessa mainitusta Pekka Karvaisesta Gottlund puhuu myös ss. 22—3 (muist.). Se Karvaisen kirje, jonka hän tässä esittää, on toinen niistä, jotka sisältyvät edellämainittuun kirjoitukseen „Mitenkä Norin moassa Suomea puhutaan”. — Karvainen kävi Gottlundin viimeisinä elinvuosina, 1873, Helsingissä häntä tervehtimässä.

S. 24. Metsäsuomalaisten alkuperäiset valtakirjat ovat vielä tallessa Suomal. Kirjall. Seuran arkistossa (n:o 3175). Räisäisen mainitsemat kirjoitusvirheet ovat niissä helposti todettavissa.

S. 28. Kirkon paikkaa Gottlund ei ollut raivauttanut, vaikka norjalaiset niin väittävät, mutta kyllä 25. marrask. 1821 mitannut Røjdenin pohjoisrannalle „Juvanniemen” tulevan kirkon alueen, ottanut selvää kivijalkakivien ja rakennushirsien saantimahdollisuuksista, suunnitellut maantietä j.n.e. Suureen kiveen oli sapelilla hakattu: JUVANNIEMI 18²⁰/₁₁ 21. — Pari päivää aiemmin Reholtassa pidetyn suuren metsäsuomalaiskokouksen muistoksi oli Gottlund hakannut oman nimensä kokoustalon vieressä olevaan kiveen.

Ss. 31—4 (muist.) Siitä huolimatta, että Gottlund aina innostuneesti ja lämpimästi puhuu elävän kansankielen puolesta vaatien sen ottamista sellaisenaan kirjakieleksi, hän tässä ryhtyy teoreettista tietä konstruoimaan uutta verbimuotoa suomen kieleen. Hänen omasta mielestään tässä ei kuitenkaan ole mitään periaatteellista ristiriitaa, koska hän Otavan 1. osan ss. LXIV—V sanoo tietoisesti muuttaneensa „monta voajoo mejän Suomalaisessa puheessamme, yli heijän vanhoja rajojaan” ja teroittaneensa „ehkä monen uuen seipään”, ja perustelee tätä: „Eihään se lie luettu mullen kielen-murhamiseksi tai sortamiseksi, mikä on tehty hänen lisännökseksi ja enentämiseksi”. — Nyt kyseenäolevassa kohdassa näyttää Gottlundin tarkoituksena olevan muodostaa jonkinlainen uusi „varsinainen” passiivi (tehosana) täydentämään entistä, joka oikeastaan on vain persoonaton muoto (mainiton sana). — Otavan 2. osassa ss. 259—30 Gottlund tarkastellessaan karjalan kieltä (johon hän tässäkin sangen rohkeita johtopäätöksiä tehden viittaa) joutuu myös puhumaan suomen kielen passiivista selittäen sanontatavat *minut, simut* jne. *piiskataan* jonkinlaiseksi persoonalliseksi passiiviksi, kun taas sanontatavassa *minua* jne. *piiskataan* esiintyy vain persoonaton muoto. — Huomattakoon, ettei teoreettinen konstruointi ollut muillekaan kansankielisyysskannan puolustajille vieras. Niinpä Reinh. von Becker „Finsk Grammatik”issaan (v. 1824) konstruoi täydellisen persoonallisen passiivin (esim. *poltettanen, poltettanel, poltettanee* jne.).

S. 35 (muist.) Oikeusneuvos Gabr. Poppius (Abraham Poppiuksen isän serkku) oli suomalaissyntyisenä miehenä aluksi suoepa metsäsuomalaisten asialle ja näyttää käyttäneen vaikutusvaltaansakin heidän hyväkseen, mutta kun vastatuuli alkoi puhaltaa ja nimenomaan sitten kun Gottlund oli karkoitettu Tukholmasta Upsalaan, hän kovasti pelästyneenä rukoilemalla rukoili Gottlundia luopu-

maan koko metsäsuomalaisasiasta, koska tämä sillä vain tuotti onnettomuutta itselleen ja muille.

S. 35 (muist.) Gottlund matkusti yksityisten asiainsa vuoksi tammikuussa 1824 Pietariin, missä hän kävi m. m. piispa Sakari Cygnaeuksen luona. Keskustelu koski myös Gottlundin metsäsuomalaistoimintaa, ja piispa lupasi koettaa saada hänelle ministerivaltiosihtööri Rehbinderin välityksellä avustusta metsäsuomalaisia koskevan teoksen julkaisemista varten. Nämä puuhut menivät kuitenkin myttyyn, kun Gottlund odottamatta pidätettiin ja toimitettiin ruununkyydillä Kuopioon.

S. 38 (muist.) Gottlundin liikkua metsillä romantisenkomeassa asussa kansa luuli häntä milloin prinssiksi, milloin kuninkaan lähettämäksi korkeaksi upseeriksi. Gottlund itse ei suinkaan aina pitänyt tällaisten kuvittelujen hälventämistä tarpeellisena. Niinpä häntä kovasti harmitti, kun hänen Nyn pitäjässä oli näytettävä nimismiehelle passinsa suuren kansanjoukon nähden, joka oli pitänyt häntä kuninkaanpoikana.

S. 39. Gottlundin merkintä „18 p. Huhti-kuussa” on väärä. Kirje oli — kuten Räisäisen omasta päiväyksestä näkyy — kirjoitettu toukokuun 18:ntenä.

S. 43 (muist.) Kirjakauppias Em. Bruzelius oli Gottlundin pyynnöstä ottanut Karlstadissa olevaan kirjakauppaansa myytäväksi suomenkielisiäkin kirjoja, koska kaupungissa kävi paljon suomalaisia erikoisesti markkinaaikoina. Gottlund mainitsee painattaneensa näiden kirjojen tunnetuksi tekemistä varten v. 1822 Upsalassa erikoisen suomalaisen hintaluettelon: „*Seuraavaisia Suomalaisia kirjoja löytyy kaupaksi niin hyvin kirjakauppiiaan Em. Bruzeliuksen kirjapuoissa Koarlostain kaupunnissa, kuin myös Talonpojan Poavo Räisäisen luona Öijerin kylässä Vinkerin Suomalaisissa, Norissa*”. Luettelo oli pistetty kaikkien suomalaismetsille lähetettyjen raamattujen ja uusien testamenttien väliin. Omituista on, että Pippingin luettelo, joka ei tiedä tästä luettelosta mitään, puhuu toisesta samana vuonna ja samaa tarkoitusta varten painetusta luettelosta, jonka nimi on „*Kirja-kauppiiaan Emanuel Bruzeliuksen toimituksella ja kustennoxella nämät Kirjat ovat Tukkulmista lähätetyt Koarlestain; johonka myös teijän hyväksenne nyt äskettäin tulleita Suomalaisia kirjoja kaupaksi löytyy, jota tämän kautta Teillen ilmoitetaan; ja luulen minä että Työ mielellä hyvällä varteen otatte tämän huolenpion Teistä*”. — Vuonna 1822 Gottlund

painatti vielä myös erikoisen luettelon Paavo Räisäisellä myytävänä olevista kirjoista.

S. 51 (*muist.*) Omituiselta ja yllättävältä tuntuu, että Gottlund, joka tässä ja monessa muussa yhteydessä (esim. painamatta jääneessä laajassa kirjoituksessaan „Finska språkets emancipation” v:lta 1845) vastustaa tällaista lahjomista, julkaisee Papperslyktan lehden n:ossa 47/1860 kirjoituksen, missä hän lehden toimitusta vastaan puolustaa sitä vanhaa tapaa, että talonpoika antaa rahaa tai muun lahjan („puheen aluksi”) herrasmiehelle, jota tahtoo puhutella, koska se muka on vain korvaus siitä vaivasta ja ajanhukasta, minkä talonpoika pitkin asiattomine puheineen tälle tuottaa. Vaikka Gottlund toimituksen vastauksen johdosta 52. n:ossa selittää puhuneensa leikkiä, hän toisaalta uudistaa pääväitteensä. Ainoaksi selitykseksi tähän varsin yllättävään kannanilmaisuun tuntuu jäävän kirjoittajan vastakohtia täynnä oleva luonne ja halu kaikkialla vastustaa „yleistä mielipidettä”.

S. 54 (*muist.*) Gottlund kirjoittaa äidilleen seuraavan vuoden toukokuussa: „Suomalaiset ovat sitoutuneet minun tahtoessani tai rahan tarpeessa ollessani maksamaan minulle määräsunnan talolta jonkinlaisena vuotuisena verona, siten korvatakseen suuret vaivani. Jos lasketaan vain yksi riksi jokaista tilallista kohti, tulee siitä jo 600 riksiä. Mutta minä en halua ottaa tätä tarjousta vastaan — en ainakaan ennen kuin he todella ovat päässeet onnellisempaan asemaan ja ilomielin voivat suorittaa tämän maksun, josta tulisi minulle ikäänkuin vuotuinen eläke”.

S. 55 (*muist.*) Gottlundille oli vuoden 1823 helmikuuhun mennessä keräytynyt noin 600 verotalonpojan valtakirjat.

S. 59 (*muist.*) Räisäisen kopio sisältää paljon kirjoitusvirheitä ja ruotsalaisuuksia.

S. 62. Kirjeessä puheena olevasta Gottlundin „kaksioisolenosta” kirjoittaa Gottlundille Karlstadin postinhoitajan apulainen C. M. Nilsson (kirje päiväämätön; nähtävästi syksyllä 1822): „— Tämä suomalainen [talonpoika] kertoi myöskin seuraavaa: että muuan mies, jolla oli samanlainen puku ja samanlaiset varusteet kuin Sinulla, kun kuljit suomalaismetsillä, ja heidän mielestään vielä samat koirat ja sama metsästystorvi, sanalla sanoen mies, jonka he luulivat olevan Gottlundille [postivirkamies on saanut tämän muodon kirjeiden suomenkielisistä osoitteista!], tuli erääseen torppaan, missä häneltä kysyttiin,

kuka hän oli, ja silloin huomattiin, että oli erehdytty. Silloin häneltä kysyivät, kukahan se mies mahtoi olla, joka mennä talvena täällä kulki ja oli niin kovasti tämän herrantapaisen (Harrillen) näköinen? mihin hän vain vastasi: „*Lienee ollut samanlainen hölmö kuin minäkin*”.

Ss. 63—8. Gottlund aikoi nähtävästi v. 1823 julkaista tämän Räisäisen kirjeen jossakin Suomen ruotsinkielisessä lehdessä (Mnemosynessä?), koska hän on sen erikseen kopioinut ja varustanut ruotsinkielisellä otsakkeella „*Afskrift ord för ord af ett Finskt bref från Norska Finnskogen*” ja selityksillä. Varmaan hän tahtoi juuri tämän kirjeen julkisuuteen siksi, että siitä näyttää käyvän selville suomalaisten jo saaneen varmoja lupauksia olojensa parantamisesta, lupauksia, jotka sitten vain pieneksi osaksi pidettiin. Hallitus tosiaankin suostui menemään suomalaisille takuuseen, jos metsät huutokaupoissa eivät nousisi yli määrätyn arviohinnan. Kun hinnat yleensä kuitenkin norjalaisten huutajien toimesta nousivat arviohintoja paljon korkeammiksi, vetäytyi hallitus syrjään, ja tukkiyhtiöiden alaisina olevien torppareiden asema kävi entistä kurjemaksi.

Ss. 70—1. Esitettäköön muutamia tietoja eräistä Räisäisen mainitsemista kirjoista. „*Misanterin Sapatin lepo*” tarkoittaa jo neljänä painoksena ilmestynyttä yli 600-sivuista saarnakirjaa „*M. Joh. Samuel Adamin Pojaan eli Misanderin Jumalalle Pyhitetty Sabbathin-Lepo*”. (Luultavasti viimeinen, vuoden 1819 painos, joka oli ensimmäinen Suomessa valmistunut.) „*Yrtitarha*” ei voine olla muu kuin jo s. 17 mainittu *Joh. Arndin (Arndtin)* „*Paradisin Yrti-Tarha*”. (6. painos Turussa 1819.) „*Jlo-laulu*” on luonnollisesti *Matthias Salamniuksen* „*Ilo-Laulu Jeesuksesta*”. (11. painos Turussa 1818.) Nimittämättömän tekijän „*Talon-Pojan Sää- eli Ilma-kirja*” oli ilmestynyt 14. painoksena Turussa 1818. V. 1817 perustetun Suomen Evankelisen Seuran toimitusten („*Evangeliumillisen Seuran Kirjoituxia*”) 12 ensimmäistä numeroa olivat: *N:o 1* Kehoitus Suomen Kansalle ottamaan vaari nykyisen ajan merkeistä, *N:o 2* Se yxi Tarpellinen Asia, *N:o 3* Neuvo Jesuxen pyhästä Ehtollisesta, *N:o 4* Aika ja Ijankaikkisuus, *N:o 5* Kehoitus Jumalan sanan ahkeraan lukemiseen ja tutkistelemiseen, *N:o 6* Martin Lutherus, Eli Lyhy Tieto Kristin Opin Puhdistamisesta Paavilaisesta erhetyksestä, *N:o 7* Tarpeellinen Sana tarpeellisessa asiassa eli Waroitus Juopu-

musta vastaan, *N:o* 8 Mäkimökki-Piikainen Johanna S... , *N:o* 9 Oikiasta Kääntymisestä, *N:o* 10 Puhe Rippilapsille Heidän armo-liittonsa vahvistuksen — — ohesa, *N:o* 11 Yksi onnellinen Biblian Lukia William Black, *N:o* 12 Christitty Hengellisessä hartaudesansa. Nämä kirjaset olivat painetut vuosina 1818—22. — Matthias Gottlundin epistola-suomennoksesta puhutaan tarkemmin ss. 101—3. Tämän lähes 400-sivuisen kirjan kanssa samaan siteeseen oli jonkinlaisiksi „kaupantekijäisiksi” yhdistetty tässä mainittu Matth. Gottlundin arkin laajuinen „Saarna Laskiais Sunnuntaina pidetty Juvan kirkossa Vuona 1820” (pain. Turussa 1820). Siteen alussa oli myöhemmin mainittava omistus metsäsuomalaisille.

S. 71 (*muist.*) Gottlundin mainitsema „Kauppakirjanluetos” oli nimeltään: „*Suomalaisia kirjoja, jotka kaupaksi löytyy Talonmiehen Poavo Räisäisen luonna Öjjerin kylässä, Bergon Suomalaisissa, Norissa*”. Tämä puolen arkin laajuinen luettelo, jossa mainitaan 99 suomalaista kirjaa, painettiin Upsalassa marraskuussa 1822.

S. 71 (*muist.*) Gottlundin maininta, että hän aikoi „vastapäin enemmän puhua” Norjan suomalaisten kielestä, voi tarkoittaa hänen nähin aikoihin suunnittelemaansa suomenkielistä kertomusta vuoden 1821 matkasta tai jotakin pienempää kirjoitelmaa, johon hän kenties aikoi käyttää keräämänsä kielennäytekokoelman „*Norjan suomea*”.

S. 73. Matth. Gottlundin epistolasuomennoksessa oli erikoisesti pyritty tulkitsemaan alkutekstin ajatussisältöä, vaikkapa näin olisikin jouduttu käyttämään siitä poikkeavaa sanontaa. Tulosta ei yleensä pidetty erikoisemmin onnistuneena. Prof. Jacob Bonsdorff huomauttaa Matth. Gottlundille 13. XII. 1817 kirjoittamassaan kirjeessä, että joskin ajatus usein on erinomaisesti saatu ilmaistuksi, on käännös menettänyt paljon alkutekstin ytimekkästä voimasta. Raamatun mystillinen tai pikemminkin metonyminen kielenkäyttö (Kristus on minun *elämäni* y.m.) on kristitylle sellaisenaankin helppoa käsittää. — Myöhemmissä arvosteluissa myönnetään käännöksen kielelliset ansiot, mutta moititaan tulkinnan monisanaisuutta (Kallavesi *n:o* 3/1846); se on pikemminkin nykyaikaistettu selittävä esitys kuin uskollinen käännös (Åbo Tidn. *n:o* 83/1847).

S. 73. Gottlund oli isänsä epistolasuomennoksen alkuun liittänyt metsäsuomalaisia varten erikoisen Upsalassa lokakuussa 1822 painetun omistuskirjoituksen: „*Niillä Norin rajoille asuville Suomalaisille!*” Tässä 4 kahdek-

santaitteissivun pituisessa kirjoituksessa Gottlund kertoo, mitä hän on tehnyt metsäsuomalaisten kirjanpuutteen pois-tamiseksi, sekä esittelee heille erikoisesti isänsä epistolasuomennoksen. Hän tahtoo rauhoittaa niitä, jotka epäilevät, ettei tämä enää olisikaan Jumalan sanaa, kun se poikkeaa siitä, mitä ennen ovat raamatustaan lukeneet. „Elkä uskotka, että Apostoleitten Epistolat ovat tässä toisinpäin kirjuttuna kuin Työ ootte ennen heitä lukeneet! Ne ovat ne samat, ehkä selvämmin teillen toimitetut. Muutos on tapahtunna — ej Apostoleitten kirjoissa, vuaan heijän kiääntämisessä Suomen kieltä kirjuttaissa.” Lämpimästi ja ytimekkäästi kirjoitettu kirje päättyy sanoihin: „Jumala pitäkön Teitä muutoin terveene, ja Työkin pitäkön Häntä muistissanne, että Työ hyvin eläisitten, onnella ja kunnialla, nyt ja aina! Se on minun Hartain Toivoni! — — — Teijän kaikkein ystävä Carl Axel Gottlund.”

S. 74 (*muist.*) Kun kirjakauppias ja kustantaja Em. Bruzelius syksyllä 1822 matkusti Suomeen ja Venäjälle, antoi Gottlund hänelle Kalle Sikaisen mukaan palveluspojaksi ja tulkiksi. Bruzeliuksella oli kuitenkin oman kertomuksensa mukaan juopottelevasta Sikaisesta matkallaan paljon harmia.

Ss. 75—6 (*muist.*) Gottlund mainitsee 20. V. 1823 äidilleen kirjoittamassaan kirjeessä, että metsäsuomalaiset ovat luvanneet suorittaa hänelle Räisäisen poikien puolesta 24 killinkiä taloa kohti eli yhteensä noin 100 riksiä vuodessa. Varmastikaan ei tämän kannatusmaksun suorittamisesta tullut sen enempää kuin edellä sivulla 263 mainitusta „eläkkeestäkään”. — Gottlund kertoo Räisäisen veljeksistä vielä m. m. „Läsning för Finnar” ss. 119—120 ja 376 sekä „Näspan” ss. 19—20, 23—4. Matti Räisäisestä, joka v. 1830 oli muutamia kuukausia uudelleen Gottlundin luona, tuli kauppias; hän kuoli 1842 Tukholmassa keuhkotautiin. Juhosta tuli koulumestari suomalaismetsille. Hän lienee kuollut (tai ainakin luopunut toimestaan) 1870-luvun alkupuolella (Gottlundin kirje Pekka Karvaiselle alkuvuodesta 1872).

S. 75 (*muist.*) Gottlund toimitti metsäsuomalaisten pyynnöstä juvalaisen Tahvo Immoisen heidän metsilleen opettamaan savolaismallisten kaskiaurojen valmistamista ja käyttämistä. Räisäisen kirjeistä päätäten ei Immoisen toiminnasta ollut odotettua hyötyä, kun metsäsuomalaisten kasket yleensä olivat niin kivisiä, ettei niissä aura kulkenut. Salminen mainitsee kuitenkin („Skandinavian metsäsu-

malaisten vaiheet" s. 104), että tämän vuosisadan alussa näki joskus vielä metsillä „Gottlundin oatroja”. — Tässä yhteydessä mainittakoon, että yritteliäs Gottlund kirjoitti v. 1823 Suomeen Pudasjärven kirkkoherralle Isr. Montinille pyytäen tätä toimittamaan tervapolton neuvoja suomalaismetsille, mutta ei onnistunut tässä hankkeessaan, koska Montin ei saanut ketään tervapolton kaikkien konsientien tuntijaa metsille lähtemään.

S. 77. Gottlund on Räisäisen kirjeestä jättänyt pois kohdan, missä tämä oikein esimerkin avulla tahtoo näyttää, millaisen suomalais-ruotsalaisen kirjan hän haluaisi näyttääkseen sitä „Meijän Herroille”. Räisäisellä on esimerkkinä:

„Ei kirkko niin täys | Kyrkan er altrik so full
ettei pappi suaa sioan. | att icke prästen har sit rum.”

Sentapaisia kirjoja, jollaista Räisäinen tässä haluaa, oli meillä todella muutamia. Jo 1600-luvulla oli ilmestynyt pari sellaista kirjasta, missä suomalainen teksti oli asetettu ruotsalaisen ja latinalaisen, osaksi myös saksalaisen rinnalle. 1700-luvulta on ainakin kolme kirjaa, joissa on suomalaisia ja ruotsalaisia lauseita rinnakkain, nim. „Yxi Hyödyllinen ja Selkiä Johdatus Ruotsin ja Suomen kielehen” (1772), joka sisältää erikoisesti matkoilla ja kaupanteossa tarvittavia lauseita, „Muutamia Kanssa-Puheita, joista ne jotka ei taida Suomen-Kieldä, saavat vähän alun sitä ymmärtämään ja puhumaan” (1773), jossa on esitetty isännän ja vieraan välisiä keskusteluja, sekä Kronobyn kirkkoherran Eric Juveliuksen toimittama kirjanen „En liten Barna Bok. Yxi Pieni Lasten-Kirja” (1781). Tämä on omistettu silloiselle kruununprinssille Kustaa Adolfille ja sisältää kolme rukousta vuororiveille suomeksi ja ruotsiksi painettuina. — Vielä voidaan mainita, että tulkikirjoissa, joita oli ilmestynyt useita, esiintyi yksityisten sanojen ohella lyhyitä lauseitakin.

S. 78 (muist.) Otavan 2. osassa Gottlund oli vatjalaisten kieltä tarkastellessaan joutunut, s. 210, puhumaan myös metsäsuomalaisten „saunoista”, jotka yhä vielä joskus toimittivat samalla kertaa sekä asuin- ja kylpyhuoneen että riihen virkaa. Hän viittaa Otavassa silloin vielä käsi- kirjoituksena olevaan (vasta 1834 painettuun) teokseensa „Försök att förklara Taciti omdömen öfver Finnarne”,

missä hän sitten todella ss. 71—74 laajemmin ja varsin aiallisesti käsittelee suomalaisten muinaisia asumuksia.

Ss. 79—81 (muist.) Monkan Janin murhatyöstä ja sen suhteen toimittamistaan tutkimuksista Gottlund kertoo hauskaasti ja paikoin yksityiskohtaisemmin (m.m. käynnistään murhaajan luona) „Läsn. för Finnar” teoksessaan ss. 335—6. — Gottlundin kirjekokoelmassa S. K. S:n arkistossa on valtiopäivien oikeusasiamiehen vapaaherra Nils A. Mannerheimin hänelle kirjoittama erittäin kohtelias kirje huhtikuun 4:nneiltä 1822. Siinä vapaaherra M. luvattuaan ryhtyä toimiin totuuden selville saamiseksi lausuu: „Kunn. Herrani jalo harrastus oikeutta ja totuutta kohtaan velvoittaa minua ilmaisemaan Teille syvimmän kunnioitukseni ja vaatii minua käyttämään luottamustanne niin huolekkaasti, ettette joutuisi kärsimään mitään ikävyyksiä kaiken sen vuoksi, minkä varma vakaumuksenne asian todellisesta kulusta on saanut Teidät ilmaisemaan, mutta minkä todistaminen oleellisesti näyttää riippuvan todistajien useinkin varsin arveluttavasta siveellisestä tasosta.”

S. 83 (muist.) Gottlundilla ei käsikirjoituksessaan ole metsäsuomalaisten edustajille lähetettyä kreivi Engeströmin kirjettä, eikä julkaisija ole sitä tavannut muissakaan hänen papereissaan. — Gottlundin halu julkaista kaikki edustajien tuloa koskevat asiakirjat voi johtua siitä, että hänen vastustajiensa toimesta oli kruununprinssille tehty sellainen ilkeämielinen ilmianto, että hän muka itse olisi laatinut edustajille kuninkaan nimessä matkapassit.

S. 84 (muist.) Gottlundin käsitys, ettei kipunta (kipunta) olisi sama kuin ruots. skeppund, on väärä.

Gottlundilla näkyy olleen tarkoituksena jatkaa kirjeitten sarjaa vielä XIV:lla kirjeellä, sillä hän oli nyt julkaisutujen lisäksi kopioinut Räisäisen hänelle 17. III. 1830 lähettämän kirjeen, vieläpä merkinnyt siihen selittämistä kaipaavat kohdat. Selitykset samoin kuin kirjeen sisältöön viittaava otsake kuitenkin puuttuvat. — Gottlund olisi kai julkaissut tämän kirjeen mielellään sen vuoksi, että siinä kiitetään hänen Otavassa käyttämänsä suomenkieltä: „Se suomenkiel, jota sinä oot kirjuttanna Otavassais, se on varsin mejän suomea”. Kirjeessä ilmenee muutenkin harrastusta Otavaa kohtaan; Räisäinen sanoo lukeneensa sen jo kahdesti. Myöskin Gottlundin „Väinämöisiä” kiitetään. — Nähtävästi se seikka, että tämä kirje ajallisesti ja aial-

lisesti olisi ollut kovin erillään nyt julkaistuista, sai Gottlundin jättämään sen pois. Kirjeen laaja loppuosa koskee sitäpaitsi Matti Räisäistä ja on liiaksi henkilökohtaista laatua. — Suomal. Kirj. Seuran kokoelmissa on yhdessä edellä mainittujen kirjekopioiden kanssa vielä kopio Räisäisen Gottlundille 8. III. 1825 kirjoittamasta kirjeestä, missä kuvataan tutkimuskomissionin työtappaa. Selityksiä ei tähänkään kirjeeseen liity, vaikka niille on tila jätetty. Kun kirjeen otsakkeena on „Neljääs Kirja”, näyttää siltä, kuin Gottlund alkujaan olisi suunnitellut Otavassa julkaisettavaa kirjekokoelmaa toisenlaiseksi, mahdollisesti laajempaa ajanjaksoa käsittäväksi, kuin millaiseksi se muodostui.

Carl Fredric Mennander.

Tämä elämäkerta, joka Otavan suunnitteluissa mainitaan ensi kerran vasta 1832, mutta joka oli kirjoitettu jo 1826, näyttää olevan varsin tunnollisen työn tulos. Gottlundin paperit sisältävät paljon sitä koskevia kirjallisuusviittauksia ja poimintoja. — Julkaisijan tähän kirjoitukseen liitettävät selitykset eivät ole tarkoitettut varsinaiseksi asialliseksi arvosteluksi. Siinä suhteessa viitataan Juho Rud. Forsmanin (Koskimiehen) julkaisemaan ansiokkaaseen tutkimukseen „Kaarle Fredrik Mennander ja hänen aikansa”.

S. 90. Gottlundin tarkoituksena näyttää olleen alaviittojen avulla selittää enemmänkin Mennanderin arvonimissä esiintyviä uudissanojaan, mutta tämä työ on jostakin syystä jäänyt suorittamatta.

S. 91 (muist.) Gottlund kirjoittaa päiväkirjaansa ruotsiksi 17. VII. 1826: „Olin professori Zetterströmin luona — sain häneltä muutamia Mennanderia koskevia akateemisia ohjelmia (Programmer). Olin myös tänään tohtori Ödmanin luona. Hän puhui paljon arkkipiispa Mennanderista, minkä sitten kirjoitin muistiin.” — Seuraavana päivänä on merkintä: „Kirjoittelin Mennanderin elämäkertaa.” Jo kolmisen viikkoa aiemmin (26. VI. 26) oli Arwidsson antanut Tukholmasta kirjeellisesti Gottlundille lähdetietoja Mennander-biografiaa varten. — Gottlundin mainitsemaa „pieniä, punakkaa miestä” on julkaisijan mahdoton täysin varmasti todeta. Mahdollisesti tarkoitetaan sillä silloista Upsalan yliopiston kirjaston virkamiestä (sittemmin kirjastonhoitajaa) *Joh. Henrik Schrö-*

deriä, josta Gottlund puhuu erään toisen asian yhteydessä „Läsn. för Finnar” s. 51 ja josta hän siinä antaa jokseenkin epäedullisen kuvauksen.

S. 97. „Beronius” on huomaamattomuusvirhe. Pitää olla Brovallius. (Samanlainen sekaannus on siv. 105, kun taas siv. 101 on oikea nimi). Beronius oli Mennanderin edeltäjä Upsalan arkkipiispan virassa.

Ss. 98—105 (*muist.*) Sisällöltään pääasiassa samanlainen esitys suomalaisen raamatunsuomennoksen historiasta ja Matth. Gottlundin yrityksistä paremman suomennoksen aikaansaamiseksi on Gottlundilla Otavan 2. osassa ss. 286—290 ja 292—4 karjalankielistä evankeliumikäännöstä koskevan artikkelin yhteydessä, missä hän käyttää tilaisuutta ankarasti moittiakseen suomalaisen raamatunkäännöksen huonoutta. — Pääosa Gottlundin esitystä näyttää perustuvan Porthanin kirjoitukseen „Kortt Historia om Finska Bibel-Öfversättningen” (Tidn. utg. af ett Sällsk. i Åbo 1778, useissa numeroissa).

S. 99 (*muist.*) Gottlundin tarkoitus ei suinkaan ollut väittää, että *ennen Agricola*a olisi suomeksi ilmestynyt „Virsi- ja katekismus, varakirja ja Yks Postilla”, vaikka hän näin tulee sanoneeksi. (Minkäänlaista tukea tällaiselle kummalliselle käsitykselle ei myöskään saa Gottlundin mainitsemista lähteistä.) Gottlund tarkoittaa näiden ilmestyneen ennen kuin raamattu täydellisenä saatiin suomen kielelle. Tästä puhutaankin sillä kohdalla Rühnsin teosta, johon Gottlund viittaa.

Ss. 101—104 (*muist.*) Matth. Gottlundin raamatun-suomennosharrastuksista kirjoittaa M[artti] R[uu]th „Kansallisessa Elämäkerrastossa” II. 232—4: „Kun 1812 perustettu Pipliaseura aloitti toimintansa, ryhtyi hän innokkaasti ajamaan uuden, parannetun suomalaisen raamatunkäännöksen aikaansaamista. Hänen mielestään saattoi raamatun levittäminen kansan keskuuteen vasta silloin todella tuottaa hedelmää ja raamatusta tulla oikea kansankirja, kun oli saatu uusi käännös, joka olisi uskollinen alkutekstin ajatussisällykselle ja esiintyisi aitoperäisessä suomalaisessa kieliasussa. Näitä ajatuksiaan G., joka eräessä kirjelmässään oli suomen kieltä nimittänyt „maan äidinkieleksi”, esitti sekä Pipliaseuralle että Porvoon tuomiokapitulille. Hän vetosi m.m. siihen, että hiippakuntahallitus aikaansaamalla aito suomenkielisen raamatunkäännöksen suorittaisi työn, joka arvokkaalla tavalla vastaisi sitä tosiasiaa, että

„Suomi nykyään tavallaan muodostaa oman valtion.” G:n ehdotukset eivät saaneet kannatusta; mutta todellista innostustansa asiaan hän osoitti ryhtymällä itse suorittamaan raamatun uutta suomennosta. V. 1821 hän julkaisi painosta apostolisten kirjeitten suomennokset selityksineen lähes 400-sivuisena niteenä — — —. Sitäpaitsi hän sai suoritetuksi Vanhan Testamentin profeettallisten ja runollisten kirjojen suomennoksen johdantoineen ja reunamuistutuksineen, vaikka ne jäivät julkaisematta.” — Mainittakoon, että Kaarle Aksel Gottlund 1860:n tienoilla näyttää tarjonneen isänsä raamatunsuomennos-käsikirjoitusta (jonka hän sanoo sisältävän *koko* vanhan testamentin profeettoja koskevine henkilökuvauksineen, yht. 173 arkkia) käytettäväksi silloin suunnitellun uuden raamatunkäännöksen pohjana. Näin säästyttäisiin erikoisen raamatunkäännöskomitean aiheuttamilta suurilta kuluilta. Tällainen vapaaehtoinen, puhtaasta asianharrastuksesta suoritettu työ on Gottlundin mielestä myös aina parempaa kuin käskystä ja ansion toivossa tehty. — Suomalaista raamatunkäännöstä Gottlund varsin ankarasti arvostelee paitsi aiemmin mainitussa Otavan 2. osan kirjoituksessa myös *Suomalaisen* 18. n:ossa 1846 („*Suomalaisesta Raamatustamme*”) ja *Suomen* 4. n:ossa 1848 („*Tutkinto* — — — *Muistutuksia Raamatun suomentamisesta.*”) — (Katso arvostelija Matth. Gottlundin epistolasuomennoksesta näiden selitysten sivulta 265.).

S. 108 (*muist.*) Gottlundilla näyttää olleen aikomuksena kirjoittaa tässä yhteydessä Fredenheimistä hieman laajemminkin, erikoisesti hänen toimistaan Suomea koskevien asiakirjojen kopioittamiseksi Vatikaanin arkistosta. (Käsikirjoitus Suom. Kirjall. Seuralla n:o 3315.)

Ss. III—3. Tätä tapausta ei mainita missään kirjallisissa lähteissä. Piispa Koskimiehen Mennander-tutkimuksessa ei siitä myöskään puhuta.

S. 115 (*muist.*) Tässä mainittu julkaisu, joka sisältää Mennanderista pidetyt muistopuheet y.m., lienee ollut Gottlundin pääasiallinen kirjallinen lähde. Vaikka sitä painettiin aikoinaan 300 kappaletta, on se niin suuri harvinaisuus, ettei sitä tiettävästi ole Suomessa yhtään kappaletta. Upsalan yliopiston kirjastossa se sensijaan on, ja sieltä kai Gottlundkin sai sen käsiinsä.

Frökinän nimen ensimmäinen alku Ruotin kielessä.

Gottlundin puristiset harrastukset, jotka ilmenevät m.m. satojen uusien suomalaisten sanojen muodostamisessa, lienevät saaneet hänet tarttumaan tähän pikku aiheeseen. Päiväkirjassa on tästä työstä vain yksi merkintä, nim. 2. VII. 1826 — siis samoihin aikoihin, jolloin Gottlund keräili aineksia Mennander-biografiaansa varten: „Kirjoitin tänään *Fröken* ja *Mamsell* arvonimien alkuperästä Ruotsissa Otavaa varten.”

S. 126. Kansanomaisen kielenkäyttöön nojaten Gottlund viljelee „akka” nimitystä sangen vapaasti, toisinaan nähtävästi sentään hieman humoristisessa mielessä. Puhumattakaan siitä, että hän Ritvalan helkavirsien laulajia kuvatessaan sanoo (Otava 2. s. 10): „Yks nuori akka oli kaikista hilpein”, esiintyy esim. hänen Homeros-suomen-noksensa selityksissä sellaisia käänteitä kuin „hään (Mene-laos) kuoli akansa viereen” tai „hään (Priamon leski He-kabe) otti ja muijen akkojen avulla repäisi häneltä silmät pois piästänsä.” Vieläpä itse Venusta nimitetään „eukoksi” (Otava 2. s. 153).

Puheen-pulma.

Selitys tähän Gottlundin käyttämään nimitykseen on otettu Otavan 1. osan sivulta 184.

Lyhykkäisiä tiiustuksia muinoisista Suomalaisista Peä-sotiloista.

„Julkaisijan loppulauseessa” on mainittu eräitä näiden elämäkertojen syntyä koskevia seikkoja. Siihen voisi lisätä, että Gottlund vielä Suomeen tultuaan pitkien aikojen kuluessa täydensi tätä elämäkertasarjaa. Niinpä loppulauseessa mainitussa painetussa arkissakin on joukko nähtävästi 1860-luvulla sivun reunaan ruotsiksi tehtyjä täydennyksiä ja lähdeviittauksia, ja Muinaismuistoyhdistyksen hallussa olevan „C. A. Gottlunds Antiquariska Samlingar”-sarjan III nide sisältää muutenkin paljon entisten aikojen talonpoikaissotureita koskevia muistiinpanoja (yleensä ruotsinkielisiä) varsin myöhäisiltäkin vuosilta. — Helposti voi todeta, että Gottlund joksinkin tarkoin on

seurannut niitä henkilökuvauksia (erikoisesti Åbo Tidningar lehdessä painettuja), jotka hän lähteenään mainitsee. Yksinomaan ei Gottlund suinkaan näin helposti hankittaviin lähteisiin nojannut, vaan käytti sitäpaitsi m.m. Tukholman arkistoissa tapaamiaan käsikirjoituksia. Lisäksi hänen kirjeenvaihdostaan ja muistiinpanoistaan käy selvälle, että hän yksityisten tiedustelujen avulla sai eräitä nimenomaan myöhempien aikojen sissejä (Olli Tiaista y.m.) koskevia tietoja.

Ss. 130—3. Vesaisesta ja Klemetti Eironpojasta, (jota hän joskus erehtyy nimittämään Eiro Klemetinpojaksi!) Gottlund kirjoittaa myöhemmin lyhyesti ja hyvin samaan tapaan kuin tässä vielä „Läs. för Finnar” s. 251 (muist.).

S. 131 (muist.) Tämän arvokkaan käsikirjoituksen mainitsee Gottlund itse s. 133. Hän oli jo Otavan 1. osassa s. 338 rovasti Juhana Cajanuksen elämäkerran yhteydessä huomauttanut siitä. Tietymätöntä on, tunsiko hän sitä itse. Luultavasti tämä käsikirjoitus tuhoutui Turun palossa, — painetuksi se ei ainakaan ole tullut. Sensijaan on Suomen Kirkkohist. Seuran vuosikirjaan 1898 painettu kaksi Cajanuksen kirjettä v:lta 1688, joissa myöskin tehdään selkoa Kainuun silloisista oloista.

Ss. 155—6. Gottlundin teos „Försök att förklara C. Corn. Taciti omdömen öfver Finnarne” (Tukholmassa 1834) vastustaa sitä yleistä käsitystä, että Tacitus tässä siteeratuilla sanoilla tarkoittaisi suomalaisten olleen niin köyhiä, ettei heidän tarvinnut pelätä jumalten tai ihmisten heiltä jotain riistävän. Gottlundin mielestä sanat viittaavat muinaissuomalaisten noituuteen, jolla he turvautuivat jumalia ja ihmisiä vastaan.

S. 156. Vienankarjalaisten tavasta kulkea veneillä pitkiä matkoja vesiteitse, välillä vetäen veneet vesistöstä toiseen, Gottlund kirjoittaa myös „Läs. för Finnar” s. 19—20, missä hän kertoo syyskuussa 1859 tavanneensa Kuhmoisissa 25 vuokkiniemeläistä, jotka omalla veneellään olivat menossa Tampereen markkinoille.

S. 163 (muist.) Se henkilö, johon Gottlund tässä viittaa, oli mahdollisesti Inarin ja Utsjoen kirkkoherra Jaakko Fellman. Hänen kanssaan Gottlund oli ollut Lapin asioita koskevassa kirjeenvaihdossa v:sta 1826 alkaen ja oli hyvin tällä tavoin voinut saada häneltä Laurikaisen tarinan. Gottlundilla oli kyllä muitakin tuttavuuksia Lapissa, m.m. lappalainen pappi Anders Fjellner ja myöhemmin

voimakkaana herätysaarnaajana tunnettu kirkkoherra L. L. Laestadius, mutta nämä eivät Ruotsin Lapissa asuvina tässä voine tulla kysymykseen.

S. 163 ja seur. Kuten tunnettua hankki Gottlund itselleen tavalla tai toisella Ruotsissa suuren määrän (noin 4000 numeroa) Suomen historiaa koskevia asiakirjoja, osaksi alkuperäisinä, osaksi jäljennöksinä. Suomen senaatti osti häneltä tämän arvokkaan kokoelman v. 1860 5000 hopearuplasta. Asiakirjoista hyvin suuri osa koski nuijasodan aikaa. Eräässä nähtävästi 1840-luvun alussa laaditussa kirjoituksessa („*Angående Bondekriget, med Bilagor*” S. K. S. n:o 3634) Gottlund sanoo, että kokoelma sisältää vuosilta 1589—1600 1009 käsikirjoitusta tai historiallista asiakirjaa. Niinpä oli hänellä Kaarle IX:n kirjeitä 68, Klaus Flemingin 61, Arvid Stålarmin 135 j.n.e. Varsin huomattavan osan kokoelmastansa Gottlund varmasti oli hankkinut jo 1820-luvulla (hän sanoo keränneensä asiakirjoja v:sta 1816 alkaen), koskapa hänellä vv. 1828—9 oli aikomuksena ryhtyä Oulussa Barckin kirjapainossa painattamaan „*Välsta*” nimistä asiakirjajulkaisua, jossa alkukielillä painettavat asiakirjat oli määrä varustaa suomenkielisin selityksin. Etupäässä kirjanpainajan arkuuden takia jäi hankkeen toteuttaminen sikseen. Muutamat seikat, m.m. se, että Gottlund eräässä yhteydessä antaa julkaisulle alaotsakkeen „*Handlingar upplysande i Österbottens* (muuten aina: „*Finlands*”) *äldre Historia*”, osoittavat, että kysymys oli Pohjanmaata ja kenties erikoisesti nuijasotaa koskevien asiakirjojen julkaisemisesta. (Tässä yhteydessä ansaitsee huomauttamista, että Gottlund hieman myöhemmin, Otavan 2. osassa siv. XIV, tiedustelee kustantajaa samaa aikaa käsittelevälle teokselle: „*Tijjustuksia Kuninkaan Kaarle IX:sännen käynnistä Suomenmoassa vuonna 1597 ja 1599*”, joten 1500-luvun loppupuolen historia hänelle jo silloin mahtoi olla erikoisemmin selvillä.) Joka tapauksessa lienee Gottlundilla jo niihin aikoihin, jolloin hän kirjoitti nyt julkaistavan esityksen nuijasodasta, ollut hallussaan sitä koskevia asiakirjoja, vaikkei hän suorastaan mainitsekaan niitä lähteittensä joukossa. — Huomiota kiinnittää tässä Gottlundin laatimassa nuijasodan historiassa selvä kannanotto kuningasmielisten Suomen herrojen hyväksi. Tuntuu siltä kuin sympatiojen kallistuminen tännepäin osaksi johtuisi siitä, että Suomen

aatelisten kanta Gottlundin mielestä oli erikoisesti *suomalainen*, osaksi myös siitä, että verenheimoinen Kaarle herttua kovin suuresti poikkesi hänen humaniteetti-ihanteestaan. Edellä mainitussa (kenties Borgå Tidningissa julkaistavaksi tarkoitettussa) käsikirjoituksessaan „Angående Bondekriget” hän sanoo m.m.: „Suomen valtiomahti, joka näihin aikoihin oli etupäässä sotilaallista laatua, käyttäytyi näissä olosuhteissa, joita vaikeampiin mikään hallitus tuskin voi joutua, tavalla, joka oli kansakunnan arvon mukainen ja tuottaa sille kunniaa. Samalla kertaa sekä sisäisten levottomuuksien että ulkonaisen sodan ahdistamana, täydelleen oman onnensa nojaan heitettyinä, ei sillä ollut minkäänlaisia muita apuneuvoja käytettävissään kuin ne, joita uskollinen sydän ja lannistumaton rohkeus saattoi tarjota. Mutta kuinka meidän uskollisuutemme palkittiin? — Meiltä riistettiin henki ja omaisuus. Tämä aika on niin vaiherikas, niin merkillinen Suomen historiassa, niin opettavainen tuleville polville, jos sitä vertaa nykyiseen, että hyvällä syyllä voi sanoa sen olevan aikakirjojemme varsinaisen loistokohdan, vaikkakin se on mustan harson verhooma. Tosin tämä oli kumouksellista aikaa; mutta tämä sota erosi muista vallankumoussodista siinä, että suomalaiset koettivat viimeiseen saakka puolustaa itseään ja kuningasta kumouksellisia ruotsalaisia vastaan. Siksi pä sitä näiden historiassa onkin aivan väärin nimitetty ja arvosteltu [suomalaisten] kapinaksi; mutta vaikka he näin ovat loukatun tahranneet nimeämme, emme siitä tähän saakka ole välittäneet. Ei itse sodan luonne, vaan sen lopputulos, joka muodostui meille epäedulliseksi siitä syystä, että meillä oli tosin hyvä, mutta heikko ja toimeton kuningas puolustettavana — tämä se riisti suomalaisilta sen kunnioituksen ja kiitollisuuden, jota he usein muulloinkin, mutta tällä kertaa enemmän kuin toiste milloinkaan, olivat ansainneet ja jonka esittäminen oikeassa valossaan on jälkipolven asia.” — Tämä Gottlundin kanta saa hänet suhtautumaan jyrkän tuomitsevasti nuijamiesten pyrkimyksiin, joista hänellä on kovin ahtaasti yksipuolinen käsitys. — Nuijasodan sekä Kaarle herttuan ja Sigismundin valtataistelun aikaa Gottlund joutui käsittelemään varsin laajasti v. 1838 painetussa, mutta kesken jääneessä asiakirjajulkaisussaan „*Förteckning öfver en Manuskriftsamling*”, missä varsinkin Arvid Eerikinpoika Stålarin on ansiokkaasti ja myötätuntoisesti kuvattu. (Jul-

kaistiin vähän myöhemmin Finl. Allm. Tidn. n:o 68—9 1839 ja vaikutti todennäköisesti Gottlundin eduksi parhailaan ratkaistavana olevassa kysymyksessä yliopiston suomen kielen lehtorin viran täyttämisestä. Samoin julkaisiin Borgå Tidningissä n:o 94—5 1844 nimellä „*Ett Dokument från Klubbe-kriget*” eräs toinen mainitun asiakirjaluettelon kohta.)

S. 168. Gottlund sanoo jo ennen puhuneensa Klaus Flemingistä. Mahdollisesti hän tarkoittaa sillä Otavan 1. osan ss. 442—3, missä hän Fincke-suvun vaiheita käsitellessään joutuu sivumennen hänestäkin puhumaan.

S. 169—170 (muist.) Gottlundilla on aukko „Slaktare benckin” kirjoittajan nimen kohdalla (samoin on hän jättänyt mainitsematta yhden niistä kirjastoista, joiden hallussa oli „Slaktare benckin” käsikirjoituksia). Tämän valtiollisen häväistyskirjoituksen kirjoittajasta ei olekaan varmaa tietoa. Gottlund on itse kopioinut sen nähtävästi 1820-luvun lopulla (S. K. S. n:o 3615; 88 siv. 4:o) ja merkinnyt kopioonsa ruotsiksi: „Arvellaan olevan maanpakoon ajetun Yrjö Niilonpoika Possen kirjoittama. Vervingin esipuhe sanoo tätä aivan varmaksi.” Luultavasti ei kirjoitus kuitenkaan ole Possen, vaan toisen ruotsalaisen maanpakolaisen, *Gregorius Borastuksen* kirjoittama. — Gottlund on ilmeisesti käyttänyt lähteenään myöskin jotakin valtaneuvos *Erik Sparren* (k. 1600) käsikirjoitusta (katso s. 186 muist.), kenties hänen „Minnesbokiaan”, joka v:sta 1814 oli Upsalan yliopiston „Nordinin kokoelmassa”.

S. 177 (muist.) Kuten aiemmin on mainittu, julkaisi Gottlund myöhemmin (1838 ja 1839) Arvid Stålmarmista ansiokkaan ja paljon uusia tietoja sisältävän elämäkertakuvauksen.

S. 190 (muist.) Gottlundin maininta, että hän ehkä vasta saa tilaisuuden kertoa niistä kärsimyksistä, joita suomalaiset sota-aikoina joutuivat kokemaan, tarkoittaa kenties hänen näihin aikoihin valmistelemaansa kuvausta „*Koarle XII:nees, ja hänen sotoamisesta, eli Suomenmoan Tarinamus vuoteesta 1700 vuoteen 1720.*” Tässä alkujaan Otavaan tarkoitettussa, mutta liian laajaksi paisuneessa ja sitten keskeneräiseksi jääneessä sotahistoriassa Gottlund asettuu samalle kannalle kuin tässä, nim. että väkivaltaisuudesta ja julmuudesta on syytettävä myös Ruotsi-Suomen armeijaa eikä vain venäläisiä.

S. 194. Tässä mainitusta yksityisestä rajarauhasta oli Gottlund kirjoittanut Otavan 1. osassa olevassa Juhana Cajanuksen elämäkerrassa (ss. 344—7).

S. 197. Gottlundilla ei ole mitään erikoista otsaketta siinä, missä Keltaista koskeva esitys alkaa. Yhtenäisyyden vuoksi on julkaisija sellaisen tähän sovittanut.

Kääntöksiä Bionista.

S. 209. „Kääntöksiä” ei tarvitse merkitä sitä, että Gottlund olisi aikonut julkaista tässä yhteydessä useampia Bion-suomennoksia. Otavan 1. osassa s. 229 on hänellä samoin „Keännöksiä Homeruksesta” ja vain yksi käännös-näyte ja edellisellä sivulla „Runoja”, vaikka vain yksi runo seuraa.

Piikas-Jan.

Piikas-Janista Gottlund kertoo myös kuvauksessaan v:n 1817 matkasta („Ruotsin suomalaismetsiä samoilemassa” ss. 219—20).

S. 211. Mainitessaan, että englantilaiset ylioppilaat Upsalassa ovat mieluummin etsineet suomalaisten kuin ruotsalaisten seuraa, Gottlund ehkä lähinnä ajattelee englantilaisyyntyistä *Frans Nicol. de Changionia*, kenraali van Suchtelenin sisarenpoikaa, jonka kanssa hän tuttavallisesti seurusteli tämän opiskellessa Upsalassa.

S. 214. Lausetapa „päivä oli nuon saunanpanoilla” selviää Gottlundin Otavan 2. osassa julkaisemasta kirjoituksesta „*Vanhoin Suomalaisten ajanluvusta*” (ss. 48—105). Tässä (ss. 61—2) Gottlund selittää, että mainittu ajanmääräys merkitsee kesällä noin kello 6:ta ja talvella („saunan lämmitöksen aika”) noin kello 3:a ip.

Pekka Ronkainen.

S. 224 (*muist.*) Gottlund tarkoittaa jo aiemmin mainittua v. 1825 tilattavaksi tarjottua teostaan „*Tillförlitliga Underrättelser om de från äldre tider sedan i Sverige och Norrige bosatte Finska kolonier.*” Siihen viitataan myös s. 227. Kuten jo ennen on mainittu, suunnitteli Gottlund lisäksi kahden suomenkielisen matkakertomuksen julkaisemista. Näistäkin mainitaan s. 227.

Vanhoja suomalaisia satuja.

Näyttää olevan vallalla sellainen käsitys, että Gottlundin vanhin satu-käsikirjoitus olisi vuodelta 1826. S. K. S. n:o 3358 sisältää kuitenkin Gottlundin jo vuosina 1815—6 Juvalla muistiin merkitsemiä satuja. Kertojat ovat eräs Veteläinen ja torppari Kalle Pasainen. Tämä parikymmentä satua sisältävä käsikirjoitus on nähtävästi aikaisin tunnettu satumuistiinpano meidän maassamme, koska tähän saakka vanhimpina pidetyt Sjögrenin käsikirjoitukset ovat v:lta 1816 tai 1822. Sadunkeräyksiään Gottlund jatkoi suomalaismetsissä, vieläpä vanhoilla päivillään tekemillään arkeologisilla tutkimus- ja keräysmatkoillaankin. — Nyt julkaistavat sadut ovat Juvalta. Otavaan piti Gottlundin suunnitelman mukaan tulla erittäin runsaasti näytteitä sekä lappalaisista että suomalaisista saduista. Edellisistä mainitaan erikoisesti jättiläisten ja ihmisten välisiä taisteluja kuvaavat sadut. Suomalaisia taas aiotaan verrata lappalaisiin sekä sitten esittää näytteitä eri saturyhmistä, joita Gottlund mainitsee kuusi, myyttillisistä saduista aina nykyaikaisiin asti. Nyt julkaistavat kuuluvat siihen ryhmään (II b.), joka Gottlundin mielestä edustaa suomalaisen fabulan toista kehitysastetta, missä „jo on havaittavissa jonkinlaista dualismia eli missä jo esiintyy kaksi henkilöä tai eri olentoa, jotka edustavat vastakkaisia voimia tai luonteenominaisuuksia.”

S. 230 (*muist.*) Gottlund mainitsee julkaisseensa sadut II, III ja IV v. 1818 ilmestyneessä pro exercitioväitöksessään „*De Proverbiis Fennicis*”. III ja IV ovat siellä esimerkkeinä yleensä sadun runollisesta ja mehukkaasta esitystavasta; II taas esitetään selityksenä sananlaskuun „Se ihastui kuin Susi ruumen kokoon.” Näiden satujen merkitys on erikoisesti siinä, että ne Gananderin v. 1783 ilmestyneessä kokoelmassa julkaistun kahden suomalaisen sadun jälkeen ovat ensimmäiset painetut suomalaiset kansansadut.

Kysymyksiä ja tiiustelemisiä.

Gottlund oli kirkkoherra Jaakko Fellmanilta luultavasti kirjeellisesti v. 1828 (oman myöhemmän mainintansa mukaan suullisesti Tukholmassa 1832) saanut tiedon tässä mainitun Petsamon luostarin vanhan päiväkirjan olemassaolosta ja hunningolle joutumisesta. Gottlund oli

mahdollisesti käsittänyt tiedonannon jossakin suhteessa väärin; kysymys ei kenties ollutkaan mistään uudesta löydöstä, vaan samoista slavoninkielisistä diarioista, joista A. J. Sjögren oli jo v. 1828 tehnyt selkoa kirjassaan „Anteckningar om församlingarne i Kemi Lappmark”. Joka tapauksessa asia Gottlundia kovasti kiinnosti, samalla kuin häntä harmitti, ettei Fellman ollut ostanut käsikirjoitusta, vaikka se olisi ollut varsin huokealla saatavissa. Hän oli v. 1832 turhaan yrittänyt päästä kansa- ja kielitieteelliselle tutkimusmatkalle Lappiin, jolloin hänellä oli ollut aikomuksena käydä myöskin Kieretissä tiedustelemassa tuota Suomen historialle arvokasta asiakirjaa. Kun hänessä sitten heräsi epäilyksiä, että ruotsalaiset tutkijat olivat saaneet sen olemassaolosta vihiä ja ryhtyneet toimiin sen saamiseksi, kirjoitti hän 26. IV. 1833 Suomeen mahduttavalle salaneuvos A. H. Falckille pyytäen tätä ottamaan asiakirjan pelastamisen huolekseen siten, että Lappiin lähettäisiin suomalainen kieli- ja kansatieteen tutkija (miehimmin luonnollisesti Gottlund itse), joka saisi tehtäväkseen kyseessä olevan käsikirjoituksen pelastamisen. Kun Falck kuitenkin sillä välin oli eronnut senaatista, ei hän halunnut eikä voinut asiassa mitään tehdä. Suomeen palttuaan 1834 Gottlund jatkoi ponnistelujaan usean vuosikymmenen ajan, — m.m. yritti hän 1842 lähettää tunnetun kirjojenkerääjän Matti Pohdon Kierettiin — mutta kaikki yritykset (viimeinen 1866) jäivät tuloksettomiksi. Todennäköistä on, että Gottlund oli aikonut painattaa „Kysymyksiä ja Tiiustelemisia” Otavaan sillä tavoin kenties saadaksesen käsiinsä jonkun, jolla olisi tilaisuutta käydä Kieretissä — niin vaarallista kuin tällaisen asian julkisuuteen saattaminen toisaalta ehkä olikin. — Monivuotisista sitkeistä ponnisteluistaan asiakirjan pelastamiseksi Gottlund kertoo „Läsning för Finnar” teoksessaan ss. 249—259 ja 385. („*Ett, för Finlands framtida Historia — viktigt, och sällsamt manuskript. Hvilket, händelsevis, i sednare tider upptäckt — sedermera länge, och träget, blifvit efterspanadt*”). Tarkempaa valaistusta asiaan antaa J. R. Danielson-Kalmarin kirjoitus: „C. A. Gottlund ja salaneuvos Falck”. (Aika 1912).

Pyzoh K/
K

